

SZOMORY DEZSŐ

**EMBERI
KIS KÉPESKÖNYV**

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

Bánat

Éjfél tájt az asztalomnál ültem s mindenféle bús dolgokra gondoltam. Mint szakértő gondoltam mindenféle bús dolgokra s ezek sorában bizonyos lelki bánatokra, melyek alig gyógyíthatók. Az ember éli a maga sorsát, vagy inkább kiállja, gondoltam. Vannak sebek, melyek soha be nem hegednek. Csak éppen Isten segít hozzá, hogy az ember elviselje őket. Ilyenformán gondolkodtam. De nem jutván figyelemreméltóbb eredményre, már készültem eloltani a lámpámat s lemondtam egy jobb jövőről.

Akkor, valaki kopogtatott az ajtón. Nagyon halkán kopogtatott, voltaképpen nem is kopogtatott, csak éppen végigvonta az ujját az ajtón, mint egy haldokló, aki már nem tud kopogni. Siettem az ajtóhoz. Sápadtan az estélyi ruhájában, Percley Magdus állott a küszöbön, az ajtófának dőlve és sírt. Úgy sírt szegény, feldúltan a lelkében, hogy egy hangja nem volt. Csak a könnyei omlottak a sápadt arcára. Csak a meztelen válla rengett az estélyi ruhájában.

— Mi történt? — kérdeztem s gyöngéden bevon-
tam a szobába.

Itt mindjárt a falnak dőlt és csak sírt.

—Ádi elhagyott! — hebegte.

—Ádi? — kérdeztem elámulva.

—Ádám, — mondta, — a Borkay Ádám, hiszen tudja !

—Tudom, — feleltem.

Nem volt ez valami rendkívüli eset. Csak éppen kapóra jött, amiért mindenféle bús dolgokra gondoltam az imént. Ez is egy ilyen bús dolog volt. Banalitásában a régi szomorú eset volt. Két évi izzó barátság után Borkay Ádám szakított ezzel a kedves leánnyal. Ez volt az egész dolog.

Illőnek tartottam mondani valamit, valami vigasztalót, ha már feljött hozzám, mint szakértőhöz, hogy itt bemutassa szenvedését.

— Nem hiába festette Michelangelo egy fiatal gonosztevőnek Ádámot, — mondtam, mert hirtelen nem találtam jobbat. — Nagyrészt minden Ádám ilyen, a világ teremtése óta. Ha egyszer elmegy Rómába Magdus, nézze meg a Sixtina-kápolnában, hogy az milyen egy szellemtelen, brutális, gonosztevő fej annak az Ádámnak a feje! Nem lehet csodálni, hogy Isten egy ilyen embert, egy ilyen fejjel, kikergetett a paradicsomból.

—Ugyan, kérem, hagyja el, — mondta Magdus és csak sírt a falhoz tapadva, estélyi ruhájában. — Ha maga tudná, mit szenvedek, milyen boldogtalan vagyok ! Igaz, gondoskodott a jövőmről, de mi az nekem, jövő, az egész élet, Ádi nélkül, akit imádok ! Esti kilenc óra óta, mióta éhez a gyászhoz felöltöztem, mert méltónak találtam, hogy éhez a gyászhoz felöltözzem, folyton csak sírok s már olyan gyöngye vagyok, már úgy ki vagyok merülve !

—Nézze csak, Magdus, legyen okos! Én hozok magának egy pohár málnaszörpöt, szép almáim is vannak, nézze csak, milyen szép pirosak, — s előbbre toltam az asztalon a gyümölcsös tálat és kínáltam.

— Aztán fog pihenni. . . ide ledől erre a selyempamlagra s fog aludni szépen. Reggelre minden jobb lesz, meglássa!

— Hát tudok én aludni? — mondta s eltámolygott a fal mellől. S már le is dőlt a selyempamlagra.

Egy alma után is nyúlt menetközben. Rögtön bele is harapott a gyönyörű fogával és rágott és nyelt és remegett és sírt.

S alighogy megette az almát, a fejét lehajtotta a pamlag sarkában a meztelen karjára és aludt.

Estéli beszélgetés

Már késő este volt, mikor leült mellém egy padra az Erzsébet téren, egy fiatalember. Nagyon szegény fiatalember lehetett. A kalapját megemelte amint leült mellém s rögtön be is mutatkozott. Olyan udvarias fiatalember volt, amilyen csak egy szegény ember lehet. A mozdulatai is azt a szegény embert árulták el, aki földi porhüvelyét két rossz cipőben s egy feslett ruhában őrzi.

—Gora Ödön vagyok, — mondta.

—Örvendek, — feleltem.

—Kérem, — mondta, — milyen furcsa azt hallanom, hogy valaki örvend annak, hogy én Gora Ödön vagyok. Mert jómagam csak szenvedek attól. Nagyon nehéz úton jutottam el ahhoz a fényponthoz, ahol az igazságot megismerhettem. Gondolom, sejtí uraságod, hogy munkanélküli vagyok.

—Én is az vagyok, — feleltem. — Azért ülök itt ezen a padon.

—Egy ilyen pad, szép virágágyak között és Erzsébet királyné szobrának fehér derengésével a bokrok mögött, valóságos áldás a szegény ember számára. A szegény munkanélküli ember számára. Mert az igazság az, hogy a munkanélküli ember szereti a szép virágágyakat és királyi szobrokat. Mindenütt ülnek munkanélküliek a világban, királyi szobrok körül, az európai nagyvárosok parkjaiban. Például Párizsban, a legtöbb szegény ember IV. Henrik király szobra alatt ül, a fehér lépcsőfokokon. Ezeket a lépcsőfokokat

a szegény emberek már fényesre csiszolták az ülepükkel, annyi évek óta, hogy ott ülnek. Sokáig voltam Párizsban és Londonban is, mert noha munkanélküli, de technikus vagyok és sokat megfigyeltem. Például Shakespeare szobra is úgy van alkotva az Avenue de Messine-en Párizsban, hogy a talapzat körül kényelmes lépcsőfokok vannak. Mégsem ül ezeken senki. Soha egy munkanélküli szegény ember nem ül Shakespeare alatt. Ezzel szemben, a királyi szobrok lépcsőzete úgy el van lepve közönséggel, mint a római színházak gradénjei hajdan, mikor Nero császár zsidó színészei játszották ott a legszebb darabokat. Azt lehet mondani, hogy a szegény munkanélküli emberek a leghűbb udvaroncái a márvány- és bronz-királyoknak.

—A munkanélküliek és általában a szegény emberek, a víz partját is nagyon kedvelik, — feleltem, hogy kimutassam tájékozottságomat. — Magam is jártam Párizsban és Londonban és számos kollégámra akadtam úgy a Szajna, mint a Temze partján. Különösen a Temze partján, a padokon, a Westminster tornyával a háttérben, olyan züllött gentlemaneket láttam, akik között, a magam enyhébb nyomorúságával, egy oonnaugthí hercegnek képzelhettem magam.

—Minden relatív, — mondta a fiatalember.

—Ami különösen megkapó és hangulatos a londoni éjszaka nyomorában, az a Westminster tornya, a vízen túl, a háttérben, ahonnan az óralap sárga arculatával világít bele a sötétbe.

—Igen, kérem, ezt magam is éreztem, annak az óralapnak tragikus hatását. A sötét térben inkább rémít az idővel, mint mutatja az időt. A harangkongás is olyan borzalmas, amint elhangzik a víz fölött. De nekem, megvallom, ahogy itt ülök ezen a padon uraságod mellett, nekem nem hiányzik a Westminster. Ha éppen az kell, hát itt van a Bazilika. Igaz, nincs óralap rajta, nem is lehet, mert az egy más stílus, de a harangot lehet hallani.

Ép akkor meg is szólalt a harang a Bazilikából s tizenegyet kongott. Ezt hallgattuk. És ezt szám-láltuk magunkban mind a ketten, ezt a tizenegy hangot ahogy ültünk a padon.

—Késő van, — mondta a fiatalember. — Tizenegy óra!

—Az mindegy, hány óra, — feleltem, — hát nem mindegy?

—Egy percig hallgatott a fiatalember, aztán így szólott :

—Arra is rájöttem, kérem, hogy az idő múlásához az a legelőnyösebb az ilyen magamfajtájú szegény ember számára, ha egy királyi szobor alatt ül. Mert akkor vigasztalódva mondhatja magának, hogy ami mind elmúlik a világban és az életben, az ép úgy elmúlik a királyok számára is. Sokat kellett szenvednem, amint mondtam, amíg rájöttem erre az igazságra. Kár, hogy itt a felügyelők nem szeretik, hogy a szegény ember odaüljön a királynői szobor alá. Nincs érzékük ez iránt a poézis iránt.

—Kérem, — feleltem, — én egyszer ültem, egy egész éjjel Erzsébet királyné szobra alatt a territeti temetőben.

—Az nem lehet! — szólott tiltakozón, — a territeti temetőt bezárják esti nyolc órakor.

S ezzel felkelt s otthagytott, mint egy embert, akiben csalódott.

Idegen parton

Ebben az időben tért vissza külföldi utazásából Hlatyi Barna, az illusztris író. Élményei sorából a következő kis történetet próbáljuk visszaadni itten, nyilván tökéletlenül. Mert nem lévén nálunk se papír, se ceruza, hogy becses szavait pontosan feljegyezhessek, pusztára emlékezetünkre vagyunk utalva.

— Brighton! — így kezdte az illusztris író, — Brighton! — ismételte és sóhajtott.

S e kettős intonálás után, így folytatta :

— Eső, szél és a tenger: ez Brighton. Eső, szél és tenger egy borzasztó levegőtömegben és egy borzasztó horizonttal, nem is annyira horizonttal, mint inkább valami végtelen ürességgel, messzeséggel és felhőfigurákkal. Valami olyasféle üresség és messzeség ez, amelyben láthatatlan hajók és hajósok keserű sorsát érzi az ember. Valami olyasféle üresség és messzeség, amelyben minden el van veszve. Az eső esik, a szél fú s a tenger terül el a végtelenben. Az ember áll a parton s amennyire bírja tüdővel s általában egészséggel, kiállja az esőt, a szelet és nem ért semmit az egészségből. Az ember úgy érzi, hogy a maga silány életének nincs semmi kapcsolata ezzel az esővel, széllel és tengerrel. Különösképen ezt a szürke tengert érzi úgy az ember, hogy ez csak önmagáért tenger és semmi másért ezen a világon. Megvallom, ritkán voltam olyan boldogtalan, olyan parányi és nem létező, illusztris író létemre, mint mikor itt álltam ezen a parton.

Ideérve előadásában, ha jól emlékszem, Hlatyi Barna rövid szünetet tartott. Aztán egy mély lélegzetet vett, inspiráltan s így folytatta :

— A reggelek általában, szürkék. Még akkor is szürkék, mikor a napsütés derűsebb árnyalata tűz bele az atmoszférába. Egy olyan szürkeség ez, egy olyan tenger fölött, ahol a párákon s felhőtömegeken a nap nem tud áthatolni. Valami olyan szürkeség, valami olyan opálfátylakkal, melyek mindent beborítanak. Az ember a lelkében érzi ezt a szürkeséget s ezeket az opálfátylakat. A délutáni órák olyan hosszadalmasak, olyan tértől és időtől kongók, hogy egyenként egy-egy évszázadnak tűnnek. Az egész délután úgy elszélesedik a parton és a levegőben, a szürke tenger és a szürke égbolt között, hogy valami külön időszaknak tűnik az időben. Végül pedig az esték, oh az esték! — sóhajtott Hlatyi Barna s megint hallgatott egy percig.

Mindig illik hallgatni egy percig, mielőtt az ember az estéről beszél. Az a rövid csend amit kivet az ember, mint egy szőnyeget egy ilyen kép elé, már előkészíti a hatást.

— Az esték fájdalmasak, — mondta Hlatyi Barna.

— Külön az ember eltiprására készült esték ezek, abban a siralmas végtelenségben, amelyben nem világít egyetlenegy csillag. Vastag felhők mögött a horizonton, inkább csak érezni lehet mint látni a holdat. Valami sárga rossz hold ez, kopott, fénytelen, züllött. Mint egy gonosz vak szem, vastagon bekötve. A széles úton, a házfalak mentén, nem jár egy lélek, öriási macskák, kandúrok nyilván, rohannak el kalandozásra. Messze egy utcasarkon, áll egy rendőr s bámul. Szemben vele, egy másik parton, egy vak ember áll és énekel harmonikakísérettel az úrnek, az estének és magányosságnak, énekel! egy fogtálán szájából s micsoda szomorú angol dalokat! Ezeket foszlányonként viszi a szél, egypár esőcsepp is hull rájuk. S a mélyből a tenger zajlik, mint a végzet és a hold, a felhők mögül, szeretne látni valamit ebből a sivár világból. Az érzésem az, hogy ezt a vak énekest szeretné látni, mielőtt megy. Mert ahogy még ott áll szegény a sarkon és dalol foghíjas-keservesen, ahogy dalol a vak szeme meredezésével egy villanylámpa alatt, már jön is valaki érte, egy fiatal ember. Ez csendesen kivárja amíg vége van a dalnak, aztán átveszi a harmonikát, karonfogja az embert s megindul vele. Valahonnan hallani a harangot. Esti tíz óra van. Már csak a rendőr áll a sarkon s jó magam a parton. Érzem, hogy sírni fogok.

Akkor valaki a társaságból, aki hallgatta ezt az útirajzot, hirtelen közbeszólt, barátsággal. Egy fiatal nő volt, aki közbeszólt.

—Nem! — mondta, — ne sírjon kedves, inkább hagyja abba.

—Igaza van! — felelte az illusztris író s rágyújtott egy cigarettára.

A hangoló

Épen ebédnél ültem a verandán, amikor kopogtattak a kis üvegajtón. Alig hallottam, olyan halk kopogtatás volt. Aztán, csöndben, megnyílt az ajtó s egy kis öreg ember lépett be egy kis bőrtáskával a kezében. Csak épen annyira nyitotta meg az ajtót, hogy beférhessen rajta a kis bőrtáskával. Egy arasznyival se többre. Rögtön meg is fordult s úgy tette be az ajtót maga mögött, hogy az egész testével feléje volt fordulva, így tette be a legnagyobb gonddal, a legnagyobb csendben. Milyen finom kis öreg ember, gondoltam s néztem. Már le is vette a kalapját s hajlongott tisztelettel. Még nem mozdult az ajtó mellől, csak hajlongott tisztelettel. Fekete ruhája volt, egy fekete nyakkendővel s egy magas inggallérral. Egy igen magas s igen szürke inggallérral. Az egész nyaka be volt pán-tolva ebbe az inggallérba, mint egy kötésbe. Elől, az állát tartotta magasra ez a gallér a két csücskével. Olyan magasra, hogy a nyakkendőjétől a homlokáig, valami furcsa távolság volt. Az a furcsa távolság volt, ami egy élő fejet választ el egy élettelen ruhadarabtól. Egy egész nagy messzeség volt.

—A zongorahangoló vagyok kérem, — mondta, egy perc multán, miután látta, hogy nem beszélek, csak nézem.

—Ah, igen! — feleltem e bemutatkozásra, — a zongorahangoló! igen kérem, már vártam.

—Tetszett várni? — kérdezte valami olyan boldogsággal a hangjában, hogy ilyet még nem is hallottam ebben a keserű világban. Soha nem láttam embert, aki két szavamtól ilyen boldog tudott lenni. — Hát persze, hogy vártam, — mondtam zavartan, — már a múlt héten is vártam.

—Már a múlt héten, — mondta. — Nem baj kérem, még nincs semmi elkésve.

Azzal előbbre jött egy lépést s az asztalomat nézte,

ahogy az meg van terítve. Egy félszelet hús pihent a tálban tökfőzelékkal körítve. Egy kevés saláta is zöldelt egy másik tányérban.

— Tessék bemenni, — mondtam. — Ott van a zongora mindjárt az első szobában.

— A zongora, — mondta, — igen kérem.

Milyen furcsa, ahogy indult volna s nem mozdult.

Ahogy gondolatban talán meg is mozdult s valójában ide volt kötve. Feszés álla az inggallér magaslatán, az egész feje a sárga homlokával, kis rövid orra két hunyorgató szem szomszédságával, az asztalnak volt szegezve. De a merevség ellenére, olyan barátságosan nézett, egész tekintetének valami olyan meleg líraiságával s vonzódásával, egy félszelet hús s egy kevés főzelék irányában, hogy ezt meg kellene rajzolni árnyalatokra menőleg, a rezgések rezgéséig abban a derűs tökéletességben, ahogy itt állott s nézett, zongorahangoló, a mesterségén túl, egy más világban. Az étvágyának, nem! az éhségének valami olyan humora volt, hogy ennél finomabbat s keserűbbet soha nem is láttam a legnagyobb művésztől sem.

— Ön jól hangol, — mondtam.

— Igen kérem, — felelte mosolyogva.

—

—Az emberi hangot különösképen. Azt hangolja fel a legjobban.

—Igyekszem.

—Mondhatnám a legkedvesebben.

—Ez a törekvésem kérem. Mióta zongorát nem igen hangoltatnak kérem, inkább magamat hangolom. Emberi érzésemet kérem. Nem lehet tévedni, gondolom, olyan tiszta hangot adok. Két napja alig ettem valamit kérem.

—Üljön le az asztalhoz, — mondtam.

—Alázatos tisztelettel, — felelte.

—Ha azt nem veti meg, ami itt még maradt az ebédemből. . .

—Nem fosztom meg kérem?

—A világért sem, csak tessék!

S elébe toltam a tálat, a fészelet húst a tökfőzelé-
lékkel.

— Kedvenc főzelékem, — mondta nagyon derű-
sen. — Általában nagyon kedves hely ez itten, a veran-
dával s ezzel a kis udvarral, ahol látom, sok szép virágja
van. Mindig szerettem a virágokat, mert ezek, noha el-
hervadnak, mégis vigasztalják az embert. Apropos her-
vadás, a múlt héten kérem, meghalt szegény feleségem,
azért nem jöhettek. Ezért vagyok fekete öltözetben is,
fekete nyakkendővel. Kissé nehéz ruha ebben a nagy
melegben s talán felesleges is, mert igazában belülről
viselem gyászomat. Mégis illő, hogy az ember külsőleg
is kifejezést adjon bánatának. Az inggallérom is, tu-
dom kérem, túlmagas, de ezzel van valami kis maga-
tartásom, mert különben nagyon meg volnék görnyedve.
Ilyenformán bemutatván magam, még hozzá kell ten-
nem: van egy kis filozófiám is abban az értelemben
kérem, amellyel bizonyos szavakat át tudok formálni,
a magam javára, optimisztikusan. Szóval, zongora-
hangoló létemre, nem csak a zongorát hangolom,
nem csak magamat hangolom fel előnyös csengé-
sekre, de azt a hangot is kérem, ami a mások
ajkáról üti meg a fületem. Innen van az, hogy
mikor uraságod ebédközben azt mondja nekem, hogy
már várt, ezt rögtön olybá vettem, hogy az ebédhez
szíveskedett várni. Ezzel a tág értelemben vett át-
hangolási szisztémával, valahogy csak meg tudok élni.

Már ekkor kész volt szelettel, tökfőzelékkal, sa-
látával.

— Tehát ott van a zongora mindjárt az első szobá-
ban, — mondta s a kis bőrtáskája után nyúlt.

S azzal már fel is állott és ment.

Sarla néni

Mikor feljött az esti csillag, két szomorú fiatal-ember állott a veranda alján, a lépcsőn. Két szomorú vándor-teológus. Egyformán szőke, poros és fáradt volt mind a kettő. Nyilván Szatmár felől jöttek gyalogszerrel.

— Jó estét! — mondták majdnem egyszerre.

Majdnem egyszerre azon a lány hangon s azzal a csöndes hajlongással, alázatosan, ahogy az ilyen vándor-teológusok szoktak. Közben a kuvaszt is figyelték, aki szaglászott körülöttük. Látszott rajtuk, hogy van némi gyakorlatuk az ilyen kuvaszokkal. Látszott rajtuk, hogy tele vannak tapasztalatokkal. Hogy évek óta járják ezt a szamosmenti vidéket. Hogy minden imádságot tudnak. Hogy hisznek Istenben és a tíz-parancsolatban. Hogy már kölyökkorukban teológusok voltak.

Fönn a verandán a kallói bérlő ült, fütykös Zsiga bácsi, ahogy nevezték ezen a tájon. Kemény ember volt a nagy hasával, kevés érzelemmel, olykor brutális, igazi gazdaember, amellet maga is istenhívő ember, alapjában nem is gonosz ember. Csak éppen nem lírai ember. Ahogy hajlongott a két teológus alázattal a lépcső alján, ahogy köszönetett ez a két fiatal, egyformán szőkén, porosan és fáradtan, egyformán lány hangon mindakettő, Zsiga bácsi feléjük sem nézett. Csak hagyta állni őket a lépcső alján a kuvasszal, aki szaglászott. Már ahogy azt szokták az ilyen vándor-teológusokkal, az ilyen koldusdiákokkal, akik Szatmár felől jönnek gyalogszerrel. Akik együtt érkeznek az esti csillaggal.

De akkor bejött Maris a verandára, jókora bére-asszony, olyan két meztelen, vörös lábon, mint két téglá. Éppen teríteni készült s hozta az edényt egy tálcán a karján.

— No nézz csak! — mondta, amint meglátta a

két teológust a lépcső alján, a veranda alatt. — Itt vannak a testvérek! Megjöttek! — kiáltotta.

— Mi gondod rá! — morogta Zsiga bácsi. — Ha megjöttek, hát megjöttek! Végezd a dolgod.

— Hívom a teketetes asszonyt! — mondta Maris.

S letette a tálcát az asztalra.

— Végezd a dolgod, azt mondtam! — förmedt rá Zsiga bácsi.

S ahogy pipált éppen, a pipáját is kikapta a szájából, haragosan.

A két teológus csak állott a lépcső alján s hagyta múlni az időket. Űgy tűnt, hogy ráérnek várni. Vártak megadással s nézték, ahogy Maris megterít odafönn. Már a kuvasz is eljött mellőlük s a pitvar felé kullogott a konyha irányában, ahonnan jóféle zsírszag terjedt az estében. És az első esti csillag mellé az égen feljöttek a többi estéli csillagok, a többi csillagok sorjában. A többi csillagok, elhintve a végtelenben. S fénylő békességük áradt, hangtalan harmóniákban. A Szamos felől nem hallatszott egy szó, egy hang, semmi. Az a gyönyörű nyári este volt, mikor minden még ébren van és már minden pihen. Mikor még érezni a fecskék útjait a levegőben, hogy merre szálltak s merre tűntek el.

Akkor, a kerti ösvényen, magában, föltűnt Sarla néni, a teketetes asszony. Csöndesen jött, egy könnyű topánban a pázsiton s ahogy felnézett a szilvafákra az útjában, s ahogy nézte maga körül a kerti virágokat, finom száraikon, estéli harmatosan, nyilván arra gondolt, hogy megint elmúlt egy nap. Hangtalan lépteit a fűben vájjon hallották-e a teológusok? Mert hirtelen mindakettő, egyazon szökén, porosan és fáradtan megfordult elragadtatással. Mint az árnyék hajlongtak mind a ketten s csaknem térdre estek Sarla néni előtt, valami néma ujjongással a lelkök mélyén, mint egy látomány előtt a csendben, az estéli csillagok alatt. Szinte összetörve örömtől s gyönyörtől, valami olyan mélyéről szóltak a szívüknek, mikor üdvözölték, olyan remegő hangsúlyával érzéknek és kedvnek, hogy ebben

a kettős örvendezésükben valami titkos kékük zengett. Mohón a kezének is dőltek s úgy csókolgatták felváltva s szaporán, azzal az elbűvölt imádattal, élvezettel s odatapadással, ami több volt minden alázatnál. Ami több volt mindennél, amit lehetett, amit mertek. Ami ez az egész nyári este volt, a csillagok nyugalmaival. És ebben a nyári estében az ő egész szerelmük és lelkük.

— Hát megint itt vannak! — mondta Sarla néni barátsággal, — a két testvér! — mondta, még melegebben a hangjában.

És csak nézte őket. S amint Maris meggyújtotta a lámpát a verendán, mégegyszer nézte őket a lámpa fényében, ami a lépcsőig sugárzott.

—Hát megint! — felelte az egyik. — Elmúlt egy tél.

—Elmúlt egy év! — mondta a másik. — Egy hosszú év!

—Igaz. Egy hosszú év, — mondta Sarla néni és sóhajtott és feljött a lépcsőn a két fiúval, aki követte alázattal, feltett kalappal a fején, ősi szokás szerint.

Egy tél! Egy év! Ez most a harmadik, hogy erre járnak, útjukban Szatmár felől, két szegény teológusdiákok. De ahogy felértek a verandára Sarla néni mögött, fütykös Zsiga bácsi rögtön rájuk mordult s fújta a füstöt a pipájából:

—A teremfáját! — mondta magyarkodva, — ti csak jöttök, mint a sáskák! Egyszer volna csak egy évben, hogy elkerülitek a házam!

—Tessék eltérni azt a pár órát, amíg itt vagyunk, — mondta az egyik alázattal a kalapja alól.

—Hajnalban már megyünk tovább, — szólott a másik hasonló alázattal.

Azzal el is tűntek, hogy megmossák a kezüket a konyhában. S már jöttek is vissza, derűsen mind a kettő.

Mindez csak egy pillanat volt, félig zord, félig vidám, a lámpafényben. Maris már hozta a leveses-

tálat, magasan a két vörös karján. Zsiga bácsi leült az asztalhoz s a kanál után nyúlt. Az asztalfőn ült a nagy hasával, érzelmek híján, igazi gazdaember, de volt egy pillantása a feleségére, egy egyszerű pillantása, nagyon magasról a feleségére, ahogy az csendesen leült melléje, jó Sarla néni ábrándos nyugalmaival. Egy olyan pillantása, amellyel minden jogát és uralmát jelezte és hirdette.

Az asztal túlsó végében állott a két teológus és mormolta az imát. Egy-egy skandáló hangjuk tört ki időnként melodikusán, remegő ajkaik közül. Aztán leültek az asztal végében, egymás mellett, mert Maris nekik is terített. Így ültek az asztal végében szökén, éhesen, boldogan, amúgy csendesen boldogan és kálappal a fejükön. S amikor csak lehetett, a karima alól nézték a tekintetes asszonyt, mennyekbe szálló imádattal. S ahogy kanalazták a levest, szinte egyazon kézmozdulattal egymás mellett s ahogy később a pecsenyét vagdosták apró falatokra s tűzték a villára, mindig csak jó Sarla nénit nézték azzal a permanens érzellemmel, mely nem hagy ki egy percet a gyönyöre számára. Úgy nézték titokban, azzal az imádattal, ragaszkodással s odatapadással, hogy amikor végül megették a vacsorát, úgy tűnt, hogy Sarla nénit is fölfalták a lelkökkel.

Künn az égen a csillagok zengő békéje fénylett a Szamos fölött a végtelenségben. Messziről a csendben, békák kuruttyoltak makacs ismétlésekkel. A kuvasz is feljött és kémlelt és szaglászott az asztal alatt, amíg csak Zsiga bácsi, szakértelemmel rá nem szólt s nem rúgott rajta egyet. Maris is jött, aki lehordta az asztalt. A ház mögött, a kert végében, egy szekér zörgött a fehér úton, a csillagok alatt.

— Késő van, — mondta a béresasszony, — nem tetszik menni lefeküdni?

S a tekintetes asszonyra nézett.

— Itt eloltom a lámpát, — tette hozzá, ahogy látta Zsiga bácsit, aki felállott és ment.

Akkor, hirtelen, a sötétben, Sarla néni kinyújtotta a két karját az asztalon a két teológus irányában. Úgy nyúlt el a két karja a két fiatal felé, valami boldogságos kívánczósággal, hívogatással, odaadással, megdermedten az asztalon. A két testvér, mindegyik egy-egy kézre, ráhajtotta a fejét kalapostul. S így sírt sokáig mind a kettő, részegen a gyönyörtől.

A francia kisasszony

Ezen a nyári délután a francia nevelőnőt várták Tordaiék, Erdőházán. A francia nevelőnőt, aki Lausaneból volt érkezendő Tordai Melanie két kis leányához. Mind a két kis leányka, szőke gyermek, angyalian selypített. Mind a kettő egy rózsatő mellett állott a kertben, egy rózsatő mellett amelyen virultak a rózsák. Mind a kettő kék szemekkel.

— Mikor lesz már itt a kisasszony? — kérdezték s bámultak a napvilágba.

A rózsák alól bámultak a fénybe.

— Estére itt lesz, — felelte a nagypapa, Tordai Ákos úr, aki a verandán ült a félhomályban és szivarozott. — Csak legyetek türelemmel angyalkáim, — mondta. — Mindjárt indul érte a kocsi az állomásra.

S ő is bámult a félhomályba. Kis kövér emberke volt, feltűnően alacsony termetű, nagyon derűs szemekkel. Kis gömbölyű feje volt, olyan sima felülettel, mint egy billiárdgolyó. Az arca is ép ilyen sima volt, gondosan kiborotválva. Furcsa kis öreg ember volt, aggkorában megfiatalodva.

— Mindjárt indul a kocsi? — kérdezte a két leányka.

— Igen, — felelte a nagypapa. — Milyen szép délután van! — mondta mint egy gyermek. — Igazi avar! Igazi nyár! — ismételte. — A kisasszony legszebb időben érkezik, — fejezte be és fújta a füstöt a szivarjából.

S úgy hatott a szivarjával s benne a füstfellegben, mintha ilyen fiatalon valami tilos dologban lenne. Aztán meglátta a leányát, aki kijött a verandára.

—Melanie, — szólott, — minden készen van a fogadtatásra?

—Micsoda fogadtatásra? — kérdezte Melanie és maga is bámult. Egyszerre bámult a félhomályba s a napvilágba, mert a leánykát is nézte a rózsató mellett.

Ép olyan kistermetű lény volt, mint az apja. Női formában és igazi fiatalságban a tulajdon apja törül metszve. Csak épen kevésbé derűs szemekkel. Kevésbé derűs szemekkel ahogy bámult. Mert ahogy állt és bámult, szinte felkavarta maga körül a levegőt valami viharos atmoszférába.

—Mi baj van? — kérdezte a kis öreg ember s fújta a füstöt.

Úgy fújta a füstöt mint egy ködfátyolt maga köré s még tiltottabb munkában látszott.

—Nincs semmi baj! — felelte Melanie, — de nem értem ezt az egész dolgot.

—Mit nem értesz te édes leányom? — kérdezte Tordai Ákos.

De a két kis leány felszaladt a lépcsőn, a verandára, amint meglátták a kis mamát.

—A kisasszony a legszebb időben érkezik! — mondták mind a ketten örvendezve.

Ahogy ezt hallották a nagypapától, úgy mondták ezt mind a ketten, a maguk üde hangján, csak épen selypítve. S ahogy a rózsató mellől felérkeztek a verandára, úgy tűnt, hogy magukkal hozzák a gyönyörű rózsák illatát. Úgy tűnt, hogy a rózsák illatát selypítik a hangjukban. S mind a ketten odabújtak, az egyik jobbról, a másik balról az anyjuk szoknyájába. S a kis mamájuk alig volt egy fejjel magasabb náluk.

—Angyalkáim, — mondta, — a kisasszony a legszebb időben érkezik, ez igaz, de ti azért ne izguljatok. Ez nektek nem olyan nagy dolog.

—Ez a legnagyobb dolog nekik, — felelte a nagy-

papa és fújta a füstöt fiatalon. — Megtanulnak franciául! — mondta. — Két finom francia kislány lesznek! — fűzte tovább s csak fújta a füstöt valami bohó ábrándosan.

De Melanie megindult a két kis leánnyal a küszöb felé. Mind a kettőt átölelve a félkarjával, úgy indult a két kis leánnyal, mint egy-egy szárnyával jobbról s balról.

— Most menjetek fel szépen a szobátokba uzsonnáig.

—Amíg megjön a kisasszony, — mondták a kis leányok.

—Igen, — felelte.

S még állt egy percig a küszöbön s nézett. Nézett a két kislány után. Aztán hirtelen megfordult s jött egy lépést az apja irányában. Úgy jött hirtelen, elborult szemekkel, mint egy harmadik gyermekéhez. Mint egy öreg fiúcskához aki ül a székben és szivarozik.

—Nem értem azt kedves papa, — mondta, — ahogy maga túlozza a dolgokat.

—Túlzok? — kérdezte a kis öreg ember, mintha valami nagyon szokatlan, nagyon furcsa szót hallana. Valami olyan furcsa szót, amelyet még sohase hallott.

— Túlzok? — ismételte s megfordult a székében. — Túlzok? Miben túlzok? — kérdezte mind nyugtalanabbul s egy kicsit előbbre is csúszott.

Egy percig állott a hölgy, kis finom lényében, mozdulatlanul. Csak a haját igazgatta jobbról s balról a füle mellett ideges ujjával, melyeken csillogtak a gyűrűk. Látszott rajta, ahogy küzd magával, nagyokat nyel s egy kicsit fűj is hozzá. Látszott rajta, amint a gondolatát valami homályosságnak szegzi, valami bizonytalanságnak. Látszott rajta, amint aggódva, a szavait kiformálja valami benső konfúzióból.

— Abban túloz kedves papa, — mondta, — hogy úgy várja ezt a francia kisasszonyt, mintha legalább is egy francia királynőt várna!

— Egy francia királynőt! Nem rossz! — mondta a kis öreg ember.

—Nem is szólva arról, hogy le se feküdt ebéd után s csak itt ül a verandán szivarozva s várakozva.

—Szivarozva s várakozva, — ismételte a leánya után, — ez igaz!

—Még külön meg is beszélte hallom, közvetlenül a szakácsnéval, hogy mit készítsen vacsorára.

—Ehhez jogom van, — mondta.

—Szó sincs róla. Egy tojásos puddingot is rendelt, ami ellen nincs kifogásom, csak épen, hogy erre az alkalomra!

—Épen erre az alkalomra, — mondta.

—Pezsgőt is kíván az asztalra, pezsgőt!

—Miért ne?

—Rendben van.

—Rendben.

—De amiért, hogy behűtsön egy üveggel, lemegy a jégverembe, személyesen a jégverembe, kedves papa a jégverembe! ez sok.

Itt látszólag nem volt érve s hallgatott. Egy percig úgy tűnt, hogy felelni akar, de aztán mégis hallgatott. Csakugyan nem volt érve. Csak futja a füstöt magasan a levegőbe.

—Még másféle intézkedésről is tudok, — folytatta Melanie. — Másféle utasításairól s gondjairól a francia kisasszony kényelme és különösképen éjszakai komfortja tekintetében.

—A komfort az fontos, — vetette közbe.

—Ezt mind nem bírálom, gyermeki tiszteletemnél fogva.

—Az még szép leányom! — mondta.

—Hogy például legszebb selyempizsamáját kedves papa, amit tőlem kapott a születésnapjára, a francia kisasszonynak küldette be a szobájába, amint azt az inastól hallottam,

—Az inas fecseg, ez fölösleges, — felelte.

—Holott céltalan dolog, mert hiszen azt fel se tudja venni, egy ilyen kis pizsamát egy ilyen robusztus nő, a fotográfiája után ítélve.

—Robusztus nő! igaz! — mondta.

—Szóval nem értem kedves papa, kissé nyugtalan is vagyok, amint ezt láthatja rajtam.

—Te csak legyél nyugodt, — mondta.

—Talán az sem egészen helyénvaló, hogy a hintót küldi be a kisasszonyért az állomásra ezen a rossz úton.

—Épen azért, mert rossz az út, — mondta.

—Egy könnyebb kocsi is megtette volna, azért van a kis homokfutó a háznál, meg egy talyiga is van.

—Van egy talyiga? Ezt nem is tudtam, — mondta.

—Számomra, megvallom, úgy főst ez a dolog, mintha ez a francia kisasszony nem is az én két kislányomhoz jönne a házamba, — fejezte be s egy nagyot nyelt.

—Nem a te két kislányodhoz? Hát kihez? — kérdezte.

—S még egyet fordult a székében s még csúszott is egyet. Két kurta lába a padlót érte, Ilyenformán megalapozva magát, így szólott nyugalommal, a szivarjával két ujjá közt:

—Elsőbben is hálátlan vagy leányom, ami nem meglepő számomra, mert a gyermekek általában hálátlanok öreg szülőikhez. De azonban, (így mondta: de azonban) hogy a sorok között még meg is gyanusítsz engem, ez túlmege a mértéken.

—Hát vegyük úgy, hogy nem mondtam semmit, — felelt Melanie.

—Megmondván amit mondani akart, csak állt szőkén a félhomályban, megint tanácstalan e fordulónál és várt.

— Az igazság az, — folytatta a kis öreg ember, — hogy ezt a francia nevelőnőt én fogadtam fel Lausanneban, én biztattam, én ígértem neki minden szépet és jót, csakhogy ide jöjjön Erdőházára, a jó Isten háta mögé. Mert mikor én biztattam, másfelől is biztatták, nevezetesen, hogy egy grófi házba jöjjön Angliában. Mert ez egy közismert kítűnő nő, a legjobb bizonyítványokkal. Szóval engem köt egy ígéret és sok minden amit

mondtam s hangoztattam az ellátás és kényelem tekintetében, csak hogy ide vonzzam. Még arra is köteleztem magam, hogy sokáig itt leszek Erdőházán, mint akit már ismer a családból s mint aki őt felfogadtam. Mindent ígértem és mindennel biztattam, mert előttem, mint a francia kultúra nagy tisztelője előtt, csak az a cél lebegett, hogy ezt a kitűnő nőt megnyerjem unokáim javára. A legjobb nagypapa kívántam lenni unokáim javára. Íme ez a hála! — fejezte be és felállott.

Felállott, mert hallotta a kis udvar felől a hintót, a négy kereket zörögni a kavicson. Egyet fordult is gyorsan s körülnézett, a kis puha kalapját kereste. Az inasnak is csengetett.

— A porköpenyemet kérem! — kiáltotta.

— Hova megy? — kérdezte Melanie s csak állt szökén a félhomályban s bámult.

Már akkor felkapta a porköpenyt magára, a kis puha kalapját is arra a golyóra ami a feje volt. Már ment le a lépcsőn s beszállt a hintóba. Egy szót nem szólt, csak beszállott a hintóba és ment.

— Hová megy? — kiáltott utána Melanie a verandáról s bámult.

A barátom

Mikor beléptem a kávéházba, rögtön megláttam Siroky Imre hajdani iskolatársamat. Az ablaknál ült, megvilágítva s nézte a budai utcát. Mert ez egy budai kávéház volt a Margit-körút vidékén, ahol sűrűn jöttek a villamosok és a járdán szaladgált a sok mindenféle nép. Ezt nézte Siroky Imre hajdani iskolatársam azzal a tanulmányos tekintetével, mellyel az élet minden jelenségét kísértte. Aztán maga elé vonta, egész közel magához azt a csésze kávé egy tálcán, ami előtte volt az asztalon s aztán a csésze fölé hajolt hasonló

tanulmányossággal. Sokáig nézte a csészét, a kanalat, a kávé- és tejkeverék barnás színét s mindezekről az apró megfigyeléseiről nyilvánvalóan beszámolt magának vegyész, bölcsész s általában tudori tájékozottsággal. Rögtön eszembe jutott, hogy így tett hajdan az iskolában is. Mindent megnézett közelről, szinte megszagolt mindent, valami részletező, elemző, búvárkodó kíváncsisággal és érdeklődéssel. Nyilván sokra vihette az életben ezzel a szisztémával gondoltam, mikor leültem mellé az ablakhoz és barátsággal üdvözöltem.

— Hogy vagy pajtás, ebben a világgazdasági válságban? — kérdeztem.

Engem is sokáig nézett, mielőtt felelt volna. Apróra megnézett rajtam mindent tanulmányosan s különösképen a nyakkendőmnél időzött sokáig, elborult szemlélettel.

— Mindig szeretted az ilyen élénk színeket, — mondta. — Nem változtál, — tette hozzá meglepéssel és szürcsölte a kávéját.

— Szóval jól vagy! — mondtam.

— Kérlek szépen, — felelte, — jól vagyok abban az értelemben, hogy tökéletesen tisztában vagyok magammal és a sorsommal. Jól vagyok abban az értelemben, hogy a lelkem mélyéig érzem, mennyire nem lehet segíteni rajtam.

Mit lehet erre felelni? Csak hallgattam s néztem ahogy issza a kávéját kortyonként s vártam, hogy folytassa. Látszólag meg is volt elégedve tiszteletteljes tartózkodással, mert kis vártatva így folytatta, meglepő jókedvűen:

— Rajtam nem lehet segíteni annál az egyszerű oknál fogva, amiért általában ki van zárva, hogy az embereken segíteni lehessen.

— Ezt ép a legjobbkor mondod, — feleltem, — amikor Amerikából egy ilyen mentési akció készül mindannyiunk számára.

— Ez az barátom, amin csak mosolyogni tudok, — felelte s nézte a csészéje alján az olvadt cukrot amit

kikapart a kanállal. — Ne hidd te azt, — folytatta, — hogy a világot meglehet segíteni azzal, hogy fizetési kötelezettségei alól feloldjuk hosszabb-rövidebb időtartamra. Még attól nem vagyok megmentve, ha momentán nem kell fizetnem s egy kis lélegzethez jutok. Főképen az volna szükséges, hogy miután lélegzethez jutottam s lejárt a halasztásom, egy egészen más ember legyek, mint akinek születtem s aki vagyok. S ez az, látod, ami lehetetlen. Mert az ember nem változik.

—Ebben van valami, — mondtam egyszerűen s eszembe jutott, hogy már az iskolában ilyen okos fiú volt ez a Siroky Imre, tiszta jeles, bizony.

—A világot csak úgy lehetne megsegíteni, ha előbb nem a bajokat néznők, hanem a bajok eredőit, vagyis az embert. Előbb az embert kellene megváltoztatni, átönteneni, szervesen, egy más formába s egy más öntvénybe, hogy a világot meglehessen segíteni. Egy egész más módszert kellene kitalálni az ember testi s lelki alkatának megteremtésére, mint a mi idáig használatban volt, mert ahogy ez a módszer nem változott, ép úgy nem változott az ember sem és az a ma született csecsemő szóról-szóra ugyanaz, mint aki réges-régen az első ember volt. Egy egész más módszert kellene kitalálni, függetlenül átöröklésektől, ösztönöktől, indulatoktól s egyebektől, szóval mindattól ami az ember természetét teszi. Ez pedig, belátod, lehetetlen. Megváltoztatni az embert, ez senkinek sem sikerült. Ezt próbálta Isten a vízözönnel, — nem sikerült. Ezt próbálta a fia is, hogy micsoda eredménnyel, azt láttuk a világháborúban s a háborút követő korszakokban. Azt láttuk Trianonban. A napóleoni világorralom is csak azon múlt, hogy ennek az erőszakos embernek mindent sikerült megváltoztatnia, csak éppen az embert nem. A francia forradalom elviselhetetlen burzsoája, ugyanaz az ember, mint aki a régi rezsim elviselhetetlen arisztokratája volt.

—No de bocsáss meg, — mondtam félénken, egy ilyen nagy ész előtt, — az ember fejlődött s haladt!

Nézz csak, hogy egyebet ne mondjak, a levegőt is meghódította! — kiáltottam fel s nagyon büszke voltam erre a kapitális érvemre.

— Tévedés azt hinni, hogy az ember meghódította a levegőt, mikor oda felszállt, — felelte. — Csak gépet hódított, s még fog is ilyeneket hódítani. De egyet nem fog meghódítani soha: a tulajdon természetét.

Ezt mondta a barátom s kinézett az ablakon az utcára. S ekkor, hirtelen, meglátott két karcsú láb-szárat egy rövid szoknya alatt, testszínű selyemharisnyában.

— Bocsáss meg, — szólott, — de engem várnak. Azzal gyorsan fizetett és ment.

Megbocsátás

Ez volt az a nagy perc, mondhatnám legnagyobb perc, számomra történelmi perc, mikor mint Sötétzug újonnan megválasztott képviselője beléptem a parlamentbe, az első ülésre.

Küldetésem fönséget és jelentőségét még fokozhatta volna a szívemben ellenzéki pártállásom és ellenzéki kérlelhetetlenségem tudata, ha már az első pillanatban nem törik meg harcias eltökéltségem ebben a nagyszerű környezetben s ebben a ritka élményben. Egész ellenzéki lelkemet valósággal olvadozni éreztem magamban s parányiságom varázsában valami olyan átható félnétség szállott meg, hogy rögtön láttam micsoda reménytelen dolog az, ha hazám sorsának jobbrafordulását önmagamtól várom. Egész politikám, úgyszólván megszűnt bennem. Mint egy híres tenorista, egy tragikus percben, éreztem, hogy elvesztettem a hangomat. Azt is éreztem, mennyire más dolog volt Sötétzugen ellenzékieskednem. Ott még milyen szép hangom volt, még a múlt héten! Az egész világot másnak éreztem.

De megpillantván a minisztereket, előkelő képviselőtársaimat, a gyönyörű termeket, az altiszteket s a palotaőrseget, a győzelem mámorát is éreztem. Milyen jól tettem, gondoltam, hogy megvívтам ezt a harcot sötétzugi ellenfelem ellen, hogy elkeseredetten megvívтам körömszakadtáig, mert különben ő volna itt helyettem. Felsőbbségem tudata megvigasztalt ezen a ponton s abban a mértékben, hogy önbizalmam visszatért, már mozogni is mertem a folyosón, a tömegben. Egy női képviselőtársamnak, akinek bemutatnak, hódolattal kezét csókoltam. Elhatároztam, hogy általában nagyon udvarias leszek mindenkire. Általában úgy gondoltam, hogy egy új életet kezdek. S csendesen megállottam az egyik ablakfülkében. Mint egy halász, aki kiköt egy révben, úgy állottam meg az ablakfülkében.

Alkalmazkodni tudván, lassanként bele is éltem magam ebbe az atmoszférába s néhány óra múltán már volt is valami magatartásom, valami kis egyéni formám az ablakfülkében. Még nem voltam otthonos, de egy árnyalattal már kevésbé voltam idegen s ahogy a márványnak támaszkodva az ablakfülkében, elszívtam egy cigarettát, láttam, hogy egynémely képviselőtársam, aki elhaladt mellettem, érdeklődve pillant reám. Egy-egy újságírónak is föltűntem, ahogy ott álltam magányosan, az ablakfülkében. Nyilván kedvezően ítélték meg, merengő szerénységemben.

Megvallom szerettem volna, ha megszólítanak, ha beszélhetek. Szerettem volna egy kis bepillantást engedni a lelkembe. Szerettem volna leadni egy interjút. Nem tudom micsoda jóságot, micsoda gyöngédséget éreztem a szívemben, micsoda megértést mindenki iránt. Szerettem volna megnyilatkozni, mindenkiben rokonszenvet kelteni magam iránt, szerettem volna valamit bemutatni lelki és szellemi kincseimből. Kezdődő karrierem e nagy percében, szerettem volna, legalább nagy körvonalakban, megismertetni magamat, kilépni a szürkeség és ismeretlenség homályából valami szellemes aperszűvel vagy történelmi jellegű mondással,

ami már az első percben meghatározza egyéniségemet s felhívja rám a figyelmet. Szerettem volna néhány rövid, de kifejező szóval, amúgy röptiben jelezni erkölcsi és szellemi színvonalom magasabbrendűségét, jelezni óhajaimat, vágyaimat, sokféle aspirációm, amelyekkel nekiindulok, fiatalember létemre, politikai jövőmnek. Szerettem volna beszélni a multakról, tanulmányaimról, családomról, kis birtokunkról Sötétzugon. De minderre nem nyílt alkalmam. Az idő múlt s elsodort magával mint egy porszemet. S mikor vége volt ennek az első formai ülésnek s kijöttem az utcára, megvallom, nagyon szomorú voltam. Nem tudom micsoda csalódás érzete fogott el, nem abban amit láttam s megfigyeltem, mint inkább önmagamban. Mint Sötétzug büszke képviselője léptem be a palotába. S úgy jöttem el onnan, mint aki nincs is a világon. Már nem is bántam volna, e lesújtó érzés kedvéért, ha ellenfelemet választják meg helyettem.

Nyilvánvaló, hogy az ambíció az, ami megrontja az ember életét. Ezt gondoltam, míg átjöttem a Kosuth Lajos-téren. Elmerülvén magamban, meglehetősen borúsnak láttam a jövőt a magam számára. Hogyan fogok én feltűnni, előretörni, feltörni a magasba!? Hogyan fogok én kiválni annyi kiváló között? Főképpen, hogy ellenzéki hangskálám ilyen siralmasan lepadt bennem. Keserű kétségeim támadtak meggyőződéseim tekintetében. Sok mindenféle elvem, álláspontom és meghatározásom, az üres szó fájdalommasságával lepte el a szívemet. Meglepődve konstatáltam a visszhangosság relativitását. Mindazt, amit idáig mint hatástkeltő melódiát ismertem különböző változatokkal, ez mind lefagyott bennem valami értelmetlen frazeológiává. Már szinte irigyeltem ellenfeletem, aki még mindig hihet önmagában, mert nem választották meg.

De mivel politikai életöszönöm, a legválságosabb percekben sem hagyott el soha, most is úgy határoztam, hogy küzdeni fogok. Az élet az élet, még csalódásaiban

és válságaiban is, sőt talán éppen itt van, a keserű fordulóknak s keresztutaknak az igazi élet. Gondoltam revideálni fogom egész politikámat. Mint egy igazi államférfiye fogok szállani a lelkiismeretem legmélyére. Kicsinyes ellenzékiességemből, áttérek a legnagyobb koncepciókra. Ahogy így egyedül járkáltam a Dunaparton, éreztem, hogy jó úton vagyok. Eddig Sötétzugon, családi és baráti körben s a székhelybeli üléseken is csak beszéltem s ismételtettem demagóg frázisokat. Most lassanként úgy láttam, hogy nem beszélni kell a dolgokról, de érezni a dolgokat. Érezni a népek javát, az emberiség sorsát ebben a küzködő új világban. Mi a teendő? kérdeztem s mindinkább eltöprengve s elgondolkodva, éreztem, hogy megjavulok. Egész kitűnő ember vagyok, ezt éreztem. Rájöttem, a magam hibái nyomán azokra az alapvető hibákra, amelyeken változtatni kell. Minden baj forrása a gyűlölet lévén, sziklaszilárdan elhatároztam, hogy ezt a rút érzést kitepem a szívemből. A lelkek békéjét fogom hirdetni, a megbocsátást, a kölcsönös megértést! S már-már boldogan jöttem a Dunaparton s betértem egy vendéglőbe, hogy megvacsorázzam.

Rögtön, az első asztalnál a csillár alatt, megláttam sötétzugi ellenfeletem, aki maga is itt vacsorázott, a felesége társaságában. Kemény harcot vívtunk, megvallom, kemény eszközökkel. Kölcsönös beszédeinkben véges-végig a kerületen, kíméletlenül támadtuk egymást. Igazság szerint ellenfelem túlment a mértéken s a küzdelem hevében olykor meg is rágalmozott engem. Mindez az eszembe jutott. Mégis, gondoltam, politikai hitvallásom értelmében, nagylelkűen megbocsátok. Mindjárt vele kezdem az irgalmat, gondoltam, a kölcsönös megértést. Hadd lássa a felesége, hogy én milyen kitűnő ember vagyok. Mert most éppen oda-súgta neki ellenfelem, hogy én ki vagyok.

Akkor majdnem szeretettel megemltem a kalapomat feléjük.

Emlék

A budai Dunaparton ültem egy padon Hlatyi Barna barátommal. Mögöttünk, távoli házfalak és kőtömegek közül, harangszó hallatszott. Esti tíz óra volt. A Dunán ment egy hajó, a víz folyása ellen nagyon lassan, egy fekete hajó egy vörös lámpással az árbocán. A bolygó hollandi bárkája se lehetett szomorúbb, mint ez a fekete hajó ezen a sötét vízen.

De fölöttünk a bástyafalak tündököltek kísérteties fényekben. A tornyok vékony formái, valami álombeli építkezésnek tunk egy tündéri világításban. A citadella, megvilágítva s magasán a levegőben, mint egy ezüstkerítés zárt el maga mögött egy messzibb világot az estében.

— Látod, — mondta Hlatyi Barna, — ami ott túl van ezen a vastagfalon a hegyen, az mind az én multam, emlékem és ifjúságom. Az olyan számomra, mint egy temetőfal.

Mert így szokott volt beszélni ilyen eredeti modorban, ilyen regényesen. S amit látott maga körül idegen formákban s alkatokban, azt mind a szíve érzéséhez alkalmazta, a lelkéhez s a hangulatához, költő! Mert ilyen érzelmes és finom ember volt ez a Hlatyi Barna. Nyilvánvalóan sokat szenvedett az utóbbi korszakokban. A világgazdasági válság kétségkívül őt is sújtotta. Szívesen ült esténként egy padon a budai Dunaparton. S ama kevesek közül akiket frekventált, már csak engem tűrt meg maga mellett. Mert én alázattal hallgattam, ellentmondás nélkül. Ellentmondás nélkül akkor is, mikor másképp éreztem s más véleményen voltam. De a magam érzése és gondolata nem sokat számított e finom lélek érzelmi világa mellett. Ismertem másokat is, nevezetesen Pálffy Tibort és Tardy Pált is, akik hasonlóképpen finom emberek voltak. De Hlatyi Barnához vonzódtam leginkább mióta Szegedy Annie bárónő szalonjában találkoztam vele a múlt ősszel

Tahi-Tótfalun. Mióta ott megismertem. Az igazság az, hogy ő is megszeretett engem. Már amennyire tudott szeretni mást is, mint ami ő maga volt. Mert elborultan és koncentráltan magában, csak annyit érzett másokból, amennyi ebből az idegenből a maga világát érintette. Erre nézve tökéletes példa, ahogy itt ültem mellette, akit hasonlóképen sújtott a világgazdasági válság.

—Én csak emlékeimnek élek, — mondta parancsolólag.

—Én is, — feleltem.

—Soha el nem felejttem, hogy 1905 szeptember havában, egy kis hotelszobában ültem Párizsban, a szent-Hiacintus utcában. Egyedül egy egész éjjel.

—Azt ismerem, azt az érzést, mikor az ember egyedül ül egy egész éjjel, egy kis hotelszobában Párizsban. Mégha az nincs is szeptember havában.

—De igen, az fontos, szeptember! az nagyon fontos. A nyári fényből még maradt egy sugárka az ember szívében, mikor odakünn már esik az eső. És ebben a zuhatagban egyetlenegy vízcsepp kopog szüntelenül az ablak alatt. A lyukas ereszről hull le ez a vízcsepp és kopog a kövön. Az ember a saját léte mellől elképzeli, mint egy magányos partról, egy csomó más életet a túlsó parton s ahogy ez mind megy, hová? ki tudja megmondani! Ahogy ez mind megy ez a sok élet és kopog a kövön.

—Kopog a kövön, — ismételt zeneileg.

—Az ablakom nyitva s kilátok az utcára, ahol egy sor villanylámpa világít, sugárzón az esőben. A sarkon áll egy fiatalember ázott uj ságpéldányokkal a hóna alatt és vászoncipőben. Hallom amint mondja egy másiknak: „*J'ai les pieds plein d'eau*“

—A lábam csupa víz! — fordítom le magyarra, hogy szekundáljak a barátomnak. Hogy bizonyítsam mennyire megértem tartalomban és érzésben amit mond.

—De ültem én Londonban is, egy egész éjjel, egy kis hotelszobában, — folytatta hasonló gondolatritmus-

ban, ha szabad magam így kifejezni. Egész lénye sugárzott a magányosságtól, ahogy itt ült mellettem, a budai Dunaparton a padon. Ahogy itt ült mellettem, lehetett érezni rajta, ahogy ült hajdan Londonban és Párizsban, kis hotelszobákban. Ahogy azt lehet érezni bizonyos emberi formákon egy-egy padon a Duna partján, hogy ezek a börtönben ültek. — Londonban is, — mondta, — a nyitott ablakkal a Temze partjára.

—Oh ezt is ismerem, ezt a partvidéket, — mondtam, — azokkal a népes padokkal sorjában, ahol egy shakespearei galéria bámul az éjszakába, micsoda arcok, micsoda figurák, micsoda redingot-kban, a vadgesztenyefák alatt!

—A vadgesztenyefákról, — magyarázta Hlatyi Barna, — hullanak a levelek, félig rothadtan s elázva ezekre a figurákra. Ami figyelemreméltó, hogy nem is rázzák le magukról ezeket a díszeket, ezek úgy maradnak rajtuk, a ruhájukhoz tapadva, a rongyaikhoz a mellükön, mint az érdemrendek. Van olykor egy-egy ember ezek között, egy zord ember falevelekkel betapasztott fejjel, hogy nincs ilyen Caliban semmiféle színpadon sehol a világon. Igazi művésze a nyomornak. Ez már odáig vitte, hogy az is szép neki ami mindegy.

—A háttérben, a vízen túl, a Westminster palotája! — mondtam.

—A nagy torony az órával, fényesen kivilágítva.

—Ez mintegy gócpontja az éjszakának!

—Gócpontja! — ismétlem.

—Talán nem? — kérdezte.

—Dehogyan nem! — feleltem.

—Valami tragikusan komor és megkapó van abban, amint a sötét térben ez az óra rémít az idővel a magasból. A Westminster s ezek a rongyos lordok a padokon, faleveles érdem jelekkel, — ez London!

Egy percig hallgatott a barátom. Elmerülve emlékeiben, hozzájuk fűzte ezt a dunai látképet maga előtt, a kis fekete hajót a vörös lámpással, már messzibb a vízen s a sötétben. S hozzájuk fűzte a csillagokat az

égen, a várbástyát a fényben s a villamosok csengőit a túlsó partról, ahogy áthangzottak a víz fölött, hozzá. S akkor még hallgatott egy peréig ahogy ezt mind lezárta magában s más távoloknak fordult.

—Egyszer Genfben, — szólott, — június végén, kora délután, egy fiatalember ült mellém az izzó napfényben egy padra, a quai de Mont-Blanc-on, egy padra. Bús fiatalember volt, amolyan iparoslegényféle, félig művész mint a szobafestő, elnyútt ruhában, dús hajjal szegény pária, valahonnan a legsötétebb Svájc-ból, vagy éppen Luxemburgból, ahonnan sokan jönnek errefelé ilyen vándor facérok. Ami figyelemreméltó, hogy akit hajt a nyomor üres gyomorral s hajléktalanul, az rendszerint mind idegyülekezik a genfi tó partjára, ahonnan a Montblancot láthatja. Ez mind tengődő, munkanélküli ember, mind merengő, elunott, tanács-talan, filozófia nélkül tépelődő s ez mind itt ül a parti sétány padjain és bámul a Montblancra s a sasra a havas bércek fölött. A sasra, ami egy kéklő folt a levegőben a fehér havak fölött. S ez mind szolidáris egymással, ez a sok szegény ember, svájci cukrász, szakács, pincér, fodrász, ez a sok állástalan szegény ember a tó mentén s a Montblanc-al szemben. Ez mind összetart, ösztönösen, ez a sok bús vándor, ez mind érez, a padokon végig, a nyári délutánban, valami lappangó harmóniát az egymás szíve között, ez mind egyazon világ, egyféle gondolat és vágy ez a sok szomorú lélek.

—Ez a sok szomorú lélek, — ismételtém mint egy imádságot.

—Nyilván innen volt, hogy a szomszédom engem is valami facérnak nézett. Valami félig művésznek, nyilván borbélylegénynek, mert nekem is dús hajam volt. A hangulatomat is a saját lelkéhez mérte azzal a testvériességgel, amellyel az ilyen szegény ember rögtön intimus és pajtás egy másik szegény emberrel. Zsén nélkül, mint kollégám a nyomorban, mint sors-társam vagy rabtársam, akit rég nem feszélyez semmi, egy nagyot nyújtózott a padon, meglehetősen ordenárén

a tagjai vonaglásával s egy nagyot ásított az egész szája tátongásával s foghijjas szájával.

—*Qu'on s'embéte ici!* — mondta azzal a kínos dallamossággal, amivel az ilyen ásító hang nyújtja el a beszédet egy ilyen nagy nyílásban.

—Hogy itt az ember milyen halálra unja magát!
— fordítottam le magyarrá, a teljes érzés és értelem szerint.

De a barátom folytatta:

— Már most nem tudom, micsoda ösztönöm lehetett, micsoda ostoba büszkeségem, hogy legott felálltam és sértődötten elsiettem. De érezvén a lelkem mélyéig, a nyomor kontázsióját a magam nyomorában, az elzüllés kontázsióját a magam züllöttségében, mint a bilincseket téptem le magamról azt a fokozott köteléket, amivel ez a szegény fiatalember, szolidárisán, hozzámfüzte magát. Aznap történt, még a délelőtti órákban, hogy I. Péterrel beszéltem, egy királlyal! Az új szerb királlyal személyesen! Nagyon szegény voltam, igaz, de hírlaptudósító voltam! Egy szenzációs interjút csináltam egy királlyal! Szóval nagyon meg voltam sértve. Kicsinyesen és nevetségesen megsértve hírlapírói méltóságomban. Semmi sincs olyan bántó a szegényre, mint egy másik szegény, aki barátkozna vele. Meg se álltam amíg ki nem értem a pályaudvarra. Ahol megint csak leültem egy padra.

S megint egy percig hallgatott a barátom. Én is hallgattam, nem tudván bekapcsolódni a szavába.

— Lehet, — mondta végül, — hogy ezzel a szegény iparoslegénnyel érdekesebb lett volna beszélni, emberibb is, tanulságosabb is Montblanc örök hava előtt s a sas-madárral a csúcson! Kár. Azt hiszem, soha többé nem fogok találkozni vele.

De ekkor hirtelen, a citadellán megszűnt a fény, az egész ezüstoffal beomlott a sötétbe.

Hlatyi Barna felállott.

— Isten veled, — mondta, — jó éjszakát!

És ment.

Guszt

Kora reggel óta hangos volt a ház. A révész is bejött a Szamosról a konyhára s kapott egy pohár bort. Miközben ivott, a béresasszony odahajolt egészen közel a félarcához s úgy kiáltotta bele a szőrös fülébe, mintha egy telefonba szólna, valahová a messzeségbe. Mintha inkább a lelkébe szólna mint a fülébe, amelyre süket volt.

— Aztán ott legyenek kend pontosan a tunyogi révnél!

— Ott leszek! — felelte, mert ezt meghallotta, ezt a süvítő hangot. Már le is tette a poharat, a szürke bajuszát megtörölte az ingujjával és ment.

Ahogy kiért a kertbe, a hársfák alá melyek virágoztak, ott látta a terített asztal körül az árnyékban, a két komondort, alázatosan, a kandúrt is és az egész úri népet, az egész családot az asztalnál, amint reggelizett épen, igazi úri család! A hársfákon a lombok körül, egy egész raj méh szállott a napban. S távolabb a kert végében, a kakas tűnt föl zöldesarany tollazatának szuverenitásában, egy tyúknépség között.

A révész köszönt tisztelettel s ment volna tovább a kis kerti ösvényen, de a legöregebb Parlagi bácsi, a család feje, ősz nagyapó, odaintette magához egy reszketeg kézmozdulatával.

— Aztán ott legyenek kend a tunyogi révnél! — hebegte olyan vékony kis halk hangon, hogy még azok is alig hallották, akik ott ültek körülötte. — Maga is öreg ember, — tette hozzá valami homályos összefüggéssel a lelkében, — ott legyenek pontosan!

A révész állott s bámult a kalapjával a kezében. Rögtön tudta miről van szó, ha egy kukkot se hallott nagyapó hangjából.

— Ott leszek! — mondta s kiment a kis kerti kapun a Szamos irányában.

Egy percre csend volt az asztalnál a sok edény körül. Feszültségekkel teli csend, mint egy ünnepen.

—Hazajön a Guszti! — szólott nagyapó hirtelen s úgy örült, mint egy gyermek. — Hazajön! hazajön! — ismételte rögeszmésen s ahogy itta a kávéját, mohó kis öreg ember, rögtön bele is köhögött a csészéjébe viharosan. De győzte, meg is enyhült, a kalácsot rágta egy-egy utolsó fogával a szája két végében s megint mondta s dobolt a kanálával az asztalon, mint egy cimbalomverővel:

—Hazajön a Guszti!

—Haza! — mondta Stanci néni, hasonló örvendéssel s egy hasonló kanállal öt sárga csont közt ami az öt ujja volt, drága jó Stanci néni! Szárazra aszott kis öreg anyó, a nagymama, jó Stanci néni!

A két komondor az asztal körül a farkát csóválta izgatott rezgéssel, a kandúr mereven nézett a zöld szemével, a hársakon méhek nyüzsögtek s távolabb a kert végében még mindig a kakas látszott a tyúknépséggel, a taraja koráljával s zöldesarany tollzatával.

—Hazajön a Guszti! — mondta megint nagyapó s kért még egy csésze kávé nagyanyótól, aki öntött neki szeretettel.

—Egyetlen unokánk! — mondta Stanci néni, miközben öntötte a kávé szeretettel.

—Egyetlen gyermekünk! — mondták a szülők, majdnem egyszerre, a kávécsészéjük fölött.

Noha nagyapó s nagyanyó mellett még fiataloknak tünnek, már ezek is öreg emberek voltak, jó Ernő bácsi és bús Aranka néni, egymás mellett az asztalnál, a kávécsészéjük fölött. Az idő eljárt fölöttük, letűnt nyarak sorozatával, Medgyesen, a Szamos partján. Mégis, Guszti megszületett egy nap, megszületett! a jó Isten áldásaképen késő házasságukban, mikor már azt hitték, hogy soha nem is lesz gyermekük. Egymás mellett az asztalnál, a kávécsészéjük fölött, családi körben nagyapóval s nagyanyóval, a komondorokkal s a kandúrral a hársfák alatt s a kakassal a távolban, arra gondoltak együttes gondolatukkal, hogy Guszti mégis csak megszületett egy nap! Erre gondoltak s ők is ör-

vendeztek, a szívük mélyén ők is örvendeztek, azzal a szótalan elborulással, amellyel öreg szülők örvendenek egyetlen fióknak, aki két évi távollét után hazatér a családi házba, kis családi házukba, Medgyesen, a Szamos partján, ők is örvendeztek, noha azoknak a sűrű gondoknak és sűrű bánatoknak emlékével vegyesen, ami szülői szívüket éhez a húszéves fiúhoz fűzte s úgy imádták ezt a fiút, azzal a csöndes megadással, türelemmel és alázatossággal, ahogy az ilyen öreg szülők, a maguk alkonyában s elvirultságában megtisztelik a fiatalságot egyetlen gyermekükben. Ahogy ültek az asztalnál egymás mellett a kávéscészéjük fölött, ahogy ültek s csöndesen falatoztak, látszott rajtuk, mennyire elmerülnek Guszti körül sokféle emlékből s gondolatokban. Látszott rajtuk, ahogy remegnek is ebben az örvendezésben s hazavárva Guszti csak egyformán aggódnak érte s az örömeikben nincs illúziójuk. S mint akik soha nem is panaszkodtak se nagyapónak, se nagyanyónak, se senkinek ezen a világon, minden érzésüket a szívükbe fojtották s a maguk számára intéztek el mindent, a lelkük mélyén, rezignációval. Miért is ment el Guszti, kérdezték s ilyen messzire hogy elment, Párizsba! idegenbe! Miért, hogy ilyen könnyen el tudott válni tőlük, öreg szívüktől ilyen könnyen elszakadni, Guszti! Mért maradt el ilyen soká, holott sűrűn hívták haza sűrű levélírással, külön jó Ernő bácsi aki írt s külön bús Aranka néni, aki írt, micsoda megható leveleket, százpengősökkel megbélelve! Guszti nem is felelt, vagy csak ép hogy felelt Guszti ha el nem felejtette, néhány rövid sorral, úgy felelt Guszti, fiatalosan, felületesen, drága szívtelen gyermek, az Isten tartsa meg! Holott olyan szép fiú volt, nagy szál legény, igazi szerelmi gyermek kései örömeiből, Guszti! Szőke, kékszemű, jogász! A Sorbonne-ra járt Párizsban Guszti, ha igaz, hogy odajárt! Mert olyan sűrűn kért pénzt sűrű sürgönyökben, hogy biztos máshova is járt.

S megint csend volt az asztalnál, amíg csak nagyapó nem szólott.

—El kellene menni, elébe Tunyogra! — mondta és nézett. — Hátha elalszik a révész, — tette hozzá, — az is öreg ember.

—Mikor jön a vonat? — kérdezte Stanci néni.

—A párizsi most fog érkezni Pestre, ebben az órában, — magyarázta Aranka néni.

—Igen, most fog érkezni tíz órakor! — erősítette Ernő bácsi, miközben az óráját nézte.

—De aztán nincs mindjárt csatlakozása, — mondta Aranka néni.

—Csak dél felé indulhat a debreceni gyorssal, — mondta Ernő bácsi.

—Szóval kilencre itt lesz! — mondta Stanci néni.

—Kilencre itt lesz az ifiúr? — kérdezte a béresasszony, aki szaladt a kertbe, hogy elvigye az edényt.

—A kocsis is jött s kérdezte mikor fogjon?

—Kilencre itt lesz az ifiúr! — mondták mindannyian s ezekre az élénk hangokra a két komondor csóválta a farkát, a kandúr megmozdult mintegy távoli álmában, a méhek szálltak a hársfákon s csak a kakas tűnt el a tyúknépséggel a kert végében, ahonnan egy más vidékre ment.

—Esti kilenc óra az sokáig lesz, — mondta nagyapó s megint nézett. Csak nézett az öreg szemével a térbe s az időbe, Guszti felé a végtelenségbe. — így múlik el az élet a várakozásban, — motyogta tapasztalatai alapján s a maga vékony hangján.

—Azért kellene átmenni Tunyogra, elébe! — mondta nagyanyó.

—Tíz évig vártunk rá, ezt még ki lehet bírni esti kilenc óráig, — mondta bölcsen Ernő bácsi.

—Tunyogon ott van Párthy Ábris, a barátja, aki várja az állomáson, — szólott Aranka néni. — Hadd legyenek együtt ketten, fiatalok, ne zavarjuk őket. Majd csak rászáll a kompra s itt lesz vacsorára.

—Vidám vacsora lesz! vidám! — mondta nagyapó s úgy nevetett foghíjasan, mintha sírna.

Délután átjött Tarkódy bácsi. A füzesi lelkész is

átjött a talyigáján. Két jó öreg ember volt ez, két jó barátja a családnak. Nagyapó fürgén megölelte őket. Meg is csókolta őket a foghíjas szájával s úgy örült mint egy gyermek.

— Estére itt lesz Guszti! — mondta.

— Itt lesz egyetlen unokánk! — mondta Stanci néni.

—Ép jó, hogy jöttünk! — mondta Tarkódy bácsi.

—Hát mi is meglátjuk ezt a drága fiút! — mondta a lelkész barátságosan.

Aranka szaladt a konyhába. A tűzhelyen, sorjában, négy lábasból szállt a pára, azonfelül egy egész bárány sült a kemence aljában. A komondorok szaladtak ki-be a konyhaajtón, ahogy a béresasszony kurgatta őket s a kandúr is feltűnt a küszöbön, megvilágítva, mert a naplemente izzó sugárzása rátűzött a bundájára. Mind hangosabb lett a ház, mind ujjongóbb minden lélek. Már a méhek, igaz, mind elszálltak, de a sűrű lombban, a kert mélyén, egy fülemile füttyült. S már zörgött a hátsó udvar felől a kis hintó, ahogy indult Tunyogra Gusztiért! S mind szaladtak ki a kertbe, hogy lássák a hintót amint indul S Mind szaladtak, nagyapó vezérletével, mert tudott szaladni, nagyapó! És Stanci néni is szaladt mögötte! Mind szaladtak, hogy lássák a hintót a két szürkével, — ez hozza haza Guszti! Mind szaladtak a hintó felé mintegy az örömek elébe. Mind szaladtak a szívökkel. Csak Tarkódy bácsi s a lelkész jöttek lassan. De a többiek mind szóltak a kocsisnak, mindenki egy-egy szót, összevissza. S mind úgy nézték, irigykedve, ahogy ült magasan a bakon, mint aki elébb fogja látni Guszti, mint ők!

—A révész legyen ott pontosan! — kiáltotta nagyapó a kocsis után ahogy hajtott.

—Pontosan a révnél! — kiáltott Stanci néni.

A béresasszony is kijött aki kiáltott, olyan harsány hangon, ahogy azt szokta a révésznek:

— Egy pohár bort is kapott! Aztán ott legyen pontosan a révnél!

— Merthogy az is öreg ember! — mondta nagyapó mégegyszer.

A fülemile füttyült a sűrű lombban. A Szamos felől zúgott a víz, a komp ment s jött vissza. A konyhában pattogott a tűz, a komondorok szaladtak, a kandúr el-sötétült, a bárány aranysárgára sült.

S mind álltak a kertajtóban, nagyapó vezérletével, s mind vártak szívszorongva. Tarkódy bácsi fújta az orrát izgalmában, a lelkész a csillagokat nézte. Stanci néni tépett egy galyat a hársról s lobogtatta a szúnyogok ellen. A két öreg szülő, csöndesen egymás mellett, a fiokat várta. Már késő este volt.

S még elmúlt egy óra.

Aztán mind hallották a kis hintót, zörögni megint. Mind látták is már amint befordult a kerti kapun. Mind úgy látták, mintha álmukban látnák, félájulatban a csillagok alatt. Mert mind *úgy* látták, ahogy befordul üresen, a két szürkével a kis hintó.

Rögtön a kocsis leszólt a bakról.

— Megjött az úrfi, de Tunyogon maradt az uraságnál, — mondta. — Az uraságnál éjszakára! — ezt mondta.

S ahogy hajtott tovább az udvar irányában, még mondta a bakról:

— Merthogy jött vele egy francia kisasszony!

Senki nem szólt egy szót. A fülemile füttyült a sűrű lombban.

Iskolatársak

Mikor leszálltam a villamosról, a jegy még a kezemben volt. Alighogy leléptem a kocsi hágcsóján, egy sovány szomorú ember közeledett felém a megállónál. Súrolta a kabátom ujját és a fülembe súgta:

— Tessék nekem adni a jegyet.

Egy egész rendes szomorú ember. Halkszavú, illedelmes, finom. Meglepődve néztem rá, rögtön meg is

ismertem. Vicza István volt, hajdani iskolatársam, ő is megismert. S rögtön bátrabban is szólott, mint régi barátjának, akivel összehozta a sors, egy villamosmegállónál.

— Most már aztán add ide nekem a jegyedet! — mondta.

— Hát te idáig jutottál? — kérdeztem ostobán.

Eszembe jutott, hogy ez milyen kitűnő fiú volt az iskolában, ez a Vicza István! A legjobb tanuló az osztályban. Jeles család sarja, az apja, ha jól emlékszem, alispán volt Szabolcsban.

Ez emlékek hatása alatt, megszorítottam a kezét és mélyen a szemébe néztem.

—Elmegy a villamosom, — mondta, — add ide a jegyedet.

—Várj csak, ez nem olyan egyszerű mint gondold, — szóltam.

—Nem olyan egyszerű? — kérdezte ámulván, — hát mi van ebben komplikált? — s még jobban meg volt lepve. — Ezt csak add ide ezt a te át szálló jegyedet, ezzel én tovább utazhatom. Mindjárt jön egy másik 7-es, erre még érvényes.

—A helyzet az, — feleltem, — hogy középiskolai tanár vagyok.

—Hát aztán? — kérdezte.

—Mint középiskolai tanárt, köt az erkölcs s a tisztesség. Bármennyire szívesen is állanék szolgálatodra, nem lehetek bűnrészes egy csalásban.

—Csalás? Micsoda csalás?

—Ép most olvastam a villamosban egy felhívást az igazgatóság részéről, amelyben arra kéri az utasokat, hogy jegyeiket semmisítsék meg, mihelyt elérték a maguk végső állomását. Mert én minden felhívást és felszólítást és hirdetményt elolvasok, ami ki van ragasztva a villamoskocsikban. Még át vagyok hatva e felhívás komoly hangjától és érzem a szavak súlyát. Sőt belátok abba a perspektívába is amit jeleznek. Lehetetlen az, hogy egy jeggyel két ember utazzon. Ez egyrészt a tár-

saság megkárosodását jelenti, másrészt ez ellene van rendnek és szabálynak.

Mindezt Vicza István nyugodtan hallgatta. S aztán így szólott:

— Te nem hiszed azt, hogy az a kis egyszerű cselekedet, amellyel a villamosjegyedet átnyújtánád nekem, mennyivel többet segítene rajtam mint ez a sok beszéd és magyarázat. Látom tanár vagy. Abban a tévhitben élsz, hogy a szavak, egymáshoz fűzve és mondatokba csoportosítva, még használnak az embernek. Nincs az a bölcsesség, az a verssor, az a shakespeare-i mondat, mely azt tudná velem, amit ez a te átszállód tud, amikor el akarnék jutni a Boráros-térre. Beszéddel soha, de ezzel a jeggyel elérek oda. Azonfelül, ha már erről van szó, megnyugtathatom erkölcsi érzékedet. Itt nincs, jog szerint, semmiféle csalás. Ez a villamosjegy nincs személyhez kötve. Nincs arckép hozzá. Ezt te megválthatod, ez a te tulajdonod, ezt te joggal odaadhatod a legelső embertársadnak, aki ezt elkéri tőled. Tegyük fel, hogy te veszel nekem ajándékba egy egész köteg villamosjegyet. Hát én azt nem használhatom, nem utazhatom, mert *te* vetted? Azonfelül, ami a lényeg ebben a kérdésben, hogy tudniillik nincs egy vasam és hazamennék a Boráros-térre, hogy lefeküdjek aludni, mert nagyon fáradt vagyok. Egész nap szaladgáltam állás után s lejártam a két lábamat. Akit idáig még megszólítottam a különböző megállóknál, az mind ide adta készséggel a jegyet. Te vagy az első praxisomban, aki nehézségeket csinálsz s vitázol egy szegény emberrel. Holott te iskolatársam is vagy!

— Látod, épen az, hogy iskolatársad vagyok, — feleltem, — épen ez magyarázza tartózkodó álláspontomat, talán szigorú álláspontomat, ha úgy tetszik neked. De közös múltunk, közös tanulmányaink Ungvárott a gimnáziumban, egyenesen arra köteleznek engem, hogy abba a korrekt és szabályos világnézeti atmoszférába emeljelek fel, amelyben jó magam is élek. Ha nem te volnál, nem tudom, talán rögtön oda is adtam volna a

jegyemet. Bárki másnak talán oda is adtam volna. De veled disztíngválok. Téged, mint iskolatársamat, nem közösíthetlek ki abból a morális világfelfogásból, amit a magaménak is vallok. Nem engedhetem meg, még kevésbé támogathatom, hogy te itt villamosjegyeket kéregezz az állomáson. Nem engedhetem, hogy te, mint volt iskolatársam, szabály és rend ellenére az én jegyemmel utazzál. Nem is bírnám el, érzelmes ember létemre, hogy ezzel a silány átruházással még tetejébe meg is alázzalak. Ezért inkább, látod, eltépem a jegyet.

Igy is tettem. S mégegyszer barátsággal megszorítván Vicza István kezét, otthagytam a megállónál.

Vendel bácsi

Délután átmentünk Gyöngyösre a Szamos partján, hogy meglátogassuk Vendel bácsit, aki régebben főszolgabíró volt, Mákos Vendel bácsi s azonfelül is az első ember a vármegyében. A rokonok mind dicsérték, milyen jó karban van, noha már aggastyán ősz szakállal s hogy milyen buzgó hitvallású s hogy általában milyen kitűnő jó ember.

Mi akkor a kis kuzinámmal még gyerekek voltunk s a német kisasszonnyal mentünk, aki jókora darab nő volt, két borzasztó vastag lábón. Alig fértünk el a talyigán tőle, ahol egymaga lefoglalta az ülést háromnegyed részben s nem is ültünk, mint inkább kucorogtunk mellette, a két lábába fogódzva döcögés közben a rossz úton, a két vastag lábába fekete selyemharisnyásan, mint két gyászoszlopba. Kalap nélkül, nagyon derűsen ült, biztos alapokon az ülésen és élénken dicsérte a szép tájat, a vadvirágos réteket s a fűzeket a Szamos partján, holott időnként nem is látott semmit, ahogy dús barna haja, kurtára nyírva, lobogott a szélben s a félarcát elborította. De amikor megérkeztünk, szépen megfésülködött, még fenn az

ülésen mielőtt leszállott, egy kis fésűvel a tarsolyából. A ruháját is rázogatta s a szemén, száján is igazított s úgy szállott le végre a béreskocsis segítségével, aki bámulta azt a két vastag lábát, mert nagyon kinyújtotta a szoknyája alól, hogy ki tudjon mászni a talyigából. De már ekkor Vendel bácsi is odaért a talyigához s látszott rajta, hogy ő is segített volna, amilyen jó ember. Mindjárt meg is ölelt engem is s a kis kuzinámát s kérdezte ha már uzsonnáztunk?

— Merthogy én, édes gyermekeim, nem igen tudnék adni nektek semmit, olyan szegény vagyok, — mondta. — De ha meg akartok fürödni a Szamosban, ott van a fürdőház a szérús végében, addig én elbeszélgetek a kisasszonnyal a kerti padon, — mondta s már indult is az eperfák irányában, ahol a kerti pad állott a lombok árnyékában.

Szívesen fürödtünk volna, de a kisasszony nem engedélyezte s ott tartogatott maga mellett s úgy jött velünk büszkén és terebélyesen és dicsérte a szép kertet és a virágokat mutatta s magyarázta német nyelven, az árvácskákat egy hosszú sorban kék és piros szirmokkal vegyesen, mint egy szőnyeg. Igaz, gyönyörű kert volt, nagyon rendes, nagyon ápolt, sehol egy gyom, egy gaz, semmi. Mindenfelől aranyméhek szálltak. S az eperfák mögött a kis ház fehérlett s ahogy közelebb értünk, beláttunk a tornácra, ahol példás rendben és tisztaságban mindenféle színes edények ragyogtak a falakon, egy-egy őz- és szarvasagancs körül, amelyet körülzártak. S a délutáni nap fényével s a kandúrral a tornácon, ahol aludt, valami meleg jólét borította az egészet.

— Nekem már nincs semmim és senkim, — mondta Vendel bácsi, — üljön le mellém kisasszony, — mondta, mert hozzánk nem is szólt. — Vénségemre itt vagyok magamba, — folytatta, — nem igen tudok semmit a nagy világból, csak épen, hogy adót kell fizessek, újságot nem tartok, inkább csak imádkozok. Nem is adhatok én semmit, csak a jó szívem érzésit,

S azzal megfogta a kisasszony kezét.

— Nagyon szegény vagyok, — mondta s majdnem sírt. — Nagyon szegény, — folytatta, s most rám nézett s a kis kuzinámra két hunyorgató szemével, melyekben, a szembogár mélyén, egy kis kék láng égett, valami nagyon hideg kékbén. — Nektek van apátok, anyátok, — mondta, — örüljete! Lássátok én nekem nincs senkim a világon.

Holott a pitvar felől derűs női hangok hallatszottak, egyszerre két szolgáló is énekelt. Az istállóból, sűrű egymásutánban, borjak bögték ki bánatos odavágyódásukat az anyjuk tőgyéhez a távolban. S a szerűs felül, ünnepélyesen, egy pulykakakas tűnt fel uszályos tollazattal nagyszámú családja körében, korol nyakát magasra tartva. S még mindig aranyemek szálltak mindenfelé a virágokon.

— Hát nem mentek egy kicsit sétálni a kertbe? — fordult felénk Vendel bácsi és hunyorgatott. — Hát nem mentek? — ismételte az aggastyán szomorúsággal, akinek a gyermekek már rég nem engedelmelkednek.

S ahogy ült a padon ilyen bánatosan s ilyen keservesen, csak legyezgette sűrű hunyorgatással a hideg szeme fényét s a kisasszony kezét szorongatta.

A szellem

Késő éjjel, ahogy átmentem a Szabadság-téren, a Honvéd-utca sarkán, hirtelen egy síri hang szólt utánam.

— Fiam! — rebegette a hang.

Meglepődve néztem körül. A sarokház falának dőlve, az apám szelleme volt. Mert rögtön megismertem a Ferenc József-szakálláról.

— Kezét csókolom papa, — mondtam.

Igaz, szólhattam volna mint Hamlet:

*»Király, atyám, fejedelmi dán: felelj!
Ne hagyj tudatlanságban szétrepednem,
Ó mondd, miért hogy szentelt csontjaid
Elszaggatták viaszpóláikat?«*

Így szólhattam volna, csak épen a »fejedelmi dán« helyett kellett volna »fejedelmi izraelitá«t mondanom.

De egyrészt nem kívánván meghamisítani az Arany János fordítását, másrészt a mai korhoz alkalmazván szavaimat, egyszerűen azt kérdeztem:

—Mit tetszik itt csinálni, ilyen késő éjjel?

—Még kérdezed? — felelte azon mérgesen, ahogy az életében szokott volt beszélni. Mert mindig mérges ember volt.

—Hát nem látod, hogy megjelentem? — mondta.

—De igen, látom, hiszen rögtön üdvözöltem is. De mért épen itt a Honvéd-utca sarkán tetszett megjelenni? Olyan nagy a város! Ezt másutt is megtehetted volna, egy közelebbi sarkon. Most már, megvallom, szeretnék hazamenni.

—Azért jelentem meg éppen a Honvéd-utca sarkán, — magyarázta, — mert magam is katona voltam. Magam is honvéd voltam, amint azt tudod, mielőtt elestem a világháborúban.

—Bocsánatot kérek, de épen ez az, amit nem tudok, — feleltem. — Ügy látom el tetszett felejteni az életét, mióta megtetszett halni. Én, aki még világosan emlékszem a dolgokra, bátran állíthatom, hogy kedves papa sohasem volt honvéd. Közös se volt, egyáltalán sohasem volt katona. Még a világháború előtt halt meg az ágyában, békekességben, párnák közt, nyolcvanéves korában. Igaz, olyan végelgyengülten halt meg az emberi kor e magas határán, hogy nem csodálom, ha összetéveszti a dolgokat. De fiúi kegyeletem híven megőrizte ezt a bús emléket a maga tiszta valóságában. Tessék megbarátkozni azzal a gondolat-

tal, hogy nem a világháborúban tetszett elesni s tessék békeességben visszatérni a sírjába, mindjárt reggel lesz! Különben is, egy kevés filozófiával teljesen mindegy lehet kedves papának, hogy hol halt meg és milyen formán. Egyszer, hogy meghalt, a többi már nem fontos.

— Hát akkor álmodtam ezt! — szólott apám szelleme csalódottan.

És keserűen fordult egyet az árnyékával a fal mellett.

—Lássá, az lehet, kedves papa, — feleltem. — Nem ismerem a túlvilági életet és kedves papa jobban fogja tudni mint én, ha vájjon e földi dolgok visszhangja eljut-e odáig? Nincs kizárva, hogy hallott valamit harangozni abból a véres iszonyatból, ami a földön dült az emberek között és sírjának megzavart nyugalmaiból beleálmodta magát ebbe a tragédiába. Holott, idáig úgy hittem, hogy az a barázda, amit az élők vonnak, már nem nyugtalanítja a holtakat.

—Dehogy nem! — felelte, — dehogy nem! Élők és holtak *vice versa* nyugtalanítják egymást. A többiekre nézve, nevezetesen katonaviselt mivoltomra nézve, beérem magyarázatoddal és megnyugszom benne. Noha elvetted egy illúziómat, — folytatta szomorúan, — egy illúziómat! noha tudhatnád, hogy egy halottnak már milyen kevés illúziója lehet, mégis, tudom, hogy jó gyermekem vagy, aki kegyelettel megőrizted szívedben, ahogy mondtad, bús emlékemet. Bús emlékeket valóban! — sóhajtott fel. — Mert amit te nem tudsz, — folytatta a sarokház falának dőlve, — hogy tudniillik a te anyád megmérgezett engem!

—Ugyan kedves papa! — tiltakoztam.

—Igenis megmérgezett! — kiáltotta, — hogy férjhez menjen a maglódi cementgyár igazgatójához.

—Tévedés! — mondtam, — nagy tévedés!

—Még élhettem volna húsz évet! — kiáltotta.

—Mégmérgezték!— s majdnem összeomlott az árnyékával a fal mellett.

—No nézze csak kedves papa, — próbáltam megnyugtanni, — itt megint rosszul tudja a dolgokat. Először is, mondtam már, hogy végelgyengülésben halt meg, mondhatnám makkegészségesen halt meg, csak épen, hogy már nagyon öreg volt. Másodszor, hogyan mérgezhette volna meg magát szegény jó anyám, mikor az tíz évvel előbb halt meg? Nyilván ezt is el tetszett felejtetni, amit annál inkább csodálok, hogy azt hittem találkozott szegény anyámmal a másvilágon. Végül pedig Maglódon nincs is cementgyár; soha nem is volt. Ezt az egész mesét annak a shakespeare-i hatásnak kell tulajdonítanom, ami kedves papát, mint a Nemzeti Színház hű bérlőjét a síron túl is követte. Visszatérve a mérgezésre, ha már erről beszélni tetszett, inkább kedves papa volna az, akit megvádolnék e ponton.

—Hogyan? — kérdezte, —engem?! Te megvádolnál!?

—Igenis, megvádolnám kedves papát! Az igazság az, hogy nyugtalan természetével, mely mind e percig nem tagadta meg magát, egyenesen megmérgezte szegény anyám életét. Emlékezzék csak tulajdon magára, micsoda izgága, természet volt, micsoda gyanakvó, igazságtalan olykor!

—Hallatlan! — mondta a szellem. — így ismer-tél te engem!

—Így ismertük mindannyian. Mert mindannyian szenvedtünk magától, én is, Alfréd is, aki belépett a cégbe.

—Belépett a cégbe! — kiáltotta.

—Örülök, hogy most az egyszer, hogy így találkoztunk, ezt megmondhattam kedves papának.

—No lám! Ez az élet! — mondta, meglepően illetéktelenül szellem létére. — Én anyádat vádolom, te viszontvádolsz engem! Ezért neveltelek ügyvédnek, úgy kell nekem! Holott benned volt minden reményem, hogy haláloamat meg fogod bosszulni.

Már ekkor, megvallom, kissé ideges lettem. Már

szerettem volna hazamenni és aludni az ágyamban. Arra is gondoltam, hogy a családom aggódni fog miattam, a gyermekeim, a feleségem! Már láttam is képzeletben drága Ernámat tarka pizsamájában, feldúlt hajával a homlokán tincsekben, ahogy les az ablakból és kémleli az utcát.

—Isten vele kedves papa! — mondtam, — legyen jó szellem és menjen szépen haza. Már kezd hűvös is lenni s még meg is fázhat ebben a lenge ruhájában. Hagyja az élőket s térjen meg szellemtársaihoz. Most remélem világosabban látja a dolgokat s immár nincs oka nyugtalanságra. Az élet az élet, a halál a halál. Ami csak azt jelenti, hogy az is, ez is, tele van tévedéssel, rejtélyekkel és furcsasággal.

—Nem megyek! — mondta konokul a Szellem.

—Akkor sajnálom, de itt hagyom, — feleltem.

—Hol lakik itt egy közvándló a környéken, egy ügyészségi elnök? Elmegyek ahoz, átadom neki az ügyet, ha te nem segítsz rajtam.

—Az ügyészségi elnökök mind alszanak ebben az órában.

—Hát nincs igazság! — kiáltotta s a falnak dőlt könnyedén és kétségbeesetten.

Egy percig keservesen sírt a fal tövében s csak kiáltotta: »Az igazság! Az igazság! Hát nincs igazság a földön!?!«

Így sírt keservesen egy villanylámpa vasrúdjával maga előtt a járda szélén, egy tündöklő villanylámpával, ami a magasból ontotta fényét s alig érte finom silhouette-jét, csak a szakállában rezgett, mint drótkon, csillogó sugártörésével. Mert a szakálla, elavultán, mint egy dróthálózat foglalta be az arcát valami dúlt harciasság, kandúr-kalandosság kifejezésével. Megvallom, megsajnáltam. Ki ne sajnálna meg egy Szellemet, aki sír? S aki visszatérve a sírjából, a maga igazát reklamálja, még ha nincs is igazsága? Leküzdve idegességemet, fáradságomat, már nőmet is elfelejtettem, drága Ernámat tarka pizsamájában s inkább a

Szellemmel kívántam maradni. Már-már derengett s gondoltam az első kakasszóra amúgy is haza fog térni a szellemek hónába. A legvégső esetben, ha nagyon köti magát, elkísérem az ügyészségre, erre is gondoltam. Még sok mindenre gondoltam s csak álltam a járda szélén s néztem a szakállát a fénytörésben, ahogy rezgetteti szálanként, egész drótszakállát, amint sír. Megint próbáltam vigasztalni s kerestem szép szavakat, hogy szóljak.

De akkor, a Szabadság-tér felől, a csendben, súlyos lépések koppantak a járdán. Súlyos lépések, közeledve.

— Valaki jön! — mondtam. — Egy rendőr!

Hallotta? Nem hallotta? Nem tudom. De hirtelen eltűnt a szürkületben.

Borcsa

Mindenki elmondott volt egy kis szerelmi történetet régi jó időkből és most Dereglyei *Sándoron* volt a sor, aki az asztal végében ült, egyházi ruhájában, egy virágzó babérbokor mellett. Feltűnően szőke, kékszemű, nagyon finom, nagyon csendes fiatalember volt, egyike azoknak a gyönyörű papoknak, akik első látásra érdeklők az embert. Akiknek lelkivilágát, múltját, első ifjúságát, úgy képzei az ember, szerelmi csalódással, lemondással, bánatokkal terhesen. Ahogy ült a babérbokor mellett s látszólag hallgatta a barátait valami kis bús mosollyal az ajka szélén, szeretetreméltó disztingváltsága, karcsú testi formája a reverendában, valósággal kiemelte ebből a különben igen jóra való vidéki társaságból, ahol szerényen, szőkén és elegánsan az asztal végében, ki tudja mire gondolt, mit érzett, mit hallott egy más világból. Holott megszólalván végül az általános biztatásra, olyan, derűs, olyan vidám hangja volt! Az a meleg, finom átható hangja, amelyben, valahonnan nagyon

mélyről, az ember lelke is hangzik. Igazi papi hangja volt, megejtő, melodikus. Az a bizonyos hang, amelyre akaratlanul, mindenki felfigyel. Az a gyönyörű hang, amelyben benne él egy élet.

—Egy nap, — mondta, — Kenessen, egy őszi este, elment a házunkból Borcsa néni, jó pár évi szolgálat után. Afféle egyszerű béresasszony volt, aki napközben segített a konyhában, jött-ment a ház körül meztláb és alkonyatkor, leült az udvaron, a hárs alatt s a két tehenüket fejte. Kis tömzsi parasztsarj volt, talán harmincéves, kissé nehézkes járású és dolgos a két talpán, de olyan szelíd, olyan ájtatos, olyan elborult lelkületű, hogy a bárándi plébános, mikor átjött hozzánk Kenessére, vasárnap, órákhosszat elbeszélgetett vele. Valami titka volt, úgy tűnt, titka? nem is tudom, valami hallgatagsága, szótlán elmerengése olykor, ami nem tudom mit sejtetett, micsoda rejtélyt a szíve legmélyén. Mert ha beszélgetett is a plébánossal, órákhosszat, a veranda alatt a jácintok illatában, inkább csak tiszteletből s ragaszkodásból tette s mindig vigyázott, aggódón, mindenik szavára. Aztán végül, csak elakadt, alig egy sóhajával, mikor a tisztelendő azt kérdezte tőle barátsággal: »Mi bánt téged Borcsa?« Anyám is, apám is kérdezgették néha, jókedvükben, mert ezek is szerették, őket is érdekelte, kis tömzsi figurája, két olyan meztelen lábon, amelyen az ujjak, egymáshoz préselten, hibátlan formáikat mutatták.

—Én is ismertem, ilyen tökéletes parasztasszonylábakat, — mondta valaki az asztalnál. — Ezek megmaradnak, kimintázva a maguk ősi formájában, hogy soha cipő nem szorítja s nem teszi tönkre ezeket a lábakat.

—Ez is csak volt, valaha, régen, — magyarázta a tisztí ügyész, aki a legidősebb úriember volt ebben a vidéki társaságban. — Ma már minden parasztasszony tele van tyúkszemmel. Mert ez mind cipőt hord már.

—Jó magam tizenhárom éves voltam ez időtájt, — folytatta a fiatal pap. — Szőke mint most, még

szőkébb, vékony szál nyurga fiú, inkább bús kedélyű magam is, amolyan álmatag, hallgatag, nagyon félénk, nagyon szorgalmas, már akkor papnak szánt az apám. Ez az apai intenció ahogy megfelelt a tulajdon vágyaimnak is, nem tudom micsoda ködökbe ringatta a lelkeket, micsoda időelőtti melankóliákba, homályosságokba, elborulásokba, melyek annyira kiütöttek rajtam, tizenhárom éves fiú létemre, hogy egyszer, Kassán, a püspök úr is maga elé szólított s hosszan nézett mint egy csodát, mint egy szentet. Megvallom: soha, egy pillanatra, még csak észre sem vettem Borcsát. Nemcsak, hogy nem érdekelt, de azzal sem törődtem, ami másoknál érdeklődést keltett. Csak azon az őszi estén vettem tudomást róla, amikor elment a házból, mert apám illőnek ítélte, hogy kezet nyújtsak s elbúcsúzzam tőle.

—Mért ment el? — kérdezték többen az asztalnál.

—No igen, mért? Az ura jött haza Amerikából, az hitta fel Pestre s küldött pénzt az utazásra.

—Szóval ment az urához! — mondta a tisztü ügyész, — nagyon helyes.

—Nyilván nagyon szerette is! — mondta egy kövér úr az asztalnál, aki eddig egy szót sem szólt.

—Hogy szerette! — sóhajtott Dereglyei, — nem tudom. Emlékszem, ahogy elbúcsúztam tőle s egyszerűen nyújtottam a kezemet, rám nézett, hirtelen, két olyan szemmel, két olyan szemmel ebben a bére-asszony-arcban, hogy ezt soha el nem felejttem. »Ifiúr!« dadogta valami olyan megtépett hangon, olyan könnyekbe ázott hangon, hogy hosszú évek hallgatagsága, rejtélye s titokzatossága mind benne vergődött s lejátszta futamát, mint egyenetlen sikoly, ami egy női lélekből száll, egy egész életre egyetlenegyszer és soha többé! S már szaladt is szegény és felült a szekérre.

—Kérek egy fröccsöt! — kiáltotta a kövér úr, a bajuszát pödörve.

A fiúcska

Nagyon szép kis fiú volt, hétéves, olyan nagyfejű kis fiú, aki feltűnik mindenkinek. Aki feltűnik az utcán, sétatéren, mindenütt, ahol kéz-kézben egy kis elaszott öregasszonykával, nyilván a nagymamával, csöndesen jön mint egy angyal és néz a kék szemével. Nekünk is feltűnt, többi gyerekeknek az elemi osztályban. Mert nagyon szép kis fiú volt, olyan nagyfejű kis fiú. Ő volt a legszebb kis fiú az osztályban s neki volt a legnagyobb feje. Ovális formájú nagy gyerekfeje a többi gyerekfejek között.

Nem tudom micsoda kíváncsisággal, micsoda tartózkodással s tisztelettel néztük, micsoda félnépséggel is, ami oly gyakori gyermekek között, még azok között is, akik össze vannak szokva. Az igazság az, hogy alig mertünk közeledni hozzá s nem tudtuk micsoda módon s formákban, micsoda pajtáskodással, bizalommal és együttérzéssel kezdjük el beszélgetni vele. Mert ő maga sem nagyon bátorított különös barátkozásra, nem is büszkeségből, inkább valami furcsa alázatból s csöndesen ült a padban, nagyon jól viselte magát, főképen a magaviseletben tündökölt, amilyen jól viselte magát a padban, nem nézett se jobbra, se balra, soha szórakozott nem volt s csak a tanítót figyelte a kék szemének angyali tekintetével, azt a szomorú tanítót, aki primitív dolgokat beszélt kenetteljesen és számokat jegyzett fel fehér krétával egy fekete táblára. Csak ezt a szomorú tanítót figyelte a fiúcska, a nagy fejével ahogy ült a padban.

Mikor szünet volt, szünet! s kívül megcsendült a csengő, a csengő! s mindenkinek a szíve, az összes kisfiúcskák szíve összeszorult belülről s mindenki ujjongott s oda volt, hogy vajaskenyeret fog enni, amit az iskolaszolga árult odakünn a folyosón, a fal mellett, csak épen a nagyfejű fiúcska nem mutatkozott élén-

kebbnek vagy lelkesebbnek, nem is örült, nagyfejű fiúcska, nem jött ki különös nyugalmából, nem szaladt, nem ugrott fűrgén padokon keresztül, mint a többi fiúcska, mint mindannyian akik itt voltunk gyerekek, nem is vágyódott abba a távolabbi térbe, gyönyörbe és szabadságba amit a folyosó jelentett a konyhaasztallal és vajaskenyérrel, a napfényével ami beszűrődött az utcáról a színes ablakon át egy-egy boltív alatt. Csak megmaradt békén, csöndesen, magában, a nagy fejével mint egy birodalommal, csak épen a pad szélére ült, elmerülve azokba a mélyenjáró gondolatokba, melyekkel kibontott egy takaros csomagot maga előtt, szép sima fehér papírokat, piros madzaggal átkötve. Az ő külön uzsonnája volt ez, külön gonddal készítve, finom kis sonkászsemlye két szem fügével és datolyával s néhány narancsgerezddel cukorba glazurozva. Akik láttuk, hétéves gyerekek, tátott szájjal, két sor apró foggal nyálasan a szájunkban ezeket a csemegéket és mennyei falatokat, csak még mélyebb tiszteletet éreztünk ösztönös sóvárgásunk mellett, csak még parancsolóbb tartózkodást ezzel a sonkászsemlyével, fügével, datolyával, glazuros narancssal szemben, amelyekből, épen értéküknél fogva nem is lehetett kérni. Csak néztük amint ezek a kincsek eltűnnek a fiúcska szájában, amint piros nyelve fölcsillan időnként nyalogató hegyével az ajka szélén jobb- és balfelől. És néztük és csak néztük azzal az ösztönös megfigyeléssel, amivel minden gyermek egy tudóssá, egy töprengővé, egy elemzővé, egy nagy gondolkodóvá válik, mikor egy másikat enni lát, egy ilyen finom csomagból, ilyen finom dolgokat, csak néztük nagy fejének, szőke hajának, kék szemének, gyönyörű matróruhájának abban a tökéletes egységében, amelyhez a széles fehér vászongallér, kihajtva a válláig s meghímezve egy-egy apró arany horgonnyal, valami tiszta fényt vetített, valami olyan tiszta fényt, hogy az egész fiúcskát szinte kiemelte közülünk, kiváltságosán, kiválasztottan, egy magasabb sorba, társadalomba, egy egész külön világba!

Akkor, végül, az általános feszültségben, mikor már nem lehetett kibírni, egy kis szurtos gyerek, kancsi és foghíjjas, bátran hozzászegődött s leült mellé a pad szélére, egészen a pad szélére a kis szurtos, a gyönyörű nagyfejű mellé aki falatozott.

— Mi a te papád? — kérdezte, miközben a szájába nézett.

A másik meglepődött a kék szemével s a nyakát forgatta a széles fehér gallérjában.

—Nincs papám, — mondta egyszerűen és nyelt egy datolyát.

—A mamádtól kapsz mindent? — szólott a foghíjjas, kötve magát.

—Igen, a mamámtól! — mondta. — Csakis a mamámtól! — erősítgette.

—Gazdag mamád van? — kérdezte a másik ropant érdeklődve.

—Nem tudom, — felelte, — a bácsik hoznak mindent, — mondta s csak nézte a kis szurtost s féltette tőle ami még volt neki a papírban narancsgerezd, cukorba glazurozva.

A búcsú

Az este még sokáig ültünk a tornác alatt, a kertben, mert ez a Pali búcsúestéje volt. Hajnalban indult Pestre s innen egyenest Párizsba, a művésziskolába, boldog Pali! a művésziskolába!

Mindenki nagyon meg volt hatva. A református lelkész is átjött Derecséről, hogy Palit búcsúztassa. Majdnem sírt, úgy meg volt hatva. Mert különben is nagyon finom, érzelmes ember volt. Jó Zoli papa is itt ült a padon, a mályvák előtt, a legszebb mályvák előtt és fújta a füstöt a pipájából s nagyon el volt gondolkodva amint szokta, jó Zoli papa. Magdus a pad szélén világított üde fehér ruhájával. Üde fehér ruhájával s a fehér arcával a félhomályban, édes Magdus kuzi-

nánk. Az egész nyarat itt töltötte velünk s mindég úgy világított üde fehér ruhájával s a fehér arcával a félhomályban.

Így ültünk még sokáig a tornácon az este. A fűben, Zoli papa lábánál, a vizsla hevert s csapkodta a farkát. Messziről, a kert végéből, a révész hangja hallatszott a parton, ahogy bekötötte a kompot az éjszakára s káromkodott hozzá. De a kert fölött, a part fölött, a Szamos fölött, megszámlálhatatlan csillagok teregették ki fénylő békéjüket az égen, messzi harmóniákban.

—Egy évig csak ki fogjuk bírni Pali nélkül, — mondta a lelkész.

—Egy év az hosszú idő! — felelte Magdus.

— Elmúlik az! — mondta Zoli papa. A vizsla csapkodta a farkát.

—A fő az, hogy Pali tanuljon s kifejlessze a tehetségét, — folytatta Zoli papa. — Amit itt pingált Szamosérdén, az a legtöbbet igéri. Micsoda öröm lesz az, micsoda büszkeségünk lesz az, ha olyan nagy művész lesz, mint például Szinyei-Merse! Mert én látom az ő színeit, természetesen még derengő stádiumban.

—Oh Istenem! — sóhajtott Pali, aki egy szót sem szólt idáig.

Csak a Magdus kezét szorongatta titokban, a félhomályban.

—A fő az, — mondta a lelkész, — hogy sokat dolgozzál, szívvel-lélekkel. Hogy kitűzzél magadnak egy ideált. Hogy azzal az önérettel ami hevít belülről, kifelé a legszerényebb legyél. Így lesz az emberből művész, — fejezte be ez a kitűnő lelkész.

—Bíz' így lesz! — erősítette Zoli papa s befejezvéen a pipáját, már szeretett volna lefeküdni.

A vizsla csapkodta a farkát. Mert mindig csapkodta a farkát abban a minutumban, hogy meghallotta Zoli papa hangját. Ez a mély bariton, berekedve a füstől, volt a legszebb hang az ő számára ezen a világon. Holott a nyírfán, a kert sűrűje felől, a fülemüle is trillázott az ágon.

— Az ember tanul, — szólott Magdus, — s mit ér vele, lássa, — fordult a lelkész felé. — A zseni agya is csak por lesz.

Ezt mondta ilyen bölcsen, holott még egész fiatal volt Magdus. S mégis ezt mondta, sőt nagyon búsan a hangjában, édes kuzinánk. S csak világított a pad szélén, az üde fehér ruhájában.

—Erre nem szabad gondolni! — felelte a lelkész. — A zseni talán nem is az agyával számít, — magyarázta, — de a lelkével, ami örökkön él. Az ember megy a maga útján s minden mű amit megalkot, egy-egy lépés egy végtelen úton. Egy-egy lépés a cél felé.

—Ezt csak a jó Isten tudja! — mondta Zoli papa s kipiszkálva a pipáját, felállott a mályvák előtt, a legszebb mályvák előtt a kertben. Még felnézett az égre, a csillagok ezüst békéjére, hangtalan zenéjére, ami elcsengett a legmesszibb távolokban, ahová már nem is lehetett nézni. — Késő van, — mondta, — Palinak hajnalban kell kelni. Gyerünk aludni! — fejezte be a lelkész felé fordulva s megindult a tornác irányában, a pipájával a kezében s a vizslával a lábánál.

—Gyerünk aludni, — mondta a lelkész megadással s felment a lépcsőn Zoli papa s a vizsla után.

—Gyerünk aludni, — mondta Magdus a pad széléről ahogy felállott.

S rögtön a Pali mellének dőlt, alighogy azok ketten eltűntek a tornácon.

Karácsonyi történet

Karácsony előestéjén találkoztam Kisi Nándor volt iskolatársammal.

—Rég láttalak! — mondta, olyan sápadtan, mint a fal.

—Az emberek manapság ritkán találkoznak, feleltem. — Mindenkinek megvan a maga baja-dolga.

—Mindenkinek! — mondta és nézett. Nem is

sóhajtott, csak nézett. Úgy nézett s pislogott, azzal az alázatos kémeleléssel, mely értékelni látszott a nyakendőmet, az ingemet s az ingemen keresztül, a bordáimon át, egy emberi szívet a mai sivár világban. Nem tudom, hogy tért vissza, micsoda titkos megállapításokkal ebből a búvárkodásból, mert csak nézett tanácstalan, a gyöngé embernek azzal a határozatlanságával, amellyel a dolgok folyását a sorsra s a véletlenre bízta. Valamit akart mondani, ezt láttam ahogy bele volt gabalyodva százféle gondolatába. — Hová mégy? — kérdezte végül s várta a válaszom, a sápadt arcával, reménységben.

— Sehová! — feleltem. — Megyek sétálni.

— Megengeded, hogy hozzád csatlakozzam? — kérdezte pislogva s meggörcsülve a hátgerincében.

Egy vékony felöltő volt rajta, egy bársonygallér szegélyével, amit felhajtott a nyakára, ahogy megindult velem, mint egy kirándulásra. A körúton, a tömegben, csöndesen jött mellettem, a lépteit, percről-percre, a lépteimhez idomítva, ahogy percről-percre távolodott s megint visszakanyarodott hozzám, engedékeny kitéréseivel a szemközt jövők elől. Összetörve a nyomortól, milyen furcsa! olyan hajlékony volt, mint egy nád.

Egy szó nélkül, ahogy kitért, a lépteim ütemébe illeszkedve, hangtalan beszédessége mint egy holt legenda lebegte körül a puha kalapját a karima szárnyaszegettségével, a vékony kabátját a felgyűrt bársonygallérral, a sápadt arcát azokkal a pislogó szemekkel, fényre, homályra, valami permanens nyugtalanságra maga körül a körúton s a világban. Olyan őszintén szegény volt, olyan lerongyolt belülről s amellet olyan könnyed és lebegő járású, olyan szinte szellős a télben és a térben, hogy érezni lehetett rajta bús sorsát mint egy betegséget, hogy az milyen könnyen töri darabokra és sodorja tova. Nem is kérdeztem semmit amint jött mellettem s már nem is tudtam, hogy lépjek, hogy megkönnyítsem a dolgát, a lépteimbe lépve. Nem is tudom milyen furcsa érzésem volt, milyen idegenke-

désem, micsoda idegességem ettől az egyszerre való lépdegéléstől, amellyel mintha rám ragadt volna a maga nyomorával, a maga útja keserűségével, valami degradáló közösségben.

— Nem szoktál uzsonnázni? — szólalt meg végre, ahogy kiértünk a Lipót körútra a Margithíd horizontjával, benyúlva egy sötét égbe. — Én itt szoktam, — mondta, — ebben a tej csarnokban, — s kinyújtotta a karját, mint egy hittérítő, egy világos küszöb felé.

Ahogy beléptünk s leültünk ketten, szemközt egymással, egy kis kerek márványasztal elé, a kiszolgáló leány közeledett.

— Jó napot Etus! — mondta a barátom. — Egy új vendéget hoztam.

Nem felelt, csak kérdezte: »Mit parancsolnak?* s ment. Egészen jelentéktelen leány volt, sovány, csöndes és szerény, két görbe lábon, selyemharisnyában.

— Itt jó a tej, — mondta Kisi Nándor, — jót tesz a tüdőnek! — tette hozzá s kortyonként szítta fel a fehér folyadékot, sűrű pislogatással maga elé, mintha egy gödörbe nézne.

Már fizettem is, hogy vége legyen s letettem hűsz fillért a tálcára, a leánynak.

Akkor lassan, a barátom, rámemelte a sápadt arcát, a két szemét nyugtalan pislogással.

—Nézd csak, — mondta, két ujjával a tálca fölött, — adjál többet, karácsony van! Olyan jó lány s ez nem számít tenálad.

— Jó szíved van, — mondtam, — hiába, Kisi, mindig finom ember voltál!

Karácsony van! gondoltam magam is, igaz! Olyan jó lány, úgy éreztem én is, olyan csöndes, sovány, két görbe lábon, ahogy jött és ment szegény. S a zsebembe nyúlva, letettem egy kétpengőst az asztalra s felálltam. Már indultam is, mikor hátrapillantva még láttam, hogy a barátom, finoman, magához csúsztatja a kétpengőst a márványon s jön, pislogva, utánam.

Az apa

A napokban találkoztam Batka István barátommal, aki hajdan iskolatársam volt. Valami nyugtalan formája volt, ahogy jött felém az utcán. Valami nyugtalan formája, valami tisztességes szegénységben.

Hogy megy sorod? — fordultam hozzá azzal az ösztönös hajlamossággal, amit régtől fogva éreztem iránta.

—Oh ne is kérdezd! ne is kérdezd! -7- felelte a maga hadaró modorában, amit megszokott gyermek-kora óta. — Ne is kérdezd! Nem tudod micsoda válságon mentem keresztül, micsoda lelki megrázkódtatáson, te nem tudod, nem tudhatod, hiszen olyan rég láttalak és én nem is szeretek beszélni a magam ügyéről, a magam bajjáról, — hadarta a szavai elharpottságával.

És apró fekete fogai látszottak egy sűrű sorban gyér bajusza alatt.

—Képzeld, majdnem ötven év múltán, — kiáltotta, — megtaláltam az apámat!

—Az apádat! Ez nagy dolog! — mondtam.

—Öriási! — hebegte feldúlva. — Véletlenül megtaláltam az apámat! Mert soha nem láttam idáig, soha sem ismertem! Csak úgy véletlenül megláttam az utcán s megismertem, régi fényképek után, melyek az agyamba vésődtek, csak úgy hirtelen ráismertem, ösztönből, az utcán!

S akkor hadarta egyfolytában:

— Szerelmi gyermek voltam, — mondta a fekete fogával, — szerelmi gyermek! te tudod, hogy ez mit jelent, micsoda szerelmet! Hogy tudniillik jön egy szép szál ember, például Szatmáron egy szép szál ember, mint az én esetemben, elbolondít egy szegény leányt s aztán otthagyja a magzatával a szíve alatt. Az anyám nevelt, szegény jó anyám, de felnevelt tisztességgel, holott sok kínja volt és betegsége. Ki

is merült szegény, meg is halt egy este, Szatmáron egy őszi este s itt hagyott egyedül a világon. Azóta, magam is, tudod, sokat kínlódtam, küzködtem, nyomorogtam, feljöttem Pestre díjnoknak a pénzügyigazgatóságba, meg is házasodtam, igaz, nagyon szegényesen, de a feleségem is keres valamit az újpesti szövőgyárban ahol dolgozik a gépíró osztályban, két kis lányom is van, két aranyos gyermek, nem szerelmi mint én voltam, csak amúgy két rendes! Szóval élhettem valahogy szűkösen, már ahogy él az ember a mai világban, azonfelül van egy jó barátom a III. kerületben, aki forgalmiadó-ellenőr ottan s akinek segíték s innen is csurran egy pár pengő. Soha semmire nem panaszkodtam ezen a világon, hordtam az igámat, nem is szórakoztam, legfőljebb olykor este, otthon, egyedül, mikor nőm lefeküdt s a gyermekeim is aludtak, az anyámra gondoltam, szegény anyámra Szatmáron és előszedtem egy ládából ami maradt utána, mi maradt? hát képzelheted, néhány bús levél, kusza írással és megöntözve könnyel amit írt az apámnak és soha el nem küldött s néhány fénykép a levelek között, egy egész sor fénykép, évről-évre amit küldött neki ez a szívtelen ember! Mert noha ott hagyta s nem törődött vele s élte vígan a világát más nőekkel és más szerelmekben, a fényképét időnként csak küldözgette utána, férfias fényképét szakállal és bajusszal, csak épen, hogy kínozza, hogy gyötörje, hogy feltépje a sebeket a szívében, — már gondoltam, talán az anyámnak is lehetett valami hibája ebben a dologban, hogy ez az ember ilyen szívtelen bosszút állott rajta a fényképei küldözgetésével, minden névnapjára! Hát mit szólsz éhez? — fordult felém elakadt lélegzettel, ahogy így egy szuszra elhadarta mindezt. — Mit szólsz éhez, aki ismered az életet?

—Oh Istenem! — feleltem, — hát lehet ismerni életet?!

—Hát lehet?! — hebegte.

—Ha ilyen dolgok is adódnak benne, mint amit itt elmondtál, hát lehet azt mondani, hogy az ember ismeri az életet?

—No úgy-e! — mondta. — Az élet az egy szörnyű dolog. Csak azt lehet tudni, hogy az egy szörnyű dolog.

—No de várj csak, amit nem mondtál el! Szóval felismerted az apádat az utcán!

—Véletlenül az utcán, a múlt héten! — hadarta.

—No és aztán? Beszélteél vele? — kérdeztem érdeklődve. — Legalább bemutatkoztál?

—Oh azt nem! — hebegte, — isten őrizz!

—Isten őrizz? Hát mit csináltál?

—Csak néztem, csak néztem, hosszan néztem, csak ezt csináltam. S most már ne is beszéljünk róla többet, — tette hozzá, olyan feldúltan a hangjában, hogy magam is illőnek tartottam semmit sem kérdezni többet.

Akkor, néhány percig, szótlánul jött mellettem, azzal a nyugtalan lépdegéléssel, amit a bensők izgalma kísér. A nap sütött, dél volt s csak jött mellettem, soványan, szerelmi gyermek ahogy mondta, az élete súlyával a vállán s azzal a kis puha kalappal a fején, a szemére hajlított karimával s amelybe, a szallag mögé, néhány apró madártoll volt tűzve. Hirtelen, a templom előtt, a Ferenciek terén, néhány lépést sietett előre a templomküszöb irányában, ahol a pillérnek dőlve, levett kalappal a napfényben, egy öreg koldus állott s bámult fehér szakállasan. Rögtön, a barátom, egy kis avult pénztárcából kikotort egy húszfillérest s behullatta az öreg szakállas kalapjába. Magam is úgy tettem, ahogy ezt szokta az ember, utánzásból.

— Te is adsz neki? — kérdezte a barátom.

S gyorsan elkészönt és ment.

Berta néni, vagy az angóra a pohárszék tetején

Oh Istenem, micsoda szép nyári este volt ez Szamosérdén, micsoda tündöklő este a kert fölött a szilvafákkal, micsoda gyönyörű este, mikor a főispánt vártuk nagybátyám házába! A főispánt vacsorára! A pitvartól a vendégszobáig, az éléskamrától a pincéig s a padlásig, mindenki szaladt, tett-vett, sürgött-forgott, mindenki lobogott, »Jön a főispán estére!« mindenki ezt mondta külön-külön a maga hangján s a szívének külön tiszteletével.

Jó magam is mondtam, szőke kis fiú, aki voltam ez időtájt s bámultam a világba:

— Jön a főispán! — ezt mondtam.

Holott nem igen tudtam mélyebb értelmét ennek a látogatásnak, megtisztelő jelentőségét nagybátyám számára. Hatásos jelentőségét tekintélye gyarapodására. Nem is firtattam, hogy ez mit jelent számára, az egész család számára, micsoda kitüntetést, barátságot, erkölcs s tekintély szempontjából micsoda fontos dolgot. Csak ép örültem, hogy lesz vendég estére s talán homályosan éreztem is a szívemben, hogy ez most talán jelentősebb vendég, mint például mikor nagypapáék jönnek át a kis hintóban Gyarmatról, mert akkor senki sem szól semmit, holott most mindenki mondta s mindenki lobogott s mindenfelől hangzott: »Jön a főispán estére!« S magam is ezt mondtam, miközben szaladgáltam a kertben s a házban és a szobákban s csapkodtam a bútorokat egy mogyoró vesszővel, »Jön a főispán estére!« A zongorához is odaültem, a régi hosszú sárga zongorához a szalonban s az örökkévalóságban és kalimpáltam a billentyűkön amennyire hangot adtak s dúdoltam a ritmusokhoz s melódiához amit kitaláltam zenei érzékemmel ami akkor támadt: »Jön a főispán estére!« s úgy láttam,

ez mindenkinek tetszett, aki hallotta ezt, mert más-kor mindig elzavartak a zongorától, mikor odaültem zenei érzékemmel, ami akkor támadt.

Mindenki boldog volt s az egész nagy kert a szilva-fákkal, gerániummal, dáliákkal s bazsarózsákkal még szebbnek tűnt, még virulóbbnak, még illatozóbbnak, az egész ház felderült és megszépült, úgy tűnt!

Holott amúgy is nagy szép ház volt, egy sor oszloppal a félhomályos tornácon, micsoda tornácon gerendás boltozattal, frissen meszelt fehér falakkal, búbos kandallóval, sok üvegedénnyel, korsóval, vászon-függönnyel, légyfogóval s kilátással, micsoda kilátással a kertre, virágra, jázminbokrok fehér gomolyagjára, földre szállott felhővilágára s a szilvafákra, olyan dús és kék szilvával, mintha kék csengetyűk lógnának az ágon s csöngének a nyárnak, a fecskéknek, rigó-madárnak s annak az általános boldogságnak, ami a levegőből áradt rájuk. S virágon túl, bokrokon túl, fákön és szilvákön túl, ki lehetett látni a tornácról a Szamosig messze, a partokig és fűzekig s mind ezen is túl még messzebb, az egek alatt tündéri fényekben, napkeltében s naplementében, a túlsó partokig s még messzebb!

De mindenki mondta: »Jön a főispán estére!« s mindenki szaladt, tett-vett, sürgött-forgott! Mindenki hozott tálakat, edényt és üveget, abroszt és ezüstöt, aki csak volt, szakácsné, szógáló, inas és szobalány, mind hordta a tálakat, edényt és üveget, abroszt és ezüstöt s a két komondor a kertben behúzta a farkát, ahogy figyelte ezt a nagy sürgés-forgást s nem nagyon szerette. De ez is izgult azért, ez a két zord állat, gubancos szőrzettel mint a gyapjú, szaladt az ólhoz a szérűskert végében s vissza a kapuhoz s fel a tornácre ahogy megérezett valamit ebből a mozgásból s főispánból s hozzácsapta ehhez a mozgáshoz s főispánhoz a maga lompos ritmusát a teste lomposágával. Csak épen Juci nem mozdult, Juci nem mozdult, édes nagynéném, gyönyörű Berta néném

macskája nem mozdult, fehér angórája a tornácon, a pohárszék tetején, ahol megvonult, rejtélyes nőstény, nyírvidéki cserepek között mint egy fellegvárban, a fehér prémje pazarságával, jegesmedve bundájával, a kék szeme fagyosságával, igazi királykisasszony valami északi államból, macskává varázsolva! S erről a magaslatról, erről a védett helyről, erről a bástyáról, erről a biztonságos kilátásról, olyan messzi távolokba nézett, a veranda ablakain át a Szamos partja felé, mintha nem tudom micsoda álmokba s világokba nézne, mintha lelki sóvárgásaiba, titkaiba és ködeibe nézne, micsoda fjordok és jégtömbök vidékére, mintha csakugyan valami messzi hazájába nézne, a Szamoson túl, fűzeken túl, partokon s egeken túl valahová Izlandba nézne, egész lényének azzal a különválásával, rejtélyével és királyasszonyságával, amellyel, nem tudom mért, de nagynénémet szimbolizálta. Gyönyörű nagynénémet, Berta nénémet ahogy reggelenként láttam, gyönyörű nagynénémet fehér pongyolában, valami merengő elvarázsoltságban. S ahogy most a két komondor, a sok szaladgálás közben, besompolygott a tornácra s hordta s himbálta a sok gubancot a szőrén és szimatolt a levegőben és szaglászott az asztal alatt: Juci a pohárszékről alig hogy lepillantott rájuk, merengő tekintetének olyan közönyével, méltóságával s magasságával, mint ahogy egy szf inksz a sivatagban néz le arra a két pókra aki felmászkalna a talapzatára. De Borcsa néni is feltűnt a verandán s hozta a friss rózsákat s a sok jázminágot, amit ép most tört le a bokrokról s tűzött bele a vázákba s akkor rögtön hozzáfordultam ahogy már szaladt is volna a sokrétű szoknyával, ami ringott rajta.

—Borcsa néni! — mondtam, — Juci nem bánja, lássa, hogy jön a főispán estére! — ezt mondtam, mert noha még kisfiú voltam, de már mindent megfigyeltem.

—Jaj dehogy nem bánja! — felelte kacagva. — Az örül a legjobban! Hát nem látja az ifiúr, hogy elnéz Pestig utána!

De akkor bejött a nagybátyám Károly bácsi, magyaros méltósággal, ahogy ezt megtanulta magába.

S mögötte egy lépéssel, jött Ágoston bácsi a legrégibb barátja. Kis öreg ember volt ez, Ágoston bácsi, nagyon tekintélyes a református egyházkerületben. Kis feje volt, rövid sűrű ősz hajjal beburkolva s egy kis csonka bajusz volt a száján. Mindig úgy járt egy lépéssel nagybátyám mögött, mint egy csillagvizsgáló bölcs, mint egy tanácsadó. S ha beszélt hozzá, mindig felnézett rá, a magasba. Mert Károly bácsi volt háromszor akkora mint a legrégibb barátja. Nagy szál kövér ember, Károly bácsi, amolyan megriadt szemű nagy ember, nyugtalan és búbanatos gazda, ahogy szüntelen figyelve vetést és lucernát, mislinget és répa-földet, hozzászokott minden rossz tapasztalathoz.

— Mondd csak Gost! — szólott legrégibb barátjához, mert az idők során kikoptatta az Á betűt a neve elejéből és a többi a végéből.

— Mit mondjak? — kérdezte a másik készséggel, mint aki hozzá van szokva a sok mindenféle kérdéshez. Mint aki előre tudja, mi a kérdés s még el se hangzott, már felelne rája.

— Mit mondjak? — ismételte, ahogy Károly bácsi csak állott, magasan és nagy hassal a két lábán s még habozott s tűnődött s nem szánta el magát bővebb magyarázatokra.

— Azt mondjad, — szólott végre s leült a tornácra, az asztalhoz, mint egy tanácskozáshoz.

S kivett egy szivart egy bőrtokból s a barátját is megkínálta.

Mind a ketten rágyújtottak.

— Azt mondjad, ha nem furcsa az, — mondta — hogy Berta nincs itt s nem segít se a konyhához, se máshoz?

— Hát az nem is olyan furcsa! — magyarázta Ágoston bácsi a rövid szivarral a csonk bajuszában.

— Mindent ellátnak a szakácsné s a cselédek, — magyarázta tovább s fújta a füstöt Károly bácsi

arcába, ahogy ültében is mindig egyenest az arcába nézett.

—No de mégis, egy ilyen alkalommal, mikor jön a főispán estére! Mikor elértem végre ezt a tisztességet, mikor itt vendégem, mikor jön estére! Nem is olyan főispán mint más, mint például az, odaát Szabolcsban, ez gróf is amellet, hogy főispán, hát nem igaz? Mégis furcsa, hogy Berta nincs itthon ilyenkor s nem ügyel az asztalra s a házra.

—Hátha nem is tudta Berta, hogy jön a főispán estére?

—— Dehogy nem tudta! Megsürgönyözte! Akkor, csakugyan, nem tudta mit mondjon.

—Csak ült Ágoston bácsi s fújta a füstöt eltöprengve.

—Hát mégsem furcsa mondom, — szólott végre, — ha ez a szokása!

—A szokása?

—Hát igen!

—— No igen! — hagyta helyben Károly bácsi.

S maga is fújta a füstöt ami szállott az oszlopok felé a fehér tornácon. S felszállott kék szálanként a fehér macskára.

—Ha ez a szokása Bertának, hogy hetenként felrándul Pestre.

—Olykor kétszer is! — mondta Károly bácsi.

—Hat óra a gyorsan. Megjárja egy nap alatt.

—Nagyon szereti Pestet!

—Amilyen gyönyörű asszony!

—Hát ezt nem lehet tagadni.

—Neki való az Opera.

—Az nincs nyáron.

—Hát a Nemzeti Színház.

—Az is be van zárva.

—Hát akkor mi a csodát szeret Pesten?

—Aki szereti a várost, annak mindegy az, hogy nyár! Az szívja magába a városi levegőt és boldog.

—Megiszik egy fröccsöt a városi levegőből! — mondta Ágoston bácsi.

—Azt! Egy fröccsöt! — mondta Károly bácsi.

—Oszd jön vissza! — mondta Ágoston bácsi.

—Ha ugyan jön! — mondta Károly bácsi.

—De bizony jön! — szólott a kis öreg s gyorsabban is fújta a füstöt s hirtelen fel is állott. — Hej a teremtoi áj át! — kiáltott fel teológikusan, — most jut eszembe, hagyott egy cédulát!

—Egy cédulát? — kérdezte Károly bácsi.

—Ehun ni! — mondta a másik a szivarja mögül s kikotort egy darab papírt a zsebéből, a Berta néni finom írásával. Finom keze írásával az ezüst plajbászával írva.

— Mutasd csak!

S elkapta.

S egyszerre olvasták ketten, Károly bácsi s legrégibb barátja:

»Ne legyen semmire gondja, mindent megbeszéltem Borcsával még az este. Itthon is lesznek idejére. Talán épen együtt érkezem a főispánnal!«

— No hála Istennek! — mondta Károly bácsi s felállott és lement a kertbe s a kerten át az istállóudvarra, hogy a parádéskocsisnak kiadja a parancsot. Ágoston bácsi csendesen követte, a kis ősz fejével s a csonk bajuszával, egy lépésnyi távolságban ahogy szokta, mint egy házi tudós, mint egy tanácsadó, mint egy csillagvizsgáló jós. A pohárszék tetejéről, lelki fagyokba dermedve, a nőtény angóra nézett utánuk olyan közönnyel s magaslatossággal, olyan különválással az egész világtól, hogy ezt ki sem lehet mondani.

Öreg ember

Mikor megérkeztem Nyírfüzesre, a vakációmra, jó Dorog bácsit még tüzesebb kis öreg embernek láttam. Úgy jött-ment a házból a tornácra, a tornácra a kertbe, a kertből a majorba olyan sebbel-lobbal, olyan fürgén, olyan biztonságosan, olyan zsarnoki

modorban, mint aki a maga hatalma tudatában úgy érzi s úgy tudja, hogy körülötte soha semmi nem fog megváltozni. Mint akinek a parancsát a mennyei angyalok lesik az égben. Mint aki úr a maga portáján és szemétdombján. Haragos kakasszerűsége annál jobban hatott és ijesztett, hogy fáradt géégéből olyan furcsa, olyan repedezett, olyan füstbe pácolt hangok törtek elő foszlányosan és dudásán, mintha nem is ő, de a pipája beszélne a szájában. Csak szította a pipáját, verdeste az asztalt, lesöpört egy poharat az asztról, szidta a lódoztort, a háznépét vegyesen a közigazgatással, szolgabíróval s főispánnal, aztán, végül, egyéb tárgyak és személy hijjával, mindent kimerítvén, felszökött a haragja lajtorjáján a legmagasabb fokra, az utolsó programpontra, ahogy ezt szokta és Zsuzsit hívta a konyhából. Még nem is látta, csak hallotta, hogy jön. Még nem is látta s már odavarázsolta maga elé, kövér Zsuzsit, már élvezte is, már készült, hogy lecsapjon rája, hogy néhány rekedt hangot hallasson a pipájából. Még nem is tudta, mit akar tőle, mért korholja s törje össze. Csak épen a benső tűz hevítette. Csak épen a szíve vágya volt, hogy bántsa. Még nem is látta s már kiáltott:

— Állj ide élém!

Zsuzsi jött kövéren mint egy galamb, negyvenéves borulatában de még jó épségben s a dús melle dicsőségében. Ügy jött látszólag nyugodtan, abban a néma kétségbeesésben, amellyel évek óta elviselte, megszokta és kiállta a gazdája viharosságát, Ügy jött megedzetten, sietség nélkül, mint egy jó állat, csöndes nőstény, a két csillogó szemével rezignáltán. Ügy jött szinte vallásosán s nézte az öreget valami lefitymáló alázatossággal.

—No mi baj megint? — kérdezte és csak nézett.

—Állj ide élém! — förmedt rá Dorog bácsi.

—Dehogy állok! — mondta Zsuzsi kövéren s olyan nyugodtan, mint egy angyal.

— Állj ide, mondom! — dörgött az öreg a pipájából s majd hanyatt dőlt a dühtől.

Mi volt ez benne, kis öreg szívében, micsoda rögeszméje, micsoda fantáziája s halálos kívánsága, hogy ez a kis kövér cselédasszony oda álljon elébe? Mi volt ez az élete legvégén, a vágyai leapadásában, micsoda utolsó óhaj s aggkori bolondság, hogy ezt a jó Zsuzsit haptákban, maga előtt lássa? Mi volt ez kis öreg lelke mélyén, micsoda rejtély és sóvárgás, ami így hirtelen támadt ebben a nyári estében?

— Állj ide! — mondta mégegyszer s már nem bírt magával. Már azon volt, hogy nekimenjen, mint egy szuronnal a pipájával, amit kikapott a szájából.

Akkor Zsuzsi, hirtelen, a dús melle hullámozásával egy nagyot sóhajtott és ment. Olyan mély sóhaja volt ez, hogy mind a két vastag melle benne rezgett, mintha köveket hullajtana le. Olyan mély sóhaj hogy visszhangja volt, hogy betöltötte az egész tornácot s megakadt a falakon. S még mindig hangzott, ahogy ment s ahogy a küszöbről mégegyszer visszafordult. Ahogy mégegyszer nézte az öreget s a pipáját, halálos megvetéssel.

Aztán rohant, azon kövéren, a kerten át a szobájába! Lehetett hallani ahogy izmos karja tologatja a ládákat és csapkodja a szekrényajtót. Lehetett hallani ahogy fölborít mindent, ahogy húzgálja a fiókot, ahogy kihányja a ruháit, ahogy térden a padlón, batyuval és kosárral, kötözget, csomagol, hívja a bérest, a szolgálót, az igáskocsist, indul! S már lehetett látni is, kövéren a szekéren, a sok szalma közt a márnájával, batyujával, kosarával, egész vagyonával s ahogy lobogtatja a zsebkendőjét a pitvarajtó irányában. Egy szót nem szólt, csak lobogtatott. Egy szót nem szólt, csak döcögött egy kis tollas kalappal a fején, két régi derűs szemével diadalmasan az ülésen. Egy szót nem szólt, csak itthagya az öreget és ment.

Oh Istenem, milyen csend támadt a házban! Mindenki úgy jött-ment, a pitvartól a tornácig, mint

egy halottas házban s a komondor a lépcső alján behúzta a farkát ahogy állott s bámult céltalan az estében. Aztán feljött a hold s úgy nézett le a kertre, mint egy külön világra s bánatra a világban, úgy nézett le halotti pofával.

— Gyerünk aludni! — mondta Dorog bácsi s megindult a pipájával.

Még láttam, amint beszédül az ajtón s leroskad úgy ruhástul s pipástul az ágyára. Az ágyára a holdfényben, ami világított rája. Az egész éjjel nem tudtam aludni a zokogásától.

Róza

— Rövid viszonyom Rózával megszűnt, — jelentette Hlatyi Barna, az illusztris író, aki barátom. — Úgy szűnt meg, — folytatta, — ahogy egy kis hajó süllyed el a tengeren. Egy kis gőzös. Nem is gőzös, csak egy bárka. Egy egész kis bárka.

Ez látszólag tetszett az illusztris írónak, ahogy ezt definiálta.

— Már azt se szerettem, ahogy várt Róza ezen az estén egy kávéházban. Egy halom illusztrált újság hevert előtte az asztalon, össze-vissza, szanaszét hányva a sok illusztrált újság, a retiküljével s kesztyűivel vegyesen. »Fáj a gyomrom a kávéjuktól amit ittam!« — mondta s szódabikarbónát rendelt. »Egy pohár cognacot is hozzon utána!« mondta a pincérnek. »Rossz kávéház!« mondta nekem, mintha én tehetnék róla. Aztán bevette a szódát s bevette a cognacot is utána. »Mindjárt mehetünk vacsorázni, — mondta, — már mehetünk is, várjon csak« — s azzal kitépett egy egész oldalt abból az illusztrált újságból amit nyitva tartott maga előtt. »Mindenki ezt teszi!« — felelte tiltakozó megbotránkozásomra. »Már nem fáj a gyomrom!« — nyugtatott meg s azzal átjöttünk a vendéglőbe.

Egy percig hallgatott a barátom.

—A vendéglőben? — kérdeztem.

—A vendéglőben, alig hogy leültünk az asztalhoz, megszólalt: »Nem is a kávétól fáj a gyomrom. Attól fáj, ahogy maga bánik velem. Maga szégyei bejönni velem egy vendéglőbe. Maga szégyelli azt, hogy lássák velem. Holott én úri nő vagyok. Magának ez csak emeli a presztízsét, ha látják velem. Emeli a férfiasságát, a jó hírnevét. Mindenki azt gondolja: ez a Hlatyi Barna még milyen fiatal ember! De maga szégyell itt ülni velem. Maga kínoz és megaláz engem. Maga nem is szeret engem. Csak rút érzékiség köti hozzám s nem szereti a lelkemet. Öngyilkos leszek.

—A hideg fogast ajánlom tártárral! — szólott a pincér az asztalnál.

—Sok tártárral! sok tártárral! — felelte Róza. — Utána valami szárnyast, vagy pecsenyefélét kérek. Tűzdelt kappant kérek! — szólott fel az étlapról. — Kompótot is kérek, vegyeset, mindenfélét. — Aztán megint elmerült az étlapban. — Egy parfétet is rezerváljon! — mondta a pincérnek.

—Italt? — kérdezte a borfiú.

—Édes csemegét kérek!

—Oh látszatadó! — rebegtem elképedve.

—Csak nem akarja elhítenni velem, hogy ez magánál számít, az adó! Csak le kell ülnie az asztalhoz és írni. Annyit keres amennyit akar! Mi mind sínylődünk a válságban. Egy ilyen írónak milyen jó! Annak nincs semmi gondja. Az csak bemártja a tollát a tintába. A tollát mint egy varázsvesszőt! S hull a pénz rája!

Megint hallgatott egy percig, sőt sóhajtott is Hlatyi Barna.

—Hideg fogas sok tártárral, sok tártárral! eltűnt az asztalról — folytatta. — Jött a kappan, kompót, még egy lencsefőzelék is jött pótlólag tükörtojással, jött torta, sajt s a parfé! »Szőlő van?« kérdezte Róza. »Hogyne! Kérem!« felelte a pincér s jött a szőlő,

mandarin, banán, egy egész csendélet, egy egész délvidék egy tálon. »Most török kávé kérek! — mondta Róza, — s egy dupla benediktinert! Már abszolúte nem fáj a gyomrom!« — tette hozzám felém fordulva.

—Boldog vagyok! — mondtam.

—Nem igaz! Maga nem érzi jól magát velem. Maga szégyell velem ülni, holott ez csak emeli a presztízst! — ismételte valami mámoros büszkeséggel.

—No de most már két óra hosszat ültünk itten, — mondtam, — ideje volna hazamenni.

— No gyerünk! — mondta s még ült egy órahosszat s még rendelt egy benediktinert. Végül fizettem s beültünk egy taxiba. »Előbb kocsikázunk egy kicsit, — mondta Róza, — talán a Margitszigetre. Olyan jó az kocsikázni, mikor zuhog az eső!« Mert csakugyan zuhogott az eső, — folytatta a barátom.

S ahogy ültem a taxiban, úgy éreztem, mintha egy bárkában ülnék ami süllyed Rózával és velem. Egy bárkában a tengeren. Végre otthon, a házamban, hajnali két órakor, a falnak dőlt zokogva, hogy én nem szeretem őtet. »Megint fáj a gyomrom!« mondta s előkotorván kis tükrét a retiküljéből, hosszan nézte magát benne. Aztán a könyveimet szemlélte a polcon s kiválasztott két kötetet. »Ezt adja kölcsön, — mondta, — hogy legyen mit olvasnom!«

—Itt volt vége! — szólott a barátom. — Mindent odaadtam volna, mindent elviseltem volna, csak azt nem, hogy könyveket kért kölcsön! Ez volt az utolsó hullám, az igazi hullám, a végzetes, ami felborította a bárkámat.

—Ha nem ad könyvet kölcsön, — mondta, — hát akkor Isten vele!

—Hát akkor Isten vele! — feleltem.

S ahogy ment, még megfordult a küszöbön s megállott.

— Telefonáljon egy taxiért, — mondta, — s fizesse ki előre, mert nekem nincs aprópénzem.

Hanzély

Hanzély jött-ment a szán körül, az udvarban s a hóban. Hanzélyné az ajtóban állt és sírt. Aztán jött is egy lépést előre a hóban. Az udvarban s a hóban az ura felé.

— Hát viszed a két gyereket? — kérdezte.

S még jobban sírt s bedugta a kezkenőjét a szájába, úgy sírt.

Hanzély nem sokat beszélt. Nem is törődött az asszonnyal; sírással, rivással, nem is hallotta, hogy szólott.

Csak épen, hogy magának mondta:

— Sok hó esett az éjjel.

S jött-ment a szán körül, a csűr előtt. Nézte a talpakat a szánon, vizsgálta a csavarokat, a rudat is meg nézte s meg volt elégedve. Aztán a csűrből kihordta a szalmát s felrakta a szánra. Csinált egy jó puha ülést a szalmából a szán végére, sok tudással s szakértelemmel. S aztán ezt mind, ezt a jó kanapét szalmából, betakarta egy lópokróccal. Minden fehér volt az udvaron s a tájban. Minden fehér a hóborítékban. Csak a pokróc színe az ülésen, csak az barnállott ki a sok fehérből. Olykor, éhez a barna folthoz, egy-egy varjú társult feketében, ahogy elszállott a szán fölött magasan, rejtélyes vándorlással az égben.

Hanzélyné nézte a varjút az orrával a levegőben. A kis kezkenőt már kivette a szájából, de még sírt.

— Ahun ni! — mondta, — milyen magasan száll!
— Az viszi a bánatomat! — mondta.

— Hát ha viszi, akkor jól van! — felelte Hanzély a szán mellett, ahogy épen elkészült azzal a paraszti kárpitos munkával a szánban.

S ahogy épen csak azt hallotta meg, ami kedvére való volt.

Aztán fordult egyet s ment az istállóba. S már jött is egy kis lompos lóval kötőféken s aki lógatta a fejét s

a farkát. Szép barna szeme fénylett a lónak, a szempillák sűrű szőrzete alatt. Ahogy Hanzély odanyomta a rúd mellé, a kis lompos ló nyerített, mint aki tudja miről van szó. Úgy nyerített dallamosan, valami olyan lelki sóvárgással, tartalommal s melódiával, hogy ebbe benne volt a meleg istálló amit otthagy s a nagy pusztaság a hóban, aminek neki fog vágni.

— Ahun ni! — mondta Hanzélyné, mint aki érti az állatok beszédjét, a fülemilék furulyáját, a varjak magas röptét s a kis lompos lovak panaszkodását, — Bodó is inkább itthon maradna! — ezt mondta, mert Bodónak hívták a kis lovat.

De már akkor ott állott a rúd mellett, befogva a hámban. Már ott állott készséggel és barátsággal és megadással és kötelességtudással. Már ott állott mint akinek nincs panasa életre, világra s csak épen szagolta a havat, földig hajtott nyakkal s meg is kóstolta.

S még mindig szálltak varjak magasan az égben. S feketén szálltak, tiszta körvonalaikkal, mintegy papírból kivágva, a nagy fehérségben.

— Tedd be a csúrajtót! — mondta Hanzély és ment.

Előbb a gyeplőt odacsavarta a szán oldalához, az ostort is odatette s úgy ment. Közbe visszafordult, egyenest az ostorhoz megint s azt nézte, vizsgálta, hajlítgatta a nyelét, a szíjjat húzgálta a végében, egy görcsöt fel is oldott rajta s méregette ha hosszabb. Aztán visszatette a bakra s ment. Még nézett a csűr felé is s figyelte, ahogy az asszony betámasztja az ajtót.

— A kulcsot is fordítsd rája! — kiáltott.

A konyhában, amint belépett, a két gyereke ült a tűz mellett, kendőkbe bepólyázva. Majd elolvadtak a melegtől, de csak ültek, igazi fecskefiókák, egymásnak dülve s várták a sorsukat azzal az angyali megadással, tűréssel és alázatossággal, ahogy csak az ilyen parasztyerekek tudnak ülni s tudnak várni, mint az igazi angyalok, mint az igazi szentek ezen a világon. A lelkök mélyén örültek is, az öröm mély hallgatásával. Úgy

örültek, hogy nem is merték mutatni. Úgy örültek, hogy szinte el voltak rémülve. Mintha valami vétekben volnának hibásak, úgy örültek és főttek a tűz mellett, a kendőkbe pólyázva.

— No gyerünk! — mondta Hanzély, — fel a szánra, egy-kettő!

A két gyerek, mint két öreg, megindult a hóban, egymás mellett. A sok rongyoktól s pólyáktól alig tudtak lépni. Szegény kis sorsuk fonódott fölöttük, begöngyölt kis lényök fölött s az látszott vezetni őket, mint egy fonálon az udvaron át, a szán felé. A kis lompos ló úgy fogadta őket, hogy nem is látta őket. ahogy nyalta a havat. A varjak is magasan szálltak, egy-egy rekedt hanggal egymás közt, ahogy szólottak egymásnak.

— Ahun ni! viszed őket! — kiáltott Hanzélyné és sírt. — Elmentek Dorogra, a káplánhoz! — fordult a két gyerekhez, — húsvét is lesz mire visszajötök! — hebegte és sírt.

Aztán kitört egyszerre, olyan rívással, hogy az egész udvar visszhangzott bele. De már akkor, a szán végében, a szalmán, a két gyerek ült boldogan, kisfiú s lány ahogy ez alig látszott a sok kendőben, melyik a fiú s melyik a lány. Olyan egyenlők voltak s olyan egyformán néztek egymáshoz ragadva. Igazi szent angyalok egy szánban.

— Oh a két gyerekem! A két gyerekem! — kiáltozott az asszony.

Akkor Hanzély gyorsan felkapta az ostort s odasuhintott egyet, az asszonynak egy jót.

— Ahun ni! — siránkozott, — milyen durva! — és csak sírt.

— Gyerünk Bodó! — szólott Hanzély a bakról s a szán kisiklott az udvarról.

A révész

Az este feljött a révész a konyhára. Egyenest a Szamos felől jött, a partmenti fűzek mentén a sárban. Aztán, két nagy lépéssel, rátért a kis dűlőre ahol köves talaj volt s úgy jött kopogva a csizmájában, a kertkerítés mentén, a csillag alatt ami fénylett az égen. Előbb megállt a tornác alatt, alázattal, a nagy fürtös gubájában. A komondor nem bántotta, csak szagolta, mint ahogy a régi ismerőst szokta.

De a tornácon nem mozdult semmi. Horogh bácsi ült az asztalnál s olvasta az újságját két gyertya fényében, fagyosan. Mert nem fűtött a tornácon. A nyaka köré egy gyapjúkendőt csavart s kis bőrkabátja volt a vállára vetve. így ült és olvasta az újságját, a két gyertya fényében, fagyosan. Nyilván látta a révészt, az árnyékát ahogy ott áll a nagy fürtös gubájában a tornác alatt és vár. Csak hagyta állni s várni. Már rég nem állott szóba semmiféle paraszttal. De ahogy a szivarja végére ért s már az ujját pörkölte a parázs, a tornác ajtó felé hajította ezt a kis maradék szivarvéget. Nyilván erre várt a révész ahogy ott állt és várt a nagy fürtös gubájában. Mert most lehajolt a köre s az ajtó alatt, a résen, odakaparta magához, a pipája szárával a füstölgő csutkát. Nyomban bele is törte a pipájába s belegyömöszölte. Aztán megindult a konyhára meglegedetten, mint aki megkapta a magáét. A komondor ment utána és szagolta útközben a sok kusza fürtöket a gubán.

— Jó estét! — szólott a küszöbön, ahogy a félvállával benyomta az ajtót.

Aztán rágyújtott a pipára s csak állt és várt és bámult. A tűzhelyről meleg gőzök szálltak s izzó parázs fénylett a kemencenyílásban.

— Üljön le a lócára öreg Mihály! — mondta Borcsa, aki a tűzhelynél állott s hagymát vágott a forró zsírba egy lábasban. Ez mind sercegett s finom pára szállott.

— Jó szag! — mondta a révész s leült a lócára pipálva.

Aztán csak ült, hallgatott és bámult. Nem lehetett tudni mit bámul, ahogy csak ült a lócán és pipázott. A sarat bámulta a csizmáján. Ezt is úgy bámulta, hogy nem is látta. Nem is látott semmit ebből a világból, ahogy csak ült a lócán és pipázott. Úgy tűnt téren és időn kívül, egy elveszett világ titkával, ahogy csak ült a lócán és pipázott. Ahogy ezt a szivarvéget szíтта, amit beletördelt a pipájába. Közben köpött is a padlóra, de csak mérséklettel, jóval kevesebbet mint ahogy szokta, így ült a lócán a nagy fürtös gubájában.

—Kit hozott át? — kérdezte Borcsa.

—Csak a kántálókat, — felelte. — Azok jöttek utoljára.

—Oszt hova lettek?

—Úgy láttam a kis tanyára mentek, ahogy neki-vágtak a sötétnek, a sorompó irányában.

—A kis tanyára? Ki van ott? ~ kérdezte Borcsa.

—Ott van az úrfi! — mondta a révész.

—Az úrfi? — szólott Borcsa meglepetten s kavarta a hagymát a lábasban. — Azt mondta Pestre megy.

—Hát nem ment! — mondta a révész.

—Oszt ott van a kis tanyán magában?

—Ott van a frajlával.

—A frajlával Gyarmatról?

—Azzal.

—Azzal a nagy kövérrel a kávéházból? Küldött kocsit érte?

—Nem a! — felelte. — Úgy jött magátul.

—Magátul! Hogy hivatta!

—Hát hivatta! Az is lehet! — mondta a révész s köpött a padlóra.

—Rögtön megmondom az úrnak! — szólott Borcsa s indult a tűzhely mellől.

—Sose mondja! — tanácsolta a másik, — baj származik abbul!

— De bíz megmondom én! — mondta s még tett egy lépést, kipirulva s szagosán a hagymától.

Akkor, öreg Mihály kinyújtotta elébe, a féllábszárát a csizmában.

— Álljék meg Borcsa! — mondta. — Oszta ha megzavarja az úrfit odalenn a kis tanyába?

— Megzavarja, igaz, az nem lesz jó! — mondta Borcsa elgondolkodva.

— S ment vissza a tűzhelyhez s most már az aprított húst hányta bele a lábasba.

— Jó szaga! — mondta Mihály megint s csak ült a lócán pipálva, a nagy fürtös gubájában.

— Így múlt az idő, a párákban, a jó szagokban s a csendben. A komondor is benyomta az ajtót az orrával s besompolygott farkcsóválva. Az étel is megfőtt időközben.

— Adok magának egy tányérral! — mondta Borcsa.

— Azt várom! — felelt a révész.

S már készült a gubában. A pipáját is benyomta a gubába. Már jobb kedve is lett, ahogy megmozdult a lócán.

— Hát az úrnak nem jött vendége? — kérdezte.

— Mert hogy reggel a sógorasszonyt hoztam át a kompon.

— Az benn pihen a díványon, a sógorasszony! — mondta Borcsa. — Az sütötte a malacot még délbén, meg a dióstésztát. Külön bort is hozott Tolcsváról egy kosárban, két üveggel bodros forgács között.

— Az gyűjtja föl a karácsonyfát, a sógorasszony! — mondta Mihály s felállt a lócáról.

S kinyúlt magasan a fürtös gubájában, szép szál öreg ember, ősi ember a Szamoson, aki hozza át a kompot. Még most is szellősnek tűnt és frissnek a nagy szabad levegőtől, az egész szamosmenti tájtól. Átvette a tányért egy villával és szagolta és nézte.

— Hijnye Borcsa! Borcsa! — mondta valami nagy hanggal s megint leült a lócára.

Vásár

A múlt napokban, még karácsony előtt, lemaradtam a gyorsvonatról egy kis vidéki állomáson. Kora reggel volt, még égtek a lámpák. Aztán, rögtön, alighogy elment a vonat, hirtelen minden elsötétült, szinte automatikusan, künn is, benn is a vasúti vendéglőben. Csak a kora reggel maradt világtalan szürkeségben. A főpincér jött felém lúdtalpakon, megváltozott magatartásával a lekésett utas irányában. Már nem voltam sem vendég, se utas, csak az a boldogtalan, aki elől elszaladt a vonat. Aki elől elszaladt a sors. A jó sors, mert a balsors az itt maradt vele. Láttam a vonatot, *in the mind's eye*, ahogy az angolok mondják, már künn a pályán, vígan robogva, füttyörészve, fehér füstbóbitával ami elszállott a térben. Úgy láttam ezt elképedve, összetörve a szívemben. Szerettem volna szaladni. Szerettem volna a vonat után szaladni. Minél inkább szerettem volna a vonat után szaladni, annál inkább éreztem, hogy elmaradok s a röghöz vagyok kötve. Egy madár érezhet ilyesfélét mikor levágyák a szárnyát. Az ember is érez ilyesfélét, mikor érzi, hogy nincsen szárnya. A helyzetem siralmassága, egész erkölcsi lényemet fölborította. A rohanó gyorsvonattal a térben, a magam mozdulatlanságát éreztem, valami örök reménytelenségben. Keserű érzékenységem, minden idegszálamon át, a lelkembe csöpögtette e bús eset jelentőségét, szimbolikus értelmét, apró részletekre bontva, raffinált adagolással. Lekéstem, elmaradtam, lemaradtam nem is a vonatról, de az életről, úgy tűnt. Mint valami függvénye a gyorsvonatnak, mint szögmértani odatartozója a fülkémnek s ülőhelyemnek, semmi értelmét nem láttam önmagamnak, hogy kimaradtam, elmaradtam, lemaradtam. Már-már sírva fakadtam, olyan boldogtalan voltam, olyan boldogtalan, hogy a gyorsvonatot mind messzebb éreztem, már más állomásokon, más tájakban s más vidéken, valahol már

nagyon messze a messzeségben. S mintha térből és időből, más tájából és messzeségből, egyszerűen le volnék vágva. Mintha ki volnék hajítva a világból.

— Ne tessék így izgulni! — mondta a főpincér lúdtalpas drámaiságában. — Mással is megtörtént. Délben jön a személyvonat, majd azzal tetszik tovább utazni. Addig tessék bemenni a községbe, hetivásár is van, azt is meg lehet nézni. A Kossuth-téren van a kávéház, ott is el lehet üldögelni. Kaszírnö is van, azt is meg lehet nézni. Nagyon finom, művelt lány.

Micsoda szomorú reggel volt ez mikor kijöttem az útra, micsoda gyalázatos reggel, hogy alig volt valami világosság benne. A fagy dacára, magasan szállott a por s a végtelen síkságban ami elterült előttem, nem mozdult semmi, nem hangzott semmi, nem jött se szekér, se állat, sem ember, semmi. Csak a horizontban, a síkság legvégén, állott egy sor felhő szürke gomolyagban s fölbomlott lassanként mint a tépés, szennyes szálakban és szállott. S még messzebb a horizontban, egyetlenegy madár röpült jeltelen utakon, nyom nélkül az égben s a céltalanságban.

De már láttam a sátrakat a piactéren, meglehetősen gyéren egymás mellett. Távoli alakokat is láttam, egy sor libát is az árokszélien, két ökröt is nagy fekete szarvakkal és egy bús parasztot, nagy fűrtös gubában ahogy jött az úton, az ökrök mögött, nem tudom micsoda halhatatlanságban. Csak ennyit tudtam följegyezni róla, kritikai képességeim hiányában, mert még mindig csak az a gondolat gyötört, az a keserű gondolat önmagam körül, hogy lemaradtam a vonatról. Még jöttem száz lépést s benn voltam a vásárban, a gyér sátrak között. S a gyér sátrak között a rögben, néhány fűszálat láttam. Néhány fűszálat ami megmaradt a fagyban! S itt állt egy csendőr és nézett. Szabályosan és kötelességtudóan nézett, megindult, visszajött és nézett. Engem is megnézett. Gondoltam szóba állok vele, mert mint a törvény tisztelője, szeretem a csendőrt. De meggondoltam, mert olyan szigorúan nézett.

Akkor, a közelben, a kis sápadt fűszálak körül, megszólalt egy hang.

—Hogy adja a malacokat?

—Nem malacok ezek, süldők mán! — felelte egy ember egy zsámolyról ahol ült, kendőkbe pólyázva, a malacai között. — Megvan ez nyolcvan kiló párja.

—Azt kérdem, hogy adja? — szólott a hang katonásan, holott csak egy civil ember volt, aki ilyen katonásan szólott, egy nagyon sovány ember, felgyúrt gallérral, télikabátban, kemény kalappal a fején. A szájában, a foga közt, egy fogpiszkálót tartott s azon keresztül beszélt ilyen hetykén s ilyen katonásan. Ki lehetett ez az ember? Mert soha még nem láttam embert, aki ilyen serényen alkudott kövér malacokra, egy fogpiszkálóval a szájában.

—Úgy adom ahogy akarja! — felelte a másik, ahogy felnézett a zsámolyról. — Csak ép, hogy pénzt lássak.

A szomszéd sátorból, két lépéssel odébb, penetráns szagok szálltak. Volt itt sajt, túró, vaj, tojás, főleg sajt, egész nagy tömbök a léceken. S a sajtok között egy izraelita, reményteljes kék szemekkel.

—Miféle sajtok ezek? — kérdeztem barátságosan.

—Mi az, hogy miféle? — felelte. — Ez mind uradalmi.

—Adjon egy falat emmentálit. Van?

—Már hogyne volna! — mondja vállvonogatva s levág egy darab kemény trappistafélét, olyan keményet, hogy alig tudom rágni.

—Aztán ezt mind eladja? — kérdem, — ezt a sok sajtot, túró, vaj, mondja?

—Mind. Nem marad semmi, mikor felszedem a sátorfámat. A parasztnak nincs otthon most eféle tejesáru. Nincs senkinek most semmi.

—Magának van! — mondom.

— Én kínlódom, — mondja, — alászolgája. S látszólag örül, hogy otthagyom s megyek.

Hát gyerünk a kávéházba gondolom, mindjárt dél

lesz s utazhatom! Már a reggel is világosabb. A vásár is megélénkül. Néhány parasztasszony jön, egy csomóba, kendős fejjel, rövidszoknyásan, kosárral a karján. A kávéházban meglátom a kaszírnököt, aki köszönt rokon-szenyvel. Minden perc, úgy érzem, az élet más-más képét adja. Már-már elfelejtem a gyorsvonalat a messzeségben. Jó magam már messzebb vagyok itten ebben a kávéházban, ezzel a kaszírnökkel. Már messzebb mintha ülnék a vonatban, a fülkémben.

— Oh ismerem a művész urat! — mondja a hölgy. — Többször láttam játszani a Nemzeti Színházban.

— Oh igen, — felelem, ahogy ráhagyom a dolgot, — többször szoktam játszani. A múlt héten is a *Sasfiók-ot*. De azért kérek egy kávét, — mondom.

— Magam hozom, mert a pincér még nem jött be. S már hozza is. S ahogy leteszi elém, rögtön szól is, meglepetve:

— Oh nem is igaz! — mondja, — nem is színésznek tetszik lenni! Ráismerek az arcképéről. Hisz olvasom is amit írni tetszik.

— No lássa, — mondom, — mindjárt tudtam, hogy maga egy; művelt nő. A vasúti főpincér is mondta.

— Általában az urak részéről szimpátiával találkozom, — mondja valami olyan szelíd, olyan kedves, olyan szerény hangon, hogy vonzalommal nézek rá.

Ez egy harminc-harmincötéves, nagyon kövér, szőke nő. A vastag arcába, az orr tövében, két apró kék szem van bepréselve, de valami olyan tiszta, olyan ámult, olyan csillogó tekintettel, hogy ez egy angyal két kék szeme lehetne egy templomi festményen.

— Még lány vagyok, — mondja, — árva lány. A keresztanyám itt lakik a községben, hát ide jöttem erre a posztra, — így mondta. — Évekig az uraságnál voltam, de sok civódás volt miattam, hát inkább eljöttem keresztanyámhoz. Itt jó nekem. Itt békén hagynak. Sok szimpátiával találkozom, de amúgy az urak békén hagynak. Soha nem is szerettem senkit, nem is fogok soha. Holott, nem mondom, van egy ideálom,

de azt soha el nem érem. Jól tudom, hogy soha el nem érem.

— Azt nem lehet tudni! Ki az az ideálja?

— Nem mondhatom.

És ahogy ül mellettem elmerengve, még mélyebb fény ébred a szemében. Még angyalibb tekintettel bámul az ezüstcsattos cipőjére, két fatuskó lábán. Soha ilyen lábakat, de ilyen kék szemeket se láttam. Ilyen kék szemeket, ilyen szent sugárzással.

Milyen furcsa dolog! Majdnem lekéstem a személynvét is délben!

Egérke

—Beszéljen valamit londoni élményeiről! — fordult Fenelony bárónő Hlatyi Barnához, az illusztris íróhoz, aki vendége volt ez este, legjelentősebb vendége a többi vendégek között, nagyrészt valuta-művészek között a nagy szalonban.

—Szívesen! — felelte az illusztris író azzal a rikkancs-készségével, amellyel mindig késznek mutatkozott elrecitálni, bőbeszédűséggel, egyénien és színesen, pretenziózus banalításokat. Kitűnő szabású szmokingja, fehér ingvértje, egy gyöngygombbal a közepén, nem hogy enyhítette, de inkább még kihangsúlyozta alacsony származását. Valahogy úgy nézett ki, ahogy ült a mély fotőljben, mintha önmagának a borbélylegénye volna. Aki dús haját olyan szépen kifésülte a homlokából s a két halántékáról. Valahogy izzadságyanúsnak is tűnt ragyogó ingvértjében, amelyen itt-ott kis horpadások támadtak.

—Tehát? — mondta a bárónő.

—Tehát, — mondta Hlatyi Barna, — az élet Londonban sem mulatságosabb, mint odaát a szőke Párizsban. A különbség csak az, hogy a Leicester-Square-en s a többi utcákon és helyeken egészen apró

s egészen lágy fekete golyócskák hullanak az égből, mint az eső. Ez az a híres londoni pernye, a legtökéletesebb pernye az összes koromkészítmények között. Ezt valósággal a természet produkálja, mert ilyet soha nem tudna emberi kéz. Ilyen kis apró gömböket csinálni koromból. Egészen észrevétlen, egészen zajtalan szállnak alá ezek a kis gömbök s ellepik az ember arcát, az arc kiálló részeit, különösképen az orr hegyét, vagy az orrcsont lejtőjét és a szempillákat. Bársonyos lágyágukkal, alig hogy elhelyezkedtek, már fel is bomlanak efemer alkatukban. Különösképen a szemek körül végeznek kéményseprői hatásokat. A *londonner-ek* megszokták ezt. Én, megvallom, utáltam.

—Igen, mert maga egy finom ember, — mondta a bárónő.

—A válságból látott valamit? — kérdezte egy valutafőnök.

—A válságból? Semmit. Megvallom semmit. Az ilyen gazdasági megfigyelések iránt nincs is érzésem, — jegyezte meg fitymálón az illusztris író. — London olyan nagy, olyan borzasztóan nagy, a külső kép olyan zajos és hatalmas, hogy úgyszólván elrejti, a dolgok mélyén, az organikus ziláltságokat. Azt láttam, hogy például a pályaudvarok kevésbé népesek, mint hajdan. Kevesebben utaznak, ez nyilvánvaló. De az igazi angolok, jobban mondva a legelőkelőbbek, idáig sem sokat utaztak, ez az igazság.

—S önt csak ezek érdeklik, ezek a legelőkelőbbek! — mondta valaki.

—Előkelő embert csak az ilyen hozzá hasonlóak érdeklik, — mondta Fenelony bárónő.

—Engem a szépség érdek, — felelte Hlatyi Barna, finoman. Mert érezte az iróniát, ami megsebzi e ponton. A maga alantas származását érezte a mások előkelőségében. Hogy ő milyen egy kínos alak, egy igazi angol úr mellett. Ezt érezte. Az apja jutott eszébe, az öreg Hlatyi, aki levélhordó volt. — Az igazi finom népek Angliában mindig otthon marad-

tak, ez tudva van. Otthon maradtak Sussex-ben és Kent grófságban, a kastélyokban s a kertekben. Még Londonba sem jöttek szívesen, mert ez a kémény és téglá aglomeráció korántsem olyan mindent abszorbeáló központ, olyan vonzó és csábító örömhely az angolok számára, mint például Párizs a franciáknak. A francia departement-ok mind Párizs felé lihegnek, ide tör fel, ide igyekszik minden vágy és ambíció. Az angol grófságokból, ha kimozdul a nemesség, az úri osztály, a finom nép, legfőlegbb hatvan napot tölt Londonban, a cipőraktárak és üzérkedések e komor világában, füstfelhőkkel a házak tetején s a pernye között ami száll az alacsony égből. A nők megnézik mi a legújabb francia divat, az urak megtudják mi újság a politikában, eladják a tavalyi autót vagy becserélik egy könnyebbre, megvacsoráznak a Carlton-ban vagy a Savoy-hotelben s aztán mennek megint haza Sussexbe vagy Kentbe. Amit feszes magatartásban, szmokingban és páncélkeménységű ingben, dekoltázsban és virágban, kimért mozdulatokban, sivár önuralomban és *self-control-ban* csak produkálni lehet, azt mind elvégezték e hatvan nap alatt. Leülték az összes karszékeket és pamlagokat a Carlton-ban. Mi maradt itt utánuk? A sok Beauvais-utánszat a falakon, a francia stílust affektáló sok hímzés és tapiszéria, a súlyos függöny az ablakokon, a sok empire bútor, ami nem lehet tudni, hogy került ide, micsoda történelmi éjszakából, micsoda tündérvár lomtárából, nagyrészt elkopva noha felüdtve s megtisztítva s azon szabályosan beállítva s csoportosítva, ahogy az »elegáns szalónok«-at rendezik be a Théâtre Francais színpadán. Ez itt mind olyan durva, olyan sivár és harsány elegancia, ezek itt mind, a maguk pazarságában olyan rikító és brutális hoteltermek, hogy ez nincs sehhol másutt a világon. Nem tudom micsoda bántó gazdátlanság, micsoda halotti jellegzetesség súlyosbítja még ennek a bútornak, dísz tárgyának, az egész berendezésnek érzéketlenségét, micsoda súlyos végzet nehezedik a merev

függönyökre, zsöllyékre és díványokra fojtó kámfor-szagban. Olykor látni egy macskát, egy nagy kövér kandúrt, aki itt ellépdel és les valami után ami meg-, mozdult a függöny szárnya alatt. Egy egér után a függöny szárnya alatt. Maga ezt nem is hiszi bárónő, milyen jó volt hazajönni! — fejezte be az illusztris író.

Azzal felállott és ment. Tett egy lépést, rágyújtott egy cigarettára, kettőt szippantott s beejtette a cigarettát könnyedén egy hamutartóba. Megint ment egy lépést, aztán megállott, valahogy úgy féloldalt és nézett. Nem lehetett tudni mit néz, csak nézett. A szmoking mellénye egy keveset felcsúszott a hasán, nem látta, nem tudta, ahogy legyőzhetetlen származása, ösztönösen, a maga hanyagságával uralkodott rajta. Csak nézett s megint ment egy lépést. Valamit keresett a levegőben ahogy látszólag ilyen közönyösen nézett. Nyilvánvalóan a bárónő tekintetét kereste. Nyilvánvalóan meg is találta ezt a tekintetet, azon jelentősen, ahogy kívánta, össze is tűzött ezzel a tekintettel. Mert megint megindult, észrevétlen, a küszöb irányában, a vastag függönyök felé. A vastag függönyök felé a küszöbnyíláson. Itt el is tűnt. Egy perccel később a bárónő is eltűnt utána. S ekkor rögtön, a függöny megmozdult, a szárnya végében.

— Holott itt nincs is egérke! — mondta egy valutás, aki ezt észrevette a maga okos szemével.

Az áldozat

A körúton egy fiatalember jött felém. Ahogy meglátott, hirtelen meg is állott előttem és búsan a szemembe nézett. Egy bőrszíjjon, ami át volt vetve a nyakán, egy kis fatálcája lógott a gyomrán, tele rakva inggombokkal, csattokkal, fésűkkel, fogkefékkel és cipőzsinórral.

— Vegyél valamit! — mondta ilyenformán, ezzel

a forradalmi tegezéssel. — Persze nem ismeresz meg, — tette hozzá barátsággal. — Sáli Károly vagyok, az unokatestvéred!

—No igazán? — mondtam, — ennek örülök!

—Őszintén örülsz? — kérdezte, — mert ez jól esnék a szívemnek. Mindig érzelmes ember voltam. Most idáig jutottam, — sóhajtott, — utcai árus vagyok ezzel a fatálcával. Mit szólnál éhez? Szép karrier! De hát mégis csak kell csinálni valamit. Csak ép, hogy megélek. Az élet az élet. De ami igaz, az igaz: a család juttatott idáig. Mert ennél gyalázatosabb család mint a mienk, még nem volt a világon. Itt vagy te például. Neked van pozíciód, állásod, vagyod. Te se tettél értem semmit. Te is hagytál kínlódni, zülleni, soha utánam nem nyúltál azon a lejtőn amelyen megindultam. Te is megtagadtál engem.

— Neked volt egy csúnya ügyed Fáncsi néniel, — mondtam nyárspolgáriasan, ahogy hirtelen eszembe jutott, annyi évek múltán, e kitűnő unokatestvérem egész pályafutása. — Egy kicsit meg is szurkáltad, ha jól emlékszem. Mindenesetre, ha nem csalódom, be is voltál zárva.

— Én Fáncsi néni áldozata vagyok, — mondta csendesen, a két kezével a fatálcán, a sok gomb, fésű, csatt és fogkefe fölött. — Én nem voltam húszéves mikor Fáncsi néni belémbolondult az öreg fejével, hogy mást ne mondjak. Emlékszel Fáncsi néniel, hogy milyen kövér volt, milyen gonosz, azzal a két boszorka-szemével amelyekkel elbűvölt engemet. Oдавett magához, a Kazinczy-utcába, kosztra és kvártélyra. Oдавett szerelemre, hogy úgy mondjam. S ez így tartott egy évig. Az egész család tudta ezt s nem bánta. Te is tudtad s nem bántad. Az egész család, még a főkántor is a családban, örült, hogy Fáncsi néni olyan boldog kövérségére és nagymama korára. Mind azt hitték a családban, mind azt várták, hogy így hamar elpatkol ebben a vigasságában és marad a sok pénz és ékszer a családra s a főkántorra, aki testvérbátyja volt.

—Én nem tudom mit várt a család s mire számított, — mondtam sértődötten. — Ami a főkántor dolga, az az ő dolga, ahoz nekem semmi közöm. A lényeg az, most már emlékszem, hogy Fáncsi néni kidobott téged s te akkor beleszurkáltál a konyhában a kövérségébe. Ép a szombati ebédet főzte, a babot füstölthússal egy fazékban.

—Ép azt főzte, igaz, a szombati ebédet, ép attól bódultam el attól a jó szagtól és babtól ami főtt a fazékban a füstölthússal. Mert már akkor két napja nem ettem. Mert ez mind visszaidézte az emlékembe amit elvesztettem. Azokat a jó szombati ebédeket, Fáncsi nénival kettesben. Mást elragad a szesz, a fejébe száll, megdühödik és öl. Engem, mint hithű izraelitát, megörjített ez a rituális étel. Szegény vagyok, de ezért még ma is ölni tudnék. Aztán, hogy szurkáltam! Előbb kértem, hogy vegyen vissza kvártélyra és kosztra. Hogy vegyen vissza szerelemre. De már akkor volt neki más, egy fiatalabb a Kazinczy-utcából. Még meg is öleltem Fáncsi nénit, szenvedéllyel ottan a konyhában. Végül már csak egy tányér babot kértem, egy darabka füstölthússal s pulykanyakkal, ami szintén főtt a fazékban. Megtagadta! Olyan kövéren, ahogy ott állott a tűzhely mellett, azon gonoszán a két boszorka szemével, megtagadta! Akkor, igaz, nem bírtam magammal. Megszurkáltam!? Nem is szurkáltam. Csak a zsebkésemmel döfködtem meg egypárszor. Attól még ma is jól érzi magát. Csak én ültem két évet.

—No mindegy! — mondtam, — akárhogy történt, ez egy szomorú történet. Szomorú az, hogy a mi családunkban egy ilyen dolog történt. Nem is szólva arról, micsoda szégyen volt ez a főkántorra! Mennyire ártott neki ez a dolog. Még a hangjának is! Az egész hangja elváltozott.

—Ez igaz, — mondta unokatestvérem. — Ez nekem is feltűnt a múltkor, péntek este, hogy benn voltam a templomban.

—No látod!

—Mit látok? Inkább vegyél valamit, ha már találkoztunk. Pár inggombot, vagy egy ilyen szép csattot nődnek. Családi árban adom. Válasszál ki valami szépet, — mondta s megint nagyon búsan nézett.

Az öreg koldus

Mikor délfelé hazajöttem az iskolából, mindig találkoztam ezzel az öreg koldussal, aki csöndesen jött fel a lépcsőn, a karfába fogózva. Csöndesen és kínosan jött fel a lépcsőn, vonszolta a lábát, nagyokat sóhajtott és fűjt, elaggott szomorú ember. Ősz szakállába mint a kócba, a nagy szája volt belerejtve, két színtelen ajakkal, fogtalanul. A szeme széléről, a hunyorgató pillák alatt, állandóan hullott a könny és eláztatta a szakállát. Apró, sárga, alázatos szeme volt azzal a mohó, számító, spekulatív tekintettel, ami minden koldus szeméből kitűz az emberre s általában az életre, az élet sivárságára, nehézségeire és viszontagságára.

— Kezét csókolom, — mondta amint elhaladtam mellette s elhagytam magam mögött.

Mert ismert. Mert nem is járt máshová a házban, csak a mi folyosónkra, a mi küszöbünk elé. Nem is koldult másutt, csak itt tűnt fel, délfelé, a mi konyhaajtónk körül, a falnak dőlve és várt. Olykor kijöttem a folyosóra s akkor hajlongott és köszöntött. S ahányszor csak kijöttem mindig hajlongott és köszöntött. A kis kutyámnak is, ahogy az kiszaladt utánam nagy vígan s farkcsóválva, annak is hajlongott és köszönt, azzal a szinte mechanikus készséggel, amellyel az ilyen koldusok, a maguk permanens foglalkozásában s alázatában, minden idegen mozgásra reagálnak. Minden ami körülötte volt, hang, szó, beszéd, még a kis kutyám is, valami remény, valami jobb jövőt jelentett neki. Mikor

az anyám kijött a konyhába s hangos szóval dirigálta a szakácsnét s a másik lányt, aki dolgozott a konyhában, az öreg koldus a falnak dőlve, úgy figyelte s követte ezt a fölényes s üde hangot, ami kihangzott a folyosóra, mint a legszebb melódiát. Nem is a szavak értelme érdekelte, mint pusztán a hang, amely kicsengett hozzá. Mikor a déli harangszó után, egy óra felé az apám jött haza, az aktatáskájával az irodából, már messziről hallotta hogy jön, már előre készült, a fal tövében, a folyosón, hogy kellő alázattal s hálával fogadja s felvegye magára, a rongyaira s a szakállára, egész elaggott, nyomorult külsejére, a fájdalommasságnak s szánalomkeltésnek minden drámaiságát, összetörve, lesújtva, meggyötörve, céltalan és reménytelen, az élet formáinak legbúsabb rajzát és vonalát nyújtotta az apámnak, mint akit, hieratikusán, a nyomornak és szegénységnek és alázatnak azzal a legtökéletesebb képével tisztelt meg, amivel csak feltudta díszíteni magát. Nem szólott egy szót, nem mondta »kezét csókolom«, mint nekem, csak állott, nézett, remegett s hullatta a könnyeit kétoldalt a szakállába. Mint egy öntvénybe úgy beledolgozta magát hirtelen, a tulajdon sorsának és keserveinek valami tudományosságába. Szinte időn és téren kívül ahogy ott állt a folyosón, a sárga falnak dőlve, emberi letörtsége, kínja és keserve, egy hajótöréses tenger horizontjára nyílt.

—Csak adjon bőven ebédet ennek a művésznek, — mondta a szakácsnének jó apám, aki maga is művészember volt s szerette a szépséget.

—Ezt nem is kell nekem mondani, — felelt a szakácsné sértődötten, — ezt tudom magamtól is, nekem is van szívem! Olyan bőven adok neki, hogy nem is jár máshová csak hozzánk!

Akkor már szálltak a jóféle illatok a konyhából, s az öreg koldus a szimatjával mind köszöntötte őket. Már kevesebbet is hullatta a könnyeit, csak a szemével nézett, változatlan tudatossággal, egy jobb és imminens jövő elé. Lehetett látni rajta, egy-egy átmeneti pilla-

natra, az aggastyánnak azt a szuverén nyugalmát, amellyel úgy várja a sorsa beteljesedését, hogy ez nem maradhat ki. Mint általában az ilyen öreg koldusoknak, kitűnő gyomra volt. Tökéletes fogtalansága, megkérült ínye alatt puhította a jó falatokat s inkább csak nyelt mint rágott. A falnak dőlve, a tányérral s egy villával a kezében, egész testi formája, megcövekelve a két lábán, úgyszólván együtt dolgozott az ínyével s a fogtalanságával és segítette a falatozásban. Egy-kettőre az egész tányért lenyelte, kinyalta, kisöpörte egy darab kenyérrrel. Aztán, csoszogva, alázattal, behozta a konyhába. Még kapott tésztát, mindent. Ezzel megint kifordult a konyhából, a falnak dőlt s megette. S mikor jó szüleim az ebéd végeztével, kicsit lepihentek s csak én néztem ki, kíváncsian, félszeggel az ajtórésein, láttam, hogy a szakácsné egy jelére, az öreg koldus bejön a konyhába, felhajt egy pohár bort az apám borából s leül a szakácsné mellé az asztalhoz. Leül nyugodtan, finoman, alázat s könny hullajtás nélkül, az öreg szakállával. Leül, megbékélve a szívében, majdnem jó módban ebben a nyomorában, majdnem mint otthon, úgy ül le s lógatja egymáson, keresztbe vetve, azt a két fájós, csoszogós lábát két tragikus cipőben, mint koturnusokban.

—Még lesz fekete kávé? — kérdi.

—Hát persze, hogy lesz, — feleli a szakácsné, — külön magának főztem.

S már hoz is egy egész bögrével, füstölgőn, a spórról.

—Cukrot.

—Itt van.

—Jól van.

—Aztán menjen szépen apu, nehogy megtudjanak valamit.

Öreg gyermek

Valaki elküldte nekem ezt a történetet.

Az este hallottam, a nyitott ajtón át, amint jó szüleim, lefekvés előtt, rólam beszélgettek. Általában minden este hallottam, hogy rólam beszélgetnek miközben vetkeztek s készültek lefeküdni. Mint egyetlen gyermeke ezeknek a jó öreg szülőknek, akik már-már alkonyukban hoztak a világra, a végsőig becézett lény voltam. Féltett kincsük, örömük, büszkeségük, igazi szemefényük voltam s így esténként összegezték napközi benyomásaikat rólam és konstatálták permanens gyönyörüket bennem. Hogy én már reggel milyen szép voltam a borzas hajammal és a könyvtáskámmal, mikor indultam az iskolába. Hogy délben, az ebédnél szinte ragyogtam az asztalnál s két fiatal kék szemem úgy sugárzott, mint egy menyasszony két szeme. Hogy szebb is vagyok, finomabb, szüzibb mint egy menyasszony. S noha csak tizenhétéves vagyok, már tanár lehetnék az egyetemen olyan okos vagyok. Senki úgy el nem tudja magyarázni a politikai helyzetet, a gazdasági bajok okait, titkait és rejtélyeit, senki olyan mélyére nem lát a dolgoknak s az emberek szívének mint én. Hogy szinte tüneményes lény vagyok. Hogy egészen biztos, hogy miniszter leszek. Hogyha például a katonai pályát választanám, egészen biztos, hogy én lennék a magyar Napóleon.

—Micsoda boldogság öreg napjainknak! — mondta jó anyám miközben lehúzta a harisnyáját.

—Istenem megáldott bennünket ezzel a fiúval! — mondta jó atyám s egy kicsit imádkozott.

Úgy imádkozott, egészen intímusan Istenhez, mint egy jó barátjához, legigazibb jóakarójához és pártfogójához, aki adott neki egy olyan ajándékot mint én.

Mindez, megvallom, nagyon meghatott. Annál inkább meghatott, mert mint rendszerint az ilyen öreg szülők gyermeke, minden élénkség és lendület nélkül voltam, mint aki valahogy úgy éreztem, hogy öregem

jöttem a világra. A szívem, mint egy csöndes tömlő, csak ép hogy hajtotta, viharosság nélkül, a véretem az ereimbe, minden fiatalos vágyak és kívánságok nélkül. Ösztönös szerénységem, megadásom s költészet nélkül való melankóliám, kellőképpen megvilágították előttem tizenhétéves kamasz voltom sivár jelentéktelenségét s minden illúziók híj jávai a tulajdon értékem tekintetében, még az az illúzióm sem volt, hogy fiatal vagyok. Születéses elaggottságomat még fokozta és súlyosbította ennek a két öreg szülőmnek állandó kontaktusa, az a súlyos s tikkasztó gond és féltés ami áradt rám belőlük s elöntött, egy fénytelen nap izzásával. Ami úgy öntött el, úgy beburkolt, mint egy télikabáttal. Amint elindultam hazulról bepólyázva, agyoncsókolva s agyonsimogatva, ellátva százféle tanáccsal s aggódó figyelmeztetéssel, ahogy ketten, két öreg, az ablakból még néztek utánam amíg csak el nem tűntem a lát-határban, annak a félig vak kis öreg anyónak éreztem magam, akit az első útkereszteződésnél el fog gázolni a villamos. Minden érzékemben letompítva, önmagamon is alul, kiszorítva abból a csöpp fiatalságomból ami még lehetett volna, nem volt se barátom, se pajtásom, mert elborult kedélyem, amellet, hogy senkit nem kívánt meg, másrészt minden igazi fiatal és vígat elriasztott tőlem.

—Vakációra elfogjuk küldeni Mariskához, — mondta jó anyám. — Az jót fog tenni neki. Mariska húgom, az szeretni fogja.

—Hát ki ne szeretné!? — sóhajtott jó apám. — De micsoda lemondás ez nekünk, hogy ne lássuk talán négy hétig is!

—János, — szólott jó anyám a mutatóujjának intő merevségével, — nem szabad önzőnek lenni! Egyetlen gyermekünkről van szó, hogy ennek jó dolga legyen a vakációban.

—Igaz, — mondta jó apám, — nem szabad önzőnek lenni. A szülő sorsa, hogy vérezzen a szívében, — tette hozzá s majdnem sírt.

Aztán, csakugyan, a vakációban, indultam Érd-

Füzesre, Mariska nénihez. Hetekig készültünk erre az útra, kaptam két rend ruhát is vászonból, új kalapot is, olyan öreges nagy karimával, hogy már nagyobb nem is lehetett és sok új fehéreneműt, ingeket és alsót.

—Hogy lássa Mariska, milyen szép stafirungja van! — mondta jó anyám. — Csak tudnék varratni neki a nászingemből egy pizsamát, vagy csak legalább egy hálóinget! De az már szétment, az a régi finom selyem, annyi évek óta! — mondta és sóhajtott és visszatette azt a selyemrongyot egy dohos fiókba. A vonatnál, amíg csak el nem ment, mind ontottuk a keserű könnyeket.

—Jaj, mikor fogunk megint látni!? — mondta jó anyám.

—Mikor!? Mikor!? — mondta jó apám a szemét törülgetve.

—Csókold meg helyettünk Mariska nénit! — biztatott jó anyám a perronról, ahol állott. — A papa helyett is csókold meg! — kiáltott fel hozzám a vonat ablakába ahol álltam a nagy karimás kalapomban, mint egy hegedűművész csodagyermek.

Hamar meg is érkeztem, ahogy rögtön elaludtam a fülkémben s még csak ki sem néztem a szép alföldi tájra a nyári fények sugárzásában, annyira nem érdekelt se gémeskút, se táj, se tanyavilág, se semmi. A kertben, ahogy beléptem a kis deszkaajtón, Mariska néni már gurult felém, olyan kövéren mint egy hordó. Már gurult felém, nem tudom, s valahogy lecsapott rám mint egy áldozatra, ez volt az érzésem. Úgy meg voltam riadva, hogy még gondolni se mertem azokra a rokoni csókokra, amelyekkel meg voltam bízva. Nyomban leültem egy padra amit láttam s csak ültem szívszorongva. Ültem szívszorongva a nagy karimás kalapomban. Már este lett s még mindig ültem a padon szívszorongva.

—Inkább mennék haza, vissza! — mondtam.

Akkor Mariska néni adott mellém egy bérest, aki kísért a vasútra.

— No mi történt? — kérdezte az apám elképedve, ahogy meglátott a küszöbön.

S nyilván örült is, hogy visszajöttem.

— Szakítok Mariskával! — mondta jó anyám haraggal s rögtön le is ült, hogy ezt megírja neki.

S az este megint hallottam, amint beszélgettek jó szüleim, mielőtt lefeküdtek aludni.

— Talán nem tetszett Mariskának? — mondta jó apám.

— Az ki van zárva! Hát van nő a világon, aki ne lássa, milyen szép!?

— Hát akkor nyilván, rögtön rátámadt Mariskára, amilyen fiatal! — mondta jó apám.

— Ez lehet, — mondta jó anyám, miközben lehúzta a harisnyáját.

Mostoha gyermek

Már messziről láttam az utcán, a fal mentén, lelki bánatok terhével, ezt a jó Smirgula Károlyt, aki hajdan iskolatársam volt. Szinte kiválasztott kegyeltje balsorsnak s keserveknek, mindig volt valami baja már ifjúkorában is s noha szorgalmasan tanult és iparkodott, nem vitte csak a középszerűségig. Egyetlen gyermeke Smirgula Jánosnak, aki asztalosmester volt egy világos pincében a Kolos-utcában, ő maga is asztalosnak készült s megadván magát ennek a prózai jövőnek, hivatásnak és kilátástalanságnak, békén elvégezte velünk az ipariskolát s aztán, mint bús ifjú kilépett az életbe. Kilépett az életbe olyanformán, hogy lement abba a világos pincébe az apjához a sok deszkák közé és esztergálpad mellé s ott gyalult, faragott, fűrészelt, olykor rajzolt is, mikor finomabb munka akadt s így élte a világát az öreg Smirgulával, akinek Isten parancsa szerint, hű és szerető fia volt.

Most jött a fal mentén az utcán, lelki bánatok

terhével, már ősz fejjel és fáradtan. Amint meglátott, felderült egy percre, de aztán még búsabban nézett. Nyilván hajdani ifjúsága, meddő szorgalma s iparkodása jutott eszébe ahogy meglátott. Nyilván arra is gondolt, irigység nélkül, hogy jó magam többre vittem s híd-építési szakmunkáimban majdnem mérnöki tekintélyem van a vaspillérek, kőtalpak s acélrudak világában.

— Örülök, hogy látlak, — mondta egyszerűen s nyújtotta a kezét. Nagyon érdes és kemény keze volt a sok munkától. — Gyakran hallok rólad, — folytatta, — s mindig csak jót és szépet hallok. No de gyere be velem egy kávéházba, hogy egy kicsit eldiskuráljunk s kiöntsem a szívemet.

Alig ültünk le az asztalhoz, bús feje szinte tragikusnak tűnt, idő előtt megöregedve, dús ősz hajjal s főképen azzal a két bánatos szemmel, hogy ilyet soha nem is láttam. Valami gyermeki tekintet áradt ezekből a szemekből, egy üldözött hímszarvas tekintetébe keverve. Valami olyan lágy, olyan szelíd tekintet, olyan esdő, olyan boldogtalan tekintet, mint egy elhagyott gyermek tekintete egy téli éjszakában. Egy ilyen gyermeki tekintet egy öreg homlok s ősz hajak alatt, egy negyvenötéves arcban, mely jó hatvannak tűnt. Egy esdő, boldogtalan tekintet, egy elhagyott gyermek tekintete egy hatvanéves arcban!

— Hát mi van veled jó Smirgula? — kérdeztem, — hogy ilyen keservesen nézel? Hát ez mindig a régi balsors veled, holott én is hallom, hogy elég jól megy a műhely s apáddal ketten egy kis vagyont szereztek. Úgy tudom van házatok is a Kolos-utcában s szőlőtők Óbudán, a hegy oldalában. Mégis úgy nézel mint egy gyermek, akire jót húztak egy nádpálcával.

— Bizony igazad van, — felelte, — fején találtad a szöveget. Az apámmal, ketten, jól dolgoztunk, — mondta, — meg is gyarapodtunk. Közben meghalt jó édesanyám, ezelőtt tíz évvel, ezt a bánatot is kihevertük és még serényebben dolgoztunk, hogy felejtünk. Kora reggeltől késő estig az apámmal, fúrtam s kalapáltam a mű-

helyben s szinte elvertük magunktól a kalapáccsal a bánatot s magányosságot. Nagyon bírtam a munkát, szerettem is, az apám is bírta, talán még jobban is mint én. Így fűrtünk, gyalultunk, szögeztünk s kalapáltunk ahogy mondtam, hosszú éveken át s lassanként, ebben a munkában s egyhangúságban, ebben az egyforma életben ketten, szépen megöregedtem az apám mellett. Úgy megöregedtem az apám mellett s különben is nagyon hasonlítván rá, nem egyszer úgy volt az, hogy aki bejött a műhelybe, összetévesztett bennünket. Nem egyszer úgy volt az, hogy engem néztek az apámnak s úgy is szóltak hozzám. Két jó öreg voltunk, két jó hírnevű a Kolos-utcában, közös munkában, közös sorsban, közös szokásban, közös adófizetésben s közös egészségben. Reggel-este együtt ültünk az asztalnál, együtt ebédeltünk, együtt vacsoráztunk, együtt olvastuk az újságot, együtt feketéztünk, együtt billiárdoztunk szombat este a kávéházban, együtt feküdtünk le az ágyba aludni s együtt kezdtünk el horkolni ugyanabban a percben. Ez így ment idáig ebben a közös életben az apámmal, ebben a magányosságban. Én megvagyok negyvenöt éves, az apám hatvanhárom, ez így ment idáig ebben a munkában és gyarapodásban. A magam részéről, merem állítani, majdnem boldog voltam és jó fiú az apámhoz.

—No és aztán? — kérdeztem érdeklődve.

—No és aztán — felelte s majdnem sírt. — Most az apám a fejébe vett egy nőszemélyt, akinek csináltunk egy ágyat. Úgy a fejébe vette, hogy se szó, se beszéd, ma két hete el is vette. Odahozta a házukba, már ott is lakik, ott alszik abban az ágyban amit csináltunk neki. Én a másik szobában alszom, a régi ágyamban, magamban! Mostoha gyermek lettem, — mondta az ősz fejével, — mostoha gyermek! — és sírt. Csak úgy dőltek a könnyei abból a két gyermeki szeméből. — Kérek még egy kapucinert, — mondta később és csak sírt.

Nagyapó

Mikor hazaértem Kér-Semjénbe, nagyapó születésnapjára, már mindenki aludt a házban. Késő éjjel volt. Borzasztó csend szállott a Szamos felől a parti ösvényre, fűzekre, a többi fákra s bokrokra magam körül, az egész kertre előttem s arra a kis csónakra ami ki volt kötve a kert alatt s inkább a holdfényben s a csendben ringott, mint a vízen. Alig mertem jönni ebben a nagy csendben. A komondoroktól is féltem. Leültem a Szamos partján a kis bőröndömre a fűben. Másfél órát késett a vicinális, hát tehetek róla? Nyilván azt hitték már nem is jövök, ezért nem várt senki. S csak ültem a fűben, a parton, a kis bőröndömön, a holdfényben. Nagyon fáradt voltam. Nem is tudom, hogyan aludtam el, úgy ültömben a fűben. Csak arra az utolsó gondolatomra emlékszem, amellyel vigasztaltam magam. Mindjárt reggel lesz, gondoltam. Nagyapó születésnapja! — gondoltam. Ekkor lehetett az, hogy elterültem a fűben.

Reggel, csakugyan! Nem tudom mennyit aludhattam, hány hosszú súlyos órát, ami csak perceknek tűnt. Egy percnyi átmenetnek a holdfényből abba a hajnali derengésbe, amelyben a fény, legszűzibb kezdetében, valami tej matricává kente el ezt az egész partmenti tájat, az ösvényt, a fűzeket, a többi fákat s bokrokat magam körül, a kertet előttem s a kis csónakot a kert alatt egy olyan tündéri vízen, hogy úgy tűnt, nem is létezik. Valami ezüst álom feküdt ezen a vízen. Az egész partmenti táj úgy látszott valóságon kívül.

De akkor a kert kapujában megjelent egy emberi forma, aki jött felém, a fűzek felé, a part irányában. Úgy jött felém, egyedül a fényben. Úgy jött ez is, szinte valóságon kívül. Hosszú, vékony, emberi forma, fehér fürdőköpenyben. Olyan könnyedén jött, olyan finoman a kis ősz szakállával ami lógott az arcáról, olyan hajlékonyan a fűben a két meztelen lábán, hogy szinte

nem is jött, mint inkább szállott mint egy kísértet a fehér köpenyével a csillogó atmoszférában. Mint egy nagy lepke úgy szállott. Úgy is kaptam feléje, a karomat meglengetve, mint egy lepkefogóval.

—Nagyapó! — kiáltottam, — jó reggelt! Már ilyen korán reggel, nagyapó! — kiáltottam. S elbűvölve néztem, térden a fűben, mint egy szentet. Mint egy szentet a tündöklő reggelben, a tündöklő víz mellett. Mindjárt imádkozni is akartam.

—Jó reggelt! — felelte mint egy síp, mint egy pásztorsíp a fűzek között, olyan vékony hangon.

S nézett a fűbe s mosolygott a kék szemével az ősz szakálla fölött s még vékonyabb kis hangokat hallatott a maga sípján, ahogy megismert s örömét kifejezte. Szívbeli örömét olyan furcsa kis hangokon, mint ahogy egy madár örülne.

—No hazajöttél! — füttyülte, — vártunk is az este!

—Apa írt, hogy jöjjenek! — mondtam térden, a fűből.

—Hát persze! Apa írt, jól tette! — sípolta.

—Hogy hazajöjjenek a születésnapjára! — mondtam. — Nagyapó születésnapjára!

—Hát persze! Hát persze! Nagy ebéd lesz, — motyogta, sípolta, füttyülte, — cigányok is jönnek, a pap is átjön Gyarmatról, ígérte, Róz néni is itt lesz! Meg a Róz néni kislánya!

A szél fújta a köpenyét.

—Ma lettem kilencvenéves! — mondta s leült mellem a fűbe.

—Oh nagyapó! — rebegettem a kezére hajolva!

—Meg a Róz néni kislánya! — sípolta.

S nevetett, micsoda hangon! engedte, hogy csokoljam a kezét, két finom kezét olyan hosszú, behajlott körmökkel, hogy nem csodáltam, ha ezekkel így megtudta ragadni az életet kilencven esztendőre!

— Oh nagyapó! — mondtam, — milyen boldog vagyok, hogy itt ül mellettem a fűben mint egy gyermek!

Holott ilyen nagy kort ért tisztességben és jó egészségben, nem is hiszi, mennyire örülök! — ezt mondtam.

— Meg a Róz néni kislánya! — mondta, mert nyilván csak erre gondolt.

S csak ült a fűben a kék szemével, a kis ősz szakállával, a fehér köpenyben. A fehér köpenyben a partmenti tündöklésben.

S két meztelen térde látszott a köpeny alól, szürke szőrbokrokkal tele, mint a gaz ami kihajt egy kőből.

— Megyek fürödni a Szamosba! — ciripelte.

S felállott s megindult, a fűzek irányában, aranyos! a meztelen lábával a fűben. A köpenyét is megemelte a két lábszárán térdig, hogy simábban lejtessen. Már a nap sütött, egy kék égből, a magasban.

—A Szamosba megy fürödni? — szóltam utána elámulva.

—Mindig a Szamosban fürdők, — mondta egy fűz mellől valami olyan vékonyán, olyan cérnaszálon rezgőn, hogy a verebek a feje fölött a lombokban, mind feleltek rája, mint egy másik verébknek. — Te csak menj be a házba, — sípolta a fűz mellől, mint egy ágról. — Nagy ebéd lesz, cigányok is jönnek, a Róz néni is itt lesz, meg a kislánya!

S megint nevetett ahogy mondta, nevetett! micsoda hangon! mint egy angyal az égből, ahogy mondta:

— Meg a kislánya!

A tökéletes fogtalansága hangzott ebben a nevetésben, az egész kilencven éve. Az egész szíve melódiája. S elszaladt a fűben.

Rossz beteg

Egy év múltán egy szomorú napon, mikor bejöttünk nagyapóhoz a szobájába, nagyon ellenségesen nézett. Mindnyájunk közül akik itt voltunk a családból, Sarla nénit nézte a legellenségesebben, jó Sarla nénit, aki örökölt utána.

Az ágyból nézett ellenségesen, a fehér ágyából egy vörös paplan alatt, fehér hálóingben. Már olyan sovány volt, hogy testi formájából semmi sem látszott a paplan alatt. Úgy tűnt, hogy már csak a feje maradt meg testi alkatából. Három párnán egymás fölé rakva, pihent ez a fej kopaszán. A homlok, az orr, az egész arc ezeken a párnákon, olyan finom, olyan hajszálnyi, olyan kidolgozott ráncokban, törésekben és repedésekben merült el, hogy ezeket érdemes lett volna, mint egy hollandi portrét, nagyítóüveg alatt nézni. De két szürkés szem villogott ebben a fejben s ezekben a ráncokban. Két egészen apró szürkés szem, két olyan sűrű szemöldök alól, mint két kis kefe, feldúlt szőrzettel, szálakkal és csomókkal. Ez a két szem, ezzel a két kefével, kivált a párnákról. Egy egész élet, egy egész lélek csillogott ebben a két szemben. Nagyapó egész élete és lelke. Az egész táj, az egész környék, az egész múlt ezen a tájon s ezen a környéken benne volt ebben a két szemben. Nagyapó egész múltja és környéke. Az egész Szamos partját, az eget s a földeket, a szérűskertet s a szilvafákat s mindent amije csak volt nagyapónak, amije csak volt kilencven esztendő óta, amije csak volt lábában és fiókban, házban és pajtában, ólban és kamrában, ezt mind visszasugározta ez a két szem. Ezt mind féltette ez a két szem. Azért nézett olyan ellenségesen. Olyan ellenségesen szegény nagyapó a fehér ágyában a vörös paplan alatt, fehér hálóingben.

De a körorvos Bittér bácsi, aki Gyarmatról jött be a talyigáján nagyapóhoz, jó Bittér bácsi áldja meg az Isten, valami csöppet kevert egy csésze teába a hálószekrényen. Már nyújtotta is volna a betegnek, mikor Sarla néni kivette a csészét a kezéből, jó Sarla néni aki még fiatal volt, s nagyon derűsen nézett.

—Majd én! — mondta.

—Sem te! sem senki!— nyögte nagyapó a párnákról,— egyáltalán nem iszom meg, mibe kerül? — kérdezte.

—Az most nem fontos, — felelte Sarla néni azon

elszántan és bátran, hogy nagyapót már nagyon gyöngé ellenfélnek ítélte a fehér ágyában a vörös paplan alatt. A vörös paplan alatt a fehér hálóingben.

— Nem fontos? Minden fontos! — szólott nagyapó s még ellenségesebben nézett. Csakugyan Sarla nénit nézte a legellenségesebben, jó Sarla nénit, aki egyetlen unokája volt, olyan szőke amilyen csak lehetett a bodros hajával, rövidre nyírva. — Látom, neked minden fontos, — mondta egyetlen unokájának s az orra megrándult, az orra az állával együttesen, millió ráncokban. Lehetett látni rajta, hogy ezekben a millió ráncokban, millió gondolata támad. Hogy ezekből a millió gondolatokból már alig tud kifejezni egyetlen-egyet. Hogy ez mind csak el van szigetelve benne. Hogy ez mind csak nyüzsög az agyában ez a sok gondolat. Hogy ezeket mind úgy kellene nézni, ezeket a gondolatokat, mint a ráncokat, nagyítóüveg alatt. Hirtelen le is zárta két kis kefeje alatt azt a két kis villogó kavicsot ami a szeme volt. Sójajtott is s két fogtálán állkapcsa közt a nyelvét szopogatta. — Nektek az fontos, hogy én beteg legyek, — mondta végül s megint felpillantott.

Megint felpillantott és megint Sarla nénit nézte. Megint külön Sarla nénit. Megint villogó szemekkel, ellenségesen, jó Sarla nénit a bodros hajával rövidre nyírva.

— Mit akarsz itt? — kérdezte, — mért jöttél? mért nem maradtál Pesten? Azt hiszed meghalok, azért jöttél te, Sarla!

— Jobb volna, ha békén maradnál, ha szépen megnyugodnál, — mondta Bittér bácsi.

— Ha bevinné az orvosságot, — tette hozzá Sarla néni s megint jött a csészével az ágyhoz. Egész közel az ágyhoz s a párnához s ahoz a petyhüdt szájhoz a párnákon.

Akkor, hirtelen, az állával, fellökte a csészét. Ügy fellökte, hogy minden fölborult s végigömlött rajta. Minden ráhullott, csésze, alj, tea, a csöppekkel benne.

— Jaj, rossz beteg! — mondta Sarla néni s nem tudta mit csináljon az aljjal és csészével az ágyon, azzal a forró lével ami párologott a paplanon. — Így nem fog meggyógyulni, — mondta s otthagya nagyapót a fehér ágýában leöntve. Az ablakhoz ment s kinézett.

Odakünn a nyári délután már-már az alkonyba omlott. A fecskék alacsonyan szálltak s a Szamoson túl, a láthatárban, opálos felhők fátylai mögött a nap utolsó fényei világítottak, mint egy rózsaszüret fölött az égen. A nyírfák az ablak alatt, a féltörzsükkel megvoltak világítva, míg a lombjaik zöldje, már-már áthajlott egy másik atmoszférába, ahol a homály kísértett.

—Igaz, rossz beteg vagy! — mondta Bittér bácsi s nagyapó fölé hajolva a paplant szárítgatta egy törülközővel. A csészét és aljat is összeszedte s megint kezdte a csöppekkel.

—Nem iszom meg, — nyögte nagyapó,— talán akkor tovább élek. Akármit csinálsz, nem iszom meg, — mondta. — Amúgy sem tudok meghalni, amíg itt van Sarla.

Mert látta ott az ablakban, a szöke fejével megvilágítva.

—Nem arról van szó, — mondta Bittér bácsi, csak épen, hogy mondjon valamit.

—Miről nincs szó?, — kérdezte nyugtalanul. — Szeretném tudni miről van szó?

—Mégmérném a lázadat, — mondta Bittér bácsi s közelebb jött a hőmérővel.

—Minden hiába, — felelte, — ne mérjél te semmit. Akármit csinálsz is, nem tudok meghalni. Itt nem használ semmi, higyjél nekem.

—Én hiszek neked, csak maradj nyugton, — mondta Bittér bácsi.

—Minden hiába, — mondta megint, — nem tudok meghalni. Miatta nem tudok meghalni, Sarla miatt nem tudok, akármit csinálsz is.

És magasan a párnákon, még kopaszabbnak tűnt, még gyűröttebbnek a homlokával, az orrával, az egész

arcával berajzolva s bekarcolva ráncokba, törésekbe s repedésekbe.

— Hogy amim van az mind az övé legyen, ettől nem tudok meghalni, — mondta és sírva fakadt az ágyában, a fehér hálóingben, a vörös paplan alatt.

Estefelé

Estefelé kijött Bittér bácsi a nagypapa szobájából. Csöndesen betette maga mögött az ajtót s egy percig tanácstalanul állott a veranda küszöbén. Alig lehetett látni kis öreg alakját a félhomályban. Csak a komondor érezte meg s szaladt feléje farkcsóválva. Akkor meglátták a többiek is akik ültek az asztalnál a verandán és vacsoráztak.

— No mi újság? — kérdezte szőke Sarla néni azon az éneklő hangján, ahogy beszélni szokott.

És még szőkébbnek tűnt a lámpa alatt. A fehér arca is világított és kék szeme, sugárzón, betűzött abba a félhomályba, ahol Bittér bácsi állott a komondorral aki a kezét nyalogatta.

— Mi újság? — kérdezte Bizse Ákos festőművész, Sarla néni mellett az asztalnál.

S ahogy ezt kérdezte, lehetett látni egy mozdulatát, amellyel, az illendőség kedvéért, elvonta láb-szárát az asztal alatt, a Sarla néni közelségéből. Dús hajzatú festőművész fiatalember, a gyarmati szolgabíró testvéröccse volt ez a Bizse Ákos. Mivel itt töltötte a nyarat Érdfüzesen a Szamos mellett, szívesen jött át Sarla néni hívására jóízű vacsorákra s általában a család barátjának mutatkozott. Különösképen szőke Sarla néni barátjának mutatkozott, azzal a meleg érdeklődésével, készségével és szeretetreméltóságával, amellyel általában fiatal festőművészek mutatkoznak fiatal szőke nők irányában.

De Bittér bácsi most közeledett az asztalhoz s le

is ült csöndesen. A komondor is elterült alatta a szék lábánál s morgott valami távoli hangokra a kert felől, a csendben.

—Egy csésze kávét? — kérdezte Sarla néni.

—Szívesen, — felelte Bittér bácsi.

—Mert tudom, hogy csak azt vacsorázik, — folytatta Sarla néni barátsággal és hívta a cseléd-leányt és kávét és tejet parancsolt az asztalra. — Kalácsot is hozzál! — kiáltott a lány után.

S megint érezte, alighogy leült Bittér bácsi az asztalhoz, megint érezte a Bizse Ákos térdét a térdében. Akkor már nem kérdezett semmit és csak hallgatott. Nagy csend volt az asztalnál, a verandán s a holdfényben, ami a verandára áradt az estéli égből. Nagybátyámék is hallgattak és csak Bittér bácsit nézték, aki szótlanul ült és várta a kávét. S mikor feltűnt a szolgáló a tejescsuporral s a kaláccsal, amit hozott egy fatálcán, lehetett hallani a csendben, ahogy a komondor csapkodja a farkát az asztal alatt a kőpadlón.

— Tegyéél csak le mindent az asztalra, — mondta Sarla néni a leánynak,— majd én öntök a körorvos úrnak.

Fehér karja kinyúlt az asztal fölött, előbb a kávéskanna, aztán a tejescsupor után. Szakértelemmel öntött, kevert, arányosan és jóindulattal.

—Cukorral majd tessék kiszorgálni magát, — mondta finoman.

—Köszönöm, — mondta Bittér bácsi s még mielőtt a cukor után nyúlt volna, előbb a homlokát törölgette egy színes keszkenővel. Valami hirtelen gondolata is támadt a színes keszkenővel a kezében.

Mind nézték az asztalnál, figyelték, kutatták, mi lehet az ami gondolata támadt. Sarla néni is nézett, nagyon szőkén a lámpafényben s tündöklőn a kék szemével. És Bizse Ákos is, egy jókora falattal a szájában, úgy nézett egy pillanatra, hogy már nem is rágott.

— Szeretném megmosni a kezemet, — mondta Bittér bácsi azzal a csöndes mélységgel a hangjában, ami nem sok jót jelentett.

Máskor mindenki felelt volna erre, különösképen Sarla néni mint háziasszony, készséggel és segítséggel. Máskor mondta volna, hol van az edény, a mosdótál, talán vizet is melegítettetett volna. Most mindenki hallgatott csöndben. Bittér bácsi felállt, távolodott, lement a lépcsőkön a holdfényben. Lehetett hallani a lépteit a veranda alatt, ahogy megy a pitvarajtó felé.. A küszöbről a komondor nézett utána aki odáig követte s várta vissza farkesóválva.

Már jött is vissza jó Bittér bácsi, áldja meg az Isten, már le is ült megint, kis öreg ember, gyarmati körorvos, már maga elé vonta a kávéscsészét, már megrakta cukorral s enyhén kanalazta. Már ivott is egy kortyot s nyúlt a kalács után, ahogy Sarla néni feléje nyújtotta ezt a fehér kalácsot, felszeletelve egy színes tányéron. S akkor megint kérdezte volna, a maga éneklő hangján, ahogy szokta: »Mi újság?«, de nem merete kérdezni s hallgatott inkább.

Még csend volt néhány percig s künn a hold mind magasabbra szállott az estéli égen. S a lámpa alatt Sarla néni mind szőkébbre vallott a Bizse Ákos térde mellett, amit a térdében érzett. S jó Bittér bácsi már a kávéja végén tartott, mikor megszólalt végre az utolsó korttyal a garatján.

— Hát bizony vége, — mondta, — vége nagyapónak! — ezt mondta s rágyújtott egy szivarra.

Beszélgetés a tornácon

Nagyapó temetésére jó szüleim is átjöttek Nyíregyházáról s ahogy föllépdégéltek a kőlépcsőn a tornácra, elsőbben is jó Bittér bácsit üdvözölték. Jó Bittér bácsit aki a küszöbön állott s fújta a füstöt egy kis rövid szivarból.

—Hát nem lehetett megmenteni! — mondták sűrű fejbólintásokkal Bittér bácsi előtt, — semmi orvosság nem használt.

—Nem, — felelte Bittér bácsi s fújta a füstöt ezekre az egyszerű szavakra. Meg is ismételte ezeket az egyszerű szavakat, kitűnő öreg ember. — Semmi orvosság nem használt, — mondta a kis rövid szivarjával két ujja közt s körorvosi szakértelemmel. — Van az úgy olykor, — magyarázta tovább, — hogy semmi orvosság nem használ. Mikor az ember már nagyon öreg, akkor már semmi orvosság nem használ.

S derűsen nézett s fújta a füstöt, kitűnő öreg ember.

—Ez így van, — mondta az anyám, szomorú feketében. — Hány éves volt az öreg? — kérdezte.

—Ezt nem lehet tudni, — felelte Bittér bácsi.

—Nem lehet tudni?

—Nem lehetett megtalálni azokat a régi iratokat, melyek ezt a homályos pontot megvilágították volna, — mondta Bittér bácsi.

—Hát persze, — mondta az anyám, — az öreg nem tartott rendet.

—Nem tartott rendet? — kérdezte jó apám.

—Dehogyan nem, — felelte Bittér bácsi, — példás rendet tartott mindenben.

—No hallod! — mondta az apám, — példás rendet!

—Csakhogy az ilyen régi írások, mint például születési bizonyítvány, keresztlevél, katonakönyvecske s hasonló okmányok, mind elvesznek az idővel, — mondta Bittér bácsi.

—Ez igaz, — felelte jó apám, — én sem tudom, hol vannak például az én irataim.

—Ez most nem fontos, — szólott jó anyám. — Én tudom, hol vannak a te irataid, — fordult az apámhoz valami kis száraz hangon s megrovással. — De hagyjuk ezt, — fejezte be szigorúan.

—Úgy van, hagyjuk ezt! — felelte jó apám

engedékenyen s megint Bittér bácsihoz fordult. — Szerinted hány éves volt az öreg?

—Volt az kilencven is, — felelte a körorvos, — talán túl is a kilencvenen!

—Talán százéves is megvolt! — mondta az anyám elképedve.

—Ugyan, eredj már! — mondta az apám, — százéves! Az nem lehet!

—A tény az, — szólott Bittér bácsi, — hogy még tavaly nyáron megfürdött a Szamosban, ő maga vallott be kilencven évet. Már pedig az úgy van az ilyen vallomásokkal, az ilyen öreg embereknél, hogy mindig hozzá lehet adni egy pár évet. Tudniillik az valami lelki dolog.

—Valami lelki dolog? — kérdezték jó apám, anyám egyszerre.

—Hetven éven túl, az már valami külön kegy és ajándék a jó Istentől, minden év amit él az ember. Nyilván ezért, bizonyos magas korban, az ember letagad jó egypár évet. Mint egy titkot a jó Istennel.

—Tagadni, az nem használ, — mondta jó anyám.

—Nem tudom! — felelte Bittér bácsi.

—A nehéz csak az, — mondta jó apám, — hogy odáig eljusson az ember, ahonnan fogva elkezdhet tagadni.

—Úgy van! Ez a nehéz! — hagyta helyben Bittér bácsi s fújta a füstöt a szivarjából. — Az élet a nehéz, — magyarázta, — meghalni az még mindenkinek sikerült. Mi kell az élethez? Nagy erő, kitarás, energia! Mennyi tudás, szorgalom és tehetség, ^{nº}gy valamire vigye az ember. Mennyi testi és szellemi képesség szükséges, holott nem is az élet a nagy mű! A nagy mű, sajnos, a halál, ahogy benne az ember átalkotja magát. S éhez nem kell csak talán egyharmada minden képességének.

—Nem értem, — mondta jó anyám.

—Én értem, — felelt jó atyám meglegédeással.

—A baj az volt, — folytatta jó anyám, — hogy

még tavaly nyáron itt tartotta a Roz néni kisleányát a házban.

— Mondom, hogy még tavaly nyáron megfürdött a Szamosban! — felelte Bittér bácsi.

— Az volt a baj, a Róz néni kisleánya! — erősítgette jó anyám sűrű fejbólintásokkal.

— Hát azt nem tudom, — szólott Bittér bácsi elhárítón s felállott. — Talán tessék most befáradni a szobába, — mondta s tovább szította a szivarját.

Margitka

Mindenfelől jöttek a rokonok nagyapó temetésére s ezeket mind Bittér bácsi fogadta a tornácon. Főképen kis öreg nénikék jöttek akik csak ritkán mozdultak el hazulról, kis házukból s pitvarukból s úgy éltek hosszú évek óta a Szamos mentén, hogy szinte kívül éltek a világon. Nem is lehetett tudni, hogyan tudták meg nagyapó halálát, ha ugyan nem a révész vitte el ezt a szomorú hírt nekik. Ha ugyan nem magától terjed az ilyen szomorú hír. Ha ugyan nem a szél viszi messzire a tájban. De mind úgy jött azzal a biztos tudattal és érzéssel, hogy itt már nem lehet segíteni. Mind így jött a sok öreg anyó. Mind úgy jött szürkés feketében, kopottas fátyolok lebegésével mint akik megadják az utolsó tisztességet nagyapónak, holott nem is igen látták hosszú életében.

— Hát bizony, — mondták, — szomorú eset!

Ezt mondták Bittér bácsinak aki hallgatta őket s szította a szivarját a tornácon.

— Hát bizony, — felelte Bittér bácsi, — nem is olyan nagyon szomorú. Szép békességgel halt meg, nagyon magas korban, ez nem is olyan nagyon szomorú.

S ahogy szította a szivarját s fújta a füstöt, látszólag önmagába mélyedt azzal a titkos lelki kívánsággal

gal, hogy bár ő is így halna meg, mint nagyapó, ilyen szép békességben. Mert már maga is öreg ember volt jó Bittér bácsi, régi jó ember egy régi világból, gyarmati körorvos.

És csak szította a szivarját a tornácon és nézte a fecskéket akik szálltak. Akik mindenfelől szálltak kékes feketében a kis fekete nénikék fölött akik jöttek. A kis fekete nénikék fölött, villogó félszárnyon.

De most Kálozdi néni szállt le a szekérről, nagy kínna és aggodalommal, szegény kis vékony öreg asszony. Holott a béres hátra is fordult a bakról, hogy segítse és Bittér bácsi is sietett a szekér oldalához.

—No eljött Margitka? — mondta a kis öreg anyónak valami furcsa hangsúllyal és barátsággal a hangjában. Valami kis enyhe melegséggel is a hangjában. S nem tudom milyen furcsa dolog volt az, hogy amint leemelte a szekérről s talpra állította a virágágy előtt, valami kis bús költészet lebegte körül ezt a kis vékony öreg asszonyt, kék szemekkel, Margitka!

—Hát persze, hogy eljöttem! — mondta olyan vékony hangon, mint egy madár, — holott nagy út ez Tunyogról s már nem szeretek átjönni a Szamoson. De annyi emlék, ami idefűz, tudja! Az ember megöregszik, igaz, és sok minden elmúlik, majdnem minden elmúlik. De a nő szíve, amíg dobog, nem felejtí el a szép emlékeket.

Így beszélt Margitka s derűsen nézett két kék szemével egy kis fekete fátyol alól, ami a kalapjához volt tűzve.

—Maga egy áldott jó lélek Margitka, — mondta Bittér bácsi. — Mindig is az volt! — tette hozzá s szította a szivarját megelégedéssel.

—Holott amit szenvedtem vele! Maga azt nem is tudja! — mondta Margitka a maga vékony hangján a virágágy mellett. — Tíz évig amit szenvedtem, amíg itt voltam mellette! És minden percben csak az volt, hogy prédálok s nem vigyázok a házban. Hogy mindent szanaszét hagyok. Egy gombostű ha eltűnt,

egy öreg rézgomb a nadrágjáról, ezt mind rajtam kereste. Holott szeretett is, nem mondom, szeretett! Mikor elhagytam végül egy őszi napon, mert már nem bírtam tovább, elkísért a Szamos partjáig, a révig, a komphoz s még ott is könyörgött és sírt. Ne menjen el Margitka, mondta, ne hagyjon itt, öreg ember vagyok! De bizony elmegyek mondtam, ez most már késő, akárhogy is beszél. Magának adtam a fiatalságomat, ezt mondtam. S akkor jött a révész s elindultunk a kompon.

— Oh Istenem, milyen szomorú ez! — mondta Bittér bácsi meghatva.

— A szomorú az volt, ahogy csak állott a parton és nézett. Ahogy nézett a komp után s utánam. Ahogy azt a barázdát nézte a vizén amit a komp hagyott maga után. A nap még sütött, fecskék szálltak mint mostan. Olyan szép őszi délután volt amelyet csak a Szamos fölött látni ezen a világon.

—Bizony, bizony! — mondta Bittér bácsi.

—Aztán, hirtelen, kiáltott is, onnan a partról, a fűz alól, ahol állott magában. Mikor jön vissza? kiáltotta s a hangját sodorta a szél a víz fölött. Mikor jön vissza? kiáltotta. Majd egyszer! kiáltottam vissza, majd egyszer, egy szép napon! Hát most vissza is jöttem, itt vagyok, nem igaz?

S a virágok mentén ahogy állott, fecskék keringtek fölötte s messze szálltak.

— Maga egy áldott jó lélek, Margitka, — ismételte Bittér bácsi.

A lepke

Nem mondhatnám, hogy nagyapó halála megrendített volna. Se fájdalmat, se bánatot nem éreztem, meghatva is csak abban a mértékben voltam, amennyire magányosságomat éreztem ahogy ültem a kertben, a tornác alatt egy padon és figyeltem az eseményeket.

Akárhogy próbáltam, nem tudtam búsulni s nem is éreztem semmit azokból a benső remegésekből s ellágyulásokból, amelyek más esetekben, olykor kevésbé fontos esetekben, a könnyeimet szokták megelőzni. A gyermek szíve oly józan és mértékletes minden fájdalommal szemben. Olyan értelmesen tud ítélni, mint soha többé későbbi életében. Csak azt láttam ebben az őszi délutánban, hogy voltaképen semmi sem változott, csak épen számosan jönnek vendégek és rokonok ami oly ritka volt a házban, hogy vendégek és rokonok jöjjenek mindenfelől a környékről, a Szamos tájkában. De máskülönben nagyapó halála olyan finoman benne volt, diszonanciák nélkül, ebben az őszi délutánban, olyan békés és rendes dolognak tűnt valami általános elmúlás egységében és végtelenségében, hogy meg-rázkódtatás nélkül siklott tova a térben, olyan simán, olyan zajtalanul s olyan célirányosan, mint egy csónak a Szamoson, vagy egy levél a postán. Csakugyan úgy láttam ezt gyermeki fantáziámmal, mintha nagyapó elszállt volna valahová máshová, egy levélbélyeggel a homlokán. Valahová elszállt volna, nem is tudom hová. S azt is gondoltam, ha elment, valami ajtó nyitva lehetett. De a fecskék szünet nélkül keringtek, féloldalt dőlve a félszárnyuk villogásával valami gyöngykék levegőben s ami még maradt virág a kertben, kései jácint, árvácska, szegfű és viola barna bíborban, a maguk bágyadt illatát lehelték emigráló darvak után, akik elvonultak a magasban, tárt szárnyakon a láthatár felé. Gondoltam nagyapó, mint egy régi öreg madár, maga is elszállt a láthatár felé.

S még mindig jöttek rokonok, főképen kis öreg anyók és fáradt kis öreg emberek Gyarmatról, akik leszálltak ki egy szekérről, ki egy talyigáról s feljöttek a lépcsőn s köhintettek s rázták a port magukról. S olykor Sarla néni is feltűnt a tornácon és rikítóan szökének látszott fekete fátylaiban. Csak épen feltűnt s már el is lebegett, eltűnt, abban a különös sietőségben amelynek semmi célja. S olykor Bizse Ákos

is feltűnt mögötte, olyan fiatalos készséggel s hajlékonysággal, mintha üldözte volna a vigasztalással. És Borcsa is kijött, a dús szolgáló, kijött a konyhából s felment a tornácra, hogy bemenjen a halotti szobába s egészen másnak tűnt paraszti formája talpig feketében, félakkora kövérnek a fekete kendővel, a fekete hajával s a fekete körmével. S úgy ment egészen más léptekkel a két fekete cipőben, mint ahogy azt megszokta mezítláb. Úgy ment átváltozva valami ünnepségbe, de olyan derűsen s annyi igyekezettel, mintha a tálat hozná a töltött káposztával.

S ahogy ültem a padon s néztem Borcsa után akit szerettem, hirtelen visszaemlékeztem arra a szép nyári éjszakára mikor Kér-Semjénbe hazatértem nagyapó születésnapjára. Csak épen erre az utolsó születésnapjára emlékeztem, mikor ki volt terítve odabenn. Micsoda borzasztó csend szállott akkor éjjel, micsoda borzasztó csend a parti ösvényekre, fűzekre, a többi fákra s bokrokra magam körül, az egész kertre előttem s arra a kis csónakra ami ki volt kötve a kert alatt s inkább a holdfényben s a csendben ringott mint a vízen. Alig mertem jönni abban a nagy csendben. A komondoroktól is félttem s leültem a Szamos partján, a kis bőröndömre a fűben. S csak ültem a fűben, a parton, a kis bőröndömön, a holdfényben s nem is tudom, hogyan aludtam el, egy ültömben a fűben. S nem is tudom, hogyan ébredtem, hogyan siklottam át a holdfényből abba a hajnali derengésbe, amelyben a fény, legszűzibb kezdetében valami tejszínekbe áztatta el az egész partmenti tájat, az ösvényt, a fűzket, a többi fákat s bokrokat magam körül, a kertet előttem s a kis csónakot a kert alatt egy olyan tündéri vízen, ⁿőgy úgy tűnt, nem is létezik. Valami ezüst álom feküdt ezen a vízen. S ebben az egész partmenti tájban valóságon kívül, hirtelen nagyapó megjelent a kert kapujában, fehér fürdőköpenyben a csillogó atmoszférában. Olyan könnyedén jött, olyan finoman a kis ősz szakállával ami lógott az arcáról, olyan hajlékonyan

a fűben a két meztelen lábán, hogy szinte nem is jött mint inkább szállott. Mint egy fehér püspök mennybe menetelkor, úgy szállott. Mint egy nagy fehér lepke úgy szállott.

Oh lepke! gondoltam s el voltam bűvölve gyermekszívemben. Mert csakugyan egy nagy fehér lepkére gondoltam, egy gyönyörű lepkére akit itt láttam a kertünkben a nyáron! S amíg csak jöttek a vendégek feketében s bementek a halotti szobába, mindig csak erre a lepkére gondoltam. S már egészen boldog voltam, ahogy mindig csak erre a lepkére gondoltam.

A kántor a kisfiával

Gyarmatról átjött a kántor a kisfiával. A kerítés mentén kötött ki a talyigájával, a pipáját az ülés alá rejtette, a gyeplőt is oda kötötte a talyiga oldalához, aztán leszállott két hosszú sovány lábán. Elsőben is odament a lóhoz, nézte és kitapingatta a háta hosszában, ha vájjon megizzadt-e? A háta hosszában az a durva lógerinc látszott csigolyákra osztva, amit már csak a bőr takart mint egy kemény nyúlványt, a nyakától a farkáig. A bordái mögött a behorpadt medencéje is látszott. Nagyon szomorú, fáradt ló volt, avultsárga mint egy emlékmű, gyér sörényű, megroggyant csüdben s csalikban. Noha a combján legyek ültek s szítták a kis maradék vérét, mégis alig legyezte magát azzal a kis csonka farkával, lombja vesztetten, ami maradt neki.

A kántor megoldotta az istrángot, a kötőfék szarát rácsavarta egy lécre a kerítésen s nézte a fiacskáját aki leszállott utána.

— No gyere, — mondta a kisfiúnak, — nyilván már el is késtünk.

Azzal megindult két hosszú sovány lábán, valami bizonytalanságban és feszélyezetten amiért elhagyta

a pipáját. De ahogy közelebb jött s meglátta Bittér bácsit a tornácon, már fürgébben is lépett, azzal a célirányossággal, amellyel a kántor otthon van minden halotti házban.

— Jó napot körorvos úr! — szólott s megemelte a kalapját. — Hát elment az öreg! — mondta s nyilván még beszélt volna, ha nem érzi a pipája hiányát, ami szívbeli érzéseit és gondolatát, egész ékesszólását megakadályozta.

Egy percig nézték egymást, kántor és körorvos azon barátságosan, azzal a begyakorolt, azzal a soha sem múló tekintettel, amit rég ismertek, rég megszoktak az egymás szemében. Azzal az ősi tekintettel, amelyre ráborult az idő, annyi emlék, annyi közösség, minden! Azzal a furcsa, meleg és üres tekintettel, amelynek már rég nincs mondani valója. Azzal a lány tekintettel, mint egy dal szavak nélkül. Azzal az úgyszólván lezajlott tekintettel, amellyel hosszú évek óta üdvözölték egymást, a Szamos mentén, Szamos táján, mindenütt a Szamos partvidékén minden temetésen.

— Nem késtem? — kérdezte, ahogy jött fel a lépcsőn, két hosszú sovány lábán a kőlépcsőn. — Mert-hogy messzi út, — tette hozzá amint felért a tornácra. — A lovam így is beleizzadt, holott nem nagyon hajkurasztam. Vastag por száll, — mondta s köpött egy szúrósat a kőre. S megint érezte, hogy hiányzik a pipája a két foga közül a szája szélében. — Innám valamit, — mondta végül. — Valami kis savanyút, mielőtt bemegyek a szobába, — fejezte be s megállott a küszöbön. Megállott a küszöbön s a torkát reszelte.

Akkor, rögtön, Bittér bácsi hozott a pohárszékről egy kis sárga lét egy pohárban s felöntötte vízzel. A kántor nem mozdult a küszöbről, csak úgy nyújtotta a karját szomjában, a pohár után a levegőben. Úgy tűnt, hogy kántor-lénye, ahogy ott áll a küszöbön s nem mozdul, valahogy már külön volt a szomjától. Hogy szíve-lelke már besiklott a halotti szobába s

osak profán énje maradt kívül még egy percre, amíg felhajtja az italt. Már fel is hajtotta, még egyet köszö-rült a torkán s aztán befordult a küszöbön két hosszú, sovány lábán. S miután Bittér bácsi visszatette a poharat a helyére, maga is bement utána.

A fecskék szünet nélkül szálltak, féloldalt dőlve a félszárnyuk villogásával a gyöngy-kék levegőben s Borcsa is feltűnt, a fekete ruhában, ahogy megint jött és ment a szobából a tornácra s megint egy pillanatra a Sarla néni szőke feje is látszott a fátylai alatt és Bizse Ákos aki követte s vigasztalni látszott. S még jött egy pár kései vendég s a gyarmati pap is behajtott az udvarra s figyelte a komondort, aki jött feléje, gyanús alázattal a farkát behúzza. S a Szamos felől, a révész hangja hallatszott ahogy kikötött a komppal a régi fűzek alatt.

Akkor a kántor kisfia odajött hozzám. Előbb még nézett egy ideig, szótlánul és habozva s végül közeledett, félénk barátsággal.

—Már találkoztunk egyszer, — mondta, — nem emlékszel?! Tavaly nyáron, — magyarázta, — nagyapó születésnapján.

—Igaz, emlékszem, — feleltem magam is barátsággal, — csakhogy akkor nem beszélünk.

—Akkor cigányzene is volt, — mondta a kisfiú, — s a béreslány táncolt a kocsissal a pitvarban.

— Akkor még nagyapó is táncolt, — mondtam, — holott már megvolt kilencvenéves!

—Kilencvenéves? — kérdezte a kisfiú s majdnem sírt, úgy ámul.

—Akkor itt volt Róz néni is, meg a kisleánya! — mondtam hivalkodva, mint aki tudja a dolgokat.

—Róz néni? — kérdezte a fiú.

—Meg a kisleánya! — mondtam. — Azzal táncolt nagyapó.

—Igazán? — kérdezte a kisfiú és leült mellém a padra.

Az ének

— A papa már énekel! — mondta a kántor kisfia, aki mellettem ült a kertben, a padon. — Már énekel! — ismételte s olyan boldog volt s olyan büszke is volt, ahogy ült mellettem a padon és hallgatta az apja hangját s bámult a kék levegőbe. — Nagyon szépen énekel, — mondta és csak bámult.

Csakugyan, a kántor kis vékony hangja hallatszott a házból. Úgy jött ez a hang, elnyúlt ritmusával, szakadozva, elakadva, úgy jött siralmasan a tornácon át, mint egy messzi útról s elérkezett hozzánk kis darabokra törve. Egészen vékony kis hang volt, öreg ember vékony hangja, de amit telített, fűtött és hevített valami régi gyakorlat, buzgalom és tudomány. Igazi kántorhang volt, keserű és mélabús az érzéktelenségtől. Lehetett érezni ebben a hangban azt a gépies lelket amelyből fakadt, azt az elunott formát és akcentust, mely kívül van emberen, tárgyon, érzésen és gondolaton, kívül a halotton s a koporsóján, bús elmúláson és megüdvözülésen, amellet, hogy mindezt körülzengedezi, siratja és ünnepli. Lehetett érezni ebben a hangban, hogy felüdült s megnemesedett abban a kis savanyú borban, amellyel az utolsó percben megöntözte magát.

— Nagyon szépen énekel! — mondta a kisfiú mellettem.

De vájjon mit énekel? kérdeztem magamban. Mert az olyan furcsa hang volt, a gyarmati kántor hangja, olyan rekedt és megcsukló változatokkal és átmenetekkel, hogy nem tudtam követni. Holott magam is figyeltem és hallgattam és bámultam a kék levegőbe. A kék levegőbe ahol a fecskék röptek féloldalt dőlve és zuhanva s megint fölszállva a magasba és megint visszazuhanva. S ahogy ez a szüntelen mozgás, zuhanás és körforgás a maga könnyed és hangtalan ritmusát sodorta a fecskeszárnyak iramával, vibrálásával s villogásával, a kántor hangja még kínosabbnak tűnt valami

röghöz kötött mozdulatlanságban. Lehetett érezni ebben a hangban, hogy nagyapó csakugyan meghalt örök időkre a világban.

De már akkor, rokonok és gyásznépek kitódultak a szobából és a gyarmati kántor mellett a gyarmati pap is föltűnt, méltóságosan és teológikusan a hosszú szakállával. A nyári fény megcsapta ezt az egész társaságot, ahogy kiért a tornácra s valahogy úgy tűnt útját tévesztettnek, idegennek és lehetetlennek abban a naptól sugárzó másik világban ahová kiérkezett. A sok virág a kertben s a sok fecske a levegőben mind riadozni látszott s e külső világ izzó atmoszférája aHg tudta magába olvasztani ezt a sötét képet nagyapó koporsójával és ezt a sok feketeséget. Csak épen a Sarla néni szöke feje vált ki derűsebben a bús gyülekezetből és kék szeme csillogva követte valami jobb sorsa fakadását ezen a temetésen, amelyen egész női lénye szinte újjászületett. És mellette, a kis öreg népek ellankadt sorában, a Bizse Ákos fiatalága, fürgesége és mozgékonyága az élet legszebb útját követte nagyapó holtteteme mögött. S mind olyan csöndes volt, olyan megbékélt, az egész rokonság, a sok kis öreg ember, kis öreg asszony, ahogy ez mind lebotorkált a lépcsőn s megindult a kertben, a fényben és a csöndben, nagyon megelegedetten. Mert főképen azt lehetett érezni, hogy mindenki megvan elégedve. Mindenki megvan elégedve e földi dolgok rendjével és menetével.

—Kilencvenéves volt! — mondta Kálozdi néni, — hát mit akar többet?

—Igaz, igaz, — mondta egy másik kis öregasszony.

—Rossz beteg volt, — mondta Sarla néni még szőkébben a fátylaiban, ahogy leért a kertbe. — Tudja azt, hogy fellökte az orvosíágot, amit nyújtottam neki! Még ma is élne, ha bevette volna! — mondta a lelke mélyén valami titkos rémüldözéssel. — Hát nem igaz, Bittér bácsi? — fordult a körorvoshoz.

—Oh istenem! — felelte Bittér bácsi filozofikusan s jött csendesesen a menetben.

— Mikor az ember már nagyon öreg, akkor már semmi orvosság nem használ, — mondta jó apám bölcsen jó anyámnak.

Akkor Kálozdi néni hozzájuk csatlakozott.

— Amit én szenvedtem velem! — mondta sóhajgatva. — Maguk azt nem tudják amit szenvedtem velem, tíz évig amit szenvedtem, amíg itt voltam mellette! Egy nap már nem bírtam tovább s mentem. Ép az előbb mondtam el a körorvos úrnak, hogy az milyen szomorú dolog volt, mikor nézett a komp után s utánam azon a bús napon mikor mentem. Ahogy azt a barázdát nézte a vízen amit a komp hagyott maga után. Hogy az milyen szomorú dolog volt!

— Minden szomorú dolog az életben, — mondta jó apám azon hangsúlyozottan, ahogy valami nagyon bölcs dolgot kívánt mondani.

Mind a kertajtóban voltak ekkor, a poros úton ahol megindultak a temető irányában.

— Milyen szépen énekelt édesapám! — mondta a kisfiú az apjának, ahogy odaszaladt hozzá, alighogy meglátta.

Hazafelé

A kántor leoldotta a lécről a kötőféket, felszedte azt a maroknyi szénát ami a lova előtt maradt a göröngyön, a zablát is visszanyomta a ló szájába, a két nagy sárga fogsora közé, megnézte a pipáját az ülés alatt, ha ott van-e épségben, aztán még várt egy percig a gyepplőszárral a kezében mielőtt felszállott volna a talyigájára s keserűen körülnézett a gyöngy-kék levegőben, ahol a fecskék szüntelenül szálltak a Szamos felől s vissza a Szamos irányában. Soha embert, két sovány lábszárán, a gebéje s a talyigája mellett, ilyen siralmasnak nem láttam. Elvégezvén szertartásos énekét nagyapó ravatalánál s indulóban hazafelé az előtt a messzibe kanyargó országút előtt, amely eltűnt a horizontban,

valami olyan tökéletes képét adta az utazása nyomorúságának, valami olyan siralmas érzését az emberi céltalanságnak épen azzal, hogy ez a hosszú fehér út nyúlt ki elébe, a kerékvágások barázdájával. Mit várt még? Mért nem indult? Min töprengett, maga elé meredve, két szőrös szemöldöke borulatával, a két fáradt szeme fölött? Hirtelen elcsapta a gyeplőt, az ülés alól kiemelte a pipáját, megcsapkodta a tenyerében, megtömte dohánnyal s mindig csak állott s nézett egy mély ránccal a homlokában. Aztán rágyújtott, fújta a füstöt, várt, elmélyedt, kutatta a hatást magában, a gyomrában s a hasában, a pipája megváltó hatását minden érzésében s minden gondolatában. A fecskék szüntelen szálltak a feje fölött sebes iramlással, féloldalt dőlve, villogó szárnyakkal a kék levegőben, a fecskék! Zuhanva s megint visszaszállva a föld színéről a magasba, ahol más fecskékkel találkoztak s rohantak vissza, mind együtt, egyszerre, a Szamos felé, messze! S a part mentén, megperzselve, a sok szöszvirág és pitypang tűnt elő a fűből, a sok vadvirág, vad ánizs és poloskamag párolgott keserű aromákban. A fűzek búsan álltak lehajlott ágaikkal s a révész hangja halaltszott, ahogy kikötött a komppal. S a kántor csak állott s nézett.

— Fiam, fiam, — mondta a kisfiának, aki ott állott a talyiga mellett, olyan türelmesen szegény gyermek, — fiam, — nyögte és csak nézett. Csak fújta a füstöt mind szaporábban s nézett.

—Mi a baj édesapám? — kérdezte a fiú.

Magam is kérdeztem aki kijöttem utánuk az útra:

—Mi a baj Dömötör bácsi?

— Csak épen, hogy azt a kis savanyú bort ittam, — vallotta be melankóliával. — Holott már indulnék, mindjárt este lesz! — mondta. — Indulnék! — ismételte. — De kirázza ez a talyiga a lelket az emberből.

Azzal elindult pipástul, két sovány lábán s csak fújta a füstöt menetközben s úgy bámult a fecskék után, hogy nem is látta őket.

— Vissza tetszik menni a házba? — kérdezte a fiú.

Már nem is felelt és eltűnt.

— Nem szabad apának bort inni, — magyarázta a kisfiú nagyon komoly arccal, ahogy felém fordult. A dolgok visszájára, mint egy kiváltságot, mint valami különlegességet, mint egy dicsőséget úgy magyarázta, hogy apának nem szabad bort inni. — Soha otthon nem is iszik, — mondta. — Csak akkor iszik mikor temetés van. Mikor temetés van és énekel a holtak.

— A templomban nem énekel? — kérdeztem, — a templomban Gyarmaton, istentiszteletkor?

— Akkor csak félhangon, — felelte a fiú, — s inkább csak siránkozva. Ez így szokás, — tette hozzá s odadőlt a talyiga oldalához.

— Most láttam csak milyen szép kisfiú, milyen sápadt, milyen bús tekintetű, igazi tizennégyéves!

— Hogyan élsz te Gyarmaton? — kérdeztem.

— Csak nyáron vagyok itthon, — felelte, — a vakációban. Reggel kimegyek a kertbe s körülnézek. Van négy szál mák a kertünkben, erre száll a sok méh s eltűnik a kelyhekben. Olyankor jön Málcsi néni, mert anyám nincs, az rég meghalt. Nagyon kövér Málcsi néni, — magyarázta föltűnő előszeretettel, — sokat szenved a melegtől. Mikor hozza a vajaskenyeret, már csöpög a vaj az ujjáról, ahogy olvad a kenyéren.

— Nálunk Borosának van ilyen rém melege nyáron, — feleltem.

— Borcsa? ki az? — kérdezte.

— A szolgáló.

— Az is kövér? — kérdezte ábrándosan atalyigának dőlve.

De már akkor jött a kántor, a part felől, két hosszú lábán. Híven szítta a pipáját s a talyigához érve, megint a gyepelő után nyúlt.

— No mehetünk! szállj föl! — mondta a fiának.

S ahogy indult, a sok fecske körülötte mind rohant s elébe vágott, visszafordult s megint utána szállott bezuhant a láthatárba.

Sarla és Ákos

A kertkapuban álltam és bámultam a túlsó part felé, ahol a Szamos mentén szekerek döcögtek és juhnyájak mentek a porban és a napleáldozásban. Soha ennyire nem éreztem, a szívem mélyéig, bús magányosságomat. Keserű céltalanságom szinte odakötött a kertkapuhoz s csak álltam itt és bámultam s vártam a soromat azzal az elernyedtt megadással amit nem kísért se remény, se aggodás, semmi. Egyetlenegy gondolat nem volt a magam számára, amivel a jövőbe néztem volna. Tizennégyéves voltam! Az egész élet úgy tűnt, hogy le van zárva számomra. Olykor jött egy parasztasszony a kerítés mentén, egyedül az úton, mezítláb s ment a kút felé, a füzek irányában. Rám se nézett, csak úgy maga elé mondta, ahogy elhaladt mellettem, csak úgy mondta halkán: »Jó estét!« s nem azt, hogy »Dicsértessék!« Nyilván amiért ismerte nagyapót aki meghalt, a családom népét, engem és származásom, az egész régi házat amiért ismerte nyilván, mondta azt hogy »Jó estét!« s nem azt, hogy »Dicsértessék!« S csak néztem utána ahogy ment s csak álltam a kertkapuban s vártam. A fecskék még röpködtek suhanva, mind sebesebb iramban ahogy érezték az est közeledtét. A part felől, a bokrokból, egy-egy rejtélyes madár szállott föl és eltűnt. A füzek lógatták fáradt ágaikat, porral behintett fáradt ágaikat valami néma fenségében a múltó időknek s a változatlan térnek. Magasan az alkonyati égben, mozdulatlan szárnyakon s kinyújtott lábszárakkal, mint a pipaszárak, egy gólya inkább úszott mint repült. S túlonnan, a Szamoson át Tunyog felől, a harang kondult a nyári estében.

De már ekkor jött Sarla néni a fehér úton, hazatérőben nagyapó temetéséről. Már messziről láttam a szöke fejét szinte sugárzón az alkonyati fényben, a fehér arcát mint egy virággömböt, mint a bodzafa virágát fekete száron, a fekete ruhájában. A kalapját,

a hosszú fátylakkal már kezében hozta, a hosszú tüllfátylakkal, melyek separték az utat. A kék szeme is világított azon derűsen, hogy túl volt nagyapón, gyászéneken és egyéb gyászon, túl volt minden bánaton, temetésen és szomorúságon és visszatért az életbe, a régi házba, kertbe és pitvarra, az örökségébe s a tulajdonába! visszatért abba a kapzsi fiatalságába, abba a harminchat évébe derűsen és megváltva, mint aki még semmit sem mulasztott s csak most kezdi igazában. S Bizse Ákos jött mellette, a lelkes festőművész és a tájat magyarázta. Mert hallottam és láttam is, ahogy a part s a Szamos felé mutat, fák és virágok jelzésével s bekapcsolásával egy-egy nagy széles gesztusába és elmutat a láthatárra, a fényre és a fényhatásra és arra a rejtélyes madárra is amelyik kiröppent a bokorból és elszállott fölötte. Ezt mind, ezt mind, a bús fűzeket is porral behintve s azt a nagy gólyát is aki már elmerült a láthatárban, ezt mind befoglalta képalkotó fantáziájába, szép szavakba és bárgyúságokba.

—Maga csak beszél, — mondta Sarla néni enyhe megrovással, — csak beszél, csak beszél, de soha nem fest semmit! Mióta van itthon, vakáción, a szolgabíró testvérénél! már a második hónapja s még egy tenyéryni képet sem festett a Szamosról!

—Épen az, hogy szolgabíró testvéremnél vagyok, — felelte Bizse Ákos festőművész, — az töri le bennem a kedvet, az áhítatot, hogy úgy mondjam a szent ihletet! Mikor látom az udvaron a gémeskutat alkotkor egy csóka madárral az ágason s már venném az ecsetet s a palettát s hogy mondom »Jaj be szép!«, már rámröhög a szolgabíró testvérem, hogy hát az Isten áldjon meg, mi van ezen szép? Egy gémeskúton s egy csókán aki rajta ül az ágason! Várj csak inkább lepuffantom onnan! s már szalad s hozza a puskáját.

—Attól még lehet festeni a Szamos partját, — felelte Sarla néni azon fölényesen, ahogy hozta a gyászkalapját a kezében és separta a fátylakkal az utat.

— Attól még lehet fõsteni ezt a naplementi tájat amit most magyarázott.

—Majd ha magával leszek a házában, fogok tudni fõsteni! Akkor lesz kedvem, szívem, magáért. Lesz sok gyönyörû színem is magáért. Akkor majd magán keresztül Sarla, fogom érezni a tájat.

—Ez szép táj lesz! — felelte.

De már akkor, szõkén a fekete ruhájában, derûsen a kék szemével, odaért a kertkapuhoz, hozzám.

—Te mit állsz itt? — kérdezte és bámult.

—Te mit állsz itt? — kérdezte Bizse Ákos s fûgén befordult a kapun s ment Sarla néni után, egyenest a házba.

Nagyapó után . . .

Ez olyan furcsa dolog volt, hogy alig tudom kifejezni. Olyan furcsa dolog mióta nagyapó meghalt. Es valami olyasféle dolog volt, olyan rejtélyes és nyugtalanító dolog, hogy valósággal meg voltam riadva önmagamtól. Mi történt velem? Mit éreztem? Azt éreztem, hogy gyermeklelkemet a nagyapó lelke szállotta meg. Megszállotta és megvilágítja! Hogy minden ösztönömet, érzésemet, tudatalatti homályosságaimat, nagyapó szelleme termékenyíti meg! Szegény elhunyt nagyapó bennem élt, bennem támadt föl! Bennem támadt föl, sajnos, inkább rossz tulajdonságaival. Keserû éleslátásával, megfigyelésével s kritikájával. Nem tudom hogyan történt ez, de mióta sírjába helyezték, mintha megifjodott volna s én lettem hirtelen egész öreg ember, tizennégyéves koromban! Mindig furcsa, rejtélyes ember volt nagyapó, az egész Nyírségen híres, ördögi kis öregember, száraz, furfangos, megtévesztõ, aki kilencvenéves korában még a Róz néni kislányát kergette a fûben s az arcába fújta a pitypang bõbitáját s még a Szamosban is megfürdött

mezítelen, a kis kecskeszakállával, amit rezegettett a vízben. Gondoltam, most örök nyugalomból, örök nyugalmanak kifürkészhetetlen éjszakájából, csinál bennem egy ilyen örök nyugtalanságot. Pokoli tréfa, de ez nem lepett meg nagyapótól. Egészen világosan ismertem fel halotti porában és emlékében, a humora és eredetisége halhatatlanságát.

E perctől fogva, viselvén e súlyos örökséget, mindent láttam, mindent tudtam, mindent megértettem ami körülöttem történt, régi családi házunkban Kér-Semjénen, a Szamos partján. Mindent megértettem olyan átható megfigyeléssel, olyan szinte kínzó fogékonysággal s fölismeréssel, hogy megsebzetten hordoztam magamban a szívemet, a koraérettség savanyúságával. Már mindenki olyan furcsa szemmel nézett rám a házban, a kandúr szaladt előlem borzasztó ugrásokkal, a komondor behúzta a farkát amikor meglátott, a fias tehén keservesen bögött mikor beléptem az istállóba s Borcsa úgy hozta felém reggelenként a tejes kávé a vajjas kenyérrel, valami babonás tisztelettel, alázattal és csoszogással, mintha nagyapónak hozná.

—Soha életemben ilyen kiállhatatlan gyermeket nem láttam! — mondta Sarla néni mérgező szöke-ségében.

—Sunyi egy gyermek ez! — mondta Bizse Ákos szamosmenti tájszólással s szinte kéjelgőn e meghatározásában.

—Sunyi? Ez nem szó! — mondta Sarla néni szakértelemmel. — Nagyapó kedvence volt! — tette hozzá megvetéssel. — Ebben minden benne van!

—A kedvence? —kérdezte Bizse Ákos, — igazán? Lefösteném! — tette hozzá festőművész létére olyan különös hangsúlyozással s azon készségesen, hogy nem tudom mit akart azzal mondani, hogy leföstene engem.

Mindenesetre megkockáztattam:

— Valóban tessék rólam csinálni egy szép képet, — mondtam. — Addig tessék ezt csinálni, amíg

itt vagyok. Amíg ilyen szomorú vagyok. Mert ha letelik a vakációm s hazamegyek jó szüleimhez, már vidámabb leszek, — s lejöttem a tornácról a kertbe, nagyapó szívével a szívemben.

A fecskék keringtek körülöttem s fölöttem, hangtalan nekivágtak nyílsebesen a magasnak s zuhantak vissza a félszárnyukon, féloldalt dőlve. A violák még illatoztak a virágágyakban s a szilvafákról a szérűskert szegélyén, egy-egy utolsó szilva hullott le a fűbe. Egy fekete rigómadár sárga csőre tűzött föl a muskátlik mellől a fekete földből amit sűrűn szurkált, konok kitartással, kutatással s fölényes magatartással.

Elborulva a szívemben, részletenként követtem, apró fokozatokkal, Bizse Ákos festőművész térfoglalását a házban. Térfoglalását, hódítását, uralmát és befolyását azzal a csikósgazda ábrázatával, amelynek kemény derűje és butasága, napbarnítottan, Sarla nénit valami kancavirgoncságba hozta. Napról-napra, szinte óráról-órára hódított a festőművész, elébb az állványát hozta, a festékkazettáját, a vásznait s az ecsetjeit a testvérbátyja talyigáján, aztán már a bőrtáskáját is minden holmijával s beköltözött a házba, a vendégszobába, ami az enyém volt idáig. Reggel kijött a kertbe, feltett egy vásznat az állványra, kevergetett az ecsettel a palettáján, nézte az eget a felhőkkel és a fecskékkel, nézte a kertet a violákkal, szilvafákkal, muskátlikkal és rigómadárral s úgy tett mint aki festeni készül.

De akkor föltűnt Sarla néni a tornácon.

— Művészem! — kiáltotta elragadtatva. Rögtön otthagya az állványt, a vásznat, a palettát, mindent.

— Készen van a reggeli? — kérdezte lelkesen s felszaladt a tornágra.

Nyár vége

Gyermekszívem bánatával álltam meg a kertben, ez volt itt utolsó napom. A túlsó partról, a Szamoson át, harangszó kondult, dél volt. A komondor a harangszóra megindult a pitvar felé, a kandúr is jött méltóságteljesen és rezegtette a farkát, sűrű vibrációkkal, ahogy érezte az ebédet. Borcsa megjelent a konyha küszöbén és kinézett a napvilágba.

A fény derűjében már az ősz kísértett. Maga Borcsa is idősebbnek rémlett. A fecskék is úgy repültek már, fokozott iramlással, körforgással és zuhanásokkal, ahogy a hosszú útra gyakorolták be magukat. Már úgy repültek, mint akik elrepülnek. Villogó szárnyaik, a nyár nyomán, egy új nyárra készültek, más egek alatt, egy más világban. A révész is feljött a konyhára, fáradtan, bús öreg ember. Már kendőt kötött a nyakára, egy kis barna rongyot, tele zsírfoltokkal. Felhajtott egy kupica pálinkát amivel Borcsa megkínálta régi barátsággal.

—Legyek a kompnál Füle bácsi, — mondta, — négykor indul az ifiúr.

—Vége van a nyárnak! — szólott Füle bácsi s rámnézett szakértelemmel, mint akit felvesz a kompra.

— El fogunk fénni ifiúr, — mondta tréfálódzva, — nem viszek csak két ökröt. Csak két beteg ökröt Tunyogra a doktorhoz, meg az ifiurat, — mondta.

— No jól van Füle bácsi, — mondtam, — most már sokáig nem fogom látni.

Soha ilyen bús nyaram nem volt, ahogy ezt lezárta nagyapó halála. Soha ilyen bús nyaram Kér-Semjénben! Soha ilyen közlről nem láttam a dolgok múlandóságát. Soha ilyen közlről nem éreztem egy szép régi világ leáldozását. Nem hogy a nyárnak volt vége, de úgy tűnt, hogy minden élet véget ért nagyapó életével. Már nem is figyeltem a dolgokat, úgy hozzájuk szoktam egy hirtelen átmenetben. Elborult lelkem

együtt szállott a fecskékkel, ahogy néztem utánuk az égben. Együtt hervadtam a violákkal, a mályvákkal a kertben. Már nem volt szilva a szilvafákon. Az utolsó is lehullott a fűbe, ahol a tyúkok rohanták meg és piszkálták a csőrükkel, egy éber kakas felügyeletével. S a muskátlik mentén, a fekete földön, sűrűn ugrált a fekete rigómadár és szurkálta a göröngyöt konok kitartással s kutatással. Kis karcsú lényének fölényes magatartásával.

Az idő olyan lassan múlt! Minden órának, minden percnak valami külön súlya volt. A kertből kiláttam a partra, a fákra, a Szamos vizére a déli nap fényében. A sok vadvirág, vad ánizs és köményvirág még egyenes szárazon állott, de már-már készen arra, hogy begömbüljön s elveszen a nyár után. Magasan a régi gólya szállott, aki mindig errefelé szállott. Errefelé a mocsaras tájról. S ahogy szállott a tiszta levegőben, már úgy tűnt, hogy az ősz elébe száll. Az úton, a part mentén, birkanyájak jöttek torlódó sokaságban s bús sorsuk egyhangúságában. Azt a két beteg ökröt is láttam, nagyon lassú járással s fekete szarvakkal, ahogy ép a rév felé hajtotta őket egy fűzfavesszővel egy kis parasztfiú. Gondoltam ezekkel fogok utazni a kompon, a Szamoson át, ezzel a két beteg ökörrrel, a kis parasztfiúval s a fűzfavesszejével.

De ekkor kijött Sarla néni a tornácra s Borcsa után kiáltott.

— Itt vagyok tekintetes asszony! — kiáltott vissza Borcsa a konyhaajtóból. — Már hozom is az ebédet az ifiúrnak! — mondta.

S csakugyan hozta a levesestálat, magasan a karján. Feljött a lépcsőkön azon a két meztelen vörös lábán, olyan súlyosan és lomhán, mintha két vörös téglán járna. Le is tette a tálat az asztalra, megállott és nézett. A komondor, a kandúr is feljött a tornácra utána.

— Egyedül fogok ebédelni? — kérdeztem meglepetve.

—Egyedül bizony! — felelte Sarla néni. — Hát ez se tetszik neked? — kérdezte az arcomba meredve.

—Oh Istenem, olyan szokatlan! — mondtam s leültem az asztalhoz. — Az utolsó nap Sarla néni, — mondtam, — talán mind együtt ebédelhettünk volna!

—Az utolsó nap, persze! — felelte Sarla néni, — hogy a végéig is téged ünnepeljünk! Elég volt belőled fiacskám, megvallom, elég az egész nyáron. Most már nincs nagyapó többet aki szabadjára hagyott. Aki nem tartott fegyelmet a házban. Most már én vagyok itt, — fejezte be haragos szökeségében.

De akkor meglátta Bizse Ákos festőművészt, aki föltűnt a küszöbön csikósgazda ábrázatával. Rögtön feléje fordult, valami furcsa omlatagsággal.

—Megy haza a fiú! — mondta a művésznek.

—Hála Istennek! — felelte Bizse Ákos. — Most majd legalább nyugodtan lehet élni! — jelentette ki meglelégedéssel.

—Ez az! nyugodtan! — felelte Sarla néni. — Imádom a nyugalmat az életben, — mondta.

S azzal már lement a kertbe, a művésszel aki követte.

— Nohát, hogy ne legyek egyedül ifiúí, leülök ide melléje, — mondta Borcsa barátsággal.

Búcsúebéd

Amíg csak ebédeltem Borcsa itt volt velem a tornácon s az asztal végéből nézte barátsággal minden mozdulatomat. Utolsó s magányos ebédemet ennél a családi asztalnál, nem tudom micsoda derűs hangulatba hozta azzal a jóindulatával, készségével és azzal a ritmikus folytonossággal is, amellyel egymás után hordta be a tálakat diadalmasan.

— Nem kell búsulni ifiúr, — mondta,— itt van a rózsakrumpli, meg a borjúpecsenye!

S odarakta elém a tálakat valami áldásos kézmozdulatával.

—Köszönöm Borcsa, magára nincs semmi panasgom, — mondtam az elborult szívemmel.

—No hála Istennek! — felelte, — még van lekváros derelye is! — jelentette be reménykeltően.

Azzal megint leült és nézett és várta a percet, hogy behozza a lekváros derelyét. Lehetett látni rajta ahogy várja ezt a percet, ahogy fölkészül ennek a percnak súlyára s jelentőségére minden érzésével és gondolatával. Lehetett látni rajta, hogy a szíve dobog annak a pillanatnak az elérézésére, amikor be fogja hozni a lekváros derelyét.

—Magát mindig szerettem Borcsa, — mondtam, csak épen, hogy mondjak valamit.

—Én azt tudom ifiúr, — felelte, — én is szerettem az ifiurat, — mondta,— azért is csináltam a lekváros derelyét.

A komondor is itt volt aki nem tágitott. A kandúr is megvonult földött állása biztonságában s onnan lesett a két zöld szemének a lehető legmerevebb tekintetével. Mivel az ilyen merev nézésű rejtélyes kandúrokat kevesen szeretik s nagyon sokan bántják, Isten felgazdagította a lelküket az óvatos körültekintés, a bölcs védelem s a helyzetek felismerésének úgyszólván kritikai tudományosságával. Ez volt itt, a természettel kapcsolatban, az utolsó megfigyelésem, ezen az utolsó ebéden. Míg falatoztam a borjúpecsenyéből, eszembe jutott, hogy nagyapó, minden háziállatai közül, csak épen ezt a zöldszemű kandúrt szerette, mert ő maga is, élte végéig, kilencven évéig, egy ilyen zord kandúr volt abban a fedett állásában, biztonságában és bizalmatlanságában, amelyekben senki meg nem közelíthette. Sajnos, elhalálozván, szfinx-lelkének rejtélye imhol meg volt oldva! Most már nyilvánvaló volt, hogy ködös elborulásaiiban, órákig tartó elmerengéseiben s tépelődéseiben, egész hallgatag lényének keserű titokzatosságában az a permanens és szélső

gondolat bántotta, kínozza és marcangolta, hogy Sarla néni fog örökölni utána. Szegény nagyapó, gondoltam, borzasztóan szenvedhetett!

De akkor Borcsa hirtelen felpattant s szaladt a konyhába a lekváros derelyéért!

S már hozta is a füstölgő tálban, dúsan behintve dióval s cukorral a tetejében, már hozta is a tálat magasan a karján, paraszti lényének valami olyan dicsőségében, hogy szinte túlnőtt magán, megszépült, fölmagasztosult, mint egy őskori papnő az áldozattal amit az isteneknek szánt. Soha nő lelke így össze nem volt forrva avval a tésztával amit csinált, soha így bele nem volt gyúrva lekvárba, reszelt dióba, porcukorba!

—Ezt tessék megnézni! — mondta, amint letette a tálat az asztalra.

—Ez ép olyan szép, ép olyan jó, mint maga Borcsa,— mondtam az elborult szívemmel bölcsen.

És elmerülve a tányéromban, azzal a lendületes odaadással nyeltem sűrűn a derelyéket teológikusan, mint mikor az ember, legmélyebb bánatában, megbántva hitében s minden szent reményében, egy tál ételben talál menedéket. Borcsa, az asztal végében, nem mozdult csak nézett. Lehetett látni rajta, hogy a lelke mélyéig koncentrálna, csak azt az ízt és zamatot követi eszményileg, amit én fizikailag érzek. Lehetett érezni rajta, hogy azzal a tésztával, dióval s cukorral amit nyeltem, ő maga is elolvad a számban. S még mindig ragyogott a szeme fényében, még mindig sugárzott diadalmosságában, mikor már vége volt az ebédnek s lehordta az asztalt. A komondor a farkát csóválta, valami imminens jövő reményében. A kandúr is kijött rejtkehelyéből, félkörben a gerincével.

—Vájjon hol van Sarla néni? — kérdeztem, amint eljöttem az asztaltól. — Vájjon hol van Bizse Ákos? — tettem hozzá tájékozottan.

—Azok lementek a szőlőbe, — felelte Borcsa, — ahogy szoktak ebéd előtt. Ákos úr ott főst a filagóriában. Oda is rendelték az ebédet.

Így múlt el még egy óra, súlyosan, így múltak a percek, így múlt el még egy óra! A violák még illatoztak a virágágyakban, a fecskék szüntelenül szálltak s készültek kisasszonynapjára, a nagy útra. A Szamos felől hallatszott a révész hangja ahogy kikötött a komppal. A kocsi zörgött a kis udvar felől s Borcsa hozta a bőröndömet.

Egy percig még nézett, szótlanul, meleg barátsággal, miután a táskámat föltette az ülésre. Még nézett egy percig a dús melle hullámmásával. Aztán, hirtelen, magához ölelt. Az egész vastag száját az arcomba nyomta.

— No Isten vele ifiúr! — mondta.

Távoli rokonság

—Kérem tanácsos úr, Szurtos János úr van itten, — jelentette a szobaleányom.

—Szurtos János? — kérdeztem, — nem ismerem.

—Azt mondja, távoli rokon.

Kéregetők, sopánkodók és tolakodók részéről százszor hallom azt egy nap, hogy távoli rokonuk vagyok. Semmi nem hat rám ellenszenvesebben. Megvallom, legközelebbi rokonságom iránt is fagyos érzelmekkel viseltetem és senkit e rokonság közül nem frekventálok. / Megtanultam az életben, hogy minden rokoni kötelék merő véletlenség lévén, egy vadidegen embertől mindig többet várhattam és remélhettem, mint tulajdon testvéreimtől.

— Küldje el Szurtos János urat! — mondtam a szobaleányomnak.

De már akkor a küszöbön feltűnt Szurtos János, barátságos hajlongással.

— Az nem olyan egyszerű csakúgy elküldeni egy embert a mai viszonyok között! — mondta mosolyogva és belépett, — Manapság mindenkit meg kell hallgatni.

— magyarázta, — mert semmi nem hat lázítóbban, mint mikor egy jobb sorban levő ember elhárít egy másikat, akihez inkább mostoha a sors. A mai élet s a mai körülmények, — folytatta, — bizonyos testvériségre kötelezik az embert. Mint nyugalmazott számtanácsos és közismert tőkeképző és vagyongyűjtő, tartozol annyival egy távoli rokonodnak, hogy türelemmel meghallgassad.

—Kérlek szépen, — mondtam intimidálva s megadtam magam a helyzetnek.

—Mindenekelőtt tisztázni kívánom rokonságunknak kissé homályos kérdését, — mondta Szurtos János.

—Ezzel ne fáradj, — vetettem közbe. — Ez inkább ártana céljaidnak előttem. Jobb ha nem vagy rokonom, ha ezt nem bizonyítod. Ez mindenesetre előnyösebb számodra.

—Legyen, — felelte Szurtos János és barátsággal nézett.

Barátsággal nézett két hunyorgató szempilla alól valami olyan sunyi tekintettel, hogy ilyet még soha nem is láttam. Dús haja, sűrűn telehintve, mint egy cukorszóróból, valami porladozó fehérséggel, egy olyan dült homlok fölé borult, hogy ilyet sem láttam még soha. Lehetett érezni e homlok mögött, a gondolatok zord súlyát s bonyodalját. Lehetett érezni e gondolatok erkölcsi jellegét is, nem tudom micsoda alacsonyrendűségben. Lehetett érezni az egész emberben azt a sötét mélységet ahonnan jön.

—Szóval, mivel állhatok rendelkezésedre? — kérdeztem meglehetősen kényelmetlenül és készen minden áldozatra, csakhogy vége legyen ennek a beszélgetésnek.

—Kérlek szépen, — mondta, mint aki ráér minden eszmecserére,— nincs semmi különösebb kívánságom. Csak éppen, hogy a múlt este a családommal rólad beszélgettünk s gondoltam, meglátogatlak. A két leánnyommal beszélgettünk rólad, a két gyönyörű leánnyommal, akik gyakran látnak téged az estéli órák-

ban amikor errefelé sétálgatnak s te is lejössz az utcára jární egyet ezen a környéken. Csak épen beszélgettünk róla, milyen furcsa az életben, hogy rokonok így találkoznak az utcán, a téli estében s csak úgy mennek el egymás mellett, mint mikor a hajók találkoznak a tengeren, ahogy a költő mondja. Se szó, se hang, se beszéd, csak a végtelen tenger, a végtelen élet! Ez sodorja őket külön-külön, mindegyiket a maga útján, a maga célja felé. Mondom ilyenformán beszélgettünk. Mert ez minden szórakozásom, hogy a lányaimmal beszélgetek. A feleségem tavaly meghalt, küldtünk is egy pártét neked, gondoltam fogsz is örülni neki amilyen jó rokon vagy.

— Nem vagyok jó rokon, igaz, nem is akarok az lenni, — feleltem, — de azért az ilyen partéknak nem szoktam örülni, ilyet ne is mondjál nekem! — tiltakoztam. — Ha valaki meghal, az egy szomorú dolog,— mondtam mint okos ember.

Egy percig hallgattunk. Szurtos ült és nézett. Nyilvánvaló volt, hogy eltért a tárgytól. Lehetett érezni rajta, hogy keresi a fonalat. A fonalat, hogy visszatérjen a két leányára. Lehetett érezni ezt a fonalat összekuszáltan, a dült homloka alatt. Akkor, hogy mielőbb vége legyen, én jöttem elébe a fonállal.

—Szóval van két gyönyörű leányod, — mondtam ártatlanul. — így hát nem is lehet panaszod a világra.

—Oh istenem, panasza az mindig van az embernek, — felelte. — Annyit küzdöttem, annyit próbáltam, hiába. Mindent próbáltam amit csak lehet, a két lábamat lejártam annyit szaladgáltam. Nincs az a mesteriség amit nem kezdtem. Nem mondatsz olyat amit nem kezdtem. Gyárimunkában, iparban és kereskedelemben, még irodalomban és művészetben is mindent megpróbáltam, mert regényeket is vittem közlésre az újságokhoz s mint modell is ültem egy festőnek egy képhez. Kártya, billiárd, ezt mind megpróbáltam. Ez mind tartott egy napig, két napig, aztán nem ment

tovább. Megint kezdtem elülről. Volt egy perc mikor már nem volt mit próbálnom. Amikor ezt az egész emberi komédiát, ami csak lehetséges, végig lejátszottam. Az összes szerepeket, amit csak eltudsz képzelni, azt mind eljátszottam. Most már egy kissé fáradt vagyok, megvallom. Nem is vagyok már fiatalember. Ez most a végső dolog amit próbálok, hogy itt vagyok veled.

Milyen furcsa dolog, hogy most hirtelen felállott s elvágta a beszédet. Még nézett egy percig s aztán ment. Már készült, hogy a kalapját feltegye a fejére, miután felkapta a télikabátját. Úgy készült a kalapjával, hogy előbb hátranyomta a dús haját a homlokáról, a fejbűbja irányában. Aztán megállott a küszöbön.

— Csak épen, hogy a múlt este elbeszélgettünk rólad a két leánnyal. Hogy azok téged hogy szeretnek! Hogy olykor az utcán mikor meglátnak este, még utánad is fordulnak. Csak épen megszólítani nem mernek. Holott két olyan gyönyörű leány ez! Mind a kettő szőke, egyforma ruhában s egyforma kalapban, ahogy mennek mosolyogva. Erről lehet megismerni őket. Mint két ikertestvér ez a két lány, olyan egyforma szőke! Azt nem is mondom, hogy rokonok is vagytok, minthogy nem tartsz rokonságot. De azért mégis csak rokonok vagytok, ha távolról is, de mégis csak rokonok, ezt nem lehet tagadni. Hát nem igaz? — kérdezte és ment.

Félhomály

Az szent igaz, hogy nagymamával rosszul bántak. Ezt mind láttuk és éreztük, bús unokák, akik itt vakációtunk Nyir-Füzesen, a nyáron, kis családi házunkban. Ezt mind éreztük részvéttel és szeretettel nagymama iránt, de aztán lassanként megszoktuk mint egy családi hagyományt s gyermeklelkünkkel beletörőd-

tünk nagymama sorsába s a dolgok folyásába. Legföltrebb ha alkonyatkor, a kertben, a szilvafák alatt, kicseréltük benyomásainkat.

—Megint kikapott nagymama anyukától! — mondta Erzszi húgom s bámult a kék szemével.

—Apuka is leszólta ebédnél, — feleltem mint idősebb, egy fokkal magasabban.

—Én láttam, hogy nagymama sírt! — mondta Tamás, aki nem kételkedett.

Nem is lehetett kétkedni. Valami furcsa, homályos viszony volt ez itt ebben a családi házban, jó szüleink s a nagymama között. Valami rejtélyes kuszátság a lelkekben, amit alig lehetett magyarázni. Valami rejtett harag és ellenszenv nagymama iránt. Mert ezek nem voltak éles kiszólások, csetepaték és veszekedések. Ezek inkább kis dúlt hangok voltak, lappangó kétértelműségek, kis csipős megjegyzések nagymama irányában, azon a sóhaj szerű halk hangon, ami annál inkább sebzett, hogy így szordinóba fojtva szállott nagymama felé. Olykor, még annyi sem volt, csak egy-egy gúnyos tekintet volt, egy olyan felülrölnézés, mint egy hegycsúcsról egy örvénybe, szegény nagymamára. Olykor csak egy-egy kézmozdulat volt, különösképen jó apánk részéről, ahogy például a pipája hamuját verte ki, mintegy véletlenül, a nagymama szoknyájára.

Nem is az volt, hogy jó nagymama, szegénysorban, a gyermekei kenyerén élt itt Nyir-Füzesen, ebben a kis családi házban. Valami titkosabb okok rejtöztek itt e keserű viszony mélyén. Ez a hang és ez a modor nagymama irányában, annál kínosabban hatott, hogy a családi köteléknek és összetartozásnak minden melege sőt izzása benne volt a hangban és a modorban is. Nagymama múltjában lehetett itt valami kusza dolog, valami szabálytalan és sérelmes dolog, talán valami ledér dolog, amit nyilván nem lehetett soha többé, ebben az életben, megbocsátani neki. De vájjon mit értettünk mi ebből, bús unokák akik itt vakációztunk Nyir-Füzesen, ebben a kis családi házunkban?

Mit értettünk mi ebből a félhomályból, jó magam, Erzsi húgom és Tamás, akik jó nagymamát, mostoha sorsában, üldözött lényében, olyan híven szerettük! Mert igazában, nem lehetett csak szeretni, amilyen türelmes, szelíd és a bánatában is csak mindig jókedvű volt! Viruló öreg asszony, nem is öreg asszony, alig pár évvel túl az ötvenen s olyan derűs kék szemekkel megáldva, hogy ezekbe öröm volt nézni ezekbe a szemekbe. Egész testi formája, teli kövérsége ellenére, valami egyéni büszkeséggel állta az időt s dús keble, egy-egy vaskos szőlőfürtre osztva, a termékeny erő és egészség érzését keltette az örök nőiesség sugárzásában. Panasza nélkül tűrt mindent, rezignáltan nagymama. Mert testi kövérsége és dús keble mögött, nyilvánvalóan erős lelket rejtett. Nyilvánvalóan erős lelket abban a félhomályban ami beborította. Úgy is tűnt, hogy múltjának titkos emlékeit őrizve, a jövőt sem érezte, a maga számára elveszettnek. Igaz, néha sírt, magányosan a konyhában, a tűzhely körül ahol főzött. De aztán, alighogy feltűnt az esti csillag az égen, megint jött derűsen, kedvesen, csak épen egy kissé elborult kék tekintetével, amelyben a gondolata rejtőzött.

Egy este átjött Bogdányból a zsidó pap, imhol először özvegysége óta! Ahogy leült az asztalhoz, a családi vacsorához, ahogy leült kárvallottsága pátoszával, mind bámultuk és néztük. Egész sápadt arca volt azon a csekély területen, ahol a szakáll nem árasztotta el az arcot s hajlott orra nyúlt ki ebből a szakállból, mint egy késpenge egy bozótból. A füle mellett, gondosan begöngyölt hajfürtjének színárnyalatait csodáltuk. Volt ebben a hajfürtben a bronz meleg színéből, a gesztenyebarnából s a piros-pejből egy-egy színárnyalat, szivárványosan egybefonva. S maga a fül is remeknek tűnt, azzal a mesés mintázottságával valami rétestésztából, gyöngyházból, viaszból és tubarózsából. Ezzel a hajfürttel s ezekkel a fülekkel, nem tudom micsoda harmóniában szólott egy lány meleg hang az orra alól s a szakállából, mint egy erdőből egy hang. Mint egy erdő-

ből egy hang mikor beszélt az özvegysége bánatáról s magányosságáról. . . Bús magányosságáról Nyir-Bogdányban. Nagymama az asztal végében ahol ült, majdnem sírt ahogy hallgatta. Fel is állott az asztaltól s kiment a konyhába. Azóta nem is láttuk többé. Nem láttuk többé jó nagymamát rezignáltan. Nem is igen értettük, bús unokák akik voltunk, hogy mi történt. Reggel is csak azt hallottuk, hogy elköltözött Nyir-Bogdányba.

A titok

Ezt a történetet Hlatyi Barna, a kitűnő író beszélte el nekünk az este, egy kis budai korcsmában, ahol borozgattunk.

—A múlt héten, egy éjszaka, — kezdte illusztris barátunk a maga elbűvölő modorában, — csendesen ültem az asztalomnál és hallgattam a Westminster-órám melodikus skáláját, ahogy ez megindult, ez a skála a fejem fölött negyedóránként s elhangzott a könyvpolcokon. Egy pillanatra Londonban képzeltem magam, a Themze partján, ahol bús fiatalságomat éltem. Ahol ép így hangzott, csak épen erősebb kongással ez a dallamos skála a fejem fölött. De ekkor kopogtattak az ajtómon.

—Ki az? — kérdeztem és vártam.

S mivel senki sem felelt, odamentem az ajtóhoz s kitártam.

Egy sápadt fiatalember állott a küszöbön.

—Gondoltam nem zavarom ebben az éjféli órában, — mondta.

—Valóban nem zavar, — feleltem, — mindig éjfélkor fogadok.

—Nevem Botorka László, — mondta.

—Nagyon örülök. Tessék befáradni.

—Valóban befáradni, — felelte valami olyan két-

ségbeesett mosolygással elferdült vonásai körül, hogy ilyen görbe arcot, ilyen torz mosollyal még soha nem is láttam. — Valóban befáradni, — ismételte, — mert már nem állok a lábamon. Nyilván látja rajtam író úr, milyen nyomorult vagyok.

— Látom kérem, — feleltem. — Szeretem a nyomorultakat. Magam is az vagyok. Tessék helyet foglalni és előadni az ügyet.

Akkor leült egy székre. Már nem mosolygott. A két lábát maga alá sodorta, két sovány lábát, két rettenetes cipőben. A lámpa a gyér hajára világított s a sárga homlokára. Egészen árnyszerű jelenség volt, könnyed, lebegő, álomszerű. Csak épen, hogy az a fanyar illat szállott belőle, amellyel a nyomor virágzik az emberen. Nagyon kimerültnek tűnt, nagyon messziről jöhetett. Nagyon messziről abban a siralmas értelemben, ahogy napok óta mászkálhatott sötét utcákon, Dunaparton s mindenfelé Pesten. Nagyon messziről azon a két sovány lábán, azzal a két rettenetes cipővel.

—Kérem, — mondta, — a helyzet az, hogy a végén vagyok mindennek. Nem kívánom leírni sorsoamat s közelebről ecsetelni a dolgokat az író úrnak, mert hiszen közismert élelátása és kritikája nem is szorul bővebb felvilágosításokra és magyarázatokra. Az író úr egyszerűen rám néz, ugyebár és tisztában van velem.

—Tisztában vagyok, igen, de inkább csak úgy általánosságban, — mondtam.

—Az igazság az, hogy mindent megpróbáltam s nem rettentem vissza semmiféle munkától, robottól, amit csak elképzelsz az ember. Mindazonáltal megmaradtam tisztességes embernek, ezt merem állítani. Most sem koldulok, ne méltóztassék hinni. Minden lehetőségek végén csak arról van szó e percben, hogy felajánlom író úrnak egy titkomat, kellő díjazás ellenében. Mert már semmim sincs ezen az égvilágon, csak ez a titkom.

—Bocsássa meg, — feleltem,— de titkokat nem veszek. Igaz, gyűjtő vagyok, de nem ebben az értelemben. Nem is tudnám hová tenni azt a titkot, amit felajánl, melyik vitrinbe vagy polcra, a többi műtárgyaim és könyveim közé. Csak a lelkiismeretembe tehetném, ami minden titok számára a legveszélyesebb hely. Nem is szólva arról, hogy már a feszülésig túl is van terhelve a tulajdon titkaimmal.

—Értem kérem, — mondta a fiatalember, mint aki nem köti magát az áru jellegéhez. — Hát ne mondjuk azt, hogy titok, mondjuk azt, hogy emlék. Mivel csak ilyen erkölcsi javaim vannak, nincs rá mód, hogy mást is árulhassak. Csak ezzel az emlékkal házalhatok. Gondoltam ön megveszi ezt az emlékemet, hogy aztán szépen feldolgozza. Még soha senkinek nem szóltam róla. Még kiadatlan emlék. Gyermekkorom legszebb emléke, egyike a legritkább emlékeknek. Nem is kérek sokat érte. Tíz pengőért odaadom.

—Kérem, — mondtam,— ha nem hosszú ez az emlék.

— Mindenesetre röviden fogom előadni, — mondta a fiatalember készségesen. — Csak vázlatosan fogom előadni.

—Nagyon helyes.

—Ön így is meg fogja érteni.

—Hát persze!

S anélkül, hogy mozdult volna, csak sóhajtott és kezdte. Holott azt reméltem, hogy még egyszer mosolyogni fog. Nem mosolygott, csak kezdte.

— Három éves koromban, Szoboszlón, ahol laktunk, vidáman játsztam a fűben, gondtalan gyermek! Mert volt itt egy kis házunk s egy kis kertünk. Mondom, vidáman játsztam a fűben, mikor egyszerre a kertajtóban feltűnt két csendőr. Két csendőr, aki eljött az apámért s elvitte. Harmadnapra már nem volt se házunk, se kertünk. Az anyámmal átköltöztünk Szajolba, ahol napszámba járt szegény asszony, amíg csak meg nem halt egy nap.

— Ez szomorúan kezdődik, — mondtam.

De a fiatalember folytatta:

— Akkor eljött értem Késmárkról egy öreg asszony, Schneider néni. Ez ismerte az anyámat még lánykorából Szoboszlón. Mert egy ideig itt lakott Szoboszlón Schneider néni az egyetlen fiával, aki lakatos volt itten. Aztán elkerültek Késmárkra, ahol a fiának már vasüzlete volt. Ahol már jómódban éltek. Szóval magam is Késmárkon nevelkedtem. Az öreg asszony nagyon jó volt hozzám, a fia is. Az apámat el is felejtettem, a két csendőrt, aki jött érte. Soha nem is beszéltünk róla. Már nyolc éves voltam s az egész múlt, egész Szoboszló elmerült mint egy álomban. Megvallom, boldog voltam. Mikor hazajöttem az iskolából, a vasületben tanonc voltam. Szerettem az öreg asszonyt, a fiát is. Különösképen a fiához vonzódtam, gyermeki szívem minden odaadásával. Az egész világom csak ez az öreg asszony és a fia volt. Óh, micsoda kitűnő ember! Olykor esténként, nem tudom miért, a kezének dőltem és csókoltam. Valami homályos ösztönöm sugalta, hogy nélküle el volnék veszve a világon. Hogy ez a legjobb ember, aki valaha élt. Szép szőke ember volt, kék szemekkel. Nem egyszer, ha rám nézett ezekkel a kék szemekkel, majdnem sírva fakadtam. Majdnem sírva fakadtam a vasületben, a sok kasza s kapa között. Soha el nem felejttem, hogy ezek között a vastárgyak között az üzletben, micsoda lágyságot éreztem a szívemben. Micsoda meghatottságot a sok vaszerszám között. Micsoda érzésem volt egy más ember szívére a sok vasszög, harapófogó és kalapács között.

Megint sóhajtott, hallgatott egy percre s aztán így folytatta:

— De valami volt itt ebben a ragaszkodásomban, ebben a hűségemben és alázatomban, ami bánthatta az öreg asszony szívét. Nem tudom miért kívánta gyermeki érzésemet egy más irányba vezetni. Miért kisiklatni boldogságos nyugalmából. Mert egy nap,

titkon, elutazott velem. Mit gondol hova? Illavára! Illavára egyenesen. Rettenetes nap! Itt a tömlöcben, a folyosón, jött elém egy ember darócruhában. »Ez a te apád!« — mondta az öreg asszony.

Megint elhallgatott és várt és csak ült a széken ágrólszakadtan.

— Szóval, ez az ön emléke? — kérdeztem.

— Igen, ez az én emlékem.

— Szép! — mondtam.

— Tíz pengőt tetszik adni érte?

— Lehet szó róla.

— Még ezt nem ismeri senki. Azóta Schneider néni és a fia is meghaltak. Azért mondom, hogy ezt nem ismeri senki. Azért mondtam, hogy ez titok.

— A titok nem ez! — feleltem. — Mert lássa más az, ahogy az ember átéli a dolgokat a maga számlájára s más az, ahogy az író pillantja meg bennök a mélységet s a valót. Az ön apja, ha épen tudni akarja, nem az a darócruhás, de az öreg asszony fia volt.

— Ez lehet! — felelte eltűnődve, — nincs kizárva.

S megint mosolygott, megint s még torzabban, ha lehetséges. Az egész élete itt volt az arcán, ebben a rettenetes mosolygásban. A darócruhás, Schneider néni, a vasüzlet a szögekkel s kalapáccsal, mind benne volt ebben a mosolygásban. S az a jó ember is, aki nek a kezét csókolta.

— Lehet, — ismételte, — lehet, — mondta még egypárszor. — Lehet, — mondotta még egyszer egy utolsó sóhajtással. — De ebben az esetben ez többet megér tíz pengőnél, — mondta.

— Tessék húsz pengő, — feleltem, — és nyugodjon meg.

— Köszönöm, — felelte s felállott. — Isten vele, író úr, — mondta és ment.

Két női szem

Egyenest Csikszeredáról jött Erréb Rózsi s hosszas szaladgálás után kapott egy levelet Cezárovich Oktáviánhoz, aki tudvalevőleg a *Vas- és Fém-Bank* vezérigazgatója volt. A helyzet megismerése céljából meg kell jegyezni, hogy a levél egyenesen a minisztertől eredt, aki maga is erdélyi úr volt, igazi úr és sohasem tagadta meg szegényebborsú atyafiságát, régi ismerőseit és barátait akik a Maros mentén maradtak bánatos szívökkel. Az Erréb-család hajdan, jó időkben, szinte illusztrálta a megyét férfi- és nő tagjai csoportjával, mert igen nagy család volt, történelmi múlttal ékes, nemes vér és finom természet, nagyon művelt és verzátus irodalomban és művészetben igazi úri család Erdélyben. Azóta háború és zord korszakok a háború után, elsodorták ezt a ritka nemzetséget, a fiúk elvesztek részben a csatákban, részben a fogságban s akik még megmaradtak otthon Erréb-ek, azokat megörölte idő, bánat, búsulás, idegen hatalom és általában az a balsors s rossz végzet, ami rájuk szakadt mint annyi más úri családra abban a gyönyörű Erdélyben. Már csak Erréb Mózes élt Csikszeredán borzasztó reumásan szegény, egy karosszékhez szögelve s a felesége született Szelecsényi Márta, aki ápolta és sírt. A két fiát nem látta többé, a bátyja is meghalt, a nénje is, híres öreg kisasszony aki franciául beszélt, az idősebb leányát is elvesztette egy családi tragédiában s már csak Rózsi volt aki feljött Pestre, hogy szerencsét próbáljon. A miniszter, noha nagyon el volt foglalva a bankzárlat ügyében és általában tele volt gonddal a gazdasági válságban, mégis nagyon szívesen fogadta s miután meghallgatta, meglepő türelmesen egész bús regényét s az erdélyi viszonyokról is kitudakozódott, lelkesen bátorította és buzdította Rózsit, mert alapjában jó miniszter volt, finom emberi érzéssel a szívében. Mindjárt le is ült ahoz a miniszteri íróasztalához, amelyen

az ember sorsa eldől s miután gyorsan írt egy pár sort, így szólott barátsággal:

—Itt van egy levél Cezárovich Oktávián barátomhoz. Ez még az egyetlen, aki tehet magáért valamit.

—Kérem tudok gépírni s tudok franciául, — mondta Rózsi.

—Ez mind nagyon jó dolog, gyermekem, — felelte a miniszter egy árnyalat kétséggel a hangjában és elbúcsúzva, megint elmerült rögtön rettenetes gondjaiba.

Rózsi ment, Erréb Rózsi szegény. Húszéves, elég csinos leány volt, kissé hervadt időelőtt, kissé hajlott vállú, mert ő is búsult és szenvedett, de olyan tiszta s szűzi tekintet áradt két barna szeméből aranybogárral, olyan angyali tekintet, hogy ez egyenest az ember szívébe hatolt. Lehetett érezni benne azt az üde finom lelket, mely minden balsors, bánat s kétség ellenére, megóvta harmatos tisztaságát. Lehetett érezni benne azt a gyermeklelket, mely minden fogékonyságával, örömeivel s ujjongásával, mint szárnyakon repült el válságok és keservek fölött s megmaradt épségben s érintetlen minden tövistől, minden megsebzettségtől, a dolgok minden lehelletétől. Csak az élet volt szomorú e körül a lelki derű körül. Csak bús helyzete árnyékolta be a szíve szűzi ragyogását. Mint egy virág illatozott, meghajlott szárán tűrhetetlenül, mint egy virág, tragikus viharokban.

— Jó napot! — mondta Cezárovich, mert a miniszter levelére, rögtön fogadta Rózsit, holott ő maga is a bankzárlat ügyével volt elfoglalva s általában nagyon érdekelve volt a gazdasági válságban. S mint az olyan ember, aki soha semmi jót nem vár levelektől, rögtön gyanúsán nézett s úgy olvasta a miniszter sorait, hogy egyszerre nézte a tartalmat és Rózsit. Aztán, gépiesen, a különböző ceruzáit rakosgatta sorba az asztalon, a tintatartóját is elmozdította a helyéből és visszatette a helyére, a papírjait is nézte, a képeket a falon s a függönyöket az ablakon, a cvikkerét is levette az orrá-

ról s visszanyomta a két szeme közé, végül a nadrágzsebébe nyúlt bele kétoldalt a kulcsai közt kotorászva mindezt nyilvánvalóan azért, hogy időt nyerjen a gondolkodásra. A gondolkodásra! Holott már az első percben készen volt a gondolkodásával. Csak épen a kifejezéseit kereste és mérlegelte a miniszteri ajánlás okából.

— Mit tehetek én magáért kisasszony? — kérdezte végre, — mit tehetek a leépítések e korszakában? Jobban mondva a válságok e korszakában? Anélkül, hogy tanácsot kívánnék adni, mert hiszen nem is vagyok a dologban kellőképen tájékozott, de magam is ismerem az Erréb-családot s talán, úgy gondolom, hogy régi összeköttetéseiknél fogva, inkább Erdélyben találhatott volna a kisasszony magához méltó elfoglaltságra, valami kis állásra s elhelyezkedésre, úgy gondolom. A baj az, hogy mindenki Pestre igyekszik és tör.

Mert így mondta megrovással s nemzetgazdaságilag: igyekszik és tör.

—Oh istenem, — felelte Rózsi, — otthon mindent megpróbáltunk, fűhöz-fához szaladgáltam. Hiszen tesszik tudni, a puszta élet is milyen nehéz Erdélyben!

—A vadregényes Erdélyben! — mondta Cezárovich, — tudom! — Úgy mondta ezt, mint egy magán értesülését, lendülettel s bizalmasan. — Mindent tudok, sajnos, mindent! — tette hozzá és sóhajtott a kulcsait csörögtetve. — Az én politikám mégis csak az volna, engedje meg, hogy mindenki otthon keressen alkalmazást. Az élet nehéz, — folytatta, — nagyon nehéz. *Deraszínálva*, még nehezebb, — magyarázta finoman. — Amíg az ember gyökere benne van a talajban, még megjárja. Sajnos, nem látom mit kezdhetne a kisasszony itt Pesten s itt nálam a Bankban?

— Egy egészen új életet kezdhetnék, — felelte angyalian. — Épen azt a nehéz életet kezdhetném, amelyről szólni tetszett. Kérem tudok gépírni s tudok franciául, — tette hozzá, hogy kilépjen az általánosságból.

—Gépírni és franciául! — sóhajtott fel Cezárovich azzal a begyakorlott sóhajával az ilyen ábrándokkal szemben. — Nekem van itt az irodámban négy titkár-nőm, — mondta, — aki mind gépír s tud franciául. Nem is tud mást csak azt. A többi osztályokon is túl vagyunk méretezve.

—Egy keveset tudok angolul is.

—Angliával németül levelezünk, — felelte Cezárovich a kulcsait csörögtetve.

Jött-ment a szobában s nem tudta mit mondjon. Hogy zárja le ezt a kilátástalan tárgyalást s végezzen a kisasszonnyal. A miniszter levele gátolta az elhatározásban. Egypárszor szólott a telefon halk berregéssel, egy ideig hagyta berregni, aztán felkapta a kagylót s úgy szólott bele egy fölényes igen-nel és nem-mel a homloka ráncáival s a cvikkerzsinórja rezgésével. Aztán megint a ceruzáit rakosgatta, a tintatartót tolta el a helyéből s tette vissza. Egy kulcsot is kivett a zsebéből, kinyitott egy fiókot, benézett s visszatolta.

Rózsi ült és hallgatott. A helyzet reménytelensége nem nagyon bántotta, mert noha érezte, hogy itt eldőlt a sorsa, olyan derűsen nézett két gyönyörű szemével olyan tiszta távolokba, mint egy angyal nézne a mennyekből a földre. Lelki épsége és törhetetlensége felül volt e perc szomorúságán, s tárt szárnyakon szállott el fölötte valami boldogabb atmoszférába. Hajdani leánykora Csíkszeredán, régi muzsikák és megyebálok s szerenádok az ablaka alatt a holdtöltében, régi boldog emlékei mind úgy rátapadtak valami törhetetlen kérgükkel s a fényükkel ami olthatatlan volt, hogy ez mind szinte sugárzott körülötte s valahogy betöltötte a levegőt visszhangosan, illatosán, letűnt idők mámorosságával. Hajdani leányszobája, fehér függönyeivel s virágos ablakával, a régi utca Csíkszeredán vasárnap, a protestáns imádsággal, egész Erdély a hegy szirtjei havával s a napfelkelte panorámájával úgy világított körülötte, hogy ezen nem tört át se homály, se csalódás, se bánat. Hajlott vállai fölött ahogy ült és hallgatott

és csak nézett, egy másik világ nyílt a két szeme tekintetén, valami olyan búfelejtéssel, gondúzással, gyönyörrel és szerelmetességgel, hogy ez egyenesen varázslatos volt. Ez olyan volt, mint egy teleszkóp ez a két szem, ahogy Cezárovich belenézett s megállott meglepetve. Ahová ez elsodorta, ez a tekintet a messzeségbe, már ott nem volt se bankzárlat, se gond. Ott mindent elfelejtett, még a kulcsait is a zsebében, mert nem csörgetett többet.

—Nézze csak Erréb kisasszony, — mondta válogatás nélkül a szavakban, — számomra a miniszter ajánlata sokkal becsesebb, semhogy magát elhagyjam menni, üres kezekkel, kedves kisasszony. Arról nem lehet szó, ismétlem, hogy itt a Bankban elhelyezzem. De lehet szó arról, ami túl van minden köznapiságon, ami nincs senkinek csak nekem a bankvezérek világában, egy luxus mondjuk, egy női tekintet, amire szükségem volna bizonyos percekben, mert az ember már nem tudja mit csináljon! Két női szem ami még megmenthet engem. Egy női tekintet, ami felejtet válságot és mindent. Lássá van itt gramofonom, a legszebb lemezekkel, rádióm is, nyolclámpásos, hogy New-Yorkot elfoghatom, ez mind nem használ. Maga feljön naponta este s így néz a két szemével az én két szemembe. Talán ez használ. Ne értsen félre, semmi mást csak néz. Nem is magáról van szó, csak arról ahogy néz. Csak a két szemét alkalmazom, mint ahogy vennék egy szép festményt, nagy horizonttal, egy tájképet a falra. Maga lesz az, akibe nézek. Semmi más csak ez. Egy jobb kilátás, mintha innen az Országház-térre nézek. Tehát ha ez konveniál magának! . . .

—Szívesen nézek, — felelte Rózsi angyalian, — nekem ez nem nehéz, — mondta.

S azzal boldogan távozott.

Azúr Manó

— Higgyen nekem kisasszony, — mondta a fiatal-ember s melegen szorongatta Klementina kezét.

Ez egy padon történt, a Margitszigeten.

Hogy mit higgyen, azt nem mondta. De ahogy a fák mindenfelől átszűrték a levegőt zöld lombjaik s leveleik rezgésével a fényben, ahogy a közelben s a távolokban virágok illatoztak s ahogy az egészre ráborult a nyári délután izzása egy felhőtlen kék égből, nyilvánvalóan erre a rezgésre és fényre, virágra és illatra bízta, hogy ez mind beszéljen helyette és megmondja, mit higgyen neki Klementina.

—Kérem én alig egy félórája, hogy ismerem magát, — mondta Klementina tartózkodással.

—Tévedés! — felelte lelkesen a fiatalember. — A mi két szívünk, — folytatta még lelkesebben, — már nagyon rég ismeri egymást, ha idáig nem is találkoztunk. Abban az egyetemes érzésben ami átfogja a világot, nekünk kettőnknek rég megvolt a magunk szerepe, ha nem is volt rá alkalmunk idáig, hogy egymással beszéljünk.

—Kérem, — mondta Klementina, — én csak egy egyszerű gépíró vagyok egy gyári irodában s nem nagyon értem az ilyen rejtélyes beszédet. Noha már hallottam olyasfélét, hogy két ember ki volt jelölve az egymás számára, még mielőtt tudott volna is egymásról. De azt hiszem, ez nem a mi esetünk kérem.

— Éppen ez a mi esetünk, kisasszony, — felelte a fiatalember állhatatosan és meggyőződéssel. — Engedje meg, hogy ezt kifejtsem magának és mindjárt meg fog érteni engem. Először is megmondom a nevemet, mert még be sem mutatkoztam. Nevem Azúr Manó. Bölcsészettanhallgató vagyok s mint ilyen, megvallom, körültekintéssel élek és a dolgok lényegét nézem. A dolgok lényegét abban az értelemben, ahogy

ezek beletartoznak egy általános rendszerbe. Abba az általános rendszerbe, ami a világ logikáját alkotja. Már most, jellemem megvilágítására még hozzá kell tennem, hogy szigorúan erkölcsös vagyok. Irányelvemül megőriztem azt a nemes intelmet, amelyet boldogult édesapám intézett hozzám mielőtt örökre elköltözött. »Fiam, mondta ez a kitűnő ember, én csak egy szegény református lelkész vagyok s nem hagyhatok rád múló kincseket. Csak lelkiekben ékesíthetek fel téged s e célból azt mondom neked: soha senkit ne gyűlölj életedben. Akármit tesznek az emberek ellened, légy szomorú, szenvedj, de ne gyűlölj.* Ebben az értelemben éltem idáig,— folytatta a fiatalember mind emelkedettebben. — Kiirtva minden gonosz indulatot a szívemből, csak azért éltem, hogy szeressek. Ebbe az alapvető érzésembe a kisasszonyt is befoglaltam. Egyszerű bölcsészettanhallgató létemre, a szeretet apostola vagyok. Tudtam, hogy fogunk találkozni egy nap. Ennek így kellett történnie.

S még melegebben szorongatta Klementina kezét.

—Igen, — folytatta, — ennek így kellett történnie! Minthogy szigorlataimra készültem, nem jöhettek ki előbb a Margitszigetre s nem találhattam itt, magam mellett, ezen az árnyas padon, hogy mindezt megmondjam magának. Nézze csak a szép kék eget fölöttünk, a sok virágot körülöttünk. Ez mind azt jelzi, hogy a kettőnk ideje elérkezett. Általában az élet is megjavult, a gazdasági feszültség megszűnt, a jövő a miénk! Ezt nem tagadhatja.

—Eszem ágában sincs tagadni valamit, — mondta Klementina, — de ön nagyon furcsán állítja be a dolgokat.

—Én úgy állítom be a dolgokat, — felelte a bölcsészettanhallgató, — ahogy azok világszemléletemnek megfelelnek. Jellemem megvilágítására, mint pót-lékot még meg kell említenem, hogy optimista vagyok, ami különben idáig sem lehetett kétséges a kisasszony előtt. Igaz, jó magam is nehéz időket éltem, mert

inkább szegénysorsú fiatalember vagyok, de bizonyos nélkülözések és általában anyagi természetű dolgok sohasem okoztak bánatot a szívemnek. Bízván egyrészt a gondviselésben, másrészt a viszonyoknak szükségzerű megváltozásában, azzal a derűs lélekkel néztem e perc elé, mint aki tudja, hogy ez a perc elérkezik. Tudtam, hogy egy nap, ezen az árnyas padon megfogom találni a kisasszonyt, mint aki itt várt reám.

— Én vártam magára? — kérdezte a kisasszony elámulva.

A fiatalember nem felelt. De a tányérsipkája alól olyan kedvesen nézett, olyan derűsen és fiatalon, hogy Klementina elnevette magát. A fák mind zöldeltek körülöttük, a virágok illatoztak s a kék égben a fejük fölött, fecskék röptek hirtelen zuhanásokkal, féloldalt borulva. S mindenfelől ezen a nyári vasárnap, más fiatalok jöttek az utakon virágok között.

—Az élet furcsa, — mondta Klementina és sóhajtott.

—Az élet szép, — felelte a fiatalember s csak szorongatta a leány kezét.

—Hát nézze csak, — szólott Klementina s még várt egy percig, eltűnődve. — Hát nézze csak, — kezdte újra, — már mondtam magának, hogy én csak egy egyszerű gépíró vagyok egy gyári irodában. Én is nehéz időket éltem és ez ma az első vasárnap, hogy kijöhettem a szabadba, egy kicsit pihenni és üdülni. Hát én nem bánom, legyen úgy, ahogy maga azt mondja, hogy ugyanis ennek így kellett történnie. Hogy ennek így kellett történnie, hogy mi itt találkozzunk ezen az árnyas padon, ahogy mondja. Hát legyen ez a sors, ha úgy akarja, egy szebb jövő mondjuk, mert az ember azt mindig szívesen hallgatja, ami egy szebb jövőről szól. Azt sem tagadom, hogy maga tetszik nekem. De nem volna szabad, hogy bolondítson engem.

— Mondtam már, higgyen nekem! — felelte a fiatalember áhítattal.

—Hát akkor menjünk uzsonnálni a tejszarnokba,
— mondta Klementina.

—Úgy van, menjünk uzsonnálni! — helyeselte a fiatalember, de nem mozdult, ahogy még mindig a leány kezét szorongatta.

Kék selyemnyakkendő

A születésnapomon elküldtek Keszeg nénihez aki keresztanyám volt. Zord kis keresztanyám, öreg anyó, aki a faluvégen lakott.

— Nagyon fog örülni neked! — mondta jó anyám.

Boldog szívvel mondta ezt ahogy öltöztetett, mi-csoda gonddal! s még nagyobb gonddal kötöztetett egy kékselyem szalagot csokorba a nyakamon, a kis bársonyruhám gallérja alatt. Kis kopott bársonyruhám volt ez amit ez a kékselyem szalag, fénylő színével dús csokorba kötve, még elnyűttebbnek mutatott. Már rég ki is nőtem ebből a bársonyból amellet hogy ez a kékselyem szalag a nyakamban, valami szent szépségekig emelt. Soha szebb nyakkendőm nem is lehetett, mint amit ez az anyai kéz kötött rajtam annyi gonddal, szakértelemmel s művészettel ebből a kékselyem szalagból amit kiválasztott régi holmijai közül, amit legjobban őrzött, ápolt s féltett, menyasszonyi emlék amiből nyakkendő lett, gyönyörű kékselyem szalag! Még sokáig babrált rajta, nézte, forgatta, megint oldotta, megint kötötte, igazgatta, simogatta, aztán, végül, a hajamat is megsimogatta, s úgy egészében, ahogy voltam maga elé állított a kis kopott ruhámban a kék nyakkendővel s hosszan nézett gyönyörködve.

— Nagyon helyes vagy! — mondta, — s milyen gyönyörű nyakkendőd van, kisfiam, szívem! — sóhajtott elragadtatva. — No most indulj, — biztatott,— aztán szavalj is egy verset keresztanyádnak!

Az apám is hallotta ezt, aki a tornácon állott s nézett, ő is nézte a szép nyakkendőmet. Jó apám, aki mindig olyan búsan nézett.

— A tulajdon verseidből szavalj egyet keresztanyádnak, — szólott utánam büszkeséggel.

Amint indultam a kis kopott bársonyruhában a kékselyem nyakkendővel, majdnem sírva is fakadtam. Majdnem sírva is fakadtam elsőbben is ettől a kékselyem szalagtól amit a nyakamban éreztem. Majdnem sírva fakadtam az anyám s az apám hangjától is, olyan érzelmes kis fiú voltam. S mert úgy át voltam itatva attól a jóságtól s szerelemtől amit e hangokból kiéreztem s ami elbűvölte a szívemet. A kis kopott bársonyruhában s a kékselyem nyakkendőben is szegény szüleim szívét éreztem. Legjobb szerettem volna itthon maradni kis házunkban a Maros partján ezen a szép szomorú születésnapomon, ezzel a szép nyakkendővel a nyakamban. Legjobb szerettem volna leülni a kertben, az eperfa alá és sírdogálni magamban. Mert keserű érzelmességemben, a szívem mélyén, valami névtelen bánatot is éreztem. Olthatatlan vonzódásomban az anyámhoz és apámhoz, az ő balsorsukat is átéreztem és minden szomorúságukat. Minden szomorúságukat ebben a selyemszalagban amit a nyakamba kötöttek. Egész bús életüket átéreztem, szomorú szegénységüket is éreztem, a közös sorsnak és bánatoknak olyan átható erejével, ahogy azt gyermek ritkán érzi. Ahogy azt gyermek sohasem érzi egy kékselyem szalagban. Oh istenem, éreztem is ezt a balsorsot és szegénységet, ezt a kékselyem szalagot is, abban a permanens meghatottságban, amelyben készséggel fakadó könnyeim, ahogy gurultak az arcomon, valami üde gyönyörbe áztatták a lelkemet. Szinte láttam a könnyeimet, mint a gyöngyöket, a kékselyem nyakkendőmön.

Tizenkétéves lettem ezen a napon s már számos bús verset írtam. Talán már száz verset is írtam termékeny megsebzettségemben, s amelyeket az apám

mind átvett mint komoly értékeket és gyűjtött a fiókban. Olykor éjjel, a szobámból, hallottam hogy felolvassa egy-egy versemet az anyámnak. Ott ült az anyám ágya szélén és onnan olvasta és szavalta, az ágy széléről a versemet. S csak ahogy ő olvasta és szavalta ezeket a verseket, éreztem igazában, hogy ezek milyen szép versek. Hogy a tulajdon bánatait találja meg az én gyermeki szívemben. Mint ahogy én megtaláltam az ő szívét az én szívemben. S akkor, ahogy én is sírtam az ágyamban a sötétben, ők is sírtak a lámpafénynél ketten.

Úgy hát csak mentem, mendegéltem az úton, a faluvégre, keresztanyámhoz a kis kopott bársonyruhámban, a kék nyakkendővel. Kora délelőtt volt s a fehér por felkavarva, átítatva fénnel s kivilágítva, mint egy tündérfátyol szállott a magasba s visszahullott a nyírfákra amelyek az út szélén álltak. S visszahullott rám is. Verebek sípongva szálltak és egy szénásszekér haladt mellettem két ökörrrel az igában s valami ősi nyugalom ritmusában. Olykor leültem az árokparton kis virágok közé a kis kopott bársonyruhámban a kékselyem nyakkendőmmel és csak ültem és csak vártam és csak néztem az eget és a verebeket, amelyek sípongva szálltak és csak búsultam és eltűnődtem küldetésem céltalanságán, távoli keresztanyámon a közeli faluvégén, vájjon miért is megyek hozzá ilyen ünneplőén, a kékselyem szalaggal? Lekötve minden érzésemel a szülői házhoz, körülhatárolva a magam szűk világától, keserű boldogságom nem is kívánt kiszállni önmagából, ahogy ösztönösen féltette kincseit. Nem is kívántam látni keresztanyámat, ahogy ezen a közeli faluvégén, mind távolabbnak tűnt, mind távolabbnak a szívemtől, mind riasztóbbnak, mind szárazabbnak és vigasztalannak, egy egész külön bánatnak ezen a szép szomorú születésnapomon. Mind távolabbnak attól a kékselyem szalagtól, ami lengett a nyakamban.

Ó ahogy megint indultam s mentem mendegél-

tem s megint leültem az árokparton a kis virágok közé, már egészen átváltoztam ünnepi külsőmben, már egészen szürke voltam az út porától, szegény kis vándorfű, amint ballagtam fáradtan. Mégis csak kiértem a faluvégre, keresztanyám házához, a kerítés tövébe, átjöttem egy kis deszka hídon az árok fölött s kacsák fölött, akik vígan úsztak a szennyes sárga vízben. A küszöbön még haboztam, még csak álltam s vártam s nem is tudom mire vártam. A verseim közül válogattam, hogy melyiket szavaljam. De minden versem, minden hangjával s bánatával, egy más világba zengett erről a küszöbről, s a száz közül nem találtam egyet, ami ide rímelt éhez a kis házhoz s éhez a küszöbhez. S amint benyitottam a kis kerti kapun s üdvözöltem keresztanyámat, hirtelen sírva is fakadtam. Rámnézett a tűzhely mellől ahol ült és kavart, kis száraz anyó, két szűrős szemmel a főkötője alatt. S ahogy csak álltam az ajtóban, porosan a kis bársonyruhámban és sírtam, remegő kezemmel megoldottam lassan, a kékselyem nyakkendőmet.

Nyár

Mikor eljött a nyár s hazatértem Gyarmatra kitűnő bizonyítvánnyal, az apám megsimogatta a hajamat és hosszan nézett, ahogy azt szokta. Mert mindég így szokta azt, hogy hosszan nézett és közben mondani akart valamit. Aztán, végül, nem mondott semmit. Nyilván úgy gondolta, hogy már az is elég ha csak mondani akar valamit. Hogy én ezzel is beérem. Hogy voltaképen nincs is semmi titka, amit megmondjon. Hogy nincs is semmi dolog ezen az égvilágon, amit mondhat. Ő az én apám, ez pont elég, hogy én ezt tudom. Azontúl nincs mit kutatni, mit mondani. Nyilván így gondolta jó apám, aki kántor

volt Gyarmaton. Különbem sem volt beszédes ember, mert hogy olyan gyakran és olyan sokat énekelt a templomban és temetéseken.

De itt volt a nyár, a poros nyár Gyarmaton, és tizennégyéves voltam! Megáldva fantáziával és lelki nyugtalanságokkal, vártam az élményt, Gyarmaton az élményt! és halálra untam magam. Reggel kijöttem a kertbe, ahol négy szál mák nőtt magasra s néztem a méheket ahogy szállnak rája, ahogy szállnak erre a négy szál mákra. Az egész kert ez a négy szál mák volt a méhekkal rajtuk s akik eltűntek a kelyhekben s megint előkerültek, karcsú derekuknak valami kéjes vonaglásával. Málcsi néni is feltűnt a pitvarajtóban, ahonnan kövéren és szívszorongva nézett a nyári nap elébe, mert már reggel szenvedett a melegtől és fújta a levegőt magától. Feltűnt és eltűnt s úgy járt naphosszat szótlánul magában s legyezgette magát egy újságpapírral mindenütt az arcába és a mellébe, mélyen bele a mellébe, ahogy a ruháját kihajtotta a mellén s az ingét is behajtotta. Olykor néztem, gyermeki szemérmességgel, tisztelettel és ragaszkodással, milyen vastag melle van nagy gömbökre osztva és kipárnázva, holott alig evett valamit jó Málcsi néni s csak ült az asztalnál ebédnél s vacsoránál elmélázva s fűjdogálva. Két kis ablak a szobánk falán sűrűn be volt függönyözve zöld fátyollal a legyek ellen s belül is a két kárpit szárnyával, mégis irtó meleg volt a szobában s mégis legyek szálltak. A házi macskánk a hátán feküdt a szék lábánál a padlón s a teli hasát mutatta fájdalmasan feldagadva, imminens kölykezése előtt. Muki kutyánk, szerény korcs, elaggott és az élet terhétől fáradt, már nem is kereste többé a két szeme szürke hályogával a hajdani világosságot, már nem is emlékezett rája, ahogy megadta magát vakságnak s örök homálynak. Egyetlen tehenünk, nem lévén mező a nagy szárazság miatt, az istállóban töltötte napjait s onnan bögte ki, négy vályogfal közül, tompán és nosztalgiásan, elepedt hangjait a csendben,

micsoda csendben! hogy hallani lehetett a feckeszárnyak suhogását a kék izzásban odakünn. A tehén mellett, jó szomszédságban, az apám gebéje állott a bordái csontvázával a bőre alatt mozdulatlanságban és sokáig tűrte a vérszopókat a gerincén, amíg lecsapott rájuk a farkával. A szolgáló hozta a tálat s egy egész raj légy keringett körül abban a világos háttérben, ahonnan belépett a szobába. Egy egész raj légy egy pillanatra, amíg betette maga mögött az ajtót. Nem is láttam, mit eszem, a tányérom fölé hajolva, a homályban. Tájékozatlanul, csak az ízéről ismertem meg az ételt s még így is tévedtem nemegyszer, egy-egy léggyel a fogam közt. Olykor künn, az úton a porban, ment egy szekér és zörgött. Olykor, valami tompa súrlódásban, a juhnyájakat lehetett érezni, ahogy mennek a napfényben s a porban, száz és száz birka a gypajaik súrlódásával. Olykor egy hang szólott a látatlanból, egy fiatal hang kurjantva, egy kolomp is szólott s megint zörgött egy szekér. Olykor, a déli harangszóval, a déli harangszóval, mint egy nagy dongóval aki szállott, a révész hangja is hallatszott ahogy közelebb ért a Szamoson a komppal, mind közelebb a parthoz s kikötött átkozódva. S mikor megrezzent a fal s az ablaküveg a falban, tudtuk az uraság hajt erre az autóval.

A néni fújta a levegőt maga körül s mind mélyebbre tárta ki a keblét. Az apám szótlán evett, ivott, hozzászokva a sötéthez s aztán elmerengett, két foga közt egy fogpiszkálóval. A szolgáló megint jött, megint ment, párologón a tálaktól s önmagától, két olyan meztelen lábon, két olyan súlyos, olyan kérges, olyan vörhenyes lábon, mintha gránitkőből volnának kimintázva a körömvégek halottiságával s a vaskos ujjak elevenével.

—Tészta van? — kérdezte az apám s amennyire láthattam a homályban, jóindulattal engem nézett.

—Tojásos galuska van! — mondta Málcsi néni irtózáttal.

— Már hozom is! — mondta a szolgáló s ment s megint föltűnt a küszöbön ahogy jött vissza, a légynepséggel a fényben, egy pillanatra.

Mikor letette a tálat, megállott az asztal végében azon a két borzasztó lábán, mint két téglán. Úgy tűnt, hogy nem csak él, nem csak virul, de fel van építve, mint egy szobor húsból és sziklából. Az egész lénye, a homályban is sugárzón, duzzadt a melegtől s az egészségtől. Egész lénye át volt itatva valami örökkévalóságtól.

—Mehalt öreg Mózsi! — mondta. — Már keresték a tekintetes urat a községből, — jelentette az apámnak.

—Mehalt? — szólott az apám s nyelt. Úgy szólott kántorszerűen, csak épen, hogy szólott s megint nyelt.

—Mehalt? — mondta jó Málcsi néni s még jobban tágitott a mellén s fűjt.

Azzal vége is volt. A szolgáló ment, a macska nem mozdult a hátán, Muki nézett a hályogos szemével, a tehén bögött a pitvarból, a négy mákon a méhek szálltak s a kék izzásban a fecskék szálltak, megint jött egy nyáj, megint szólott egy kolomp, megint zörgött egy szekér az úton s a porban. S lehetett érezni a nagy melegben s a nyárban, az étel szagában s a szobában s a tojásos galuskában, hogy öreg Mózsi meghalt. Hogy meghalt valahol a szomszédban, magában.

Így múlt egy óra, két óra, átmenet nélküli egy^ formaságban. Megint kijöttem a kertbe nyugtalan szívemmel, a tizennégy évemmel valami keserű céltalanságban. Benéztem az ólba a tehénhez s a gebéhez s testvériesen csatlakoztam a sorsukhoz s névtelen bánatukhoz, a magam sorsával s bánatával a vályogfalhoz dőlve. Künn, az ól előtt, a trágyadomb füstölgött s valami aranytömbnek tűnt a fényben egy aranykakassal rajta vezéri állásban s aki mereven nézett két sárga szemével minden tekintet s kifejezés

nélkül, holott mindent látott, mindent megfigyelt és érzett. Az izzó melegben, ahogy újra indultam s bandukoltam a kertkerítés irányában, a fehér országút nyúlt ki előttem az eperfák szegélyével olyan vakító transzparenciákban, hogy a levegő súlyos masszája ami megfeküdt, tört gyémántok porzásának tűnt. Maga a való por, kétfelől az úton, mint egy-egy dús kárpit, kivilágítva s fényvel átítatva lengett a magasban, ahol egyhelyben dalolt egy pacsirta remegő szárnyakon. Aztán jött egy ökrösszekér, a két állat ősi nyugalmaival az igában s a fényben s a négy szarv az igák fölött négy aranyágnak tűnt az aranylevegőben. A béres, a szekér oldalának dőlve, állva aludt elveszve időben és térben s megrázkódva időnként göröngyökön s kátyúk fölött, csak döcögött tovább szürke-gatyásán, nem tudni hová a végtelenségben. S a Szamos a mélyben, a fűzek alatt, ezüst vizeit sodorta az ökrökkel, szekérral s béressel egyirányban. S egy gólya szállt kinyúlt lábakkal s mozdulatlan szárnyon a mozdulatlan atmoszférában. S a partmenti virágokból, rozmarinból, borókából, pitypangból s kakastaréjból fojtó aromák szálltak, ahogy ez mind állott és száradt ez a sok virág, vad nefelejts, szagos müge, szöszvirág, a sok vad ánizs, szarkaláb, babszakáll, poloskamag, madártej és szalmavirág, ahogy ez mind állott és száradt elaléltnan, elhagyva a színét s szinte beleolvadva a napba és izzásba, valami ezüstös reflex-szel a megtorpanó levegőben s a nagy világosságban. S hirtelen a csendben, a fényben és izzásban, a révész hangja hallatszott a Szamos felől s ez olyan furcsán hangzott, ahogy az ökrösszekér az úton s a gólya a levegőben s a sok virág a parton mintegy rá volt borulva erre az egyetlen hangra. A komp jött, kikötött s hozott egy koporsót.

Oh Istenem, az élmény! gondoltam s szaladtam a nyugtalan szívemmel s megáldva fantáziával. Az élmény! gondoltam, mert sohasem láttam ilyen szomorú koporsót, ilyen ragyogó nyárban, ilyen pör-

költ gyantaillatban s ennyi aromában. S ekkor láttam a bérest mégegyszer, aki ébredt a szekér oldalában s a két ökröt aki megállott az aranyban s az igában. A gólya már messze szállt akkor úttalan útjában az égen s a láthatárban. De a szekér megindult új rakományával Mózsai irányában. S befordult az útról a dülőnek s eltűnt a faluvégen, kis fehér házak sarkában a fényben.

Már ekkor két ember is jött poros feketében, aki a kompon érkezett s már a kertkerítés mellől kiáltott az apámra. Rögtön fel is mentek a tornágra, a négy szál mák mentén a fehér tornágra s leültek otthonosan, a homlokukat törülgetve, két szomorú ember, a melegtől szomorú ember, poros feketében. Az apám kijött pipával a szájában, a szolgáló is benézett az ajtón s csak állt a küszöbön és bámult a két vörös lábán. Nem volt sok beszéd, csak egy-egy rövid szó, alig egy szó, inkább csak egy-egy hang, egy-egy tekintettel, egy-egy kézmozdulatait a három ember között ahogy elvégezték Mózsait, öreg Mózsait, ahogy elrendezték utolsó útját, papot és kántort, ahogy ezt mind elrendezték szakavatottan maguk között. Málcsi néni is kijött kövéren és kéken a melegtől s gyorsan behajtotta a ruháját a mellén, amint meglátta a két szomorú embert poros feketében.

Most ezek szóltak, ahogy megláttak engem is a tornácon.

—Itthon van a fiú! — mondták az apámnak.

—Itthon! — felelte és hosszan nézett, ahogy szokta s megint csak mondani akart valamit, ahogy nézett. Aztán végül nem mondott semmit. A hajamat simogatta s a pipája mögül köpött egy hosszút a padlóra.

A fiúcska

Bejött a szobámba Gyömbér Antal a kisfiával, akit kézen fogva vezetett elém. Egyszerű kis szomorú fiúcska volt, szépen megfésülve.

— Hajolj meg szépen a bácsi előtt, — mondta Gyömbér, — mert ő nagyon szeret téged.

Hát ez az, amit nem tudtam. Hogy én szeretem ezt a kis szomorú fiúcskát, így szépen megfésülve. Most láttam talán másodszor életemben.

— Hát igaz, — mondtam, — nagyon szeretlek téged, — hagytam helyben, ahogy az ember udvariasan belenyugszik az ilyen, részben apai, részben önkényes kijelentésekbe.

A kisfiú meghajolt s lesütötte a szemét. S azontúl szótlanul állott, mint akinek nem is sokat számít az, ha szeretik-e vagy sem. A szőnyeg virágmintáit bámulta, a két szemének olyan merev tekintetével, valami olyan végérvényes tekintetével, mint aki ebből soha nem fog engedni.

—Ma lett kilencéves, — mondta Gyömbér s maga is állott és bámult. — Már otthon ünnepeltük, — folytatta. — Most délután úgy gondoltam, hogy felhozom hozzád, hogy te is gratulálj neki a születésnapjára.

—Ezt nagyon helyesen tetted,— feleltem, hogy mondjak valamit.

Aztán nyújtottam a kezem a kisfiú felé. Valahogy a szőnyeg s a két merev szeme közé ékeltem bele a kezemet. Meg is látta ezt a baráti kezet s némi habozás után el is fogadta. De azért, olthatatlanul, csak a szőnyeget bámulta. Kis zavart lelke oda volt tapadva a virágos mintákhoz azzal a konok érdeklődéssel amit csak az ilyen kis szomorú fiúcskák tudnak, ilyen szépen megfésülve.

—Hogy hívnak, fiacskám? — kérdeztem.

—Oh Istenem, — felelt Gyömbér, — hát nem

is tudod, hogy hívják!? Pedig úgy hívják, ahogy téged. Lajosnak hívják.

—Bocsáss meg, elfelejtettem, — hebegtem.

—Úgy látom, — mondta Gyömbér.

—Az ember felejt! — mentegetődztem.

—Hát persze, ez az élet, hogy az ember felejt, — felelte Gyömbér s leült egy székre.

—A kisfiú nem mozdult s csak bámulta a szőnyeget.

—Ez az élet, — ismételte Gyömbér. S ahogy ült a széken, a homlokát törülgette. — Holott, látod, mi nem felejtünk, sem én, se Irmám, szegény jó feleségem. Mi téged soha el nem felejtettünk. Mi ma is szívesen gondolunk vissza azokra a szép időkre, amikor olyan jó barátságban voltunk! Mikor szomszédok voltunk a Maglód-utcában s te majdnem minden este ott ültél velünk a lámpa alatt, a családi asztalnál. Még ma is emlékszünk minden szavadra amit mondtál, minden tervedre amit szőttél, minden munkádra amire készültél s amit mind olyan szépen, olyan érdekesen kifejtettél nekünk. Nem is csalódtunk győzelmes tehetségedben. Te ma híres ember vagy, de mi ketten elmaradtunk az életben, jó magam és Irmám. Mióta eljöttél a Maglód-utcából, azóta mindig emelkedtél. A mi számunkra már csak az emléked maradt vissza, az emléked amit megőriztünk a szívünkben. S ebben a szellemben neveljük kisfiúkat is, ezt elhiheted nekem.

—Elhiszem, — mondtam tájékozatlanul s nem tudtam mit gondoljak.

—De hiszen tudod, — folytatta Gyömbér, — mennyire' szerettünk téged! Különösen drága Irmám mennyire szeretett téged! Már a rossz nyelvek meg is gyanúsították, olyannyira szeretett téged! Hát nem azt mondták, hogy a kisfiúnak te vagy az apja, hát nem ezt mondták! — fakadt ki felháborodva. — Oh Istenem, az emberek olyan gonoszak! olyan gonoszak! — fejezte be elbúsulva. — No mindegy! fogunk menni! — mondta még s felállott, a homlokát törülgetve.

Már akkor világosabban láttam a helyzetet.

—Valamit fogok adni Lajoskának! — mondtam.

—Ugyan kérlek! — szabadkozott, — nem azért jöttünk.

—Valami kis szerény ajándékot a születésnapjára.

—Hát azt nem bánom, — felelte Gyömbér, — valami kis szerény ajándékot. Mondjuk ötven pengőt. No köszönd meg szépen a bácsinak! — fordult a kisfiúhoz, miután átvette az ajándékot.

De a kisfiú nem mozdult.

— Miféle virág ez? — szólott végre a szőnyegre meredt szemmel, ahogy csak állott s bámult, kis szomorú fiúcska, szépen megfésülve.

Zsuzsika

— Kérem, — mondta a szobaleányom, — Kerty Benő úr van itt a leányával.

De már akkor megnyílt az ajtó és Kerty Benő belépett.

Belépett soványan és keserűen, azzal a feldúlt homlokával, amelyből dús haja, hősiesen, hátra volt fésülve s a nyakába omlott. Amolyan hitszónoki feje volt, tele gonddal s ősi bánatokkal. Az első lépésénél már megbotlott a szőnyegben. Ugyanakkor hátra-szólt a maga alázatos hangján:

— Jöjj csak Zsuzsika, ne félj semmit.

Zsuzsika jött mögötte s rögtön lehajolt s megigazította a szőnyeget. Ebben az első mozdulatában egész lénye benne volt, egész rendes, kispolgárius lénye.

—Nem félek, — mondta csendesen s barátságosan nyújtotta a kezét s biccentett a fejével. — Kerty Zsuzsi vagyok, — mondta.

—A leányom, — mondta Kerty, valami olyan

súlyos hangon, olyan keserű terhekkel a szívében, mintha nem tudom micsoda szörnyű vallomást tenne egy bíró előtt, a törvényszéken.— A leányom, — ismételte,— az én Zsuzsikám. Nagyon kitűnő jó gyermek. Nem tehet róla, ha az apja ilyen boldogtalan. S azzal leroskadt egy székre.

— Ne tessék így beszélni, — szólott Zsuzsika s maga is leült az apja mellé, egy másik székre az asztal mellett. — Ne tessék így beszélni, — ismételte, — manapság olyan kevés ember van, aki boldog. Aztán az ilyen hang el is riasztja az író urat, — folytatta, — s a cél semmiesetre sem az, hogy megijedjen tőlünk.

Ez olyan tisztán, kedvesen és világosan volt mondva, annyi közvetlenséggel, hittel és szerénységgel volt mondva, hogy meglepetten néztem erre a fiatal leányra.

—Oh kérem, én nem ijedek meg olyan könnyen, — mondtam ostobán, csak épen, hogy mondjak valamit.

— Annál jobb! — felelte. — Nem is szabad megijednie tőlünk. Manapság nem szabad megijedni a szegény emberektől, mert akkor az egész élet nem volna lehetséges. Akkor az ember nem merne kimenni az utcára. Manapság bátornak kell lenni. Ez az igazság.

És derűsen nézett rám, két kék szeme tiszta fényével.

Ez egy húsz-huszonkét éves, kis alacsony termetű, sovány leányka volt, egy kis gömbölyű szőke fej jelentéktelenségével. De ösztönös szerénysége az egész arcát bevilágította azzal az anyagi mélasággal, közönnyel és céltalansággal, amit bizonyos szent képek figuráin lehet látni egy templomablak világításában. Lehetett érezni benne, hogy valami mély érdektelenség fűzi éhez a világhoz. Hogy minden szegénysége ellenére, valami lelki szabadsággal tapad az élethez, amelytől nem vár semmit. Lehetett érezni benne, a szíve megadásával, azt a tökéletes reménytelen-

séget ami mindent magához ölel, amellet, hogy nincs egy vágya, se kívánsága, semmi. Lehetett érezni benne azt az életet, amelyet csak éphogy él a maga húsz évével, az érzékei függetlenségében. Lehetett érezni rajta, hogy úgy él gondtalanul a gondokban, boldogan a boldogtalanságban, hogy úgy él mintha meg volna halva.

—Nem fogunk soká zavarni, — mondta Kerty Benő, miután csak ült egy ideig és hallgatott. — Nem fogunk soká zavarni, — ismételte s széles tenyerével, a csontos ujjak mozgásával, még hátrább nyomkodta dús haját a homlokából. Ahogy csak tudta úgy nyomkodta dús haját a feje búbjára s a feje búbjáról a tarkójába. Már egész meggyötört feje volt. Igazi hit-térítő feje volt. Igazi mártírfeje. Már minden haja, kinyomkodva a homlokából a nyakában volt, hogy ott a sors megragadja s tovasodorja s elhajítsa.

—Nem fogjuk soká zavarni, — mondta Zuzsika is egyszerűen.

S ahogy várni látszott, hogy az apja beszéljen, egyben látszott rajta mennyire mindegy neki, akár beszél-e vagy sem.

—Arról van szó, — mondta Kerty végre, — arról van szó, hogy nincs lakásunk.

—Hogy nincs lakásunk, — ismételte Zsuzsika, mint a visszhang, érzéktelenül.

—Mint egy madár az ágon aki hall egy hangot és sípol utána, úgy ismételte ezt.

—Az este óta nincs lakásunk, — magyarázta Kerty Benő.

—Az este óta, — ismételte Zsuzsika.

—Az este óta csavargunk az utcákon.

—Kéz-kézben csavargunk az utcákon, — mondta Zsuzsika.

—Még szerencse, hogy szép idő volt, — mondta Kerty Benő.

—Hogy nem fújt a szél, — mondta Zsuzsika.

—Mert hogy nem tudok munkát találni, —

mondta Kerty Benő, — holott a jövő hétre van némi kilátásom.

—Szép kilátásunk van a jövő hétre, — mondta Zsuzsika, a legboldogabb reménytelenséggel.

—De most már nagyon fáradtak vagyunk, — mondta Kerty Benő s fésülte a haját a nyakába. — Holnap kezdjük előlről s talán találunk egy kis szobát kettőnknek, ahol megpihenünk. Erre az egy éjjelre adjál szállást nekünk.

—Erre az egy éjszakára, — mondta Zsuzsika egyszerűen. — Én elalszom egy kanapén, egy vackon, akárhol. Nekem olyan mindegy! En úgyis rögtön elalszom.

Azzal felállott a kis szőke fejével, olyan fiatalon s olyan céltalanul a világban s körülnézett a kék szemével a szobában. Aztán ment egy lépést és csak nézett mint egy idegen világban. Nem is tudta mit néz, hova néz, miért néz, csak nézett.

—Nem tehet róla, hogy az apja ilyen boldogtalan, — mondta Kerty Benő.

—Mondtam már, ne tessék így beszélni, — felelte Zsuzsika a fal tövéből, ahol állott és csak nézett. Igazi angyal egy régi képen ahogy csak állott és csak nézett.

Faluhely

Gyarmaton, a piactéren, kopár akácok között, néhány ember ácsorgott s várta az esti csillagot az égen.

A sarkon, egy kis sárga házban, egy üvegajtó fölött egy cégtáblán, megláttam régi barátom nevét. Régi barátom nevét egy cégtáblán, egy kis fűszerüzlet fölött, a kis sárga házban. Kálmán Izsó! mondogattam magamban, no lám, milyen sokra vitte! Itt van a boltja, Gyarmaton, a piactéren, távol a világ zajától. Távol a világ zajától, abban a kisvárosi nyu-

galomban, ami ráborult az üvegajtóra, a cégtáblára, a kopár akácokra, ráborult az egész térre, az egész bús piactérre, azokkal a szomorú ácsorgókkal, akik az esti csillagot várták s készültek a templomba. Ezek közül is ismertem néhány kitűnő embert, még gyermekkoromból. Néhány kitűnő embert, akinek most már hosszú szakálla volt és ájtatosan várt és készült a szent estére a kopár akácok mentén. De a szívem inkább Kálmán Izsóhoz vonzott. S miközben varjak szálltak alacsonyan a levegőben, benyitottam a boltjába.

Egy kis csengő szólott az ajtón. Dús özöne mindenféle szagoknak ütötte meg az orromat. Valami más világba léptem ahogy benyitottam a kis boltba. A kis boltba ami tele volt a sarkokban ostornyelekekkel és petróleumüvegekkel. Nem tudom micsoda boldogságot éreztem, micsoda különös megnyugvást ezekre a dús szagokra, ostornyelekre és petróleumüvegekre. Valami fojtott élet hangtalan és ősi illata szállott, valami történelmi beraktározásban. A múlt, a jelen, a jövő, mind együtt volt itt egy külön természet vegyületében. Minden össze volt préselve és kondenzálva a különböző szagokban. Ezekből, olykor, egyegy domináns vált elő, valami régi sajt szellője tört elő a többi szagokból, száradt citromok és aszaltszilvák fuvallata fölött. És Izsó a pult mögött ült és filléreket számolt.

— Mi tetszik? — kérdezte, anélkül, hogy felpillantott volna.

Csak a hangomra emelte fel a fejét és nézett. Úgy nézett a pult fölött, a fillérjei fölött meglepetten, mint egy más világból. Úgy nézett, mint valahonnan nagyon messziről s mégis nagyon közlről, úgy nézett! Úgy nézett, hogy az egész arca derülten elváltozott. Úgy nézett a sok bűzös illatban, mint az illatok remetéje. Úgy nézett, hogy kis gyér bajusza alatt egy sor fekete foga látszott.

— Te vagy az? — mondta, — te vagy az! —

—fokozta egy hanggal magasabbra, — nohát ezt nem álmodtam! — mondta s felállott, a két karját kitarva. — Te vagy az, régi pajtásom Hlatyi Barna! — s a nyakamba omlott a gyér bajuszával, a fekete fogsorával, összes illatával s izraelita zokogással.

—Nyugodj meg! — mondtam, magam is meghatva ennyi bűzre és effúzióra, — az élet látod, mégsem olyan sorvasztó, mint gondolná az ember. Megláttam a nevedet a cégtábládon, — folytattam, — s minden emlékem feltámadt a szívemben. Minden ifjúkori emlékem veled itt Gyarmaton s a környéken. Minden emlékem régi szép időkől!

—Én is gyakran látom a te nevedet az újságokban, — felelte, — a te híres nevedet az újságokban. Hát te ilyen híres ember lettél, Hlatyi Barna! nem hiszek a szememnek! öh Istenem, — sóhajtott, — az élet nem is olyan borzasztó, igaz, csak nagyon furcsa az élet, nem igaz? Te elkerültél Pestre, a nagyvilágba, én itt maradtam Gyarmaton, ebben a kis boltban a családi házban. S most mégis, itt találkozunk ketten!

S megint sírt s a nedves arcát, a könnyeivel vegeyesen, beletörölte a nyakamba. S az ostor nyelvek merev élettelenége kísérte a sarokból ezt a jelenetet, a petróleumüvegek kéklő derűjével.

De akkor nyílt az ajtó. Egy hang szólott be az Utcáról s egy hosszú szakállból, egy hang:

— Az égen van a csillag, Izsó! Gyerünk a templomba.

Gyarmatiak

Mikor az új tanító megérkezett, mindenki bejött a szobába, hogy lássa és megcsodálja. Mert noha egész fiatalember volt, de már nagy hír előzte meg. Mint egy apostolt, mint egy szent fiatal embert olyan kitűnő hír előzte meg.

— Idáig Gyarmaton lakott, — mondta jó apám a szoba közepéről ahol szónokolt és bemutatta a tanítót a háznépének, aki erre a csodára összegyűlt. — Árva gyermek létére sokat nélkülözött s úgyszólván csak az gondoskodott róla, aki az ég madarairól. De már korán feltűnt tehetségével és szorgalmával s mint példás tanuló végezte el az iskolákat.

A nagyapa is itt volt a szobában és figyelte jó apánkat, aki beszélt. Mivel aggkora ellenére még igen jó hallása volt, minden szót megértett. Minden szót megértett és élvezett és egészen boldognak tűnt.

—Már csak a vidéken vannak ilyen kitűnő fiatal-emberek, — mondta. — Azaz hogy nem is mindenütt a vidéken — magyarázta,— de az én hazám, az én szűkebb hazám a Szamos mentén, szinte bővelkedik a tisztességnek és az erénynek efajta példányaiban. — Mert így beszélt nagypapa, szokása szerint, ilyen választékos modorban. — Amikor én fiatalember voltam, — folytatta,— jó magam is Gyarmaton laktam s ott végeztem az iskoláimat. Sok társam aki együtt tanult velem, mind bevált az életben, mint kitűnő ember. Például ott volt mindjárt Bittér Sándor és Báron Elek. Az előbbi körorvos lett, a másik segédjegyző. Hej a régi szép idők! — sóhajtott nagypapa és majdnem sírt.

—Bizony, — folytatta jó apánk, — a régi jó időkben minden máskép volt s ma már csak elvétve akad egy-egy fiatalember, aki megőrizte a szívében a multak hagyományait. De az erény önmagában hordozza jutalmát s innen van, hogy ezt a kitűnő fiatalembert végre, annyi munkája és küzdelme után, a magunk körében üdvözölhetjük. Épen Bittér körorvos úr és Báron Elek segéd jegyző úr ajánlotta hozzánk s remélem jól fogja itt érezni magát.

—Igen rokonszenves fiatalember, — mondta Róza néni a szemüvegén keresztül.

—Nagyon komoly embernek látszik, — mondta egy másik hölgy aki szomszédunk volt a folyosón s

ebben a minőségében jött be hozzánk a tanító csodálótára. Még mások is bejöttek a szomszédból, jó ismerősök és barátok, akik szűkös életüket úgy élték le ebben a nagy népes házban, hogy minden iránt érdeklődtek ami nem az ő dolguk volt.

A tanító az asztal mentén állott, sápadtan és fiatalon. Igazi vidéki fiatalember volt, csöndes, egyszerű, alázatos. Két kék szeméből valami odaadó jóság sugárzott s lehetett érezni rajta, hogy a szegényes külsők alatt, micsoda nemes, érző lelket rejt. Csakugyan lehetett érezni benne az árva gyermeket s aki hittel Istenben, megadta magát a sorsának. A kalapját szorongatta a kezében és csak állott és csak nézett.

—Mért nem szól egy szót? — kérdezte Róza néni a szemüvegén keresztül, egy tanulságos tekintetével.

—Valóban nagyon komoly fiatalember, — mondta a másik hölgy. — Talán még nincs is húszéves. A szókék mindig fiatalabbaknak látszanak, mint amilyenek valóságban.

—Azért nem szól egy szót, — magyarázta nagypapa, — mert a vidék nem sokat beszél. A vidék tele van benső érzéssel s erről hallgatni szokott. Én is csak azóta beszélek többet mióta öreg ember lettem, mióta városi ember lettem, — fejezte be nagypapa s megint azon volt, hogy majdnem sírt.

De most megint jó apánk vette át a szót, mint aki a legokosabb ember volt a családban.

— A fiatalember azért nem beszél, — kezdte szónoki lendülettel, — mert ebben az új környezetben, ebben a mi jó családukbán, ahol először jelent meg életében, a szíve mélyéig meg van hatva. Az ő számára aki idáig nem mozdult el Gyarmatról, ez egy új élmény, egy új élet kezdete. Mögötte van a falu, a vidék, a Szamos partja a régi füzekkel és szürke pacsirtákkal, a dolgos ifjúság és minden emlék s előtte van a város, az idegen miljő, a jövő! Azt már mind tudja és érzi, hogy mitől búcsúzott el, mitől vált meg, mikor eljött hazuról, de azt még nem tudja, hogy e lelki kincsek

helyett mit fog kapni cserébe. Biztosíthatom fiatalember, — fordult most egyenest hozzá,— hogy nálunk nagyon jó dolga lesz és mint földiek és igazi barátok körében mindent meg fog találni, amire szívének s lelkének szüksége van. Nem is szólva arról, hogy mi itten, a mi családjunkban, híven megőriztük a gyarmati tradíciókat és távoli szülőföldünkkel a Szamos partján, állandó kontaktusban vagyunk. Szóval ami az ön számára szép és felejthetetlen dolog volt Gyarmaton, azt nálunk is meg fogja találni. Most pedig lefogunk ülni a vacsorához! — fejezte be jó apánk azon az irányzatos hangon, amellyel a szomszédokat kívánta távozásra bírni.

De még be sem fejezte, mikor Kati szakácsnénk behozta a tálát. Behozta a tálát s majdnem elejtette ahogy meglátta a tanítót.

— Jaj, a Berci! — mondta, — a Berci, Gyarmatról!

S izzón nézte a két fekete szemével.

Három kis fiú

Hárman voltunk kisfiúk ebben a szegényes házban Fáni nagynénénknél, ahol nevelkedtünk. Engedelmes, tanulékony, szerény kisfiúk voltunk, gonoszág nélkül a szívünkben. Már éreztük az élet súlyát s zord kötelezettségeinket szegény sorsú kisfiúk létünkre. Tudtuk, hogy jó szüleink áldozatokat hoznak értünk, hogy a fővárosban tanulhassunk s noha szűkösen, de itt megvonulhassunk könyveink között jó Fáni nagynénénknél, ebben a szegényes házban. Még a nyáron boldogok voltunk odahaza Nyírbogdányban, de ezeket a szép emlékeket már-már eltemettük a szívünkben, hogy varázslatos visszatérésük meg ne gyöngítse bennünk az akaratot és az energiákat.

És csöndesen ültünk hárman az asztalnál és tanulunk. S alig váltottunk egy-egy szót egymással, csak

néha-néha sóhajtottunk. S noha nagyon igyekeztünk, hogy felejtsünk, mégis, akaratlan, egy-egy múló pillanatra, visszatértek a szép letűnt idők a szívünkbe. Olykor, mint egy tündöklő kép a messzeségben és a nyári fényben, Nyírbogdány megjelent lelki szemeink előtt, vadvirágos rétjeivel s a Szamos partjával, ahol annyit játszadoztunk! S úgy éreztük magunkat, fiatal szívünkben, az asztal körül ahol ültünk és tanultunk, mintha fiatal rabok volnánk. Mintha fiatal rabok volnánk, minden jótól örökre elszakadva. Elszakadva a nyírbogdányi virágos rétektől és a Szamos partjától. Elszakadva jó szüléinktől kis vidéki házunkban.

— Még ezelőtt két héttel milyen jó dolgunk volt! — mondta Illés, aki a legidősebb volt köztünk.

— Milyen szépen füttyült a rigó a szilvafán! — mondta Kálmán, aki mindig szerette a kis madarakat.

Már csecsemőkorában szerette a kis madarakat s ujjal mutatott rajok a pólyából, ha meglátott egyet a derús kék szemével, ha meglátott egy fekete rigót a kék szilvák között az ágon.

— És emlékeztek, — mondtam én, a feslettszélű könyvemről felpillantva, — milyen szép felhők szálltak az égen alkonyatkor! Olyan szép piros felhők, mint egy bóborkabát.

S noha nem akartunk emlékezni szép nyári élményeinkre s noha el akartuk temetni a szívünkben minden szép emlékünket, mégis időnként áttörtek a szívünkben ezek az emlékek, a felejthetetlen gyönyör fájdalommasságával. S ahogy hárman voltunk kisfiúk ebben a szegényes házban s ahogy így ültünk hárman az asztalnál könyveink előtt, az egymás könnyét láttuk a szemünkben.

— Jaj! — mondtuk egyszerre, mint egy kórusban mind a hárman.

Mint egy fiatal kórusban, három kisfiú. Három kis boldogtalan fiú.

De akkor bejött Fáni néni, aki felügyelt ránk. Olyan kövéren jött be, hogy alig fért be az ajtón és két

barna szeme kíváncsian siklott el fölöttünk. De egyetemes nézéséből külön-külön jutott egy-egy sugárka mindenkinek, mert úgy tudott nézni valami általános szemlélettel, hogy attól még külön-külön is meglátott mindent, minden aprólékosságot és árnyalatosságot. Mindjárt látta is a könnyeket a szemünkben.

— Mi baj van? — kérdezte vérrokoni jóindulatával és igen vastag hangon a vastag melléből. — Mért sírtok ti gyermekek? — kérdezte, — hát nincs nektek jó dolgok nálam? Mi bántja a szíveteket, — kérdezte, — hogy így ellankadtok? Bizonyosan éhesek vagytok, — mondta s fűjt egyet a vastag szájából.

S azzal leült mellénk az asztalhoz.

— Akarjátok, hogy átvegyem veletek a leckét? — kérdezte s már nyúlt a könyveink után a vastag karjával.

— Jaj Fáni néni! — mondtuk egyszerre, felbátorodva ennyi jóindulatra s most már egyszerre elfakadtunk sírva.

És fiatal hangunkon olyan rívást végeztünk az asztalnál, hogy jó Fáni néni ijedten nézett.

— Behozom az uzsonnát nektek! — mondta s szaladt a konyhába.

Család

Ezek voltak fiatal életünknek legizgalmasabb napjai. Mariska húgommal aki hétéves volt, jómagam aki kilencéves voltam, nem nagyon értettük azt a furcsa feszültséget magunk körül, a levegőben és a családban. Azt a furcsa feszültséget, ami támadt körülöttünk.

— Mi történt? — kérdeztük egymástól s konok kíváncsisággal jártattuk tekintetünket minden irányokban s kutattunk, ahol csak lehetett.

— A mama nagyon mérges, — mondta Mariska.

— A papa se szól egy szót, — feleltem.

— A nagypapa nagyon szomorú, — mondta Mariska s elbűvölve nézett rám a kék szemével.

Holott eleinte olyan vidám volt minden, mióta nagypapa hozzánk költözött. Mióta itt lakott nálunk, olyan vidám volt minden. Olyan vidám volt minden mióta nagypapa bús özvegyiségre jutott. Mióta feloszlatta a háztartását, kis öreg ember bús özvegyiségében. Mióta elhozta a bútorait, egy szoba bútort s a régi zongoráját! Olyan vidám volt minden, hogy elhozta a régi zongoráját! Mindjárt odaállította a nagy, világos szobájába nálunk, a két ablak közé ami az udvarra nézett, a két ablak közé a régi zongoráját. Már korán reggel leült, a kis ősz fejével, a kis ősz szakállával egyetlen kis csomóban az állán, már korán reggel leült a selyempizsamájában a régi zongora elé s két öreg keze, finoman, csontosán és ruganyosan, elsiklott a billentyűkön valami friss és zuhatagos futamban, amellyel mintegy az első napfényt üdvözölte az udvaron.

— A kakasszó! — mondta a papa ilyenkor.

— Megvan örülvé! — mondta a mama, aki szeretett volna még aludni fehér ágýában a hitvesi szobában.

De Nelly milyen boldog volt ezekre az első szép üde hangokra a reggelben! Nelly, a német nevelőnő!

Rögtön hozzánk fordult, nagyon derűsen és fiatalon, ahogy kiugrott az ágýból. A nagypapa futamai a régi zongoránál, mint egy üdítő zuhany érték. Egy üdítő zuhany a vízcseppek harmóniájával.

— *Hört ihr, wie es kling!*? — mondta, — *oh Kinder, es ist der Morgen, es ist das Leben!* — kiáltott fel szinte mámorosan s látszott rajta, az egész fiatalságán, a két barna szemében, az orra hegyében s a két kis rózsaszín fülén, milyen jól ki van aludva! S már szaladt be nagypapához az udvari szobába. Úgy szaladt be maga is, egy szál selyempizsamában. Abban a selyempizsamában amelyben kiugrott az ágýból. Abban a kék-selyempizsamában, amit karácsonyra nagypapától kapott ajándékba.

— *Kommt ihr?* — kérdezte s mi kullogtunk utána.

Soha egy olyan kis boldog embert nem lehetett látni a világban, mint amilyen nagypapa volt, ahogy ült a régi zongoránál, a kis ősz fejével s azzal a kis ősz szőr-csomóval, mint ezüstroytokkal az állán. Már korán reggel sugárzott az egészségtől s dallamosságtól s attól a néma hálaadástól a jó Isten irányában, aki ilyen finom épségben és szépségben és készségben újra az életre ébresztette. Alighogy meglátta Nellyt, aki belengett mint egy kék tündér a kékselyem pizsamában s alighogy meglátott bennünket mögötte, kis öreg szája kerekre nyílt s már énekelt is, énekelt! Schubertet énekelt a hamis fogak gyöngysorának belecsillogásával a melódiába, olyan üdén, olyan finoman, olyan érzelmesen, hogy ezüstroytja az állán, mint az ezüsthúrok, együtt rezegtek s együtt zengtek a melódiával. Milyen szép reggel volt ez! Milyen szép reggel fiatalsággal, holott a nagypapával, milyen szép reggel Nellyvel s velünk, mennyi vidámsággal, holott schuberti nosztalgiákkal!

—*Ach wie schön!* — sóhajtozott Nelly.

—Még nagypapa! még! — biztattuk nagypapát.

De nagypapa szünetet tartván, a Nelly kezét szorongatta s olyan furcsán nézett fel reája, mintha még mindig énekelne.

Hirtelen akkor, bejött a mama is dúlt-fúltan, hogy nem aludhat, bejött a papa is a hálókabátban és egy rossz szagú szivarral a szájában s megzavarták ezt a matinét.

—Elég volt! — mondta a mama.

—Túlnagy jókedv ez, korán reggel! — mondta a papa s egy nagyot fújt a szivarjából.

—A madarak is reggel énekelnek! — mondta a nagypapa szelíden és bölcsen és békéltetőn a hangjában.

Látszott rajta, a múlhatatlan derűjében, a szemében, a kis rojtos szakállában, egész jóságában s filozófiájában, hogy nem kívánja élére állítani a dolgokat.

Látszott rajta, hogy a rend kedvéért, enged valami keveset abból a szabálytalanságból, amellyel a Nelly fiatal-sága a kékselyem pizsamában és a schuberti hangok körüllebegik aggkori muzikalitását. Látszott rajta, hogy ideiglenesen és átmenetileg enged valamit az életnek.

— Különben úr vagyok a házamban,— mondta azon a türelmes hangján, amivel sejtette, hogy többet is mondhatna. Mert csakugyan az ő háza volt, ahol laktunk.

De e perctől fogva, a kis húgossal, éreztük a feszültséget a családi körben és a levegőben. Gyermek-ösztönünk megérezte, hogy ennyi vidámság után, reggeli ének s titkos kézszorongatások után, bús dolgok fognak következni. Gyermekösztönünk megérezte az öregek keserű sorsát a világban. Gyermekösztönünk sok mindent megérezett. Megérezte az életet, a maga fájdalmasságában. Egyszer hallottuk is amint a mama kérdezte nagypapát:

— Mit akar kérem attól a leánytól? Az nincs húsz-éves, maga megvan hetven!

S azt is láttuk akkor, ahogy nagypapa megrázkódott ezekre a szavakra, egy szót se szólt csak fordult egyet s bezárkózott a szobájába. S ahogy benéztünk a kulcslyukon, azt is láttuk, hogy a két ablak között, ül a zongoránál és sír.

— Úgy sír ahogy a gyermekek szoktak, — mondta Mariska s elbűvölten nézett rám a kék szemével.

Schön bácsi

Oh istenem, micsoda boldog percek voltak azok, micsoda szívszorongások és izgalmak, mikor kéz-kézben Erzsike húgossal, bemehettünk Schön bácsihoz, aki szomszédunk volt a folyosón.

— Kezét csókolom! — mondtuk valami imádkozó

modorban s megálltunk a szoba sarkában, néhány lépéssel Schön bácsi előtt.

— Jó napot kedves gyermekeim,— szólott Schön bácsi. — Üljetek le szépen. Épen számolom a pénzeimet, — mondta.

Úgy mondta ezt a szakállából, hogy nem is lehetett látni a száját, mert a szakalla mindent elárasztott az arcán s csak az orra s a szemüvege tűzött ki ebből az őseMBERI SZÖRPAZARSÁGBÓL. A kezefejét is, az ujjait is ellepte a szőr, a nyírt körmökig, mint egy kesztyű. Így számolt az asztalon, maga előtt, régi forintokat, ezüst pénzeket és érmekeket és aranydukátokat is valami olyan furcsa elmélyedéssel, odaadással és együttérzéssel, olyan magábaszálltan s olyan távol a világtól, mintha egy tenger|mélyére szállott volna, valami fojtó örökkévalóságban.

— Ti jó gyermekek vagytok,— mondta és fel se pillantott. —Nagyon szeretem az ilyen jó gyermekeket, — folytatta miközben rakosgatta az aranyait s kisimígtatott maga előtt egy-egy gyűröttebb bankjegyet. — Az ilyen jó gyermekekkel nincs soha semmi baj, — mondta. — Ezek mindig jól viselik magukat, szépek, tiszták, kedvesek. Az ilyen jó gyermekekben örömük telik a szülőknak. Nincs soha semmi panasz rájuk, télen nyáron, egyformák, igaz? — és csak számolgatta a pénzeket.

—Igaz, — feleltük áhítattal s egy kicsit közelebb is jöttünk az asztalhoz ezekre a jóindulatú szavakra.

—Nem, — mondta Schön bácsi ahogy úgy látott bennünket, hogy ránk se nézett,— csak maradjatok, ahol vagytok. Én szeretem ha ti itt vagytok, mindig szívesen is látlak benneteket, de csak úgy, ha nem sokat mozgolódtok. A nyugalom, a legfőbb dolog az életben, kedves gyermekeim. Ezt tanuljátok meg. Például, látjátok, én nyugodt ember vagyok. Én mindig nyugodt ember voltam az életemben.

—A papa azt mondja, — szóltam felbátorodva, — hogy Schön bácsi nagyon gazdag ember.

—A mama azt mondja, hogy Schön bácsi pénzt ad kölcsönbe, — mondta Erzsike húgom ártatlanul, mint egy angyal, aki leszállott az égből.

—Amit a papa mond s a mama mond, — felelte Schön bácsi a szakállából s a láthatatlan szájából, — az mind nagyon okos dolog. — És csak számlálta a sok pénzt maga előtt az asztalon. — Az mind nagyon okos dolog, — ismételte, olyan szelíden s valami olyan meszsziről, mintha a tenger mélyénél is mélyebbre ereszkedett volna. — Az mind emberi dolog, amit a papa mond s a mama mond, — fűzte tovább. — Majd ha ti nagyok lesztek, meg fogjátok érteni azt, hogy aki például gazdag ember, az mindig a saját pénzére gondol. Aki pedig szegény ember, annak mindig a más pénze jár az eszébe. Azért mondja a ti papátok és a ti mamátok, hogy én gazdag ember vagyok. Nyilván ezt is mondja a ti papátok s a ti mamátok, hogy én boldog ember vagyok. Holott, — mondta, — holott, itt már van egy kis tévedés. Aki például a leggazdagabb ember a világon, az még nem a legboldogabb is. Sőt az sem egészen biztos, hogy a világ legszegényebb embere egyben a legboldogtalanabb. Hát lássátok kedves gyermekeim, hogy kioktassalak benneteket, mert ti azt megérdemlitek, mert ti jó gyermekek vagytok, hát lássátok, a boldogságnak van bizonyos mértéke, minden ember számára, más-más mértéke. Az ember, kedves gyermekeim, — sok mindent megkockáztat, hogy pénze legyen. Idejét, szabadságát, egészségét, becsületét, apját, anyját és feleségét is feláldozza a vagyonért. Viszont, a vagyonát nagyon ritkán áldozza fel az egészségéért és a becsületéért. Ezt én nektek megmondom nyíltan kedves gyermekeim. Egy nap bizonyára, ti is így fogjátok számolgatni a pénzeteket mint én, amit különben tiszta szívből kívánok nektek. Egy nap bizonyára ti is ilyen nyugodt emberek lesztek mint én. A fontos az, hogy gyarapodjatok és meggazdagodjatok. Csak ez a fontos kedves gyermekeim s csak így szép az élet. Ezt higyjétek el nekem, aki öreg ember vagyok. Akárhogyan vál-

tozik is a világ, annak mindég jó lesz, aki pénzt fog számolhatni. Ti azt nem hiszitek, hogy az milyen jó dolog. Milyen nyugodt dolog. Azonfelül még van egy igazság is. Miféle igazság? fogjátok kérdezni. Az, kedves gyermekeim, hogy ami szép és jó van az emberben, ami igazi erény van az ember szívében, az csak a gazdag ember szívében van. Mert csak a gazdag ember lehet adakozó és jó. Csak a gazdag ember tudhatja és érezheti, hogy adni az egy öröm. Az egy igazi öröm! A legnagyobb öröm ami van! Például itt vagyok én, kedves gyermekeim. Milyen öröm az nekem, hogy én adhatok nektek! — fejezte be és keresgélt a sok ércpénz között.

Oh istenem, micsoda izgalmakkal közeledtünk akkor, szívszorongva, két szegény gyermek! Kéz kézben Erzsike húgommal, mint két angyal közeledtünk az asztalhoz.

— Adni, az öröm! Az a legnagyobb öröm! — mondta Schön bácsi s nyújtotta az a szőrkesztyűt felénk ami a keze volt. — Itt van neked is, neked is egy arany, — mondta. — S most menjetek szépen haza. Mondjátok meg a papának és a mamának, hogy tiszteltetem őket, — s azzal betette az ajtót mögöttünk.

A folyosón, egymás mellett, szédülten néztünk egy-egy aranykrajcárt amit kaptunk.

Hófúvás

Nem lehet tagadni: nagyon szomorú hely volt ez. Ez a kis vasúti vendéglő, ezen a kis állomáson, éjszaka. Semmit nem lehetett hallani, mert mindent beborított a hó. Egy-egy fütty, egy síp hangja ami szólott messziről, az is úgy szólott a hó közül, befagyva. Itt vártam a debreceni gyorsvonatot. A hófúvástól nem tudott bejönni. Már három óra késése volt.

— Még lesz több! — mondta a pincér, aki elembe tett, az asztalra, egy pohár fekete kávé.

Úgy mondta ezt, nem tudom micsoda megalégedéssel a hangjában. Micsoda megnyugvással a sorsban és a végzetben, mint egy görög tragédiában. Mint aki tudja, hogy nem lehet küzdeni Isten ellen és a természeti erők hatalma ellen. Azonfelül ez a megadásos hang gyönyörűen beleilleszkedett az egész hangulat egységébe. Olyan hang volt ez, ennek az egyszerű éjszakai pincérnek a hangja s olyan lélekből szólott ez a hang, hogy szinte benne volt a hófúvásban, az éjszakában és a szomorúságban. Soha nem hallottam színészt, aki a maga hangjával, azzal a három szóval, amit mondott, ennyire benne volt a szituációban. Még lehetne hasábokat írni erről a hangról. Még lehetne keresni ebben a hangban azt a rejtélyes összefüggést a hófúvás és a pincér élete között. Ahogy szólott ez a hang rezignáltan, lehetett érezni, hogy ez az ember is benne van a hófúvásban. Hogy az egész életét elfűtta a hó. Hogy idáig fűtta eddig a kis állomásig, öreg pincér volt ez, talán hatvanéves. S még öregebbnek tűnt, ahogy beszélt s ahogy letette elembe, az asztalra, a fekete kávé, egy kis zömök pohárban.

— Különben nincs semmi baj! — mondta és ment.

A kabátja zsebéből, kilógott, szennyesen, a szalvétája.

Még volt itt négy kerek asztal, tarka abrosszal. Egy villanykörte égett egy falikaron. Próbáltam meglátni a színeit, az igazi színét ezeknek a tarka abrosszoknak, ebben az opálos villanyfényben. Megvallom, nem találtam szavakat a pontos meghatározásra. Apró kockák és virágfüzerek és formák ezeknek az abrosszoknak a szövésében, szinte kívül estek minden szókinccsen és megjelölhetőségen. Úgy éreztem, hogy semmiféle nyelv ezen a világon, ki nem tudja fejezni azokat a színárnyalatokat, amelyeket a beivódott lé föstött le és rögzített le, mindenféle sávokban, foltokban és maku-lákban, térképszerű vonalzásokban, ezekre az abrosszokra. Száradtan és vaskosan a mocsokban, a maguk élettelen anyagának valami türelmes gyalázatát visel-

ték. Úgy tündek valósággal megrágyázva. A mag nyilván kikelt volna bennük.

A fal mentén, egy sárga kredencen, a villanykörtével szemben, egy petróleumlámpa égett mindenféle edény között. A fejem fölött a falon, egy óra ketyegett. Már éjfél felé járt az idő. A konyhaajtó felől jött egy macska és nézett. Egyet lépett, a farka vibrálásával, megint megállott és nézett. Úgy nézett megriadtan, nyugtalanul, ezer gonddal és tervvel a fejében. Aztán indult óvatosan, minden lépését meggondolva s megfontolva, mint egy sorsdöntő elhatározás előtt, indult a kredenc irányában. Mikor oda ért megállott. Egy pillanatig még várt, mielőtt felemelte a fejét. Aztán két sárga szeme a petróleumlámpának szegeződött. A fény a lámpából a szemébe tűzött s két tűzgolyóvá varázsolta ezt a két sárga szemet. Két transzparens tűzgolyóvá, így állt és bámult mozdulatlanul. Le is ült és csak bámult a lámpába. Mindent meglehetett érteni ezen a világon, minden rejtélyt és titkot, csak azt nem, hogy mért bámul ez a kandúr a lámpába. Ilyen mozdulatlanul, ilyen konokul, ilyen rendületlenül mért bámul? Csak ültem és figyeltem és gondolkodtam és nem tudtam megérteni. Minden olvasmányomra visszaemlékeztem, Renantól Humboldtig, mindenkire. De ezt nem tudtam megérteni. Két csendőrnek kellett bejönnie kakastollasan és szuronyos puskával, hogy ez a macska, hirtelen ugorjon egyet s ott hagyja a kredencet s ne nézzen a lámpába.

Ez a két csendőr, két kemény férfi volt. Ahogy azt a könyvbe olvasni, két olyan kemény férfi. Villogó fekete szemekkel, fekete hajjal, fekete bajusszal, kékre borotválva. Lehetett érezni bennük a falu szülöttjét abban a rendületlen kötelékben, amit nem tör meg s nem másít meg semmi ezen a világon. Lehetett érezni bennük azt a szűk korlátot, ami szolgálatuk idejére lezárja egyéniségüket, vágyaikat és férfiasságukat valami kizárólagos rend és szabály számára ezen a kis állomáson. Lehetett érezni bennük, hogy ezen a kis

állomáson is, a törvény a legnagyobb dolog számukra a világon. Olyan két abszolút csendőr volt ez, olyan tökéletes inkarnációja az erőnek s hatalmasságnak, hogy soha nem hittem volna, hogy két emberi forma ezt így ki tudja fejezni. A lábszáruk a csizmában, nem is tűnt élő húsnak s csontnak. Úgy tűnt besámfázva a csizmába. S ahogy jöttek, úgy mentek is ketten.

Már éjfél után volt. Már meg is ittam a kávémat. Még szólott olykor, egy-egy távoli fütty, befagyva, a messziségből. A debreceni gyors még mindig nem jött s csak ültem.

De akkor megnyílt az ajtó, megint a konyha felől, a kis ajtó. Egy fiatal nő tűnt föl, borzas fejjel, fehérkötényesen, a vendéglősné. Mindjárt leült, az első tarka abrosz elé, fellapozott egy füzetet és látszólag számolgatni kezdett. Közben meglátott a sarokban, ahogy ott ültem magányosan. Egy kicsit hunyorgatott és nézett és mosolygott.

—Jaj, nem ismer meg?! — mondta s már oda is jött hozzám s leült az asztalomhoz. — Bereckyné! — mondta,— hát csakugyan nem ismer meg? Bereckyné, Ladányból!

—Hát persze! Juliska! Hát most itt van? — kérdeztem. — Jó pár éve nem láttam, ne haragudjon, — mondtam, a kezét szorongatva.

—Most itt vagyok, már egy éve! — felelte. — Ladányban meguntam, az uramtól is elváltam, tudja. Most itt vagyok egyedül az apámmal. Az az öreg ember, akit látott, aki hozta magának a kávé, az az én jó apám szegény.

—No igazán? — mondtam.

—Az élet, az élet, lássa. De az a jó, hogy így összeakadtunk. Ez is az élet, lássa. Még jó az olykor, hogy ilyen hófúvás van, hogy ez így összehozza az embert. Jaj de örülök magának, — mondta, — ki sem tudom mondani, hogy örülök magának! Hiszen Ladányban olyan szép időket éltünk, hát ez sem volt hiába.

—Juliska maga még mindig nagyon kedves, — mondtam ostobán a tarka abrosz mellett. — Ladányban, igaz, azok szép idők voltak! De ez most szomorú itten, ahogy nem jön a vonat.

—Nem is jön az már csak reggel, — mondta,— ép most szóltak be hozzám az irodából. Be is akarnék zárni itten, mért égjen a villany és a lámpa, az apám már alszik is a konyhában. Csak ép, hogy utána nézek a számadásnak ebben a kis füzetben. Aztán becsukom a botot, — fejezte be vidáman.

—No és velem mi lesz akkor? — kérdeztem elképedve.

—Magával? Hát mi legyen? Maga szépen bemegy a kis szobámba s lepihen.

—Amíg jön a vonat, — mondtam.

—Hát persze! — felelte s már elmerült a kis füzetben, a borzas fejével, jegyezgetve.

A másik hang

Még gyermekek voltunk Lici húgossal, de már éreztük Malinka néni kiválóságát, fölényét és magasztosságát, mikor vasárnaponként megjelent nálunk, csipkéibe és fátylaiba burkoltan, mint egy különleges jelenség, hajdani énekesnő az Operaházban!

Csodáltuk a léptei ritmusát, ahogy tovasiklott a szőnyegen egy karosszék irányában, hogy beleült, dicsőségesen mint egy trónusba ebbe a karosszékbe, amellett, hogy királynői formáival, alig fért el benne s a két oldala kidagadt a szék két karfája alatt a duzzadt csípők masszáival. A zsírnak és a jólétnek, egészségnek s meglegedésnek valami olyan furcsa súlya feküdte meg körvonalait, ha ugyan ezek még körvonalak voltak, hogy mint egy bacchánsnő sugárzott alkonyodó fiatalságának valami lappangó obszcenitásában. A hangja is, ahogy megindult szinte láthatólag a vastag

kebléből s a nyakán át, fegyelmezetten, a fogaihoz s az ajkához ért ahol elcsengett s ahonnan tovaszállott, mintha zsírral s mézzel lett volna megkenve, olyan vastag s bélelt kontraltó hangja volt! A szeme ragyogott, derűsen, valami névtelen boldogságtól derűsen. Valami távoli melódiáktól ragyogott a szeme. Az egész lénye valami messzi távoloktól. Valahogy lehetett érezni benne, az egész jelenségben, egész Maiinka néni-ben a női örömmek s boldogságnak, női álomnak s makacsságnak azt az örökkévalóságát, melyet nem tört meg sem idő, sem múlt s ami csak tart tovább, mikor már rég vége van. Mikor már mindennek vége van. Lehetett érezni Malinka néni-ben, a büszkeségében, a zsírjában, a fehér fogsorában s a két barna szemében, hogy semminek nincs vége ezen a világon.

—Oh Malinka néni! — mondtuk Lici húgossal szolidárisán, a szék előtt, ahol ült, — tessék dalolni egyet, kérjük szépen!

—Csakugyan, — mondta jó anyánk, szerényen ennyi fönség előtt a karosszékekben, — dalolj egyet a gyermekeknek, hiszen látod, mennyire szeretnek téged, két ilyen aranyos gyermek.

—Csakugyan? — kérdezte tétován Maiinka néni, — énekeljek? — s forgatta a féllábát, keresztbe a térdén, a vastag lábát mint egy cölöpöt a testszínű harisnyában. — Csakugyan, énekeljek? — kérdezte megkísértve.

S már fel is állott s majd kitörte a szék karfáját kétfelől. De kijött a székből, mint egy rámból, kijött! sőt annál frissebben s annál tündéribb könnyedséggel, hogy az olyan nehezére esett. Kijött sikerrel, ahogy hozzá volt szokva, gyakorolva! kijönni egy székből. S ment a zongora felé, a fátylai lengésével a fehér billentyűk felé, mint egy fehér mezőre ami őtet várja.

—Jaj! jaj! Malinka néni! — ugrándoztunk elragadtatva.

—Csend gyermekek! — mondta jó anyánk. — Mit fogsz énekelni Maiinka? — kérdezte és nézett.

—Talán az én kis Aidából az én nagy áriámat, — felelte Malinka néni s piros nyelve elsiklott az ajkán. A kesztyűit is, hanyagul elhajtotta s a két keze, tíz vastag ujjal, már mindenféle nyomkodott, fenn és lenn a klaviatúrán. A száját feltárta mint egy kaput a fogai bútorzatával s a két szemét lehunyta. így termelte ki az első hangot, az első hangot megihletten és félelmetesen. Az első hangot, ami hirtelen kitört belőle s megremegtette a falakat.

—Jaj! jaj! — rebegtük, megsemmisülve, a fal mellett mi ketten.

—Jó anyánk csak állott megdermedve s nézett.

—Milyen gyönyörű hangod van Malinka, — sóhajtozott, — még ma is milyen gyönyörű hangod!

—Elhiszem azt, — szólott Malinka néni egy lélekzetvétel közben s tovább csapkodta a zongorát s harsogta a hangokat, a nagy áriát az ő kis Aidájából, az ő sírontúli kontraltóján.

De valaki kiáltott az udvaron, egy másik hang, még rettenetesebben:

— Tessék becsukni az ablakot!

Irodalmi délután

Egy fiatal francia író tiszteletére, alig huszonöt-éves francia író, aki átutazóban volt Budapesten, Fene-lony bárónő összegyűjtötte néhány barátját a Benczúr-utcai villában.

A helyzet meglehetősen kínos volt. Mert már az összes vendégek itt voltak a szalonban, már itt volt Cezárovich Oktávián a Vas- és Fém-Bank vezérigazgatója, itt volt Hlatyi Barna, az illusztris író, Horeb tanár úr és felesége narancssárgában és jó magam is itt voltam már, aki hasonlóképen számítok valamit az irodalomban, sőt már a teát is behozta egy nagyon helyes kis szobalány fehér főkötősen és fehér köténye-

sen, közben jött egy tábornok is sok érdemrenddel a mellén és nyugalmazottan, szóval már mindenki készen volt a fiatal francia író ünneplésére, mikor az ünnepelt még mindig hiányzott.

— Fiatalsága menti pontatlanságát, — mondta Fenelony bárónó azzal a fanyar mosollyal az ajkán, amelyben háziasszonyi kínja és csalódása finoman visszarezgett. Viruló negyven évével, élettapasztalatával és jóságával különben is mindent megbocsátott a fiatalágnak. — De azért jó volna telefonálni a szállodába, — fordult Hlatyi Barnához, az illusztris íróhoz, aki ebben a társaságban a legalkalmasabbnak tűnt erre a szolgálai megbízásra.

De ebben a végső percben megnyílt az ajtó, s a fiatal francia író belépett hajlongva és tájékozatlanul, tájékozatlanul és bizalmatlanul, bizalmatlanul és nyugtalanul, mint aki az útját keresi tanyai komondorok és gémeskutak között egy idegen pusztaságban. Végül, ösztönösen, Fenelony bárónó hamvatag kezének dőlt és elhalmozta csókjaival, szinte liturgikusán. Horebnet is megnézte, a szakértelemnek azzal a villámló tekintetével, amellyel zsebtolvajok ismerik fel egy pillanat alatt, a vastag pénztárcát egy zsebben.

—Bocsánatot kérek ha késtem, — mondta, — de még idejekorán itt vagyok.

—*Mieux vaut tard que jamais!* — felelt a bárónó.

—Miről fog nekünk beszélni, kedves mester? — kérdezte Horeb tanár úr angyali szerénységgel s amellett valami olyan magasságról s olyan mélyéről a fitymálásnak s lekicsinylésnek, hogy a fiatal író rögtön megérezte a tanár úrban születéses ellenfelét.

—Mindenre kész vagyok, hogy elámítsam hallgatóságomat, — felelte a francia.

—Ne higgye kérem, — mondta a bárónó, — hogy mi vidékiek vagyunk, akiket könnyűszerrel epátirozni lehet.

—Mi meg vagyunk kenve minden hájjal, — mondta Cezárovich s svájci letétjeire gondolt.

—Kérem, — mondta a francia író, — amint látni méltóztatik, egészen fiatal ember vagyok. Következés-kép nagyon szigorú is vagyok.

—Ez helyes! — vetette közbe a tábornok.

—Mi a véleménye Goncourt Edmondról? — kérdezte Horebné valami olyan diszkrétén s olyan szurdinás hangon, mintha egy gonosztevőről volna szó.

—Oh Goncourt! — szólott a fiatal író, — mit mondjak egy emberről, aki egész életében csak önmagával törődött! Silány életünk és törekeny mivoltunk kultuszát senki magasabbra nem művelte, mint ő. Irt egypár könyvet, jobban mondva rajzolt egypár könyvet, mert ezekben a könyvekben, minden mondat, minden szó a rajz módjára van lerakva s körvonalozva, úgyszólván figurálisán, a papírra. Nagyobbszerű szempontjai, ízzásai s nagylelkűségei nem voltak, ami természetes is abban a pillanatban, hogy az egész világot és életet és csillagrendszert ő jelentette önmagának. Még fizikai életének legapróbb s legjelentéktelenebb dolgai is, a nagy élmények és események súlyával jelennek meg önimádó szíve előtt. Valami kis náthája vagy köhécselése, mint világgraszoló tünemény olvasható többkötetes naplójában. Valóban úgy tűnik ezekben a kötetekben, mintha kívül nem élne más ember a világon. Nincs senki és semmi ezen a világon, azaz hogy minden ami van, az kizárólag csak ő érte van. Minden azért van, hogy az irodalmilag értékeltesék. A hajnal, az alkony, csak azért van, hogy ő ezt megírja. Bántó, sokszor nevetséges és mindig rengeteg gőg árad az írásából s igen gyakran mint egy fanyar lehellet érezhető ki a sorokból, bizonyos lelki gonoszság permanenciája. Itt-ott kigúnyolja azokat, akik legjobb barátai s eláztatja őket az iróniákban. Itt-ott az egyedül illetékes, az egyedül igazságos bíró képében tűnik fel kérlelhetetlenül és zordonan, ősz feje, mintegy tejföllel leöntött ősz feje valami apokrif istenhez hasonlít. Ebben az isteni voltában az a legbántóbb, hogy boldogságittasan, a tulajdon nagysága lerészegíti. Mikor aztán a közön-

séges élet valami kis fonáksága kiábrándítja, vagy valami kis kellemetlensége magához téríti ebből az eufóriából: a látása valóban rettenetes. Lázong, kiált s képtelen minden megadásra. A legapróbb baj, a legnagyobb szerencsétlenség az ő számára. Valami kis kritika egy újságban, ahol egy szó ellene hangzik, ez már istengyalázás neki. Általában több tiszteletet, csodálatot és rajongást kívánna önmaga iránt. Közben meg is döbben, hogy minden hatalma s nagysága ellenére, nem tudja elgázolni az embereket. Nem tud mennydörögni s nem tudja szórni a villámokat egy cukorszórból, írni tud, oh! azt igen, azt tud! Csak azt nem tudja, hogy írni, az semmit sem jelent. Hogy a toll, ahogy ő érti azt: a leggyöngébb fegyver s a legplasztikusabb mondata is hideg és hatástalan szépség. Oh asszonyom, mennyivel szebb ön, Goncourt összes műveinél! — fordult a fiatalember Fenelony bárónőhöz ezzel a szellemes átmenettel.

—Ez már igaz! — mondta a tábornok.

—S ezt annál könnyebben állapíthatom meg, — mondta Cezárovich, — hogy ettől a Goncourttól soha egy sort nem olvastam.

—Ezt tudjuk! — mondta Hlatyi Barna illusztris írónk s már készült, hogy most ő beszéljen.

Volt egy minősíthetetlen tekintete Fenelony bárónő két barna szemgolyója irányában, egy olyan izzó s heves tekintete, egy olyan egyeduralmi tekintete, amellyel szinte beleperzselte magát a hölgy szívébe s minden érzékébe. Ilyenformán még nem is beszélt, mikor a bárónő, megdelejezve, odasiklott melléje.

— Hiszen tudod jól, csak téged szeretlek, — súgta az arcába, miközben öntött egy csésze teát neki.

Nő a zongoránál

Ma eljött hozzám P. Krizsla János, aki ifjúkori pajtásom volt, iskolatársam és bajtársam a csatákban.

— Sok idő múlt el, — mondta bánatosan, — rég láttalak is, — mondta, — de te remélem nem változtál. Remélem még mindig az a megértő, érzelmes szívű ember vagy aki voltál. Mert én már nem vagyok az aki voltam. Nyilván olvastad az újságokban a tragédiámat, — mondta egy fáradt kézmozdulattal.

Egy olyan fáradt kézmozdulattal, amellyel jelezte az iróniát is a maga tragédiájában. — Minden baj forrása az volt, hogy imádtam a feleségemet, — folytatta. — Mikor elhagyott, elmentem utána, az apja lakására s ott óraszám könyörögtem neki, hogy térjen vissza hozzám. Úgy könyörögtem térdre roskadva előtte, mint egy isten előtt, *úgy* könyörögtem! Az egész család bejött a szobába és sírt ahogy látott engem térden a padlón, az összekulcsolt kezemmel, könyörögve. Még a kis kutya is szűkölt a sarokban, a máltai pinc és panaszos hangokat hallatott, valami ösztönös együttérzésben velem. Mit mondjak neked, az egész háznépe sírt, úgy sajnált engem. Még a szomszédok is bejöttek és sírtak. Csak épen nőm maradt hajlíthatatlan. Kegyetlenül állott a zongorának támaszkodva, igazi operaénekesnő léte s a legélesebb staccatóban ismételte: »Nem! nem! nem! ennek vége! ennek vége!« Akkor aztán, végső kétségbeesésemben, olyasmire ragadtattam magam, amiért már megszenvedtem s amit már meg is bántam. Rálöttem nőmre, az operaénekesnőre! A golyó, szerencséire, csak súrolta a nyakát, hattyúnyakát, mert megvallom a nyakára céloztam, a torkára, ahonnan ez a sok kis kegyetlen makacs »nem! nem! nem!« követte egymást, a fentebb jelzett éles staccatóban. Még így is kaptam öt évi börtönt ezért a lövöldözésért, holott nőm, már egy hét múlva,

általános ünneplés közben, ismét felléphetett az Operaházban. Ismét énekelhetett abból a kegyetlen torkából, azzal a hattyúnyakával. Én kitöltöttem, három hónap hijján, négy esztendő az ötesztendei fogházból. Bűnbánásom és jó viselkedésem miatt szabadon eresztettek. Most megint künn vagyok a világban. Künn vagyok a világban, mint egy más ember. Mint filozóf és festő vagyok künn a világban. Tudniillik rengeteg filozófiai könyvet olvastam a fogságban és közben mesterséget is tanultam. A bútorműhelyben, mint festő felszabadultam. Már most első utam hozzád vezetett, mint régi pajtásomhoz, aki mindig szeretted engem. Aki mindig megértetted engem a te nemes szíveddel.

Ezeket mondta P. Krizsla János és hosszan nézett két bánatos szemével. Hosszan nézett két bánatos szemének reménykedő tekintetével. Reménykedő és esdeklő tekintetével.

—Mit tehetek én érted, szegény barátom? — kérdeztem.

—Mindent! — felelte. — Már nem vagyok fiatal ember s a végzet és a sors kellőképpen végeztek velem. De te még elsegíthetsz engem, fájdalmas életem utolsó céljához.

—Én mindenhez elsegítlek amihez csak akarod, — mondtam készségesen. — Mindenhez, ami csak módban van, — tettem hozzá óvatosan.

—Módodban van, — felelte gyorsan, — mert te nőmmel, tudomásom szerint, jó barátságban vagy.

—Oh istenem, — szóltam, — hát még mindig nő körül forog az ügy. Én azt hittem te végleg leszámoltál ezzel a dologgal.

—Várj csak, — mondta, — mint filozóf végleg leszámoltam, de mint festő, nem! Mint filozóf lemondtam, elkönyveltem, törültem, kioltottam az életemből, többé soha nem ismerem. A filozóf számára meghalt a nő, meghalt a múlt, amit akarsz, ennek vége. De mint festő itt vagyok, egyetlenegy művészi ideállal, minden vágyammal, álommal és ábrándommal, hogy

nőm portréját megfesse. Megfesse nőm portréját az utókor számára s azután meghaljak. Megfesse a zongorának támaszkodva. Megfesse, mint az én kálváriámat. Megfesse, mint egy olyan képet amelyet még nem látott az emberiség, az összes nagy művészetet beleértve. Még Leonardo da Vinci-t is beleértve az ő Mona Lizájával. Semmit a világon nem akarok, csak lefesteni őtet. Egy szót nem fogok szólani hozzá, egy hangot, semmit, olyan néma leszek. Csak festeni fogom és semmi mást, de ezt aztán tökéletesen. Ez lesz az én remekművem. »Nő a zongoránál.«

—Szóval, hogy én megkérjem nődet, hogy te lefestessed őtet? Ez a kívánságod.

—Úgy van, ez a kívánságom! Hogy én lefesthessem nőmet! — sóhajtott sóvárgóan. — Mindjárt telefonálj neki, kérlek, — mondta s úgy nézett megint esdeklően, a két bánatos szemével.

Ács Dénes

Ács Dénes bejött a szobámba. Már messziről nyújtotta a kezét, mosolygott s megállt előttem, az asztalomnál, ahol gondokba merülten ültem és írtam és töprengtem és szenvedtem.

— Nagyon rossz sorom van, — mondta, — nem tudok mit kezdeni. Hivatalom megszűnt, magánvállalkozásaim sem sikerültek, utóbb zongoraleckéket adtam, holott jó magam is alig tudok zongorázni, inkább naturalista vagyok s csak azt próbáltam, hogy magyar dalokat tanítsak be cigányosan játszani. E téren sem tudtam boldogulni. Már most ott tartok, hogy teljesen le vagyok törve s az igazság az, hogy még lakásom sincs. Utolsó gondolatom te voltál pajtás, akinek jó szívét régtől fogva ismerem. Hajdan, a piarista gimnáziumban, a legjobb barátok voltunk. Ha az élet el is sodort egymástól bennünket, én soha egy percig, nem

felejtettek el. Nevezetesen arra is emlékeztem, hogy hozzám való ragaszkodásodon kívül, úgynevezett leleményességemet is csodáltad ifjonti korunkban. Csodáltad, hogy a legnehezebb szituációkból is ki tudtam vágni magamat. Ki tudtam vágni magamat, ügyesen és ötletesen, szigorú tanáraink hálójából. Átsiklottam a legnehezebb kérdéseken, a vizsgákon is könnyű szerrel. Idáig, a nehéz viszonyok ellenére, az életen is át tudtam siklani, mert régi fantáziám és leleményességem, nem aludt ki teljesen a szívemben. Ez egy örök mécs bennem. De már alig pislog, az is igaz. Most van először, hogy inkább az élet fog ki rajtam. Mindig azt mondtad, mint kitűnő francia, aki olyan verzátus vagy idegen szavakban s kifejezésekben, hogy amolyan igazi »debrouillard« vagyok, aki hófúvásból, viharzásból, úgy kiszállok mint a sirály. Hát legyen, nem bánom, még egyszer megpróbálom, ha megengeded, itt vagyok.

Ezeket mondta Ács Dénes. Egy percig várt még, nézett s aztán megindult a szobámban, a könyvpolcok mentén, kiválasztott egy könyvet, leült egy karosszékre, a két lábát keresztbevetette egymáson s olvasni kezdett, téren és időn kívül, elmerülve.

Nem tudtam mit mondani. A tulajdon szomorúságaim, bajaim és gondjaim, öntudatlanul feléje hajlították a szívemet s hajdani ifjúságunk emlékében, valami szent kötelességérzetem úgy parancsolta, hogy eltűrjem e régi pajtásomat s mégcsak ne is vitatkozzam vele, ahogy sújtotta a sors szegényt. Nem is szóltam egy szót, csak ültem tovább az asztalomnál, ültem és írtam és töprengtem és szenvedtem. Végül is, csak sűrű teszésnyilvánításaira fordultam a karosszéke felé.

—Mit olvasol? — kérdeztem, — hogy így el vagy ragadtatva?

—Hát mit? —felelte a féllába rezgésével a térdén, — a te könyvedet! — A féllába rezgésével, ami benne volt az elragadtatásban. Ami az egész lélek gyönyörét jelezte, egy rossz nadrágszár s egy rossz cipő vibrálásával. — Már százszor elolvastam, — folytatta, — de nem

tudok betelni vele. Minden bajomat elfelejtem, mikor téged olvaslak, — mondta.

Megvallom, ez jólesett. Sohasem láttam még olvasómat ilyen közel egy könyvemhez, ilyen kéjekbe merülten.

— Színházba is csak a te darabjaidhoz járok, — jegyezte meg könnyedén, ahogy lapozott. — Egész részleteket betéve tudok. Ebből a könyvből is egész lapokat.

Nem tudom micsoda derű szállott a szívemre, micsoda búfelejtés járta át a lelkemet, micsoda vigasz és jóérzés meleg fuvallatával. Ahogy ültem az asztalomnál, töprengve és szenvedve, már könnyebben is írtam. Valami büszke öntudatom ébredt. Szerettem volna bemenni a fürdőszobába s megnézni magam a tükörben.

— Mindjárt fogunk uzsonnálni! — mondtam a barátomnak.

— Az nem lesz rossz! — felelte.

— Vacsorálni is együtt fogunk! — mondtam.

— Lehet! — felelte.

S csak ült és olvasott. Az uzsonnakávéhoz is odahozta, maga elé, a könyvemet, a vacsoránál is úgy ült, szemközt velem, hogy egy szót sem szólott, csak olvasta a könyvet, a tányérja mellett, csak olvasta elragadtatással, falatozás közben. Már éjfél lett s még mindig olvasott. Már feljött Mancsi a színházból, előadás után ahogy szokta, de a barátom nem mozdult s csak olvasott.

— Dénes, — mondtam halkán, hogy ne zavarjam, — én most lefekszem.

— Hát csak feküdj le, — felelte, — én olvasok. A művésznőre rá se nézett. — Jó éjszakát! — mondta még s elnyúlt a karosszékbén.

Alvók háza

— Szeretném önt megnyerni tervemnek, — mondta szószerint a fiatal ember, aki belépett hozzám. — Mert van egy tervem, — magyarázta. — Egyébként Szűkös Andor vagyok. Műépítész és emberbarát, — tette hozzá egy szolid mosollyal.

— Tessék leülni, — mondtam erre a bemutatkozásra. — De meg kell vallanom, — siettem hozzátenni, — hogy nem vagyok barátja a terveknek. Régi tapasztalásom, hogy a tervek csak arra valók, hogy soha meg ne valósuljanak. Ami az életben sikerült az embernek, nyilvánvalóan nem azért sikerült, mert volt az embernek egy terve hozzá. Sőt merném mondani: igen gyakran épen a terveken múlt, hogy soha semmi meg nem valósult. A természetben nincs terv. Van egy törvény, nyilvánvalóan több törvény, ami mind szörnyű és kifürkészhetetlen, de azonfelül minden össze-vissza van. Nem is szólva arról, hogy a mai viszonyok között, minden terv és cél merő álmodozásnak tűnik.

— Ezt én mind tudom kérem, — felelte a fiatal ember, — ezt én mind olvastam is az ön műveiben. Ismerem az emberi tervekről való egész teóriáját. De az én tervem kérem, épen a mai viszonyokkal van szoros kapcsolatban. Előre tudom, hogy tetszeni fog önnek.

— Tehát hallgatom, — mondtam.

— Nagyon helyes, — felelte a fiatal ember s közelebb húzta a széket az asztalhoz, ahol ültem.

S még szelídebben mosolygott. Az ajka széle elnyúlt a füle irányában. S nem tudom micsoda derű sugárzott kék szeméből.

S akkor így folytatta:

— Szóval műépítész és emberbarát vagyok. Mint műépítésznek, sajnos, semmi dolgom. Mint ember-

barátnak annál több van. ösztönös szimpátiával figyelem embertársaimnak keserű életét és sorsát manapság. Gondok, terhek, bajok és válságok mindenkít a földig sújtanak. A nappalok kétségbeesett hajszája a kenyér után, már eleve tönkreteszik az ember éjszakáját is, holott épen az éjszakai alvás nyújthatná az embernek a felejtést s azt a relatív boldogságot, amelyre annyira szüksége van. Az emberek nagyrésze, nem tud aludni manapság. A mindenféle narkotikumok, melyek divatban vannak, csak rövid ideig használnak. De akivel csak beszélek s mindenütt ahol érdeklődöm, főképen azt hallom, hogy senki nem tud aludni. Már csak a gyermekek alszanak el mikor üt az óra s a nagyon öreg emberek, akik hasonlóképen gyermekek s tudják fegyelmezni magukat. De az a nagy többség, aki rohan és küzd, aki ezt a mai keserves életet éli, már régen rájött arra, hogy nemcsak ébren lenni nehéz, de aludni még nehezebb.

—Ez igaz, — feleltem. — Magam is nagyon rossz alvó vagyok. Magam is rájöttem, hogy aludni, a legnehezebb művészet.

—No lássa, itt vagyunk! Az én tervem az, hogy az emberiség fölé, meghajszolt, gondoktól sújtott emberek fölé, az álmok édes fátyolát terítsem. Hogy embertársaimat' megváltsam s felüdítsem hét-nyolc órai egészséges alvással. Hogy kiemelve őket gondjaik ayügeből, áldásosán elaltassam őket. Az én tervem az, hogy valahol a Duna vidékén, fák és bokrok között, egy magányos helyen, felépíteném az *Alvók házá-t*. Minden este nyolc órakor, az Apponyi térről autóbusz indulna ide. Aki ide belépne ebbe a házba, szinte önmagát felejtene el. A küszöbön lerázná magáról gondjai porát. Mindenki kapna más ruhát, más fehérneműt, más-más nevet is mindenki, hogy semmire se emlékezzék. Minden szobában égne egy kék lámpa, egy kék mécs azzal a szelíd fénnel, ami tudvalevőleg zsongító hatású. Hasonlóképen idegzsongító illatok szállnának a folyosókon, mint a mirha, az aszfalata,

a cardamoma és calama, — sajnos ezeket csak idegen nevükön tudom megjelölni.

—Bocsánatot kérek, — vettem közbe, — de ezekről az idegen nevekről jut eszembe, hogy az ön tervéről már olvastam valahol. Ha jól emlékszem egy francia orvos brosúrájában. Azt hiszem, hogy ön innen vette ezt a tervet. Ebben a brosúrában, az ön *Alvókháza* vagy *Álmokháza* mint *Somnarium* szerepelt, hasonlóképen indigó-kék lámpákkal, vastag szőnyegekkel, mirhával és aszfalatóval a mindenféle neuraszténias emberek számára, diszkrét alkoholisták, morfinisták s kényszerképzetűek számára, kizárólag azzal a céllal, hogy aludni tudjanak.

—Az mindegy honnan vettem a tervemet, — felelte a fiatal ember. — Moliére is onnan vette a jót, ahol találta. Megengedem, hogy a terv nem új. De ez csak amellett bizonyít, hogy jó. Azonfelül a franciáknál, a terv csakugyan csak terv maradt, ők azóta talán tudnak is aludni. Mióta megnyerték a háborút. De mi elvesztettük. Mi nem tudunk aludni! Én igenis, megfogom valósítani ezt a tervemet. Én meg fogom csinálni ezt a *Somnarium-ot*. A célom az és azért jöttem, hogy önt is, mint híres embert, megnyerjem ennek a tervemnek! — mondta.

—Máris meg vagyok nyerve! — feleltem udvariasan, hogy befejezzem.

—Még nem! — felelte a fiatal ember s egy ív papírt vett elő a zsebéből. — ön még nincs megnyerve! Mert ez nem szavakon múlik. Én gyűjtök erre az építkezésre, mert hiszen pénz nélkül ezt nem lehet megcsinálni, az természetes. Mennyivel járul ön hozzá? — kérdezte s elem tolt a gyűjtőívet. — Két pengőtől fogva minden összeget elfogadok, — mondta valami olyan angyali mosolygással, hogy azt nem is tudom mondani.

Ágota néni

— Nagyon tapasztalatlan öreg úr voltam, — beszélte Kuroki Balázs baráti körben, — mondhatnám ártatlan öreg úr voltam, mikor életviszonyaim hirtelen megváltozásával, csakugyan arra gondoltam, hogy megnősüljek. Hogy egyszerően megnősüljek, mint annyi más. Jó anyám elhalálozván nyolcvannyolc éves korában, egészen egyedül állottam a világban s a szívem mélyéig átéreztem az árva gyermek minden keservét s minden magányosságát. Mert még ősz fejjel is, mindvégig, jó anyám becézett gyermeke voltam. Utolsó szavaival is, halálos ágyán, értem aggódott, drága matróna!

— Balázs, — mondta, — kimondhatatlanul fáj a szívem, hogy téged itt kell, hogy hagyjalak, ebben a mai gonosz világban. Hogy itt hagyjalak magadban, egyedül, gyakorlati érzék nélkül, a szükséges jó tanácsok s általában anyai vezérlés nélkül, amelyekre annyira rászorultál drága gyermekem! Hiszen mindig velem éltél, velem mentél sétálni, velem ültél a kávéházban s egész érzelmi világod, nagyon finoman, be volt határolva, négy fal közé, velem. Kitűnő gyermek voltál szegény öreg anyádhoz, de a Gondviselés, sajnos, nem jutalmazza kellőképen az ilyen erényeket, mert most azt kell kérdeznem, mivé leszel, hogy én elmegyek? Innen, a sír széléről édes fiam, szeretnék neked egy utolsó tanácsot adni. Ha már én nem leszek többé, ami csak percek kérdése s ha nagyon magányosnak fogod érezni magad, talán gondolj arra, hogy megnősüljél. A síron túlról is áldásom fog kísérni. De mivel nem ismerek senkit s te sem ismersz senkit aki méltó volna ahoz, hogy a nevedet viselje s a szívedet odaadjad neki, ajánlom keresd fel Ágota nénit, aki nekem régi barátnőm s aki bizonytalán fog találni számodra egy erényekben gazdag hű feleséget. Mert Ágota néni, Ó-Budán, ahol él, nagyon ismerős az ottani finom körökben. Azonfelül nagyon tájékozott az ilyen

dolgokban, nagyon okos asszony, kissé bölcselkedő szellemű, de az nem árt. Bátran rábízhatod magad. Már összehozott egy pár jó házasságot. No isten veled Balázs. Kissé fáradtnak érzem magam. Magas korom dacára, sohasem éreztem fáradtnak magam, főképen ha rólad volt szó. De most, határozottan, kissé fáradtnak érzem magam. A viszontlátásra egy jobb világban.

Ezeket mondta jó anyám s örökre lezárta szemét. Ez ősszel volt. A tél is elmúlt, a tavasz is, keserű bánatokban. Végre egy nap már olyan magányos voltam, olyan kétségbeesett, olyan vigasztalan, hogy felkerestem Ágota nénit, ó-Budán ahol lakott, egy szűk kis utca legvégén, egy földszintes házban. Az ablakban ült, virágcserepek előtt, egy borzasztó macskával az ölében, amint benyitottam hozzá.

Bizségi Ágota! Megdöböntem, mennyire hasonlított, első látásra, jó édesanyámhoz! Ahogy szelíd tekintetével felém fordult s még szelídebb hangján azt mondta: »Jó napot Balázs!« mintha az édesanyám hangját hallottam volna. S ahogy letette, elővigyázatosan s szakértelemmel, azt a borzasztó kandúrt az öléből s nyújtotta a kezét, nem is a kezét, mint inkább a sok gyűrűt az ujjain, majdnem sírva fakadtam a gyásztól s az örömtől.

Előadván választékosan, ősz fejjel és kis szünetekkel látogatásom célját, Ágota néni sokáig nézett és hallgatott. Aztán megszólalt mint egy sibylla, eltűnődve. Mint egy igazi jó tündér a sok gyűrűvel az ujján s a kandúrral mellette, aki a hátgerincét a lompos farka magaslatáig emelte.

— Az eset nem közönséges, — mondta a maga meleg hangján, — s itt nem lehet könnyelműen eljárni. Először is szegény Anna, ha ritkán láttam is, de a legjobb barátnőm volt, másodsor ön már nem egészen fiatal ember, Balázs. Gondolom megvan hatvanéves. Tehát, ismétlem, nem lehet könnyelműen eljárni. A házasság nem tréfa dolog. Élet és sors szempontjából

hasonlít azokhoz a súlyos operációkhoz, amelyekhez legkevésbé szabad az embernek elaltatnia magát. Ezt józan ésszel kell meggondolni. Mindenesetre fogok foglalkozni a dologgal s be fogom vezetni a legjobb társaságokba. Addig is legyen gyakrabban szerencsém, hogy jobban megismerjük egymást. Most pedig fogunk uzsonnáim! — mondta. — Már az elébb megdaráltam a kávé. Mintha csak tudtam volna, hogy maga jönni fog, Balázs!

Azzal felállott s kiment a konyhába. Csak néztem utána, mind bánatosabban, a szívem mélyéig meghatva. A járása is jó anyám emlékét idézte. Minden lépése, ahogy ment, kövéren. S a kandúr ment utána.

Lemondás

Ebéd után Pistuka és Lici felállottak az asztaltól, megtörölték a szájukat, megköszönték az ebédet s kimentek a szobából. A két szülő, Kuszág papa és szeretett hitvese, egyedül ült az asztalnál. Két szomorú szülő.

— Mi a teendő? — kérdezte Kuszágné.

Kuszág felrándolta a homlokát, egy percig hallgatott, magába szállva, mint aki felelőssége tudatában minden szót meggondol amit mond. Minden szó pontosan előkészít az agyában, metodikusan egymáshoz fűz és így készen végre, kihozza a mondatát az ajkára. Azontúl már csak a hangsúly volt hátra, minden szó jelentőségének arányában, a kellő hangsúly.

—A teendő az, — felelte, — hogy még tovább kell mennünk házi-büdsénk megnyirbálásában.

—Még tovább? Meddig? — kérdezte Kuszágné, a szalvétáját göngyölgetve.

Már ő spontán beszélt, azzal az árnyalatnyi ariosóval a hangjában, ami csendes rezignáltságát valami kis poézissal vonta be. Lehetett érezni a hangjában a nagyon szőke nőknek azt a puha engedékenységet ami

úgy odahajlik az élethez! Úgy odahajlik az élethez, mint a repkény egy falhoz. Lehetett érezni a hangjában, hajdani leánykorának szertefoszlott álmait.

— Már itt nincs mit nyirbálni, — mondta. — Amit még nyirbálhatnánk az már csak a tulajdon életünk volna. Az eleven életünk volna, ezt nyirbálhatnánk. Cselédem nincs. Amit csak lehet, magam végzem el. Licinek én varrtam a ruháját. Most megtanulok cipőt foltozni, a két gyöngye kezemmel cipőt foltozni, hogy Pistuka ne mezítláb járjon. *Quo vadis!* — fejezte be egy sóhajjal, a maga albino-szőkeségében és becsúsztatta a szalvétáját egy pirosbőr gyűrűbe. Aztán nézett a kék szemével valahová nagyon közelre és messze. Olyan messze, hogy már messzebbre nem is lehet.

Közben Kuszág gondolkodott és sorra rakta a szavait szinte a homloka ráncába, mint barázdákba vagy melegágyakba. Szinte a homlokáról vette le őket, ahogy folytatta, elborultan:

—A helyzet az, — mondta, — hogy a megnyirbálások, lemetélések, kurtítások és lenyisszantások sorozatában el kell mennünk a dolgok legvégére és lemondásaink füzéréen el kell jutnunk a legszomorúbb állomásra. A legszomorúbb állomásra! — ismételte valami bús hangsúllyal önmagának. — Nevezetesen be kell szüntetnünk gyermekeink zenei oktatását. Le kell mondanunk Gadaványi kisasszonyról.

—Oh! — rebegette Kuszágné, — ez sok!

—Valóban ez sok, — mondta Kuszág, — ez a legtöbb, az áldozat igen súlyos. Én lemondtam kávéházzól, szivarozásról, sok minden egyébről, maga is Ilona, hősiesen, a lehető legszűkebbre szabta jogos igényléseit, de a cél az volt, hogy gyermekeink zongorázni tudjanak! Mint önfeláldozó szülők, megvontunk magunktól mindent, hogy gyermekeink, majdan, a társaságokban, egy Bach vagy egy Beethoven előadásával brillírozzanak! Hogy a zongora mellől is, miközben fehér ujjuk elsiklik a billentyűkön és visszaadja a szép harmóniákat, hogy a zongora mellől is,

meghatott szívükkel ránk gondoljanak s bennünket áldanak, akik már akkor a temetőben fogunk porladozni. Kár, — felelte Kuszágné, szőkén, — kár az ilyen szomorú dolgot, az ilyen kétségbeesett elhatározást, ilyen szép szavakkal és költői képzetekkel körülírni, ahogy maga teszi azt Frigyes. Ezzel még csak súlyosbítja amúgy is nehéz szívemet. Mert nekem is megvan a magam gondolatköre, a magam anyai reménye. Nem is szólva arról, hogy Gadaványi kisasszony milyen rokonszónos nekem. De lássa, én gyakran gondoltam arra, hogy öreg napjaimra le fogok ülni egy karosszékbe az ablak tövében, muskátlik között s onnan fogom hallgatni, amint két gyermekem, művésziesen, négykezest játszik a zongorán! Hogy élvezni fogom a hangokat s a szép harmóniákat ahogy maga mondja, melyeket az én két gyermekem szólaltat meg, két gyermekem négy kézzel! Hát ennek is vége! — fejezte be, egyetemes székeségével s egy könnycseppel a kék szeme derűjében.

—Ennek is vége! — mondta Kuszág és felállott. — Két óra, — fűzte tovább az óráját nézve s még sűrűbb ráncokkal a homlokán, — úgy hallom, Gadaványi kisasszony megérkezett a zongoraleckére.

—Igen, itt van Gadaványi kisasszony, — felelte Kuszágné, ahogy benézett a szomszéd szobába, ahol már hangzott a zongora.

—Nem fogom látni többé! — mondta Kuszág hirtelen, ahogy ez egyszer nem gondolta meg amit mond. S csöndesen visszaült az asztalhoz, a székbe.

A két vándor

A két vándor leült az útszélen, az árokpartra, egy lombos akác alá. Két fiatal iparoslegény, aki mind a kettő Debrecenbe igyekezett.

—Még nagy út! — mondta az egyik.

—Estére ott leszünk! — felelte a másik.

S a lombos akác rájuk borult ahogy ültek ketten, az útszélen, az árokparton.

Előttük a poros út a végtelenbe nyúlt. Mert ahol csak teheték vándorlásukban, nem is az országu-ton jöttek. Inkább a dülőkön, a tanyai utakon, ahol hűvösebb is volt, könnyebb is, rövidebb is az út. Ahol csak lehetett, átvágtak mezei utakra s ösvényekre, két sor akác között az árokparton. Ahol csak lehetett, a tanyai házak mentén jártak, a szérűskertek alatt, ösztönösen. A gyümölcsösök alatt is. Ahol volt valami remény valami találkozássra, valami barátkozásra. Ahol, ha olykor, meg is küzdtek egy-egy komondorral, viszont volt gyümölcs a fűben, ami lehullott az ágról. Ami lehullott az ágról, túl a kerítésen. Amit jó volt föl-szedni, de milyen jó! beleharapni s kiköpni ami rothadt rész volt benne. S így menni tovább, két szegény vándor.

Most csak ültek, fiatalok, a lombos akác alatt az útszélen. A nap izzott magasán az égen. S ebből a magasból a lombokon is átsugárzott, mint a fény egy lámpaernyőn, derűsen és töretlenül. Az egész táj körülöttük valami izzó sárgába mállott, amelyben fecskék szálltak, feketén a sárgában, a fehér hasuk megvillanásával s féloldalt dőlve félszárnyakon. Más nem mozgott a megtorpant levegőben. Csak még a por szállt az út szélén. Az út széléről az útszéli akácfákra. Mert egy ökrösszekér is jött, a béres álmával egy falécen a szekéren s a két állat nyugalmával úgy jött, úgy jött a nagy árnyékával. S úgy dőcögött lassan, nagyon lassan a kerékvágásban. Olykor mintha megállott volna a négy kerék, az egész szekér mintha megrogyott volna egy-egy pillanatra, mikor az ökrök csapkodtak a szarvukkal, a legyek ellen, hátrafelé, a gerincük irányában. Aztán, még sokáig ment a szekér, még sokáig porzott az út. Még sokáig ment az alvó béressel a falécen. Még sokáig ment, nem tudni hová. Úgy ment, mint az örökkévalóságban, a két ökör nyugalmával, nyugtalanságával, árnyékával, a sok léggel a gerincükön s

egy-egy fecskével aki szállott utánuk s ahogy elérte őket, rögtön vissza is kanyarodott s megint fordult s megint rohant utánuk. S a két vándor csak ült az árokparton.

De akkor, egy parasztasszony tartott feléjük az út szélén s mezítláb a porban. Ahogy meglátták, könnyökön bökték egymást. Ahogy meglátták a cserépkorsót az oldalában, feléje hajoltak, az árokpartról, a lomb alatt. Ahogy meglátták a cserépkorsót színültig vízzel s kívül is harmatosan, ahogy a friss víz átütött rajta, mint a gyémánt, olyan csillogón.

—Hé ifjasszony! — mondta az egyik, a fiatalabb vándor, nagyon vidáman.

—Hé komámasszony! — mondta az idősebb, — ha van szíve, megkínál avval a korsóval!

Az asszony megállott tétován, egy csalán mellett az útszélén s a korsóval az oldalán. Már nem volt fiatal s két vaskos lába, mint két téglapiroslott a porban. Látszólag tetszett neki ahogy a két vándor olyan vidáman szólt hozzá, ifj asszony! hogy ezt mondta az egyik s derűsen nézett két barna szemével.

— Tessék! — mondta s nyújtotta a korsót. — Ha egy jót húznak belőle, csak annyi az, hogy vissza kell, hogy menjek, a kis tanyára, a kúthoz, — mondta barátságosul.

Azzal nézte ahogy isznak, eltikkadva, boldogan, ahogy a szájuk szélén csöpög a víz s lefolyik az állukra. Azzal le is ült oda közéjük s kinyújtotta a két lábát a csalánnak.

—Osztán hova mennek? — kérdezte érdeklődve.

—Messzire! — felelte az egyik.

—Debrecenbe!

—Osztán mit csinálnak ottan?

— Munkát keresünk, — mondták mind a ketten.

S úgy ültek hárman s hallgattak egy percreig a lombos akác alatt.

— Nekem van egy fiam Debrecenben, — mondta az asszony. — Szegkovács a gyárban. Egy lányom is

van, aki szolgáló a segédjegyzőnél a Trombita-utcában. Volna is egy üzenetem hozzájuk.

—Átadjuk! — mondta a két vándor egyszerre.

—Hát csak annyi, hogy várom haza a fiamat is, a lányomat is szüretre!

Azzal már fel is állott s indult a korszóval.

— Itt hagy! — szóltak mind a ketten s nyúltak utána, két kézzel mind a ketten.

De az asszony ment, vastagon a fényben, az árnyékával, ami követte. Még sokáig néztek utána, amíg csak el nem tűnt az ákácfasorban.

— Ha erre van a kút, a kis tanyán, majd jön egy másik, — mondta a fiatalabb vándor.

Rozál

Mikor Kémény Tóni kijött a tömlőcből, első útja Rózálhoz vezetett, aki jobb időkben a felesége volt.

— Rozál, — mondta, meghajtva magát, — amint látja, időm letelt. Fölösleges mondanom, hogy elszakítva magától s többi embertársaimtól, soha egy percig nem felejtettem el magát. Cellám magányosságában is, számos bús percemet átvilágította az a múlhatatlan fény, ami két kék szeméből sugárzón, örök emlékem és vigaszom maradt. Igazság és törvény szerint megszenvedtem bizonyos hibákért, amelyeket a társadalmi rend nevében, az ügyész rámolvasott a bíróság helyeslésével. De már most itt vagyok, minden vétektől megtisztultan. Még fiatal ember vagyok, ha egy kissé megviselve is. A jövő nincs megtiltva senkinek s az élet nem szűnt meg számomra. Erkölcsi elveim szerint, első kötelességemnek tartottam, hogy újra mint szabad ember, magánál jelentkezzem. Nem kérdek semmit, nem kérek számon semmit. Nevezetesen nem kutatom, ha kényszerült távollétem alatt, azzal a törhetetlen hűséggel volt-e irántam, amellyel jó magam adóztam emlékének. A lényeg az, hogy most itt vagyok. S ha

régi helyemet drága szívében nem foglalta el más valaki időközben: engedje meg, hogy azt újra elfoglalhassam s ismét az a szerető s gyöngéd férj lehessen aki voltam világéletemben.

Ezeket mondta Kémény Tóni s nézte Rózait aki hallgatta.

— Barátom, — felelte Rozál, — érzem szavai őszinteségét. Azt sem tagadom, hogy a szívem mélyéig meg vagyok hatva. Igaz, nem voltam elkészülve erre a látogatásra s mióta a sors elszakított egymástól, nem is hittem, hogy mégegyszer látni fogom az életben. Maga ismeri az én csöndes, rezignált természetemet. Maga ismeri bennem azt a vajúdo gondolatot, mely soha nem tud cselekvéssé válni. Innen van, hogy bús fogsága alatt nem közeledtem magához és soha nem volt erőm ahoz, hogy magát szomorú társtalanságában és magányosságában meglátogassam. A leveleire sem válaszoltam, holott azokat, számos éjjel könnyes szemmel olvastam. Sőt, mit mondjak magának? Mint művelt nő, aki illetékes vagyok ítélni az ilyen dolgokban, azokat a leveleket, érzelmi hangjuk, közvetlenségük és egyszerű irályuk tekintetében, a világirodalom egyik remekének tartom. De minden tartózkodásom ellenére is, csöndes bánatomban, én is sokat gondoltam magára s kényszerült távolléte alatt, ahogy mondta, igazi hú felesége maradtam. Tehát csak annyit mondok: Isten hozta. Igenis, kész vagyok felvenni magával a régi köteléket, sőt, megvallom, még lelkesebben mint annak idején, azon a tavaszi napon, mikor magával, mint ifjú menyasszonya, az oltár elé léptem.

—Még lelkesebben! — mondta Kémény Tóni könnyes szemmel. — Ismertem jó szívét és finom természetét és a legszebb reményekkel voltam eltelve. De ennyi nagyságra és emelkedettségre, ennyi irgalomra és nemes nőiségre, megvallom, nem számítottam.

—Barátom, — mondta Rozál, — a mai súlyos időkben és gondokban, a nő nem lehet csak elnéző és

engedékeny s boldogan fogadhat minden társat, támaszt és segítséget, mégha a börtönből jön is. Mert ismerem szorgalmát és munkakedvét, ötletességét és tehetségét, ami az én számomra is egy jobb jövőt jelent. Az igazság az, hogy múltó eltévelyedése dacára is, amelyért különben megszenvedett, még nem találkoztam emberrel ki magával fölérte volna. Ha végignézek barátnőim során és férjeiken, akikkel meg vannak áldva, még mindig maga a legkiválóbb, ha voltak is büntetendő hibái. De az embert, voltaképen, egy francia bölcs szerint, a hibája teszi. Nem dicsérek semmi családfintaságot, isten őrizze! de ami nekem magában hiányzott idáig, az tisztára az egyéni distinkció volt. Álmodozó természetem s ösztönös romantikám szívesen látja magában balsorsnak azt az üldözöttjét, aki hosszú hónapokon át, négy fal között szenvedett. Azzal, hogy ismét a karjaimba zárom, úgy érzem felemelkedem a lelkiismeretemben.

Ezt mondta Rozál s lezárta két kék szemét. Aztán csengetett a szobaleánynak.

— Ha Buroki úr jön, nem vagyok itthon. Nem vagyok itthon soha többé. Ezt mondja neki, — mondta a szobaleánynak.

Bozóky

Mióta nem voltam idehaza, már nem is emlékszem! Egy egész világ megváltozott azóta! Hány világ változott meg azóta! Hányan elmentek, eltűntek, elvesztek! Most is úgy állok itt a piactéren, hogy az ajkamat harapom és sírni szeretnék. Hogy lehetne ezt leírni, megmondani, megértetni profán emberekkel? Micsoda fogékonyság kellene ahoz, micsoda készség és művészet, micsoda művészet főképen, hogy az ember vissza tudja adni, színes képekben és rajzokban, ezt a furcsa bánatot ebben a tavaszi tájban s ezen a piactéren, ezt a furcsa, névtelen bánatot! Ami mintegy az

idők méhéből száll egy változatlan örökkévalóságban. Olyan furcsa, névtelen bánat.

Holott még itt áll a négy akác, a tér közepén, egymásba borult lombkoronával. Négy szomorú öreg akác. Még megvan a gólyafészek az Antalits házán, a kéményen. Még a galambdúc is a régi a református udvarban, ahonnan kinyúlik magasra, az alacsony háztető mögött. A tér végén, ahol az országút a végtelennek nyílik, mint az ezüsthíj szál a por, olyan tündöklő résekkel benne, hogy tulonnan minden, mint egy tükréből látszik. Minden porszemet ami száll, a nap fűrészt magába. Az ezüst és arany csillogásnak olyan tündéri világa ez, hogy a négy akác megszűr-külve a lombjában, mint valami szent szövegből szól hozzám, valahonnan nagyon messziről a Bibliában. Ott van a gémeskút is az út mentén, a nyájnak és a vándornak. Ott van közel s olyan messze a porban és a fényben. A gémeskút a porban és a fényben. És úgy föl van nagyolva magányosságában, olyan patetikus-an egy durva kődarabbal az ágas végében ami lehúzza a mélybe, hogy a túlsó vége ennek az ágasnak felmered az égbe, az égbe, a kék égbe s nem tudom micsoda két-ségbeesésbe.

Nincs itt egy ember ezen a téren. Ebben a porban s ebben a fényben. Nincs itt egy állat egy sor libán kívül, aki úgy indul s menetel az árokpárt mentén, hogy úgy tűnik kívül van végzetten és sorson s csak a fényben van benne. Egy sor liba magasan a csőrével.

Aztán jön egy asszony s el is tűnik rögtön. Mint egy árny olvad bele egy fehér házfalba. Csak ép annyi látszik, hogy bezárult a léckerítés mögöttes az udvarra. Csak épen annyi látszik, hogy a szoknyája széle szaladt be az udvarra. Aztán száll egy madár magasan a négy akác fölött. Olyan magasan, hogy nyilván már nem bírja magasabban. Hogy ez a határa annak a világnak ameddig viheti a szárnya. Aztán jön egy parasztember olyan magányosan, olyan céltalan a deszkapadlón, mint egy tragédiában. Olyan céltalan és olyan magá-

nyosan, mintha a gémeskúttal volna rokonságban. Nagyon hosszú, sovány parasztember. Egy nagy szál merev parasztember. Még nem is láttam ilyen nagy szálat, ilyen soványát parasztemberben. A két csizmaszárában ami lötyög rajta, még kétszer elférne annyi, mint az ő két lábszára. Fehér inge a mellén ahogy nézem, szűken be van gombolva három cérnagombra. Van egy kis kurta ujjasa is, nagyon kurta, nagyon kopott, de tágra nyitva, selyem hajtókával. Olyan selyemhajtókával, hogy ez már mind foszlány ez a selyem rajta. Mi ez? kérdem elámulva. Ez egy hajdani szmoking ezen a mai paraszton. Ezen a paraszt-Don Quichotte-on. Már tudom is, hogy Bozókra való. Onnan jön, oda tart. Soha ilyen kitűnő embert! A Bozóky cselédje.

—Hát az úr, hogy van? — kérdem. — Merthogy ismertem bizony!

—Jól van a! — mondja.

—Osztt otthon találok, ha meglátogatnám?

—Otthon van az mindig, — feleli s már megy tovább a padlón, soványan a szmokingban s a két bő csizmaszárban. S a gémeskúttal rokonságban.

Bozóky! Csak harapom az ajkam. S felszállok a kis kocsira s gurulok a porban. A fényben és a porban. Olyan fényes porban mint aranyalagutakban. De a dűlőről már látom a lombok közt fehéren, a régi ház oldalfalát. Mint egy fehér szögletet a sok zöld között, úgy látom. Ahogy közelebb érünk, már a nyírfákat is látom, a fenyőket is, mert az is van a parkban. Lucfenyő vörös törzzsel ami hámlik. S ahogy még közelebb érünk már azt a magyar bánatot is látom, ami ráborul a parkra és a házra. Ami elborítja ezt a vad magányosságot. A sok gaz a fűben, dudva, bogáncs, pitypang, szöszvirág! Valami zord képe van az egésznek ebben a dúlt virulásban. Egy vad rét minden. Hajdani virággyakból még kinyúlik a rózsafák karója. Egy-egy üveggömbbe, félig törötten a karón, por és szemét közé amit a szél hordott bele, a napfény hullajt valami

aranszínű csöppeket mint egy orvosságos üvegbe. Az ajtó zárva a felhajtó ívei mögött.

Itt áll egy kisfiú előttem, egy kis parasztfiú mezít-láb, mint egy angyal olyan kék szemekkel, s akit százszor kell, hogy kérdezzek. Aki csak dugja az ujját makacsul az orrába s nem felel. Végre megtudom, hogy az uraság lenn lakik a kis tanyán.

— Bátyám, — mondom könnyes szemmel ahogy belépek s a kezére hajlok, hogy megcsókoljam.

De rögtön elhárít s ahogy kivonja a kezét a kezemből, a szemembe néz, a könnyemet nézi.

Szentek néznek így könnyeket, alig meghatva, alig meglepetve, azzal a szelíd és megértő mosolylyal, ahogy e földi életet és sorsot csak szenvedésnek tudják.

— No nem kell búsulni, — mondja, — Isten hozott! Ülj le ide a lócára, ide élém szépen, ha már kijöttél Bozókra. Az idő eljárt, nem baj. Az ember élete nem számít.

Nincs itt csak ez a lóca ebben a szobában azon a széken kívül amelyen ő ül, Bozóky! Négy üres fal, se kép, se emlék, semmi. S épen az itt a rémes emlék, hogy nincs belőle semmi.

— Hát igen, — mondja, — itt vonultam meg a tisztartónál, ebben a szobában. De van még egy másik, a tornác végében, ahol alszom.

Már egészen ősz feje lett, mióta nem láttam. De a szeme, a szeme! az a sugárzó kék ami volt, az az angyali kék, ami az imént annak a kis parasztfiúnak a szeméből sugárzott. Ezzel a két kék szemmel volt Bozóky főjegyző hajdan, alispán, vezér a megyeházán, agrártekintély a régi képviselőházban. Ezzel a két kék szemmel látott álmokat és ideált a politikában.

— Oh istenem, — mondom, — ez már csakugyan a világ vége, ha bátyámat itt találom ebben az üres szobában.

Csak legyint a kezével.

— Én nem bánám, ha ez a világ vége volna, föltéve, ha szép volna. A dolgok vége, mint az ember

vége is, egy remekmű kellene, hogy legyen. No de mit kezdhettem volna én a háború óta, a forradalom óta? Mit kezdhettem volna szilaj törtetőkkal s ezek is mit kezdhettek volna énvelem? Legjobb volt hazajönni Bozókra s hagyni mindent a maga sodrában. Ami lesz, az amúgy is lesz. A szabadságjogok nem improvizálódnak. Éhez nem jutnak a nemzetek csak ha megérdemlik őket. Odáig pedig a kormányok rendszerint kalandokból keletkeznek s épen abban van az erejük, ami rosszat csinálnak. Nagyon jó nekem itthon. A múlt a múlt, a jövő a jövő. Ezt meg kell tudni érteni, ezt ki is kell várni. A kormányok rendszerint meg is javulnak ahogy öregednek. Éhez csak időt kell engedni nekik. Azonfelül nincs panaszsom, nem is vagyok hálátlan. Én még láttam egy boldog kort nagy Magyarországon. Most látok egy más világot, fejlődésének, a kibontakozásának egyik legválságosabb pillanatában. Én hittem a magam órájában, mégha csalódtam is ebben a hitemben. De hittem! Ez a lényeg.

—Tessék jönni ebédelni! — mondta a tisztartó aki belépett.

—No gyerünk! — mondta Bozóky s csak nézett a kék szemével, sugárzón a kék szemével. — Kihűl a leves! — mondta.

S a kezével a vállamon, barátsággal, kijött velem a tornácra, ahol megvolt terítve egy asztal. Vadvirággal egy csuporban s színes abrosszal egy kerek asztal.

Anya és lány

A hölgy belépett. Fekete kabátban volt, egy kis avult kalappal a fején. Egy másik hölgy követte, egy fiatalabb, azzal a tanácstalan együvé tartozással, ami rögtön jelezte vérbeli közösségüket. Anya és lány, ezt nem volt nehéz kitalálni.

— Jöjj csak Sonja, bátran! — szólott a hölgy, a kis avult kalappal a fején.

S olyan furcsán mosolygott, hogy azt hittem mingyárt sírni fog.

— Tessék helyet foglalni, — hebegtem, megadva magam a sorsomnak.

A hölgy leült egy székre. A másik melléje állott, vértanúságosan. Soha közös sorsnak, közös bánatnak ilyen megrajzolt líraiságát nem lehetett látni két női figurán. Két női figurán egyazon feketében, egyformán avult kalappal. Ez úgy tűnt ez a két avult kalap, valahogy megfelelve. Mintha kettészelve egy nagyobb formából, mindegyik kapott volna belőle egy kis darabot. Csak épen, hogy a fiatalabb hölgy kapta volna az üdébb részt, egy kis kacér színes madártollal benne.

—Már rég kívántam megismerni, — mondta a hölgy. — Mindig arról volt szó a leánnyal, hogy meg fogjuk önt látogatni. Annyi sok szépet és jót hallottunk önről, nemes szívről és játékonyságáról.

—Oh kérem, — mondtam, — ezek túlzott hírek, — védekeztem.

—Aztán mindig jött közbe valami, — folytatta a hölgy, — egyszer ez, másszor az, hiszen önnek ezt nem kell magyarázni, két nőnek micsoda nehézségei vannak a mai életben, különösen két nőnek, aki úgy egybe van forrva, mint mi ketten, aztán sokáig betegek is voltunk, mert ha egyikünk beteg, a másik is az, olyan egyforma életünk van, mondhatnám fizikailag is olyan egyforma életünk, egyszóval úgy össze vagyunk forrva. Ami az egyiknek kell, az kell a másiknak is, olyannyira egyet érzünk és egyet kívánunk mind a ketten.

—Ritka szép harmónia, — jegyeztem meg.

—Igen, ezt kell mondani, ritka szép harmónia, még anya és leány között is ritka. Már most arra gondoltunk a leánnyal, hogy önt is bevonjuk ebbe a ritka szép harmóniába. Mert hiszen tudjuk önről, hogy ön érzésben és gondolatban a mi világunkhoz tartozik.

—Oh kérem, — mondtam meggyőződéssel, — ez nem az én világom, ez a világ, ami most van.

—A miénk sem! — felelte a hölgy élénken. —

Úgy-e nem, drága Sonjám? — fordult a leányához, aki ott állott mellette, odatapadva, a kis avult félkalappal a fején. — Mert amivel kezdenem kellett volna: Csalányi Ottilia bárónő vagyok. Az uram hajdan, régi jó öreg királyunk uralkodása alatt, követségi tanácsos volt Moszkvában. Sonja is, a leányom, ahogy itt áll mellettem, Moszkvában született, a cári uralom utolsó éveiben. Az összeomlás óta sokat utazgattunk Európában, sok mindent próbáltunk. A leányom operaénekesnőnek készült. Megvallom én tanítottam, mert meglehetősen zenei képzettségem van. Megőrizvén a szívünkben moszkvai tartózkodásunk gyönyörű emlékeit és hűek maradván, törhetetlenül hűek a monarchikus elvekhez: leányom mint operaénekesnő megtanulta »*Az életünket a cárért!*« című operát. Ezt Glinka írta.

—Glinka! — mondtam lelkesen.

—Gyönyörű mű! Gyönyörű szerep! Nyilván ismeri!? Mint zenész! Mint keresztény érzelmű ember!

—Hát persze! — rebegtem.

—A baj csak az, hogy ezt most sehol sem játszószák. Most itt vagyunk a leányommal s egy ilyen gyönyörű szereppel s nem tudjuk sehol sem elénekelni.

—Érje be azzal báróné, hogy nekem elénekelte — mondtam, a tárcám után nyúlva.

Mert megvallom, nagyon meghatott e kettős nyomorúságnak s fél-félkalapnak ez a zenei formulája.

A hölgy átvette a tízpengőst, amit tisztelettel a kezébe csúszttattam.

Átvette és fanyar mosolyával a leányára nézett.

— Meg fogjuk felezni! — mondta. — Azzal felállott. Egymás mellett, egyszerre köszöntek mind a ketten, egyszerre indultak és mentek.

Két ember

Már messziről, alighogy meglátott az utcán, Klavira Mátyás kitérte a két karját s úgy jött felém derűsen. Úgy jött felém fellelkesedve, azzal a baráti örvendezéssel, amitől szomorú napjaimban semmi jót nem várhattam. Lefogva az utcán, a napfényben, a mártírok alázatával állottam meg előtte s túrtam a sorsomat, hogy beteljesedjék rajtam.

—Üdvözöllek! — mondta a maga egyéni modorában s azzal a vaskos hangsúlyozással, ami ezt az ostoba szót még mélyebbre nyomta rosszhiszemű tárgyatlanságában.

—Én is üdvözöllek téged, — feleltem hangutánzó ösztönömben, szerény ember létemre.

—Látom jól megy sorod! — mondta nyilvánvaló megrovással ahogy végignézett rajtam s a nyakkendőmet vizsgálta. — Persze, íróember, bohém ember, nincs semmi gondja! — mondta s nyomkodta a karomat. — Ez éli a világát, szabadon, mint a madár, nincs családja, hazája, se vallása, se hagyománya, nincs gyökere a földben, a talajban, a rögben, nincs szíve, ez a lényeg, nincs szíve!

—Bocsáss meg, — hebegtem, — de ez nem egészen így van.

—Mi nincs így? — kérdezte fenyegető mosolygással s a karomról átsiklott a gyomrom tájékára, ahol megragadta a felöltöm gombját. — Ne tagadd! — mondta, — ne tagadd! engem nem fogsz megtéveszteni, én ismerem az ilyen indifferenset, akit sodor az ár s nem tesz ellene semmit. Aki hagyja menni a dolgokat, hagyja a hullámokat összecsapni a feje fölött! Akinek nincs közössége se bánattal, se szenvedéssel, se munkanélküliséggel, munkanélküliséggel! — kiáltotta s rángatta a gombomat a kabátomon. — Már az iskolában ilyen voltál, emlékszem, milyen blazírt voltál, ifjú

létedre, milyen blazírt! Az ember nem változik, — folytatta, — csak ép az a mag amit hord magában, az hajt ki az idők során magasra! A régi vagy, látom, pajtás, a régi, s ezért nem tudunk mi boldogulni! Kötelességed volna . . .

— Mi volna a kötelességem? — vettem közbe érdeklődve, miközben éreztem a kabátom gombját, hogy meglazult a szálain.

— Kötelességed volna, — kiáltotta, — küzdeni és harcolni s megmenteni a társadalmat! Még kérdezed, mi volna a kötelességed? —tért vissza a gondolatára,— ez ép a szomorú, hogy ezt te kérdezed! Hogy ezt neked meg kell magyarázni! a kötelességedet! Nézz körül a világban, ahogy mindenki ott áll a helyén, az őrhelyén, a harevonalban, mindenki egy jobb jövőért! Miről van szó? Az emberiség megmentéséről van szó, népek üdvéről van szó, — mi a te részed ebben? Hol vagy te, mikor mind itt vagyunk a nagy fordulónál, minden szellemi és erkölcsi fegyverünkkel a nagy fordulónál? Hol vagy te a nagy emberi eszmék vajúdasánál s győzelmes kibontakozásnál, mikor küzdenünk kell a demokráciáért, a véleményforrások tisztaságáért, a szociális fejlődésért, a népműveltségi színvonalért, a gyér bűnözésért? Hol vagy te mindnyájunk küzdelmében a válságok megszüntetéséért, a szociális jólétért és közéleti szabadságért? Hol vagy te, kérдем?

—Oh én, — feleltem, — nekem nincs hatalmam.

—Mindenkinek van hatalma, aki erre törekszik! — mondta. — Nézz meg engem, — mondta, — nézz meg engem! — s ráncigálta a gombomat. — Én nem vagyok olyan híres ember mint te, olyan vagyonos ember, nekem van családom, fiam, leányom, nagy háztartásom, de én ott vagyok minden mozgalomban, ott vagyok az első sorban a polgári blokkban és küzdök, estétől-reggelig küzdök a társadalom megmentéséért! Mert a társadalmat meg kell menteni, ez evidens, itt nem lehet kétség, e fölött még csak vitatkozni sem lehet.

A társadalom az egy szent dolog, — mondta, — ezt nem fogod tagadni!

De már akkor letépte a gombomat a felöltőmről.

— Mi ez? — kérdezte elámulva, ahogy csak bámulta a gombot a kezében s nem értette.

Hajnaltájt a pusztán

Hajnaltájt, mikor lejövök a tornácra, még mindenki alszik a házban. A vadszőlőindákat, a faoszlopok között, csak épen megtűzi a fény, legszűzibb kezdetében. A tuják, a lépcső alján, be vannak hintve apró finom gyöngyszemekkel, ami a harmat rajtuk. A fű is harmatos, csillogó, üde. A rózsák a töveken, még az illatuk álmát alusszák s türelmes szépségükkel várják a napot. Egyetlenegy fecske röpül magányosan a csendben, pihent szárnyának olyan rugalmasságával, hogy csak ép föltűnik egy pillanatra, föltűnik s eltűnik. Aztán jön egy másik, egy harmadik, cikázva. Ez mind úgy tűnik mint hírnöke a reggelnek s az örökkévalóságnak. Most már, hirtelen, mind a négy összeakad az egekben. Valami közös cél hajtja őket, valami szédítő szabadságban. Percről-percre, ahogy ébrednek és szállnak, mind többen lesznek a fecskék. A tuják fölött, a rózsák fölött, a füvek fölött, egymást kergetve rohannak s féloldalt dőlve zuhannak le a magasságból. Olykor, a félszárnyukkal, szinte súrolják a földet. Olykor a legsebesebb iramban, elakadnak félúton, megszakadt lendületüknek szögbetörésével. Olykor, egyetlenegy fordulóval, mint a nyíl, tűznek a magasba. A magasba s a csillogásba. S megint zuhannak, a magasból s a csillogásból, láthatatlan atomok után. S ezt mind, ezt a hajnali táncot, tanuk nélkül, ember nélkül a szabadságban, a csend kíséri s a levélrengés a nyírfákon. De a pitvar felől, a cselédházban, a vastag lányok súlyos álma hallatszik a nyitott ablakon át. A vastag

lányok között, a vastag szakácsnénak még súlyosabb álma. Kemény hangja után rá lehet ismerni ebben a viharos fűvásban és szortyogásban, az ő külön hortyogására. Ez mint egy vezérszólam úgy vezet, úgy tör föl s úgy harsog az alvó cselédleányok szimfóniájában. Az ember azt mondaná tevék alszanak, egy oázis mélyén, a sivatagban.

De most kifordul a kerti kapun, az éjjeli őr, subásan. Még látom ősemeri formáját, nem tudom micsoda monumentalításban, abból a két korhadtt csizmából nyúlva ki ami félig rongy a lábán. Itt őrizte a házat, hivatása szerint, amíg elmúlt az éj. A fényben, ami ébred, szinte idegennek tűnik, nagy, szomorú parasztember. Szerény méltósága és rendeltetése elmúlt az éjszakával. Mint egy ősi bagoly tér haza a kis tanyára a kert alatt. De ahogy megy a két rongyos csizmában, a subával a vállán, a báránybőrkuccsmával a fején, az örök idők uszálya megy utána, úgy tűnik. Megvan hetvenéves, nagy, szomorú parasztember S talán mindig ezt csinálta világeletében, hogy feljött a kastélyba, a parkba, késő napnyugtával, leült a felhajtó alatt a kőkorlátra s csak ült s csak bámult a csillag alatt. Hajnalig csak ült, figyelt, aludt is egy keveset. Aztán felállott és ment. Soha semmi dolga nem volt az éjszakába. Soha tolvaj, vagy bánatos vándoremler be nem merészkedett hozzája ezen a horogi pusztán, ebben az éjszakában. Nem hallotta csak a fülemülét az ágon. Azt is csak hallotta, de máskülönben nem igen látta. Amint kifordul a kapun, a harang megszólal a tanyában. S a vad indákat a tornácon, megönti a napfény enyhe sugárzása. A rózsák a töveken, sorra fel-eszmélnek, a harmat alig csillog a füveken. De a kert mélyén, a régi topolya lombja mintha frissen volna mázolvva a reggelben. Valószínűtlen zöldje élesen kitűz a többi zöld közül, a szín és fénylés olyan pazarságával, simaság és csiszoltság olyan művészi munkájával a levelek tömegén át, hogy az egész lombkorona egy bronzöntvénynek látszik a kék ég alatt a mélyben.

De micsoda varázsa van, ennek a tanyai harangnak ebben a halálos csendben! Minden ébred, minden megmozdul a hangján. A fecskék, megriadva, már csak a magasban szállanak s elvesznek fönn, kerengve, a legtávolabbi kékben. A fény mind derűsebb, mind csillogóbb, mind izzóbb, csak néhány perc alatt. Kelet felől, a szénakazlak mögött a kis tanyán, a nap kigyújt egy sor máglyát az égre s ijesztő tüzeiben az egész tanya elmerül. Onnan, mint egy tükörből, a kertbe sugárzik a fény, rózsaszínű világítással. Méhek röpködnek merő aranyban s oly ritka csillogással, hogy hártaszárnyuk amit átszűr a fény, vékony üvegnek látszik kétoldalt a derekukon.

Aztán, rögtön, az út felől, a kert alatt, a por száll magasan a fényben. Egy falka juh menetel bibliai mezők felé, dallamos kolompolással. Lehajtott fejjel, bús állatok, olyan torlódva mennek, hogy e mozgó gyapjúrengeteg közé, aranykődök mélyén, egy szalmaszalat nem lehetne dugni. S az útjok mentén, a kis tanya alatt, a szénaboglyák mint egy sor rubint-tömb égnek, tündöklőn átvilágítva. Csak a puli szürke a nyáj mögött. S a juhász, mint testvére az éjjeli őr, valami ősidőkből ébredt erre a hajnalra abban a testi monumentalításban, ami kiemeli, szűrrel a vállán, magasra az útra. Magasra a nyáj mögött az útra.

S egy sor eke is indul, mikor elvonult a nyáj. Az ökrök szarvát megcsapja s a fény a por és a fényben és a porban, sötét bivalyok állnak megtorpanva a kút mentén, az ivók előtt és szagolják a vizet. Sötét bivalyok sötét sorsukban, a pusztaságban s a végtelenségben. S fölöttük egy másik sors kereng. Dallamos sorsa egy pacsirtának, egy szegény kis szürke pacsirtának, aki a reggeli kékbe fúrja bele magát.

De a pitvar felől akkor, már jön a vastag szakácsné s a többi vastag lányok mint profán tündérek vonulnak fel, tüzesen az egészségtől, reggeli virulástól, olyan meztelen lábakon mint egy téglá a zöld fűben, ahol szaladnak. A kötélről, a szérús végében, leráncigálják

a sok száradt ruhát s a napraforgók a kert szegélyében mind nézik őket fekete pofájukban sárga gallérral, mint őrző kapitányok. A konyhán pattog a tűz. A kandúr jön, óvatos karmain amelyeket kinyújt, jó előre, maga elé. Minden lépése gond, bölcsesség, figyelem. Egész lénye mint egy szfinksz, aki indul a fény felé.

Már egy ablak is megnyílt fönn, a repkény mögött, a házon. Egy női hang hallatszik üdén. Egy gólya is száll, alacsonyan az égben, két kinyújtott lábszárával olyan mértanilag vízszintesen, mint két pipaszárral. Látszik rajta, hogy ezzel a mozdulatlan röpüléssel, két kitárt szárnyán mozdulatlanul, a maga eszményét és boldogságát érte el az égben.

De a kert végében, ahogy odaérek, már csobog a víz a kőmedencében. A széleken és a párkányon, vastagon fekszik a repkény, többretegese burkolatban. Egy-egy ága a barackfának is ráhajlik erre a kriptái hangulatra, egy régi barackfa a dús lombja árnyékával. S itt, e lomb mögött, a repkény mögött, mint egy sátor mélyén, két női emlő látszik, mint két fűrt szőlő, csillogón a vizén. Egy női hang is hallatszik ijedten. A francia kisasszony fürdik a kőmedencében.

Kis szonáta

Reggel bejött Eszti a szobámba, kinyitotta a két belső ablakot, kicsapta a zsalugátert, aztán visszafordult felém, a reggeli ragyogásban.

— Nem tetszik felkelni? — kérdezte. — Mindjárt felhozom a reggelit.

Odakünn zöldéit a kert s a rigók füttyültek az ágon. S az ágyamból láttam, a kert mélyén, a Szamos vizét, a régi fűzek árnyékában. A révész hangja is hallatszott messziről. Minden olyan messzinek tűnt az ablakon át, olyan messzinek a reggelben s a fényben. Az egész táj elmerült valami örökkévalóságban.

Soha nő nem volt se üdébb se frissebb mint Eszti ebben a reggelben. Soha nő nem viselt ilyen pettyes ruhát mint Eszti. Ilyen könnyű szöveten annyi kis kék pettyet. Nem is járt a lábán, mint inkább lebegett és szállt ebben a képpettyes ruhában. Mint egy tündér úgy járt s hozta a reggelit egy tálcán. S amit csak hozott ezen a tálcán, kávé, tejet, egy-egy agyagcsuporban, egy kevés vaj, kenyeret s mézet is egy kis tányéron, ez mind illatos volt tőle. Illatos a két kezétől, a tíz ujjától, a gyönyörű körmökkel. Illatos az egész lényétől, szőke fiatalságától a képpettyes ruhában. S az egész táj a mélyben, a mélyben és az örökkévalóságban, az egész kert a rigókkal és a fákkal és a Szamos is a fűzek árnyékával, ez mind hozzásimult s hozzáfűzte magát elválaszthatatlan harmóniákkal. Ez mind hozzáfűzte magát Esztihez a képpettyes ruhájában. Ez mind egybeolvadt vele, ez a sok fény, szín és sugárzás. Ez mind egybeolvadt az Eszti fiatal-ságával és képpettyes ruhájával. S ahogy beszélt Eszti, ahogy minden szó olyan tisztán, olyan frissen, olyan könnyed finomsággal hangzott el az ajkán, ez is mind szinte oda volt hangolva a rigók füttyéhez az ágon. Az egész reggel, az egész nyár Eszti volt, az egész élet gyönyörű egysége ebben a sugárzásban s a távoli tájakkal az örökkévalóságban. Az egész boldogság ezen a világon Eszti volt, a Szamos ezüst csíkjával a fűzek árnyékában. Ahogy csendesen reggeliztem az ágy szélén ahol ültem egy kis asztal előtt, ahogy öntögettem a tejet a kávéba, ahogy kenegtettem a vajat és a mézet egy kis szelet kenyérré, már nem is tudtam mit érek a szívemben, micsoda ünnepet és álmot, micsoda szerelmet és szépséget, négy fal között, a nyitott ablakkal, micsoda rejtelmességet! Valahogy úgy éreztem, hogy Eszti a képpettyes ruhájában, magam is egy részecskéje vagyok ennek a ragyogó nyárnak. Valahogy úgy éreztem, hogy be vagyok ültetve a lelkemmel, mint egy gyökérrel, a sok pity-pang közé a Szamos partjára.

— Eszti, — mondtam, — bár mindig itt lehetnék! Bár minden reggel csak téged láthatnálak! Bár soha nem volna vége ennek a nyárnak. Te nem is tudod milyen szép vagy te! Te nem is tudod mennyire szeretlek! — fejeztem be és szürcsöltem a kávé. — Te nem tudod! te nem tudod! — tettem hozzá, mert hirtelen elapadtam líraiságomban.

Eszti nevetett. Ép akkor nevetett, mikor a rigó fűtyült künn az ágon. Egyszerre szólott a rigóval, vagy a rigó övele, ezt már el se lehetett választani, ezt a két hangot egymástól. De ahogy a fülembe zengett ebben a furcsa együttesben, a szívem mélyéig megrázott. Letettem a csészét, letettem a kenyeret, vajjal és mézzel rétegelve, ezt a szagos kis szelet kenyeret. És az ágy széléről ahol ültem, kinéztem a tájra, a kerten túl a Szamosig s a Szamoson is túl, az egész nyíri tájra.

—Oh istenem, — mondtam, — ez az én hazám. Ez az én igazi hazám, Eszti,, ezt úgy érzem a szívemben, mintha tüzes vassal bele volna sütvé. Ez az én hazám tele bánattal és könnyel. S ez az én hazám, mert te is itt vagy benne.

—Oh ifiúr! — mondta Eszti s közelebb jött hozzám. A kékpetyyes ruhájában egész közel hozzám. Akkor úgy tűnt, hogy nem is ő jön, de az egész táj, az egész táj tele bánattal és könnyel borul a szívemre. Az egész táj minden fényével és gyönyörűségével.

—Eszti, — mondtam mérséklettel, — te egy árva lány vagy ebben a házban. Urambátyáméknál egy szegény kis árvalány, akit imádnak. Az élet gyönyörű, igaz, de nem szabad, hogy árja elsodorjon. Add ide azt a két illatos kezedet, hogy megcsodáljam tisztelettel. Nem is a kezedet, csak az ujjaid végét a csiszolt körmökkel.

—Bár soha nem volna vége ennek a nyárnak! — mondta Eszti.

Beszélgetés a padon

Ez a bús fiatalember, leült mellém a padra, a Margitszigeten.

—Megengedi író úr, — mondta, — ne tessék félni, nem fogom zavarni. Amit egyszerűen mondanék csak annyi, hogy minden készültségemmel, tudományommal és filozófiámmal, egyszóval minden képességgemmel, csak a szomorúságig jutottam. Én vagyok az az ember, aki a gondolataimat sohasem tudtam megfelelő formába önteni.

—Oh kedves uram, — feleltem, — ez nem ok a bánatra. Épen az igazán finom emberek, a végsőkig érzelmes lelkűek azok, akik gondolataikat nem tudják — kellő formába önteni. Semmiesetre sem higgyen ön azoknak az íróknak a dicsőségében, akik vastag köteteken át fejezték ki úgynevezett lelkiségüket, meglátásaikat és érzéseiket.

—Én magamnak szeretnék hinni, — felelte ez a bús fiatalember. — De nem hiszi milyen szerencsétlen természetem van! Lépten-nyomon elakadok, valami lelki hinárba, nem tudom. Szinte kétségbeesetten azon törekszem, hogy semmi olyat ne csináljak, ami kedvemre van, aminek hasznát vehetnem, ami az életben segíthetne engem! Úgyszólván ki vagyok forgatva emberi ösztöneimből. Merném mondani az élet visszájára élek. A tulajdon érdekeimnek szeretek ártani és szinte kötöm magam ahoz, hogy önmagamnak kárára legyek. Hát nem furcsa ez? De nem tehetek róla. Mihelyt azt érzem, vagy úgy látom, hogy ez vagy az, érdekeemben volna, rögtön elszégyellem magam. A szívem mélyéig szégyellem magam.

Ezeket mondta ez a bús fiatalember, aki mellettem ült a padon, a Margitszigeten. Egy ideig hallgatott s miután sokáig a két cipője orrát nézte, felpillantott a májusi magasságokba, az égre.

—Tessék nézni író úr, — mondta, — csak egy árnyalatnyi kék van ebben az azúrban. Ez is mintha krétával volna kirajzolva. Krétával a végtelenségre.

—Lássa, csakugyan, — mondtam, — ahogy ön beszél, az nem fejez ki semmit. Az sokkal egyénibb, következésképp sokkal homályosabb, semhogy kifejezen valamit. A legnagyobb jóindulat és megértés kell hozzá, hogy kitaláljam mit akar mondani azzal a krétával. Nyilván úgy gondolja, hogy ez a májusi ég, egyszerűen pasztelkék.

—Oh istenem, — felelte, — de hiszen, ha én úgy tudnék beszélni mint ön! Hogy úgy fejen találnám a szöveget! Holott mindig csak melléje ütök. Mért van ez? — kérdezte sóhajtva.

—Ez nyilván azért van, mert ön nem tehetséges.

— Mit lehet azt tudni! — mondta. — Aki nem vallja meg szerelmét, az azért lehet szerelmes. Aki meghátrál egy mű elől, hogy megírja, az még lehet tehetséges. Aztán tudja, egy francia bölcset szerint, akinek a lelke hasonló az én lelkemhez, az volna az igazán tökéletes ember, aki nem volna tehetséges. A tehetség az valami kis bűnös hajlam, valami kis romlottság az emberben. Aki igazán nagy ember, vagy szent ember volna ezen a világon, az megpróbálná kigyógyulni belőle. Különbösen is kritikái érzékem azt sugallja, hogy a gondolat és érzés nem azért vannak a világon, hogy ezeket az ember kifejezze, mert ezzel egyrészt maga az élet kevesbül meg, másrészt a tehetség nyer értékén felül való jelentőséget. Az ember, aki képes rá leülni és írni, nem érzi kellőképpen milyen végtelen a világ.

—Kérem, — mondtam, — az ön lelki állapota az elvetélt íróra vall. Azonfelül, ha jól sejtem, csak halvány kópiája egy magasabbrendű életszemléletnek. Amit ön itt mond, azt úgy emlékszem már olvastam valahol. Rögtön fel is megyek a szobámba, hogy megkeressem a könyveim között.

—Ne fáradjon kérem, —felelte a bús fiatalember, — úgy sem fogja megtalálni. Inkább innám egy csésze

habos kávé, ha ön meghívna a teraszra, mert még ma semmit sem ettem, — vallotta be.

S olyan kedvesen nézett a két kék szemével a kék égbolt alatt. A kék égbolt alatt kék-kréta színében.

Szemhunyorgató leány

Mikor hazajöttem, szegény fiatal ember, meglehetősen fáradtan, gondokkal terhelt szegény fiatal ember, Kusza Balázs már várt rám a szobámban. Úgy várt a bús arcával s a vidéki bajuszával az arcában Mert vidéki ember volt. A pamlagon ült s a sok cigarettájával telefüstölte a szobámat, mert óvatos szakértelemmel nem nyelte a füstöt a gyomrába s a tüdejébe, csak fújta ki a száján, a két ajka közt vastagon s olyan kompakt begöngyölgetve, mintha vattát lehelne.

—Hej pajtás! — mondta, — csakhogy hazakerültél! Biztosan nők után szaladgáltál, ahogy ismerlek téged. Hiába, szép a fiatalság! — mondta, — szép a tavasz, az élet! Már egy órája, hogy itt ülök és cigarettázok.

—Látom, — feleltem egy árnyalatnyi megrovással, hogy alig láttam a füsttől.

—Kinyitom az ablakot, — mondta készségesen s felállott a pamlagról.

Még mindig fújta a füstöt menetközben. De ahogy felállott a pamlagról, egy kis vékony női árny tűnt fel mögötte a pamlagon, gyűrötten és félénken, egy kis csenevész leányka, akit eltakart idáig. Akit eltakart idáig a széles vállával. Aki, mint ködfátyolokban, elveszett a füstben. Aki alig lélegzett, kis vékony ajkával, ahogy összeszorította. Aki csak ült gyűrötten és félénken és nézett mint egy álomban, mint egy világvalóságban, mint egy katasztrófában. Borzas fekete feje volt, egy kis keskeny homloka fölött, ahogy levette a

sapkáját. És olyan nyugtalan apró szeme volt, szemfehér nélkül, csak két apró fekete szeme, hogy ilyet még soha nem is láttam. És ezek fölött a fekete szemek fölött, szüntelenül járt a szempillája, olyan gyors és gépies legyezgetéssel, olyan apró, heves és ideges rezgéssel és remegéssel, hogy valami rémképet látszott oltogatni, valami rémületet hesegetni s kergetni ki a látóköréből. Valami zavaros világra, tótágast állva, látszott pislogni és hunyorgatni azzal az olthatatlan nyugtalansággal, ami már lelki tünet lehetett.

— A leányom, — mondta Kusza Balázs egy borús mozdulattal a pamlag irányában. — Felhoztam Pestre, magasabb kiképzésre. Mert most már neki szűk a világ odahaza, vidéken. Már nincs senki aki tanítsa. Mert már mindent játszik a zongorán, a legnehezebb műveket is lejátssza. Isten áldotta tehetség a zongora szakmában. Most már csak a magasabb kiképzés hiányzik, ezért hoztam fel Pestre, mondom. Azért hoztam fel ide hozzád egyenest, hogy te mint szakember, mint régi jó pajtásom, ellássad tanáccsal s megjelöljed az útját. Mindjárt fogsz is itt beszélni vele. Mindjárt fog is itt zongorázni neked. A könnyed tánczenétől, a nehéz szimfóniáig, mindent! Igaz Ilus? — kérdezte megfordulva a talpán s fújta a füstöt a leánya irányában.

A leány nem felelt, csak ült a pamlagon gyűröten és hunyorgatott és pislogott a szempillái olyan nyugtalanságával két apró fekete szeme fölött, hogy az szinte tűneményes volt. Az egész lelkének viharzása volt. Szegény kis gyűrött lelkének valami fájdalmas remegése volt. S ez olyan elriasztó volt, hogy alig tudtam mit mondani.

—Hát az még jó, — mondtam, csak épen, hogy mondjak valamit, — hát az még jó, hogy a kiasszony megtanult zongorázni, ilyen művészien zongorázni, ezekben a nehéz időkben. Az még jó, — mondtam.

—De milyen jó! — felelte Kusza Balázs, — hiszen ez minden reményünk ez a lány. Sokba került,

igaz, de talán visszkapjuk amit áldoztunk érte. Mert máskülönben, már alig tudunk megélni. Amink volt eladtuk. Amink még van, arra már nincs vevő. Csak épen tengődünk! — mondta s fújta a füstöt.

—Mindenütt rossz! — feleltem.

—A vidéken a legrosszabb, — mondta Kusza Balázs.

S azzal, megint, egy vatta-köteggel a száján, a leányához fordult.

— No eredj, ülj a zongorához! — mondta, — s játsszál valamit a barátomnak. Valami klasszikusat! — mondta. — Mert nyilván azt szereti, az igazi klaszszikusat.

Akkor, szó nélkül, csak a szempillái mozgékony-ságával, viharzásával s vibrálásával, a zongorához ment s leült a székre. S ahogy kinyújtotta két sovány kezét a billentyűkre, kis borzas feje rögtön az állvány-nak dőlt, zokogva.

Gerebély bácsi

Alig lépett be, máris rosszkedvű volt jó öreg Gerebély bácsi. Szokása szerint rosszkedvű. Holott itt kedves rokonainál volt, akik tisztelték benne a vagyonnal párosult tekintélyt. Volt háza, szőleje Budafokon. Azonfelül tyukászata is volt. Amit itt elfogyasztott kedves rokonainál, ezeken a vasárnapi ebédeken, azt mind ő küldte Budafokról s Rákosszentmihályról. Úgy tűnt, hogy ez az egész pestvidéki környék, ez a borpincés Budafok és ez a tyukászos Rákosszentmihály, nyomják a lelkét, a gondok és bajok terhével. Úgy tűnt, hogy a maga jólétét vonszolja két kurta lábán s a vastag hasa kidomborodásával. Úgy tűnt, hogy a tulajdon tekintélye nyomja le a két válla közé a fejét. Holott szép, kopasz feje volt, szappanos fényessel. Ebben a tömör koponyában, a bús homlok alatt,

két meleg, barna szeme világított azzal a fiatalos tűzzel, ami az ilyen öreg kopasz urak, ilyen igazi gazdaurak egyéni sajátossága. Mégis, alig lépett be, máris rosszkedvű volt. Nyilvánvalóan a sokféle adók is nyomták. Leült az asztalhoz a maga teljes szélességében, s átkötött a nyakán egy nagy fehér szalvétát olyan légmentesen s annyi gonddal, mintha arra készülne, hogy megborotválják. Kedves rokonságát, aki itt köréje gyűlt az asztalnál s még jobban tisztelte benne, így fehér díszben, a szalvétával a nyakán és a mellén, mint egy miseingben a vagyonnal párosult tekintélyt, alig méltatta figyelemre. Itt látta a szelíd nagymamát, a menyét, a fiát, a hallgatóg sógorasszonyt, a gyerekeket, szóval az egész családot s mintha soha nem is látta volna őket, úgy siklott el fölöttük meleg barna tekintete az ajtó irányában.

—Mindjárt hozzák a levest, — mondta a szelíd nagymama.

—Mindjárt, — tette hozzá a hallgatóg sógorasszony.

Mert ez mindig csak úgy beszélt, hogy előbb bevárta, hogy más beszéljen előtte s mindig csak egyetlenegy szót vett át abból a mondatból, ami elhangzott előtte.

Holott lehetett érezni, hogy hallgatóg sógorasszony léte, sok mindent mondhatna, amiről hallgat. Lehetett érezni e mögött a »mindjárt« mögött, ahogy azt mondta, ahogy azt megismételte a szelíd nagymama után, ahogy meghangsúlyozta, lehetett érezni azt a mély erkölcsi tartalmat, ami olykor, egy egyszerű szót viharosan betölt s kitágít egy egész horizontra.

De Gerebély bácsi, hóféhérbe burkolva, alig hallotta ezt. Csak az ajtót nézte s várt. S közben mégis megszólalt, de csak inkább magának, mintegy monológban.

— A kapitalista renden felépült Európa, — mondta, — válságban van. Lehet mondani, hogy a lábunk alatt megingott a talaj, s a földrétegek bomla-

doznak. Akinek nincs semmije az nyugodtan élhet, de aki bizonyos tőkékkel rendelkezik az reszket s nem tudja hova rejtse.

— Rejtse el nálunk kedves István bácsi, — mondta a szelíd nagymama.

A gyermekek nevettek, de a hallgatag sógorasz - szony nem szólt semmit, nem találván alkalmas szót a szelíd nagymama buzdításában, amibe bekapcsolódhatott volna.

— A pénz nem tudja mit csináljon, — folytatta Gerebély bácsi, — s nem teljesíthetvén hivatását, ide-oda bujkál céltalan. Ezzel szemben a szegény, a földnélküli, a proletár, a mások javát követeli. Innen van, hogy ember-emberrel farkasszemet néz és keserű harcban van. Innen vannak a sok mindenféle szakadékok, társadalmi gondok és bajok. Innen van, hogy a fejlődés vagy javulás útját, mindenfelől elállja a gazdasági lehetetlenülés. Innen van az általános feszültség is. S innen van, hogy a közerkölcsök is megromlottak, az emberek nem tudják adóikat s házbérüket fizetni s végül a nők már férfinadrágban járnak. No mindegy, — fejezte be egy sóhajtással. — Már szeretném látni a levest az asztalon! — mondta s kopogott a kanállal.

Akkor megnyílt az ajtó s a szobalány behozta a tálát. Egy húszéves szőke lány. Szemlesütve közeledett s odatette a tálát a bácsi elé. De rögtön lehetett látni, amint megremeg egy titkos érintésre, a térde körül, az asztal alatt. Senki nem szólt egy szót. Még a szelíd nagymama sem, akinek pedig voltak olykor eredeti gondolatai. Legjobban a hallgatag sógoraszszony hallgatott. De ahogy hallgatott, ez többet mondott, mint minden beszéd.

— A szociális evolúció, — mondta Gerebély bácsi s miközben kanalazta a levest, már vidámabbnak is tűnt.

Zongoralecke

—Drága Rozál, — fordult feleségéhez Simkó Szilárd főfelügyelő, — itt az ideje, hogy megbeszéljük a dolgokat.

—Jaj Istenem, — felelte Rozál megadással, — nem sejtek semmi jót.

—Sejtelmeid nem csalnak, — felelte a főfelügyelő, — aminthogy manapság, ezt bátran lehet mondani, csak épen az ember rossz sejtelmei nem csalnak. Még abban lehet bízni, amit bizonyos rossz előérzetek sugallnak. A világ erkölcsi rendje látszólag fölborult. Az élet megnehezült, ezt tudjuk. Különösképen az olyan rendes és tisztességes emberek számára, mint mi vagyunk. Mindazonáltal, — folytatta a főfelügyelő a maga metódikus modorában, — nincs ok nagyobbszerű aggodalomra. Csak épen arról van szó, hogy drága Lórikánk zongoraleckéit beszüntessük, mint ahogy már idáig is annyi mindent beszüntettünk.

—Szilárd, — szólott most Rozál emelkedettséggel, — te tudod azt, hogy hitvesi hűséggel és alázatossággal mindig engedtem neked. Mindig és mindenben engedtem neked. Te vagy, imhol tizenöt év óta, mióta a feleséged vagyok, te vagy vezéred az én életemnek. Te vagy az apja a kis leányomnak.

—Ez rendben van, — felelte a főfelügyelő, aki nem kívánt eltérni a tárgytól. — Felesleges a dolgokat ilyen idegenszerű hangulatokba vonni. Felesleges ünneptélyesen kijelenteni és hangsúlyozni tény valóságokat, melyeket különben sem vitat senki. Mint elismert vezéred a te életednek s mint közismert apja drága Lórikánknak, egyszerűen csak azt akartam mondani, hogy szükségszerű leépítéseink során elérkeztünk a zenéhez s az még mindig jó az életben, ha valami zenével végződik.

—Ez igaz, — mondta Rozál, — noha ennek a zenei végnek, a mi esetünkben, egész más értelme van.

—Ne játszunk a szavakkal, — szólott Simkó Szilárd.

—Valóban ne játszunk, — szólott Rozál búsan.

— Az élet olyan szomorú, — tette hozzá egy sóhaj-tással.

—A helyzet az, — folytatta a főfelügyelő, — hogy drága gyermekünket meghívta Ágota néném Kassára, néhány heti üdülésre. Ágotának van háza, kertje, szőleje, mindene, amellet gyermektelen özvegy. Nem is mint főfelügyelő, aki hivatalomnál fogva sok mindent ellenőrzök, de mint egyszerű megfigyelő, a sors egy titkos jelét látom drága Lórikánk körül, Ágota nénémmel kapcsolatban. A sors egy titkos jelét ebben a meghívásban. Valószínűnek tartom, hogy Ágota néném, gyermektelen özvegy létére s aki nem is kíván férjhez menni többé, ami Lórikánk jövőjére gondol. Ki tudja, ha egy kis szerencsével, nem a mi gyermekünk fog örökölni utána? Mindenesetre engedni kell a meghívásnak. Lóri boldog lesz Kassán. Azonfelül, váratlan elutazása a legjobb alkalom arra, hogy Porondai zenetanárnak felmondjuk a zongoraleckéket, amelyek amúgy sem vezettek különösebb eredményre.

—Nem is arról volt szó, — felelte Rozál, — hogy a mi Lórikánk művésznő legyen. Ez nem adatott meg mindenkinek. Csak épen az volt a kívánságunk, hogy tudjon zongorázni egy keveset.

—Hát azt már tud, — felelte a főfelügyelő, — most már tudjon játszani Ágota néném szívbillenttyűin, ez sokkal fontosabb. Tehát idáig ez rendben van, megbeszéltük a dolgokat. Most megyek s előkészítem Lórikát az utazásra, aminthogy én fogom le kísélni Kassára. Viszont te drága Rozál, értesítsd Porondi zenetanárt a történekről. Természetesen a kellő kímélettel és barátsággal, amint az úri emberekhez illik.

Azzal megnézte az óráját.

— Négy óra, — mondta. — Gondolom mindjárt jönni fog.

—Igen, — felelte Rozál.

—Örülök, hogy ez ilyen simán ment, — mondta a főfelügyelő és jutalmul homlokon csókolta Rózait, polgárias meglelégedéssel.

S aztán ment az ajtó felé, a szoba sarkában.

— Minden simán megy veled, — szólott Rozál utána, — minthogy te vagy az életem vezére.

Egyedül maradván a szobában, az ablakhoz ment s lenézett az udvarra. Már látta is Porondait, aki ép befordult a kapun, pontos zenetanár! Már be is lépett a szobába, könnyed lépteivel, ritmikusan, igazi zenetanár, a sűrű hajával s a kék szemével. Már ott ült a pamlagon, kéz-kézben Rozáliái s búsan eltöprengett a dolgok hallatára.

— Egy kedves leckémmel kevesebb, — sóhajtott. — Mondhatnám a legkedvesebb leckémmel kevesebb.

—De azért fogom látni, — rebegte Rozál aggódással s egész közel zenei füléhez.

—Oh Istenem, nem tudom, — sóhajtotta, — más lecke után kell nézmem.

—Hálátlan! — súgta Rozál s nézte az ajtót a szoba sarkában, ha vájjon be van-e téve, hogy sírva fakadhasson.

Búcsúzóban...

Időm letelvén, el kellett búcsúznom családomtól, távolabbi rokonságomtól, a sok ismerősömtől és tisztelőmtől, akik mind bejöttek a szomszédból erre az alkalomra s még a környékről is jöttek, mint egy temetésre.

Mindenfelől jöttek a Szamos tájáról, mindenki a maga bricskáján, szekeren, hintaján s talyigáján s mindenki a maga kis személyiségével, a maga ápoltság tekintélyével, a maga kis szokásával s manírjával, sze-

rénységek alatt rejtőző göggyével és büszkeségével, igazi drága falusiak! De mindegyiken valahogy rajta volt, azon a finom porrétegen kívül, ami útközben leszállott testi formájukra s tekintélyükre, a Nyirvidék derűje és békessége. Mindegyiken rajta volt a partvidék aromája, a mezők illata a tavaszban s valami olyasféle friss és üde dolog, mint a Szamos glóriája. Lehetett érezni rajtuk, ezen az egész távoli rokonságon és atyafiságon, ezen az egész népségen a Szamos partjáról, ahogy a fény és klíma impregnálta őket. Lehetett érezni, hogy ez egy külön társaság, egy külön emberiség egy külön vidékről. Hogy ezeket sehol másutt a világon nem lehet látni. Hogy ezek úgy ide vannak növe, testestül-lelkestül, gyökerestül éhez a szamosi vidékhez, hogy például a pesti korzón, a Dunaparton nem is léteznének. Lehetett érezni bennük a teremtés rejtélyét és csodáját. A teremtés rejtélyét és csodáját, mint például Madagaszkárban.

S még valamit lehetett érezni bennük. Valami lelki tüneményt, valami ekvizit dolgot, ha szabad így mondani s amit leírni és analizálni egy Balzac tollára volna méltó. Lehetett érezni, a szívek mélyén illatozva és kiáradva a pórusokon azt az önérzetet és fölényt, amellyel hallgatagon és a legszerényebb látszatok alatt, hírnevem és tündöklésem fölé kívántak kerekedni. Igaz, eljöttek búcsúzni, tisztelettel és barátsággal, de hidegen is, mint egy főispántól, aki elmegy a megyéből. Mindenki jelezte ami háza, földje, kertje s vagyona van. Mindenki jelezte kímélettel, hogy többet ér, mint én. Holott én ezt rég tudom, ha nem is adják tudtomra, hogy mindenki többet ér mint én, akit elragadt a szépség s a művészet rögeszméje. Aki feljöttem Pestre és világgá is mentem s azóta is csak itt vagyok szegényen, egy tintásüveg előtt s egy tollszárral a kezemben. Aki otthon maradt a Szamos táján, a szülőföld rögén, a maga kis kertjében s ott öntözte a káposztát, ahogy azt Asszisi Szent Ferenc tanácsolja, az mind különb mint én. Az legalább is mind boldogabb.

—Tessék bejönni! — kiáltotta Boris a küszöbről.

—Tessék bejönni! — szólott Zizi a tornácról, olyan finoman és lágyan és olyan dallamosan is, valami olyan mélyreható, olyan érzéki szépséget megszólaltató hangján, hogy nincs az a tündér, aki valaha így szólhatott az emberhez a mesékben. Aki két ilyen banális szót így tudott volna mondani, az értelmi hangulatnak és ígéretésnek ezzel a gyönyörével. Az egész világon, az összes női ajkakon és hárfákon nem hangzik úgy ez a két szó, mint az ő ajkán, ezen a tornácon. Amellett egész lénye, egész tizennyolc éve a fénybe van foglalva, mint egy arany hüvelybe. Már érzem a vétet, ami ébred a szívembe iránta. Mert szinte véték az, szeretni, olyan szép! Egy öreg aszkéta-bíbornok szeretnék lenni, amint nézem, öreg aszl éta-bíbornok azért, hogy én is szép lehessenek, véték nélkül, amint nézem.

—Mindjárt megyek! — felelem s elindulok az udvaron, hogy még egyszer körülnézzek.

Ez is a családomhoz tartozik, eszményileg szólván, ez a régi udvar s minden, ami csak van benne, eperfa, gémeskút, tyúkketrec, góré és csűr, istálló és konyha. Ez mind az én családom, emlékem és fiatalságom, és ezektől, megvallom, fájóbb volt búcsúznom, mint a sok rokonságtól s a sok tisztelőktől. Mert ebben a zöldelő eperfában s a többi nem zöldelő holt tárgyokban, a régi pajtában az udvar végén s a kapákban és kaszákban, melyek ki voltak aggatva a kapu szárnyára, több jóságot és barátságot és megértést éreztem irányomban, mint összevéve egész atyafiságomban. S volt itt egy magányos borjú az ólban, egy négy-öt hetes fiaborjú, olyan tiszta kék szemekkel, hogy egy húszéves szűzleány lehetett volna, ha csak a két szemén múlt volna s akit sajtó érzékenységemben, lelki válságomban s kétségbeesésemben szinte a testvéremnek éreztem, egy borjút! igazi testvérnek bánatban és szenvedésben, ahogy körül volt deszkázva szegény, mint egy zárkában, mint egy cellában, a jászol alatt, az

istálló sarkában. S ahogy bőgött ebben a rabságban, karámban, cellában, félhomályban és egyedülvalóságban, a szíve mélyéből, az anyja után. Ahogy bőgött, a szolitáris siránkozóknak, rabbiknak és előimádkozóknak azzal a dőre reményével és tájékozatlanságával, azzal a szent hitével is és illúziójával, hogy ezt meghallja az anyja odakünn a mezőn s esetleg a jó Isten a mennyekben.

S bementem abba a régi pajtába is az udvar végében, a sok ócska ekevas, szekerce és szekéralj közé a szénaillatban. S bementem a góréba is, a deszkalépcsőkön a góréba, mert ilyenkor kukoricatörés előtt üres volt ez a szép helyiség. S bementem máshová is, ami szintén üres volt a sok vendég ellenére, mindenüvé bementem, ahová csak lehetett. S ahogy így búcsúztam és mentem, ólból a pajtába, pajtából a góréba, ahogy ezt az egész régi falusi udvart szinte magamhoz öleltem: ez mind viszonzta, az egész régi udvar, az eperfa s a pajta, góré és istálló, ez mind viszonzta az én meghatottságom s maga a gémes kút, amint lehajoltam, a káva mélyéről nézett vissza rám, a víz tükrében a tulajdon arcommal.

Vájjon visszajövök-e ide még egyszer, ebben az életben? Ebben a szomorú életben manapság?

S amint így jártam-keltem, talán utoljára, ezen a régi udvaron, ezek között a régi nádtetők és épületek között, a gémes kút mellett az eperfa árnyában, egyszerre csak úgy gondoltam, hogy ezekről írni kellene egy színdarabot! Mert sajnós, lelki feslettségem, mindig és mindenhol azt sugallja, hogy írni kellene egy színdarabot. De itt egy olyan szép darabról volna szó, amelyben hangtalan lelkükkel s életükkel, a pajta, az ól, a tyúkketrec és a góré, az eperfa s a gémeskút lennének a szereplők, csak épen a borjút kellene kihagyni, mert ez már ismeretes szegény, a maga illúziójával, minden színdarabból. De ebből a csűrből, mindazzal, amit rejt s elhallgat mióta itt áll az udvaron talán több mint száz éve, ebből a góréból mióta megtelik kukorica-

csővel, ebből az eperfából mióta rászáll a madár, ebből a gémeskútból a mélyben derengő tükrével, mely annyi arcot látott, micsoda drámát lehetne építeni, holt lelkek hősi architektúrájával.

— Tessék már bejönni! — szól megint Zizi a tornácról.

Pálmaházy

Hajdan, ifjúkori álmai és vágyai idején, szegény bölcsészettanhallgató léte, aki leckék után szaladt a város négy sarkában, a város négy sarkában esőben és sárban, ilyen szép nevet választott magának a magyar nyelv és szóképzés kincstárából: Pálmaházy! Mert leszármazása az ősrégi Kelet világából, ösztönösen feldíszítették lelkét a szép hangzatok és pompázatos képzetek kívánságával. Pálmaházy! Igaza volt. Mert nyilván érezte, atavisztikusan, azokat a távoli pálmákat, azon a távoli és szent vidéken, ami legrégebb őseink hazája volt. Pálmaházy! Ilyen szép neve volt. S ép ilyen szép, finom ember volt!

Azóta, boldog csillagzata, mennyi küzdelem és munka árán! de kivezette a nyomorból, mint Mózes bárót a sivatagból, a közgazdasági tevékenység termékeny virányai felé nevével összhangzatosan s egy napon megalapíthatta a *Keleti gyógyfüvek behozatali részvénytársaságát*, mely határozottan hiányt pótol, egészségügyi ellátásunk terén.

Másrészt idő, sors, fordulatok és változatok, viszonyok és körülmények, melyeket hosszadalmas volna jegyzőkönyvszerűen ismertetni, közismert és napjainkban oly gyakori válságokba sodorta a részvénytársaságot és magát Pálmaházyt a részvénytöbbség élén. Mert a részvénytöbbség, minden egyéb többséggel ellentétben, ha rosszul mennek a dolgok, rendszerint olyan kisebbségre redukálja tulajdonosát, hogy végül egészen egyedül áll ezen a világon.

Mikor ezen a tavaszi reggelen, Pálmaházy bejött az irodába, az altiszt rögtön jelentette:

— Két úr kereste a vezérigazgató urat.

Csak épen sóhajtott s rágyújtott egy cigarettára, mint aki panaszos tekintete elé, egész leomlott világa elé, a füst kéklő fátylait teríti.

—Ha visszajönnek? — kérdezte félénken az altiszt.

—Ha visszajönnek, — felelte Pálmaházy, — be kell engedni őket.

—Szó nélkül, beengedni? — szólott hűséggel az altiszt.

—Szó nélkül, — felelte finoman Pálmaházy. — Mert ezt így rendeli a törvény, — tette hozzá még finomabban.

Aztán leült egy székre, már nem is az íróasztala elé ült le, finom ember létére, aki csak ideiglenesen van itt. Egyszerűen leült egy székre az ablak tövében, mint aki már lekapcsolta magát, hivatali működése füzéréen, egy más horizont felé. Kinézett az utcára, a szabadságba. Csak ült, cigarettázott, várt és kinézett a szabadságba. Az efemer szabadságba. Átgondolta a multakat, az életét, mindent. Mindenféle gondolatörökdedekben elringott, lágy hullámzással a tervei szövevényén, az ős Kelet virágzó mezőin a Jordán vize mellett, ahol gyógyfüvei nőttek a részvénytöbbségben. Elábrándozva, finom lelke nem lázadozott, nem is szenvedett. Színes képzelei során, mint egy nagy utazó, mint egy Vámbéry, mint egy Renan, visszaidézte azokat a szép tájakat, ahol járt, noha csak gondolatban és elpedve szítta magába, a cigarettája füstjével az emlékei napfényét és csillogását, azt az egész távoli Pálmaházát, ahol született. Egész lelkét egy letűnt világ ragadta el, korántsem bánatokkal terhelten, mint inkább azon mámorosan, ahogy az ember odatapad mindahoz amije volt s megtartja magának még akkor is, mikor elveszett. S akkor gyorsan felállott, eljött az ablaktól s csengett az altisztnek.

— Nézze csak Horvát, — mondta, — maga mindig hű ember volt. Itt van a kezem és a pénztárcám magának búcsúzásul, csak épen annyit tartok meg magamnak, amennyire még szükségem van e percben. Ha jön az a két úr, maga megmutatja az íróasztalomat nekik, hogy nem húztam ki egy fiókot, nem tüntettem el egy levelet, egy írást, semmit. Azt is megmondja nekik, hogy üljenek le, gyűjtsanak rá egy cigarettára, mindjárt itt leszek. Csak épen kiszaladok Rákoskeresztúrra a szüleim sírjához.

Már indult is, már szaladt s visszafordult.

— Hogy időt ne veszítsek a virágvásárlással, — mondta.

Azzal felkapott az íróasztaláról, a sok mintagyógyfűvek közül egy köteg száraz levendulát s elrohant vele.

Az öreg pap

Gyalog megyek, a Szamos mentén, Érdpuszta irányában. Egy kis dűlőút ez, homokos, puha, elhagyott. Amerre csak nézek, krumpliföldeken és réteken túl, sehol egy lélek. Csak egy madár száll a tavaszi égben a fejem fölött. Ha jól látom, egy darumadár. Megállok és nézek utána, mint egy tünemény után. Hova száll, mi célból, két kitárt szárnyán, amelyet megtűz a fény? Alatta a Szamos vize, csillogón s üdén, mintha egy külön tükör volna a számára. Boldog madár! gondolom. Boldog madár a csendben, a végtelenben és a szabadságban. Csak a madarak szabadok igazán ezen a világon s csak nézek utána azzal az elpedt lélekkel, mely az álmát követi, egyetlenegy nagy vágyát a megvalósulhatatlanságban. Végül eltűnik a madár a horizontban, mint egy nagy kapuban, gyönyörű fehér felhők boltozatával. S mikor már olyan nagyon messze van és eltűnt, jut az eszembe, hogy valamit üzenni

kellett volna ezzel a madárral. Vájjon mit? Azt nem tudom. Nincs pozitív formája vagy gondolat ja ennek az üzenetnek. Csak egy hangja van, egy érzése, ami mind meghatározhatatlan. Csak olyasféle üzenet ez, mint egy mély lélekzetvétel. Hogy tudniillik az ember is elvágódna valahová nagyon messzire. No de mindegy s minek is magyarázni? Üzenni kellett volna valamit.

S megyek tovább a kis dűlőn. Most már befordul a nagy mezőségek irányában s mind messzibbre tér el a Szamostól. Minden zöld itt, üde, finom. A tavaszi reggel ködpárájában nyolc tehenet számlálok egy csoportban, nyolc tarka tehenet megvilágítva, szinte átszűrten a fénytől. Amint közelebb érek, mind a nyolc egyformán bámul, mint nyolc testvér egy közös érzésből. Mint nyolc testvér egy közös tekintettel s abban a mozdulatlanságban, amiben van bánat, érdeklődés, barátság s valami jó tanács is s valami kérdés, de ez mind olyan hangtalan és passzív és olyan kifürkészhetetlen, hogy nincs megoldása s nem lehet felelni rá. Már messze vagyok s még mindig néznek utánam a barátságos szemükkel s mozdulatlanul. Soha meg nem érthetnék egymást, ez az érzésem. S megint arra a darumadárra gondolok, aki elszállott az égben.

—Érdpuszta? — kérdem egy kapás embertől, aki szemben jön velem a dűlőn. — Még messze vagyok? — kérdem.

—Amott ni! A dűlő alján, — mondja s lefelé mutat a lejtőn, a pipája szárával.

Milyen furcsa, hogy amint így mutat jó öreg kapás ember, nem is az út irányát nézem, mint inkább a pipája szárát. Ahogy ez ki van rágva a végében és bepácolva mint egy örökkévalóságba!

De már szaladok le a domboldalon nagyon boldogan és otthonosan és ruganyosan és fiatalosan ezen a hazai tájon s ebben a tavaszban. A dűlő végében vagyok egy kis szőlőföld előtt. Kis homokos szőlő, kis szomorú homokos szőlő, de a barack és mandulafa

kitárja fölötte az ágak és gallyak virágzó hajlatát. És olyan tündöklő ezeken az ágakon és gallyakon ez a sok virág, mintha rózsaszín és fehér csillagok fakadnának bennük. Biztos jó helyen vagyok ennyi virágos ág között, gondolom s benyitok a szőlő mögött, egy kis törpe házba.

Egyetlenegy szoba ez a kis törpe ház, három ablakkal a barackfákra és mandulafákra.

S itt fekszik az ágyban, a fal mellett, az öreg pap egészen vékonyan és soványan. Fehér hálóingben a fehér paplan alatt, valahogy folytatása a mandulafaágnak.

— Csak tessék leülni az ágy végébe, — mondja, — mert nincs szék a szobában.

Leülök és nézem és majdnem sírva fakadnék, úgy el vagyok ragadtatva. Mert ilyen kis fehér öreg embert, ilyen fehér egységben ezzel a hálóinggel, paplannal és mandulafaággal még soha nem is láttam. Egy ilyen kilencvenéves szent embert ilyen szűzi fehérségben. Nem tudom micsoda másik tavaszt érzek ebben a mennyei vénségben.

— Húsvét óta vagyok itt, vendégségben, — mondja. — Nem vagyok beteg, csak egy kicsit fáradt, mert az ünnepnapok estéjén sokat énekeltem. Már tíz éve nyugalomban vagyok s csak idejárok át Érdpusztára, ünnepkor, az urasághoz. Régi barátok vagyunk. Egyszer utaztam is a fiukkal, a Szentföldre, évekkkel ezelőtt. Nagyon kedves, hogy meglátogatott.

És néz csöndesen a fehér ágyából.

— Kár, hogy nem otthon talált Szamosligeten. Megmutattam volna a könyveimet. Régi gyűjtésem, vagy négyezer kötet! Renan is, hogyne! mindenki aki írt valaha vallásról s Istenről. De ezt mind nem lehet fölfogni, rendszerbe foglalni. Nem lehet uralkodni a gondolatoknak, érveknek és magyarázatoknak, az emberi szellemnek olyan tumultusa fölött, amit négyezer könyv jelent. Az ember nem is lehet boldog igazában, csak egyetlenegy könyvvel. Csak épen azzal, amit

olvas. Ilyenkor azt kérdem, miért is gyűjtöttem a többi, a többi háromezerkilencszázkilencvenkilencet? Mert hiszen ennek a fele is több, semhogy el tudjam olvasni mielőtt meghalok. Kilencvenegy éves vagyok, de az élet, bármilyen hosszú, mégsem alkalmas arra, hogy az ember szellemileg kulminálhasson benne. Hogy végérvényesen megtudjon valamit s megbékéljen benne, így csak illúzió az ha az ember azt hiszi, hogy megismerte az igazságot.

És csak néz a fehér ágyából. És sóhajt is és folytatja:

— Oh istenem, nem mondom, a hosszú élet, egy közepes emberiség számára csak azt jelentené, hogy még több bolondot csináljon. De a tudós, a költő, a művész, talán elérkezhetne valamelyes eredményhez, ha való életében halna meg s nem fizikai élete végén.

S megint hallgat s megint csak néz a fehér ágyából. Ebből a tündöklő tavaszából, amelyben a mandulafa virága hópelyheknek tűnik az ágon.

— Mit mondhatnék még ami érdekelhetné? — kérdi.

— A hét végén megyek haza. Ha még akkor itt lesz, jöjjön be hozzám, meg fogom mutatni a könyveimet.

S csak néz, ahogy felállók és mennék.

— Jóságos Isten a mennyekben, ha csak még tíz évig élhetnék! — mondja.

— Tíz évig? — kérdem megdermedve.

— Sok ez? Gondolja sok? Hát akkor csak még öt évig, nem bánom.

S néz utánam a fehér ágyából.

Odahaza Szamosligeten

Egy kis szobám van itten ebben a régi házban, ez az én régi kis szobám fehér függönnyel az ablakon s a régi ágyammal diófából s amely ma már rövidebb mint én. Még mint lírai költő aludtam benne tizenöt-

éves koromban s most már kívül lóg a lábam belőle. Most mint sorsüldözött ember fekszem benne, de sértődés nélkül és harag nélkül is a világgal.

Nincs villany a szobában s mint régen, csak egy szál gyertya ég a hálószekrényen, egy szál fehér gyertya a fehér falak között. Alig látok olvasni, holott olyan hosszú az éj! Leteszem a könyvet, ezt a borzasztó német könyvet: »Die Mystik des Apostols Paulus« s inkább másra gondolok. Arra gondolok, hogy itt vagyok a családomnál, igazi atyafiaimmal, otthon. Valami lágy kis büszkeséget érzek a szívemben, hogy ilyen finom úri családom van ezen a magányos Szamosligeten. Egy angol állampolgár öntudatával szállok vissza avult multakba s a gyertyám lángjába meredve követem azt a hosszú barázdát, amit a holtak vonnak maguk után. Szeretnék mindenkire emlékezni, mindenkit sorra visszaidézni hozzám az ágyamhoz, akit itt láttam ifjúságomban. Elődeim népességében különösképpen azt a reszketeg öreg emberpárt szeretném látni, aki kettős egyformaságában, kedvességében, finomságában, szinte remekbe mintázott figurájában, felejtetetlen nagyszülőim voltak. Olyan igénytelen, olyan ragyogó külsejű két kis öreg lény, hogy ilyen talán nem is volt több Philemon és Baucis óta, igazi tünemény, két hetvenéves, sőt túl a hetvenen, aki mind a kettő, mintha mindig valami szagos fürdőből jött volna, olyan derűsen, mint a fény, mint két öreg csillag az égen, amelynek nincs is vénsége csak fénye és szépsége, két hetvenéves, sőt túl a hetvenen, aki még mindig gyöngéd egymáshoz, gyöngéd! ez nem is szó, aki még mindig szerelmes egymásba múlhatatlan pályájuk körforgásán és derűjében.- Csodálatos az, micsoda fel-emelő, micsoda megjavító befolyással voltak mindenkire ebben a régi házban, micsoda purifikáló hatással még arra a szűrbundás számadójuhászra is, aki szokásos trágár beszédét, zord átkait és haragjait rögtön mérsékelte, elhagyta és át variálta egy polgáribb beszédformára, mihelyt meglátta a tornácon, a pitvarban

vagy a szérűskertben a kedves nagypapát és nagymamát.

Mert ők voltak az elsők a reggelben, akik megjelentek s az elsők az estében is, akik nyugalomra tértek. S mindig úgy jöttek ki a reggelben s úgy tűntek el az estében, hogy karonfogva mentek, egymáshoz stilizálva, egyazon léptekkel, sohasem csoszogva, sohasem vonszolva az életük terhét s az éveik számát, sőt! Az egymás karján, könnyedén és frissen, úgy jöttek s mentek, mint két táncos a biedermeier korban. Mint két táncos, aki örök időktől fogva táncol s nem únt bele a ritmusba. Aki e hosszú tánc végén, egy egész hosszú életen át, mindig úgy mutatta, mintha a tánc elején volna. A tornácon, a kőkockákat, ahogy itt ellejtettek, alig érintették, olyan légiesen mentek. Mintha szárnyuk lett volna, úgy mentek. És jobbra balra köszöntöttek, mikor jöttek a reggelben s elmentek az estében. Mindenkinek köszöngettek a reggelben, fűnek-fának, a szó legszorosabb értelmében, minden kis bokornak a kertben, minden szilvafának s minden rigómadárnak, aki ült a fán és nézett sárga csőrével a reggelben. A szérűskertben odamentek a napraforgók sorához ketten s úgy üdvözölték a napraforgókat, mint fejedelmi házastársak reggeli szemléken a sárga gárdatisztekét. A kandúrhoz, a komondorhoz lehajoltak, mindig karonfogva, egy-egy barátságos és bizalmas szóval, olykor egy-egy titkos szóval is, amit ősi tradíciókból csak ők tudtak, ők ketten s ami látszólag nagyon tetszett az állatoknak. A nagyapa, ötletei tárházából, egy külön szót tudott, kollegiális jellegzetességgel a házi kakas számára, aki a trágyadombon állott feszes állásban, mint egy rakás aranyon a fényben s kinyúlt nyakizmainak végső megerőltetésével kukorékolt nagypapa felé, mintegy a reggeli imához. Nagyon öreg kakas volt, mint nagypapa, de franciásan merném mondani köztársaságiasan elévülhetetlen, maradandó, klasszikus, örök, csendőrtollazatú, remek! Két vad sárga szeme volt, látszólag szempilla nélkül

és tekintet nélkül, ahogy nézett. Igazi benső élete volt abban a rejtélyes szemléletében, magábaszállásában és révedezésében, amelyekben mindent tudott, mindent látott, mindent megfigyelt, amellet, hogy mindig csak egy fix pontra nézett.

S ahogy a nagypapa kabalisztikusan a kakashoz szólott, azonképpen a kedves nagymama a kotlósokat szólítgatta a tyúkfajták összetartozásával, együttérzésével és szolidaritásával s valami olyan rejtélyes hangokon, félhangokon és szófoszlányokon, hogy úgy tűnt, mintha ez a tyúkoknak az ő tulajdon anyanyelvük volna.

Oh boldog idők, egy eszményi Magyarországon, ezekkel a drága nagyszülőkkel! Fekszem az ágyban, múlt ifjúságom matracán és párnáin s elnézek utánuk a gyertyám lángjánál, mint egy halotti mécs világánál. Már nem is olyan hosszú az éj mint gondoltam, mihelyt megtelik visszatérő árnyukkal a félhomályban. Itt vannak az ebédnél, egymás mellett az asztalfőn, a népes család fölött prezideálva, valami olyan furcsa tekintélyben, köztiszteletben és imádatban, hogy szinte bálványoknak tűnnek a félhomályos ebédlő féltemplomi hangulatában. Egyformán esznek, finoman, választékosan, egyforma műfogakkal, egyazon fogtechnikustól. Mikor beszélnek közben, mindenki hallgat és figyel. Minden egyszerű szó ami dicséri ezt a libasültet s a fejessalátát a kertből, mint egy szent szózat vagy mennyei kinyilatkoztatás hagyja el az ajkukat. A nagypapa tompított tenorjára, a nagymama fuvallatos kontraaltójára, mindannyian összenézünk egy szempillantással, áhítatosan, akik itt ülünk az asztalnál. A kövön a kandúr s a komondor sem mozdul. S oda-künn, a verandán túl, a lefüggönyözött ablakokon túl, a nyári dél heve mint az ólmot olvasztja a csendet, Lehet érezni a kertet, az udvart, az egész tájat és pusztát, a kis dűlőt ki a Szamos partjáig elmerülve a csendben, mint egy tengerben. És lehet érezni a csendet az egész tájban és pusztában.

És ebben a csendben, ebéd után, nagypapa pontifikálva, elmondott egy szép imát. Egy szép imát teológikusan. Teológikusan s egyéni ritmusokban Egyénien dallamosan. És akkor Boris aki bejött a konyhából, hogy lehordja az asztalt, megállott tisztességgel a két meztelen lábán s noha nem értett semmit a szavakból s a dalból, csak állott és hallgatott.

S mikor végül e nyári fényözön után lement a nap s feljött a hold természetesen s feljöttek azok a különleges csillagok, melyeknek itt van égi hazájuk a Szamos fölött, e ritka nagyszülők, e tündéri öregek karonfogva, nyugovóra tértek. A tornác széléről, egymás mellett, finoman, még köszöntötték a csillagokat és nyilván keresték a csillagok között a Szamos fölött, az ő tulajdon boldog csillagzatukat. S ahogy mentek aztán, könnyedén ahogy mentek s eltűntek az ajtóban, ez mind úgy tűnt, mintha a csillagokba mennének s nem az ő szobájukba.

Holott itt volt az ő szobájuk, az ő szép nagy tágas szobájuk fehér függönyökkel és két ágygal egymás mellett az én kis szobámmal tőszomszédságban. S hány-szor hallottam, már magam is az ágyban, hány-szor hallottam, lírai költő létemre, a falakon át, hogy még beszélgettek, gyöngéden és szeretettel, sokáig! Hány-szor hallottam, amint halkuló szavuk lejtőjén, mint a legfinomabb pianisszimókban, kis öreg lelkük lesiklott az álomba.

S még hallottam egy utolsó: »Jó éjszakát!« a leghalkabb tenorban. S egy másikat, amelyik felelt rá, egy sóhajtás kontraaltójában.

S még hallottam, mint egy mozarti szonáta utolsó tételét, az utolsó csókuk cuppanását. Az utolsó csókuk cuppanását, mint két öreg madár csőrét egymással.

. . . No nézz csak, már leégett a gyertyám! Már virrad is a kis szobámban!

Az adventi hétben

Karácsony táján, mint hívő lélek, (nem merem azt mondani mint hívő keresztény.) át szoktam gondolni az életemet és sajnos, ebben a lelki gyakorlatban csak arra a következtetésre jutok, hogy ez az év is, mint az előző évek, nagyrészt hívságokban telt el.

Holott tele voltam a szívemben jószándékkal, iparkodással s művészi munkakedvvel. Tele voltam főképpen szabadságvágygal, ami nyilvánvalóan leg-erősebb érzésem és minden gyötrelmeim forrása. Ez úgy oda van tapadva ez a vágy, olyan szervesen, létem legtitkosabb gyökeréhez, hogy erről nem is óhajtok beszélni.

Amit első vizsgálatra meg tudtam állapítani, csak annyi, hogy mai korunk ködös világa nem kedvezvén túlságosan a gondolat szabadságának, — egyéni jólét-érezésem, ez év folyamán is, meglehetősen tökéletlen volt. Súlyos baj, hogy nagyon kellett vigyáznom minden szóra, amit leírtam. Súlyos baj, nem annyira szociális céljaim, mint inkább a művészi forma és kifejezés szempontjából. Jól meggondolva a dolgot, nincsenek is szociális céljaim a szó gyakorlati értelmében. Legjobban az érdekelt, ami igazságos s ami szép. De ezt is bajos volt olyanformán kifejezni, hogy embertársaimat meg ne bántsam vele. Mert semmi sincs olyan bántó, mint ami igazságos s ami szép. Már pedig én irtózom attól, hogy másoknak bánatot okozzak. Inkább elviselem kimagyarázás, kivédés és demontálás nélkül, filozofikusan, sőt keresztényi béketűréssel, ami másoknak öröme telik bizonyos fondorlatokban ellenem. Ami másoknak öröme telik abban, ha engem megbánthatnak. A sors a sors, a vallás a vallás, ennek rég viselem jármát, hogy ne azt mondjam mártíromságát s megadtam magam. Magasan a székemben, az asztalom előtt, a könyveim között, nem igen szoktam

válaszolni kis hírlapi gonoszságokra, valótlanságokra és apró túsúrásokra, mert ismervén az emberi lélek fogyatékoságát, nagyon jól tudom, hogy az ilyen kis apró gyakorlatokban magához méltó örömet talál. Hát csak találjon. Hát csak legyen boldog azzal, hogy azt hiszi, én most mindjárt nagyon boldogtalan leszek. Senkinek nem szabad lerontani az illúzióját. De az emberek, akik egy szép napon meg fogják ismerni a jövőt, ugyanakkor meg fogják látni az igazat is én számomra, minden gáncs és gonoszság dacára. De különben is, az örök Atya kebelében odafönn a magas mennyeekben, mennyire közönyös lehet az, hogy az emberek mit tévedhettek az irodalomtörténetben. Jó magam, ezt merem állítani, csak gyöngéd és finom voltam mindenkihez. Szerény erőmhöz képest mindenkin segítettem, még azokon is, akik titokban ellenem voltak, még azokon is, akik vétkeikben szégyenlő'sen nem mertek hozzám fordulni. Sohasem voltak olyan ambícióim, se vágyaim, se álmaim, amelyeket megvalósítandó, másoknak ártanom kellett volna, vagy másokat, szükségképpen, el kellett volna gáncsolnom. Soha nem tartottam érdemesnek valamire törekedni, ami túl volt a szobám négy falán. Sok mindent lenéztem, szánakozva, amit Isten nyilván megbocsátott nekem, mert gyakran segített magasra szállnom, emberi nyomorok fölött, egy szép mondatom szárnyán. Soha nem értettem azt, mit jelent gyűlölni a szó gyakorlati értelmében. Sohasem néztem, ki volt hálátlan hozzám, mert a hála megalázó dolog. De olykor, igaz, mosolyogtam, mikor bizonyos frappáns esetekben olyan injúriák értek, hogy voltaképpen sírva kellett volna fakadnom. Mindig nagyon csodáltam, mennyire tudnak felejteni az emberek. Mennyire elmossa az idő, a legrövidebb idő is minden emlékeiket. Ilyenkor, az ilyen esetekben, egyéni értékem magasabbrendűsége majdnem a könnyekig meghatott, bevallom. Majdnem egy szent embernek éreztem magam. Jobban mondva, a lelkem mélyén azt a titokzatos tüzet éreztem, vagy

mondjuk csak szerényebben, azt a kis izzó szikrát éreztem, ami kigyújt elém minden bánat idején, egy szebb és jobb világot. Majdnem hasonlónak éreztem magam, az arányokat és valláskülönbözeti árnyalatokat betartva, szent Dezső pátronusomhoz, aki püspök volt Franciaországban, drága finom ember! Aki a házában és udvarában az első keresztények életmódját követte az alázat, a megadás és lemondás irányelveivel. Aki Isten ígését lángoló buzgalommal hirdette, a szegényeket jósággal és barátsággal támogatta s a komoly tudományokon kívül a szelíd tudományokat és szépművészeteket is minden tőle kitelhető módon ápolta, ahogy ez majdnem szó szerint meg van írva róla. Azonban némely irigyei, a szent krónikák szövege szerint, épp ezen erényeit fordították ellene. Éppen a szelíd tudományokban, zenében és szépművészetben való buzgólkodását használták föl feddhetetlen jelleme meggyanúsítására. Elmentek odáig, hogy elmentek a Vatikánba szent Gergely pápához s bevádolták ezt a jó Dezsőt, hogyan? mivel? az ember sohasem hinné el! Hogy Jézus tanítása közé pogány meséket is vegyít s az ős katolika hitet elferdíti!

Oh engem is, miként szent Desideriust, nyilvánvalóan bevádoltak, hogyan? mivel? alkalmasint régi királyainkhoz való ősi hűségemmel. Mégsem gyűlölök senkit és megbecsülöm vádlóimat s ellenségeimet is, mert általuk még gyarapszom erényeimben. S mert ösztönösen, szeretek szenvedni, mély bánatokat viselni a szívemben, nem szólani egy szót, csak menni, szép csöndesen, ennek a bús életnek az útján, ahol két oldalt, csalán és tövis között nincs más törvény, csak menni és szenvedni. Nem is szabad letérni meddő harcokra erről az útról. Nem is szabad azt a hitet keltetni soha, hogy egy bántó szó, silányság és gonoszság fölrhett az emberhez. Hogy elveszthette egy percét mérgelődve, mikor az út oly nagy, a jövő oly szép, a titkok mélye oly kifürkészhetetlen s noha a föld olyan törpe, a világ mégis olyan nagy!

Ilyenformán, karácsony táján, átgondolván az életemet, a múlt idők hívságait megjavítom a lelki vigaszok malasztjával s Isten tanúságával az én jó szívem mellett. Az egyházi év ez ünnepi körzetében, eszembe jutnak azok az adventi hetek, mikor még gyermek voltam, nyugtalan s tűnődő gyermek, a Szamos mentén, faluhelyen. Mikor ezen az egymást követő négy vasárnap, már szürkületkor megindult a nép, mindenfelől a tanyákról a hajnali szent misére, hogy magába szállva, üdén és tisztán a reggelben, fölkészüljön az Üdvözítő eljövételére! Hányszor riadtam föl arra az első harangszóra, mely megkondult az éjben, a falusi ucca fölött, a sok kis törpe ház fölött az éji sötétségben, a ködben és a fagyban! Hányszor néztem, félmeztelen a kis ablakban azt a sok gyertyafényt, ami egymás után kigyúlt uccahosszat, a többi kis ablakokban! Hányszor szerettem volna indulni velük, akik mint az árnyak mentek a sötét uccán, a ködben és a fagyban, olyan csöndben, parasztgazdák bús asszonyaikkal olyan csöndben, hogy még csak a csizmáik sem kopogtak a havas deszkapadlón az ablakom alatt. A harang még mindig szólott s mint egy vaskos dongó, úgy szállt láthatatlan szárnyakon. S az ucca mélyén a templomkapu tárva volt. A törpe arányokban, mint egy lekurtított kép, tűnt föl az ucca, a deszkapadló, a kopár akác-sor, a sok kis ház, a sok bús ember s mindennek mélyén, sugárzóan a derengésben, a templomküszöb s rajta a nagy sárga fény! Ez az oltárról áradt ki ide ez a fény, mint máglyákról egy más világból. S már az orgona is hangzott, a zsoltár: »Oh fényességes szép hajnal!«

S csak vacogtam kis ablakomban.

Az erdőőr

Az esküvője napján Zúz Bertalan elgondolkozott. Már korán reggel elgondolkozott. Elgondolkozott s magába szállt. Számosan e régi Zúz családban ilyen gondolkodó egyéniségek voltak. Ilyen gondolkodó s magukbaszálló egyéniségek. Akadt köztük egy kitűnő történetíró is, Zúz Zuárd, akit az Akadémia is kitüntetett.

Bertalan csak egyszerű erdőőr volt a Balázsfalvy uradalomban. Járt a erdőt bőrkabátban, egy szál puskával a vállán és csinálta a ketreceket szakértelemmel a kotlós fácányúkok számára. Most ott ült az erdészlakban az ablaknál, két muskátli-cserép között s a korcs vizslájával a lábánál és gondolkozott. Gondolkozott és magába szállt. Már meg is volt borotválva erre a nagy napra.

De ahogy kinézett az ablakon s látta a mély erdőséget, mint egy mély templomot sűrű fenyővel, sűrű fenyőinek gótikájával, fönsége vei és némaságával, rögtön megértette, hogy ez a szent csend s ez a hangtalan szent hangulat formálták ki a lelkét s emelték fel arra a magaslatosságra, ami csak a bölcs kiváltsága. Érezte, hogy ennek a nagy erdőnek templom-hajó rejtelmessége, mélye, fönsége és zenéje szinte megváltották a szívét s letörték róla a silány bilincseket. Érezte, hogy tág tüdővel ebben az erdőben, megtanult szabad embernek lenni. Érezte a tölgyfákkal való testvériességében, a fácánokkal való együttérzésben, hogy kicsinyes kötelek, elfogultságok és kis gyávaságok nem kötik a föld rögéhez. A sok kakukfű, perjeszittyó, szöszvirág és egyéb vadvirágok között érezte a lelkét, a sok vadvirágok között, melyek ellepték a tisztásokat és a kis ösvényeket az erdőn. Szinte illatosnak érezte a lelkét, Zúz Bertalan az erdőőr.

S ahogy ült az ablakban a két muskátli-cserép között s nézte a tölgyfákat s ahogy hallgatta azt a nagy csendet, ami a tölgyfák és vadvirágok csendje az erdő-

ben valami kis levélzúgás kíséretében, ahogy hallgatta Zúz ezt a zúgást az esküvője napján, elgondolkodva s megborotválva, ahogy egyszóval, ilyen közel volt az isteni természethez, a természet szabadságához, főségehez és végtelenségéhez, semmiféle skrupulusa nem volt, semmiféle benső gondja vagy megrezdülése, amiért a kedvese hűgát vezeti oltárhoz, a kegyúri templomban ma délben. Mindössze illőnek tartotta, hogy a régi kedvesnek búcsúzásul néhány utolsó szót mondjon. Lezárván a különböző gondolatmeneteket és eszmétársulásokat az agyában s befejezván nemes magába szállását, úgyszólván kifordult önmagából, mikor hirtelen felállott s megindult korcs vizslájával, szokása szerint puskával a vállán s avult bőrkabátjában a majorság felé. Átjött az erdőn, a tölgyfák közt, a sok vadvirág és muhar közt a kis ösvényén s hamar odaért Kati elé, a kis szérűskert végében.

—A sors így hozta magával, — mondta a bús leánynak, aki babrált a kötényén. — De amiért sokáig hű voltál hozzám és szerettelek, azért jöttem el még egyszer tehozzád ma reggel.

—Mindig tudtam, hogy jó ember vagy, — felelte a leány, — s nincs is nálad jobb ember, se szebb ember a határban. Ahogy nézlek, olyan furcsa az, hogy kicsordul rád a könnyem. Csak sírni tudnék, ahogy nézlek téged. És igazában az lett volna az igazi sors mi köztünk, ha engem veszel el s nem a kis húgomat látod.

—Téged? — mondta az erdőőr, — hogyan? A szeretőm voltál, érd be ezzel, ennél nem is lehetett jobb dolgod. Küldtem neked fát az erdőből, gombát, vadat, amit akartál. Kell, hogy a húgodnak is juttassak valamit.

—Igaz! — felelte a leány, — nincs is semmi panaszom. Amúgy is tudom, amilyen ember vagy, csak azt teszed, amit akarsz.

—Azt! — felelte elgondolkodva s egy percreg várt és nézett. Körülnézett.

S aztán hirtelen, magához ölelte a leányt.

A szöke Zizi

Hajnal felé, vitatkozó útitársaim már mélyen alszanak. Épúgy alszanak, szemben egymással, mint ahogy vitatkoztak. Ahogy nézem az arcukat, a vonásaikat, abba az állatias álomba szédülten, ami a legjobb mintázatú arcot is bárgyúvá varázsolja, lehetetlen felfedeznem közöttük, annyi beszédjük után, csak egyetlenegy gondolatot is. Mindössze egy-egy szó foszlánya lebeg a látatlanba az ajkukon, mely egy résnyire nyitva maradt, mint egy szelep a gépen. Lehet érezni ez ájult arcok láttára, micsoda hívságos és terméketlen dolog, ha két ember vitatkozik. Lehet érezni, hogy mindabból, amit mondtak, ahogy ítélték és beszéltek, semmi sem marad ezen a világon. Hogy érveikből, eszméikből, szóhalmazataikból s mondattorlódásaikból még az a porszem sem marad, amit egy hangya oly könnyen szállít tova a kövön. Amellett, a lefüggönyözött ablakon át a tavaszi reggel az arcukra teríti kiábrándító fényeit. Valahogy a valóságnál is, tulajdon valóságuknál is, ostobábbaknak tűnnek. Olyan ritka ember az, aki szép tud lenni mikor alszik. Még nőben is milyen ritka eset. Csak az angyalok szép alvók a szentképeken. És a gyermekek tízéves korukig.

De nem tudom, micsoda lelki megnyugvásom, micsoda zsarnoki megelégedésem támad, hogy így szemlélhetem őket, mint a barmokat, galvanizálva, megsemmisülve a nyitott szájukkal a nirvánában. Nem tudom micsoda fölényességem, micsoda magasabbrendűségem velük szemben, hogy én ébren vagyok emberi méltósággal, hitemmel és hazafiassággal és kritikai szabadsággal, míg ők el vannak söpörve a világból. Majdnem holtaknak érzem őket s ha elmernék menni a gondolatom legvégére, majdnem örülnék, hogy meghaltak. Holott az élő élet, a legmakacsabb élet zajlik ki belőlük abban az irgalmatlan horkolásban, amellyel mint egy schuberti duóban, valami közös érzésben

vannak s egymásnak adják át a hangot. Elriasztó eszméletlenségük úgy árad és izzik ebben a respektív hortyogásban, hogy úgy alszanak, mintha üvöltenének. Mint egy gőzös kürtje egy hajótörésben, úgy zengenek, zúgnak s trombitálnak a végtelenségben. A végtelenségben, ebben a vasúti fülkében. Kettős egyéniségük, szabályos egységgé válik ezekben az orr-, gége- és torokhangokban s kitöltve a hézagokat, a szüneteket és elakadásokat, a maradéktalan folytonosságnak olyan tökéletes viharhullámaikat nyújtják a levegő felkavarodásával, hogy egy sirály menekülne belőle. Valósággal művészeknek tűnhetnének, ha nem volnának olyan rondák.

De már itt van a régi föld, a régi akácos, a régi erdő s az a furcsa illat ami száll ebből a homokos földből, már itt van Nyíregyháza! Gyorsan búcsúzom, hangtalan, egy utolsó pillantással a két halotti ábrázattól, készülök, szaladok, boldog vagyok s lehullajtom magamról, mint az életem terhét és keservét ennek a két hortyogónak az emlékét. Megváltva, már egy külön világba lépek, az állomáson a reggel elé!

A horizont tükrében az egész táj, mint egy szent látomány, úgy ébred aranypárás távolokkal, melyeket átszűr a fény. Még van időm amíg indul a vicinális s kiszaladok, a bőrdömmel a kezemben az állomás legvégére s elnézek, mint egy igaz hívő ama tündéri rétek és mezők felé, ahonnan mint visszhang csendül vissza hozzám tulajdon vágyam és sóvárgásom. A fénnel, a reggellet, a tavasszal körülöttem, egy egészen új életem ébred. S szaladok vissza, hogy utazzam tovább.

S egymás után a kis állomások, a virágzó gyümölcsfák ívei alatt, ez már mind az én hazám. Ez már mind az én ifjúságom, gyermekkorom, álmaim. Minden kis tanyán amit látok, minden gémeskúton, ahol egy varjú ül az ágason, a régi idők álmvilága vetíti elem szent emlékeit s az egész tájra, vidékre s határra, az akácokra s a gyümölcsfákra, mintha ki volna aggatva,

mint egy kirakat polcára, a hajdani idők varázslatosága. S már nem is tudom, ha utazom-e, vagy inkább elszállok az álmomban.

Még sípol ez a kis vonat, még döcög is sokáig s aztán, hirtelen, itt vagyok Szamosligeten, otthon! Ahogy kiszállok s leugranék a lépcsőn, megbotlom és elvágódom. A kis bőröndöm kiröpül a kezemből. Valaki felszedte már, hozza felém s lehajol hozzám amint térdelek a porban. Maga a református pap, aki megismer, főlemel magához s megölel, igazi evangélista!

— Nincs semmi baj! — mondja.

— Semmi kérem, köszönöm, jelképes dolog az, hogy térdre esem, amint szülőföldemre érek. így kell annak lenni s még csak nem is fáj a térdem.

— Ezt szívesen hallom, — feleli s öreg kezével letisztogatja a ruhámról a port. — Már várják otthon, — folytatja, — mindig húsvétkor haza szokott jönni. A bricska künn van, a kis leány is, aki várja.

— Rohanok! — mondom s már künn is vagyok, a bricska előtt, az eperfa alatt.

Akkor, csöndesen, egy szó nélkül, egy hang nélkül, a szőke Zizi jön felém. A két karját kitérve, valami olyan áhítatos mozdulattal fogad, hogy mint egy szent anya elé, úgy borulnék elébe, holott csak tizenhétéves! Nem is tudok mit mondani, ahogy a kék szemébe nézek.

Végre azt mondja:

— Jó reggelt.

A fejem forog, nem találok egy szót, mit is felelhetnék? Végre magam is azt mondom: Jó reggelt! s állunk, várunk, szemről szembe.

— Hazajött? — kérdi, holott itt állok előtte. — Hazajött húsvétra, milyen jól tette! — mondta. — Mind várják a tornácon, a reggelivel, — ezt is mondja s csak néz. — A néni fonós kalácsot süttött, külön magának, mert tudja, hogy ezt maga szereti.

Aztán csak vár és néz.

— Mért nem beszél? — kérdi végül és csak néz.

Akkor, végre, csakugyan muszáj, hogy mondjak valamit. A nap süt, tavasz van, húsvét van, minden virul és él.

— Nagyon szép vagy Zizi, — mondom, — azért nem tudok beszélni.

— No jöjjön, — feleli egyszerűen s a karomhoz ér.
S úgy vezet a bricskához.

Próza

Ez a kitűnő Fejér Tóni, híres színész a vidéken, hajdani iskolatársam a hajdani Szatmáron, a múlt évszázadban, imhol kilengett mint egy kísértet az esti homályból, mint egy nemes hajótörött, viharverten s hozzám csatlakozott az utcán. A szűk utcán, annyi végtelenség, annyi regényes emlék után! Annyi hajótörés után! Már késő este volt, talán már éjszaka is volt. Hűvös szél fúj a Duna felől. S nem hallatszott egy hang. Talán már a villamosok sem jártak. Talán már nem járt senki a világon, csak mi ketten ebben a szűk utcában.

—A sors, éppen a sors, — mondta a barátom, — ez ellen nem lehet tenni semmit. De az élet erkölcs szerint azok mégis csak találkoznak egyszer, akik szerették egymást. Mégha késő éjszaka is találkoznak az utcán.

—A jó idők elmúltak, — feleltem, — s az én érzésem szerint az életnek aligha van már számottevő erkölcsé. Ahogy elmúltak az igazi hősök és vezérek, azonkép elmúltak a vezérelvek is. De hideg szél van, nem találsz? — kérdeztem, ahogy lépdeltünk a szűk utcán, a félhomályban, a bús lámpák mentén az éjszakában. Mert most már csakugyan éjszaka volt.

—Nekem még van egy kabátom, — mondta, — egy jó kabátom, — mondta lelkesedve. — Ez a szép kopott lodenkabátom, amint látod s ezzel beérem, sőt! Ebben játsztam *Lear király-t*, Nagyszalócon, még a

múlt héten, jutalomestémen. Volt is 12 pengő 70 fillér bevételünk, holott igazság szerint többet érdemelünk volna, én is, Shakespeare is, az egész társulat, de hát mit tudják ezt Nagyszalócon az emberek s általában a vidéken! De sőt hallom, Pesten sincs már Shakespeare-nek valami nagy renoméja a bevételek értelmében. Ha nem volna az, hogy a költőket is, a színészetet is elsodorja ez a nagy ronda válság a világban, az ember még beérné egy pár szép szereppel, Lear-rel és Richárd királlyal s általában a muzsikával. Értem a vers muzsikájával. Ami még van maradék lelkem, hitem, eszményem és szerelmem, — mondta, — ezt már csak a vers tartja bennem. Mivelhogy mesterségem és tehetségem szerint ábrándokban és álmokban élek, a prózára csak akkor van szükségem, ha mondani akarok valamit.

S így jöttünk a szűk utcán, a lámpák mentén az éjben.

— Kérlek, — feleltem szerényen, de egy csöppet sértődve is a szívemben, — nem kell, hogy így lenézzed a prózát, mégha a vers oly boldogító is, mint minden egyéb dolog, aminek nincs értelme. Ép most olvastam egy régi könyvben, hogy a próza micsoda finom eszköz lehet, kemény, erős kezekben! Hogy micsoda utakra vezényli ki a szellemet, ha ez meg akar indulni valahová nagyon messzire! Micsoda nagy tereket s távolokat járát be a gondolattal, ha ez elszárnyal benne! Ne felejtsük el, — folytattam, mindinkább belemelegedve, — ne felejtsük el, hogy az igazi nagy királyok s igazi nagy emberek nyelve minden időkben a próza volt. Ne felejtsük el, hogy Jézus is prózában beszélt, — tettem hozzá keresztényiesen. — Csak a próza adja vissza a gondolat igaz formáját, csak benne ébred és válik életre. S ahogy megy a célja felé, jól elrendezett, hajlékony mondatokban s kiszolgálja mesterét: már él akkor, már lobog, gyújt, világít és parancsol, mikor a versíró, lihegve, még a rím után szalad árkon és bokrokon át.

—Lehet! Lehet! — mondta, — de a verseket költők írják, álmodozók és szerelmesek! A verssel lehet énekelni! — mondta.

—A prózával lehet tanítani, meggyőzni, megmagyarázni a dolgokat és ami a fő, imádkozni lehet! A prózával meg lehet vívni egy egész harcot!

—Viszont a verssel boldog lehet az ember! — kiáltotta.

—A lélek s a szellem nagy vágyaiban, az emberiség ünnepeiben, válságaiban s harcaiban a próza olyan mint a kard.

—A vers olyan a válságokban, mint a trombita!

—Az nem elég, egy trombita! — feleltem. — A forradalmakat mindenkor prózában indították meg s prózával győzték le!

—A francia forradalmat egy dal csinálta! — kiáltotta s megállt a járda szélén, igazi híres színész, Lear király ábrázolója, megállt kissé meghajolva a járda szélén, a szűk utcában, két lámpa között.

—De akkor, hirtelen, a házfalakból, a homályban, kivált egy rongyos alak s közeledett kalap nélkül a borzas fejével s a két kezével összekulcsolva.

—Tessék adni egy pár fillért! — könyörgött.

—Próza! — felelte Fejér Tóni s felgyűrve a kabátja gallérját, elsietett és ment.

A harc

Mióta nem láttam ezt a kitűnő barátomat, aki most kalaplengetve jön felém az utcán! . . . Már azt hittem, nincs is a világon.

—Lengetem a kalapomat, — mondja, — de azért bús vagyok a szívemben. A helyzet az, hogy küzdök Ausztria függetlenségéért!

—Szép feladat. — feleltem. — A történelem bizonyossága szerint, mindig a legkiválóbb férfiak küzdöttek a népek függetlenségéért.

— Oh, Istenem, — szólt szerényen, — az ember megteszi a magáét, ha nem is áhítozik történelmi szereplésre. Én beérem azzal, de milyen boldogan! ha megkeresem a mindennapi kenyeremet. A mindennapi kenyeret magamnak s a feleségemnek. Már rég ideje Bécsben lakom és osztrák polgár lettem, noha igaz érzésben és lélekben holtomiglan itt vagyok tiveletek. Tiveletek, ebben a gyönyörű városban, a Duna partján! Csak éppen a politikáról van szó, egyszerűen a politikáról s ebben a tekintetben versenyt futok az osztrákokkal, hogy megtartsuk a függetlenséget.

Így beszélt a barátom s aztán néhány percre valami kis kémlelő tekintettel nézett.

—Mert kérlek, — folytatta hirtelen, — hogy megmagyarazzam, nagy tévedés volt azt hinni, hogy Ausztriában, ahol béke és rend úgyszólván történelmi tradíció, a jó kedélyről nem is szólva, meg lehessen indítani az olyan terrorisztikus hadjáratot, amelyet Németországban látunk napjainkban. Nem barátom, ez nálunk nem lehetséges. Mi egészen más emberek vagyunk. Egészen más emberek, mint a németek, más kérlek a mi pszichológiánk! —tette hozzá önérzettel.

—Látom, hogy elmélyedtél a dologba, —vettem közbe jóindulattal.

—Nem is hiszed, mennyire elmélyedtem, — felelte.

— Tudniillik, az olyan szörnyű dolgok, mint egy Rathenau vagy egy Erzberger meggyilkoltatása, amit Németországban talán el lehet intézni és felejtetni mindenféle szóbeszéddel, nálunk Ausztriában lehetetlenek. Nálunk kérlek, igazságérzés és hazafias érzés, rend- és törvénytisztelet úgy egybe van forrva egymással, hogy nem igen tudunk disztingválni büntény és büntény között s ha Bécsben például megölnék egy embert, történjék az a legnemesebb szándékból és lelkesedésből, az nekünk mégis csak egy büntény marad. A régi osztrák uralom, a régi osztrák szigor és jó Ferenc József császárunk oltotta a szívünkbe ezt a rendíthetetlen erkölcsösséget. A náciak nyilván azt hitték, hogy azok a válogatott és

sorozatos merényletek a Heimwehrek ellen, félelemmel vegyes csodálatot fognak kelteni a szívünkben. Ezzel szemben sem meg nem ijedtünk, se nem ámultunk, mint valami rendkívüliségen. Mint valami bátor történelmi cselekvésen. Egyszerűen megbotránkoztunk és felháborodtunk, amint az jóerkölcsű, rendes polgárokhoz illik. A továbbiak tekintetében, akarom mondani a represszáliák tekintetében, nem is az volt a fontos számkra, hogy rögtön, az első pillanatban, feloszlassuk az osztrák horogkeresztet. Sokkal fontosabb volt, amint az meg is történt a Heimwehrek nagygyűlésén, ünnepélyesen és viharosan kijelenteni, hogy ha török-szakad, mindegy! mi függetlenek maradunk. A magam részéről, olyan rekedtre kiabáltam magam, hogy egy hétig nem tudtam beszélni. Esténként szoktam énekelni a feleségemnek a *Lohengrin-ből*, mert hiszen, emlékszel, milyen szép hangom van. Erről le kellett mondani. Erről le is kell mondani a jövőre. Szívesebben adom oda a hangomat a függetlenségnek, mint Wagnernek és Lohengrinnek.

Ezt mondta a barátom s most már ingujjra vetkezett az utcán a nagy melegben.

— Mindazonáltal, — folytatta, — nem elég kiabálni, nem elég búsulni, a lényeg az, hogy cselekedni is kell. Bátor ellentállásunk szent függetlenségünk érdekében annál inkább támogatásra szorul, hogy a saint-germaini szerződés nagyon legyöngített bennünket. Számosan vannak akik aggódnak. Akik főképpen a német turisták elmaradása miatt aggódnak, mert ezekből a turistákból éltek. Már most itt van az a kényes pont, ahol tenni kell valamit s ahol én akcióba lépek. Minden elmaradt turistáért 2 pengőt számítok. Ez nem sok, viszont igaz, hogy mindenkit megszólítok s ha éppen erről van szó, felülfizetéseket is elfogadok. A harc, a harc, de nem hagyom magam. Hát nincs igazam? — kérdezte, — téged is beírlak!

S azzal gyorsan, a kabátjából a karján, kivett egy szép fehér ívet.

A leányka

— Ott van ni, az úr! — szól a kocsis a bakról s mutat az ostornyéllal a ház irányában. Hátra is fordul s nézi, ha mozdulok-e az ülésen! Hát nem mozdulok. Nagyon meg van lepve, hogy nem követem az ostornyéll irányát s nem szólok egy szót. Amikor ott van ni, az úr!

Már bedöcögünk a kis kapun, két növendék nyírfa között. A kerék alatt zörög a kavics. Egy raj veréb száll föl a gátról, megriadva. Egy sor napraforgó áll mozdulatlanul és sárgán. Messziről hallom a cséplőgépet. Ez zúg, zihál, duruzsol, egy-egy kis ijedt füttyöt is hallat olykor, a füstje is látszik messze a párában, — ezt mind ismerem gyermekkoromból. Itt kezdődik, gondolom magamban, a kenyér legendája, ebben a cséplőgépben. Még szeretném ezen a ponton továbbfűzni szerény gondolataimat s egy kicsit elmélyedni magamban. A mindennapi kenyér. Ahogy ennek az első hangja szól, ebben a távoli zúgásban. Hogy mi lesz ebből a cséplésből, mennyi könny, bánat, kétség, remény! Még szeretnék egy kicsit gondolkodni. De már megállt a kocsi. De már ott áll Bertalan bátyám a verandán. Ott áll Bertalan bátyám. Lehetetlen csodálkozni: csak ámulni lehet. Rögtön látom, milyen büszke ember. Egyenesen Mózes báró lehetne, ahogy ott áll a verandán. Hitalapító Mózes báró az ősi szakállával.

Általában nem szeretem a büszke embereket. Különösképen nem szeretem az ilyenfajta büszke embereket, akik porhüvelyük méltóságát megtoldják és feldíszítik egy nagy szakállal, mint egy zászlóval. Akik emberi jelentőségüket dús szőrtömegekkel kívánják fokozni. Akik természeti adományaikkal szeretnek imponálni. Szeretem a szerény, finom embereket, legfőleg egy kis bajusszal, nem bánom, magyaros bajusszal, de akik másutt és másban keresik a hatást, mint ami kinő,

férfias díszben az arcukon. Én nem tudom, de ilyen szakáll egyenesen sért engem. Minden illúziómat elveszi az emberiség célja s jövője tekintetében. Alig látom meg Bertalan bátyámat, már is a rosszkedvemet érzem. Már fel vagyok dűlva érzésben és idegben. Ez nekem majdnem egy lelkiismeretbeli kérdés, ez a szakáll. Már sajnálom is, hogy átjöttem Szamos-zugra. Ami főképpen bánt, hogy ez a szakáll nem igazolja őt. Éhez a szakállhoz ő nem eléggé Meissonier.

Van egy háza, szép kerttel, szegfűvel, dahliával, napraforgókkal, jócskán földje is van, ökre is van, tehene is szép görbe szarvval, egy kis juhnyája is van a kaszálón a határban, két parádés szürkéje s négy igáslova az ólban, — nyilvánvalóan éhez kötötte föl ezt a bibliai szakállt az arcára, egészen le, majdnem a hasáig. Ezt a hasat és mellet dülleszt ki elem, amint leszálok a kocsiról s megyek föl elébe a lépcsőn.

—Isten hozott, öcsém! — kiáltja olyan messziről a szakállából s olyan harsány hangon, hogy halani lehessen a szakállától, olyan harsány hangon, hogy majdnem belerekedek.

—Mindig ilyen haragosan tetszik beszélni? — kérdem s csak állok a szakálla előtt, azzal a különleges érzéssel, amit egy légy érezhet egy pókháló előtt, melybe bele fog veszni. Sohasem hittem volna, hogy gondolataim egész életvilága, a szavaimnak érzés és hangulatbeli tartalma ilyen válságos perceket élhet át egy szőrhálózat előtt. Megriadva, mint egy útvesztő előtt, nem is tudom, micsoda irányokból szedjem elő a mondókámat, hogy el ne akadjak velük ebben a szakállrengetegben. Azonfelül azt a rejtélyes erőt is csodálom, amellyel ez az arc kihajtja magából, azzal a termékenységével, ezt az őskori szőrterítőt. Hol van ennek a forrása, gyökere, hagymája, protoplazmája, micsoda távoli multakban és tájakban a Vörös tenger partján, vagy a Kaff hegység alján, micsoda átöröklésekben és emberi csókban, micsoda időkben az éjszakák legmélyén és a történelem mélyén, hogy ilyen hosszúra tudott nőni, egé-

szén napjainkig, hozzám? Hogy válságok, forradalmak, háború és megrázkódtatások nemcsak, hogy nyomtalanultak el fölöttem, de még táplálták és terjesztették, bővítették és kiszélesítették pazar szövésű életerejét? Már nem is tudom. Valami őskori fonókra gondolok, ahol sibyllák pergették az orsón, egy leendő emberiség számára, a különböző szöröket. Nem tudom micsoda áldásra gondolok, micsoda titkokra és hagyományokra, melyek az ilyen szakáll mélyén, mint a szent láng a bokrokban, az élet tüzét ápolják és szítják. Téren és időn kívül valami lelket érzek, valami halhatatlanságot, ami megszállt ebben a szakállban. És azt is kérdem, ha vájjon Bertalan bátyám tud-e valamit abból, amit én tudok és érzek az ő szakállából? Nyilvánvaló, hogy kettőnk közül ő a dekoratívabb, de én vagyok az öntudatosabb, a finomabb, a bűvárkodó elme. Már meg is vagyok magammal elégedve. Már nem is bánom, hogy eljöttem Szamos-zugra. Itt éltem, hány boldog nyáron át, boldog ifjúkoromban! Már az emlékeim öntik el múlhatatlan illatokkal azt a gyönyörű szakállt. Már gyönyörű! Már meg is szoktam. Már el is tudnék játszani finom szálaival. Már izgatja a fantáziámat. Micsoda remek bodrokba s fonatokba tudnám sodorni és kavarni, például asszír divat szerint, ahogy ezt Salamon király végezte el magán, mikor a sábai királynőt fogadta. . . Általában, hogy elkefélném, megkenném, fonnám s igazítanám a különböző korszakoknak különböző divatja szerint! Micsoda Rodint csinálnék belőle, micsoda Tristan Bernardot, akihez Bertalan bátyám különben is hasonlít. Oh, Istenem, milyen furcsa a művész lelke! Olykor egy darab régi bársonybrokátból, amit láttam, az egész rönöszansz megnyílt előttem, mint egy kapu egy zord világra. Így jutok el e percben is, Bertalan bátyám szakállában, bibliai távlatok varázslatosságába, régi mágusok világába, nagy óbégatok jerichói panasz-dallamába s hová még, te jó Isten, csak volna időm s terem, hogy elmondjam, micsoda teológiákba!

S leülök mellé egy székre, a tornácon. Leülök mellé, mint egy lepedő mellé, ami ki van terítve az állárol a mellére s a hasára. Leülök mellé, mint egy erdő szé- lére. Leülök mellé, mint az örök idők mellé, a multakba s a jövőbe, a változhatatlanságba. Leülök mellé, mint Michelangelo palettájára.

— Hát bizony, öcsém, — mondja, — aratunk, be- hordunk, most dolgozik a gép, meglesz a kenyér! — ezt mondja. — Olyan gazda vagyok, tudod, hogy min- denki engem les a környéken, hogy én mit csinálok s aztán rögtön utánam csinálja. Mikor én szántok, mind kezdi a szántást, mikor én próbálok egy kis kölest vetni az olyan földbe, ahol semmi nem termett idáig, mind utánam próbálja. Olykor, nagy szárazságkor, átjönnek hozzám a szomszéd tanyákról, hogy talán én tudnék egy kis esőt csinálni. Tréfásan mondják, de komolyan gondolják. Isten csodája, nem más, hogy csakugyan megered az eső, amint felnézek az égre egy felhőre. Nincs is panaszom senkire, semmire, még az adóra se. Csak az ne volna, hogy olykor, télen, a tűzhely mellett ebben az öreg karosszékben, kicsit érzem a magányos- ságom. Most aztán úgy határoztam a tél tekintetében, hogy nem leszek többé így egyedül, magamba. Ha te tudnál Pesten valami jófajta szüzleánykát, aki eljönne ide Zugra feleségül hozzám.

—Muszáj annak éppen szüzleánykának lenni? — kérdeztem alázattal, mint aki sajnálja, hogy ez nincs raktáron.

—Muszáj! — kiáltotta.

Ez megint olyan harsány hang volt, olyan mélyről és messziről a szakállából, hogy itt nem lehetett szó- lani. Hogy itt nem lehetett szólani egy embernek, aki meg volt borotválva. Csak ültem a széken, hallgattam és vártam. És bámultam a szakállába, mint egy füg- gönyre a színházban. Nagy csend volt azonkívül, hogy messziről zúgott a gép.

— Estére megyek haza, — mondtam, csak éppen, hogy a hangomat halljam.

— Dehogy mégy! — felelte, — csak nem azért jöttél, hogy mindjárt szaladj is haza! Estére ki fogunk ülni a Szamos partjára, a lócára, a fűz alatt. S ott majd elmondom neked, hogy jól megéertsed, milyen legyen az a leányka! . . .

Marietta megérkezése

Marietta Párizsból érkezett s mindannyian kimentünk a vasútra, az egész család, igazi szent család s jó magam is e szent család körében, hogy kellőképpen fogadjuk, üdvözöljük s ünnepeljük szívünk melegével, hűségével és ragaszkodásával. Már olyan rég nem láttuk Mariettát! Én hoztam a nagy bokrétát. Mások is hoztak virágot a család tagjai közül, de szemlátomást én hoztam a legnagyobb bokrétát. Szemlátomást az utcasarkon vásároltam, de azért szép illatos bokréta volt mályvavirágokból, melyeket javarészt ügyesen rejtett drótok tartottak össze, amiről, lírai költő létemre, aki tulajdon szárán képzei a virágot, nem volt tudomásom. Aminthogy lírai költő létemre, sok mindről nem volt tudomásom.

Közeledvén a nagy bokrétával, Csillár papa mindjárt meglátott a perrónon.

—Rád ismerek e virágok után, — mondta mint egy szent, — a te finom, érzékeny lelkedre ismerek. Marietta leányom a tiéd lesz, — tette hozzá, — mert te vagy az egyetlen, aki őt megérdemled. Noha már két éve, hogy nem jött haza, sőt nem is írt neked, te azért hű maradtál hozzá. Mint az igazi szerető szív, ahogy az a könyvben áll, te megbocsátottál s itt vagy velünk szép virágaiddal e fogadtatásnál.

—Borzasztó füst van! — mondta Csillámé az ura mögött, a többi családtagokkal körülötte.

—Ez ellen nem lehet tenni, — felelte Csillár, — gőzmozdonyok jönnek-mennek s füstölögnek, ez így

van a külföldön is, — magyarázta, — ez ellen nem lehet tenni.

Csak ép kívártam, hogy befejezze s akkor rögtön megköszöntem szép szavait irányomban.

— Boldog vagyok, — mondtam egy lépéssel közelebb fordulva hozzá, — boldog vagyok, hogy érényemet méltányolni tetszik az igazságtalan megállapítások e szomorú korszakában. A szerelem a legönzőbb emberi érzés, ez tagadhatatlan. Innen van, hogy olyan kegyetlen is. Hogy nem ismer csak haragot és bosszút, ha valami bántódás vagy sértés sebzi meg. Mindazonáltal figyelemreméltó, hogy a mai válságos időkben, a sok szellemi és erkölcsi fordulatok között, az emberi szív is engedett virulens sértékenységből. Be kell vallani, hogy a szerelem sem az már, ami volt még a háborúelőtti időkben. Különleges hevét, erejét és kábulatát, már csak néhány kivételes ember őrizte meg, mint egy szent legenda emlékét a szívében. Engedje meg, — fejeztem be szokásos visszatérésemmel tulajdon érényeimhez, — engedje meg, hogy magamat is e kivételes emberek közé soroljam.

—Nemcsak hogy megengedem, — felelte Csillár papa, — de megerősítek e sorban.

—Jön a vonat! — kiáltotta Csillámé s ekkor mindannyian, ünnepélyesen, felsorakoztunk a perrón szélén.

Még nem láttuk Mariettát, még nem láttunk semmit és senkit s már ösztönösen mosolyogtunk. A nagy füstben ami szállt mint egy felhő, csak álltunk, vártunk s mosolyogtunk. S csak most láttam meg a csoportban az első mályvát, drótra fűzve. S utána a többieket. Mind csupa dróton a szép nagy mályvafejeket.

De már akkor Marietta intett a vágón ablakából már le is ugrott a lépcsőről, mint egy tündér olyan hajlékonyan, már szaladt is felénk a karját kitarva!

—Marietta! — kiáltották a szülők örömpesve.

—Marietta! — rebegtem a sok dróttal a karomon.

S valahogy magamat is úgy éreztem valami lát-hatatlan drótra fűzve.

Holott átvette a csokromat, milyen boldogan, drága Marietta! De rögtön oda is nyújtotta egy kis kövér embernek, aki jött mögötte udvariasan.

—Egy párizsi barátom, — mondta Marietta, — igazi jó barátom, aki elkísért Pestre! — magyarázta.

—Milyen szép dolog az ilyen igazi barátság! — mondta Csillár papa, amint jöttünk Marietta mögött a kijárat felé.

Éjjel a vonaton

Négyen voltunk ebben a második osztályú fülke-ben, akik utaztunk Pest felé ezen az éjjel. Négyen a fél-homályban, dübörgésben, zakatolásban, sípolásban s ab-ban a furcsa sorsközösségben, ahogy utasok ülnek egy-mással éjjel, egy vasúti fülkében. Már pusztára az, hogy mindannyian második osztályú utasok vagyunk, egyene-sen megjelölte egymáshoz való tartozásunkat. Lehetett érezni rajtunk, hogy az életben is a második osztályba tartozunk. Hogy nincsenek nagyobb szerű igényeink, ambícióink és vágyaink, nem kívánczunk a frontok élére, a magasba, az egekbe, a parlamentbe és a törté-nelembe s megelégszünk azzal, ha jó egészségben meg-érkezünk Pestre, szeretetteink körébe. Magyar test-véri szolidaritással követtük az idő folyását egyazon érzés és gondolat fűzérésén s a mozdulatlanságra ítélve, mindenki a maga helyén, apránként úztunk tova s kezdtünk elülről minden új negyedórát egy-egy más mozdulattal s lábszárccseréléssel, mint ahogy az ember ösztönösen, szinte örli az időt a testi súlyával mint egy malomkővel, mikor utazik éjjel. Négyen a félhomály-ban, a síneken, a végtelenségben. Két úr, jó magam s egy fiatal nő, nagyon rövid szoknyában s nagyon rövid hajjal s aki beprézelte magát, féloldalt, a fülke sar-

kába, női formáinak valami tapadó odaadásával, hajlékonyságával s plasztikájával. S mind a hárman, unalmunkban, érdek és érzésközösségünkben, ezt a fiatal nőt néztük.

—Milyen jó az, ha az ember tud aludni vonaton, — mondta az egyik úr a hölgy lábszárait szemlélve, mint aki az ilyen ártatlan konstataciókba bujtatja a maga vétkes ábrándjait.

—Bizony az jó! — felelte a másik úr egyszerűen, de azzal a réveteg tekintettel, mely néhány szó kapcsán továbbfűzi a képzetek és gondolatok fonalát. Rögtön folytatta is, készséggel és barátsággal s felém is egy oldalpillantással, hogy engem is bekapcsoljon a hallgatóságba.

—A helyzet az, — mondta, — hogy én otthon, az ágyamban sem tudok már aludni. S gondolom, nagyon sokan vagyunk így manapság.

—A gondok, — feleltem udvariasan, hogy magam is mondjak valamit, — nem hagyják az embert aludni.

—Kérem, — szólott a másik úr, — nem is annyira a gondok teszik! Inkább az atmoszféra, teszi, ami nyomja az embert. Az általános nyugtalanság, a válságok és a problémák, ez dülja fel az embert, mégha nincs is különösebb gondja a mindennapi kenyérért.

—Úgy van, — mondta a másik úr, — a válságok és problémák, amelyekkel tele vannak az újságok.

—Amelyekről úton-útfélen hall az ember, — mondtam.

—Hát kérem, meg fogom magyarázni, — szólott útitársunk s egy pillanatig már nem nézte a hölgyet.

—Tessék! — feleltük ketten.

—Hát talán nem is a válságok és problémák csinálják a bajt, mert hiszen válságok és problémák mindig voltak, mióta áll a világ.

—Ez igaz, — feleltük mind a ketten.

— De ami sohasem volt idáig, — folytatta útitársunk, — ezt nem tetszett észrevenni.

S egy pillanatnyi szünettel s elakadással a hangjában, ismét a hölgy felé pillantott, mintha a láb-szára hajlatából merítené inspirációit, mint ahogy az ember egy virágot tép egy ágról.

— Amit nem tetszett észrevenni, vagy legalább is kellőképpen leszögezni, az egyszerűen az, hogy micsoda kétségbeesett, micsoda szüntelen és konok törekvés és iparkodás nyilvánul mindenfelől, minden ország tájékáról Európában és Amerikában, e válságok leküzdésére s e problémák megoldására! Hogy micsoda munka, micsoda ostrom ez, államférfiak, politikusok s szaktekintélyek részéről szóban és írásban, konferenciákban, tárgyalásokban, vitákban és szószaporításban egy olyan helyzet előtt, mely nem csak hogy nem enged ennek az ostromnak, megtárgyalásoknak, értekezleteknek és konferenciáknak, nem csak hogy nem változik, nem enyhül s nem javul meg tőlük, de szemlátomást romlik s mind hajlíthatatlannabbá lesz!

— Ez igaz, — mondtuk ketten.

— Itt talán van egy erő, minden emberi erő kifejtés fölött, egy rejtélyes és ismeretlen törvény minden közgazdasági törvény és okoskodás fölött, ami talán magától megoldaná ezt a világgazdasági helyzetet, ha államférfiak, politikusok és szaktekintélyek egyszerűen békében hagynák s nem törődnek vele. S itt eszembe jut valami, egy egyéni intim dolog, — mondta mosolyogva s már nem nézte a hölgyet, aki be volt préselve a sarokba, a rövid haja felkuszáltságával s a félajkával nyitva.

— Tessék mondani! — mondtuk mind a ketten érdeklődve, az unalomig érdeklődve s egy hosszú füttyel kívülről az éjben, ami ezt az unalmat kísérte.

— Egy egyéni intim dolog, — szólott útitársunk, — nincs benne semmi rendkívüli, noha nagyon tanulságos. Évekkel ezelőtt kérem, halálosan szerelmes vol-

tam egy gyönyörű színésznőbe Pesten. Mondhatnám a leggyönyörűbb színésznőbe Pesten, nem csak abban a szubjektív értelemben, hogy én láttam a leggyönyörűbbnek, de ebben egyetértett velem az egész sajtó, az egész közvélemény Pesten. Még ebben az időben jobb viszonyok között, relatíve kitűnő viszonyok között, minden módomból és eszközömből megvolt rá, hogy a hölgy kezét megnyerjem s magát a hölgyet karjaimba zárjam. Ez kérem részemről, olyan törhetetlen, olyan szívós, olyan ernyedetlen és energikus célkitűzés volt, hogy virág- és ékszeradományaim sűrű adagolásával, halmozásával és túlzásával nem is csináltam mást, mint reggeltől estig a hölgy körül forogtam, hajlongtam, udvaroltam, rajongtam és ostromoltam és térdre hulltam és imádkoztam! Mit mondjak, uraim? ez mind hiába volt! Az autót, amit vettem a hölgynek, amit mind rápazaroltam, a könnyeim, amit ontottam, mint egy gyermek, ez mind hiába volt! Sőt! Minél perzselőbb lángokra gyulladt férfias keserűségem ebben a tébolyító célkitűzésben, a hölgy annál fagyosabb maradt. Végre fogtam magam s egy hirtelen fordulattal, mint egy motoros egy kanyarulatnál, mint egy madár az ég magaslatánál, mint a nap, az égő nap felhők borulatánál, eltűntem, elmaradtam! Hetekig nem látott a hölgy, nem hallott, nem tudott rólam semmit. A vége az lett, hogy egy éjjel, véletlenül kinyitván az ajtómat, bezuhant a féltetével, ahogy ott aludt a láb-törlőmön, a küszöböm előtt! Szóval, ha az ember hasztalan próbált meg mindent egy nő körül, még azt is meg kell, hogy próbálja, hogy egyáltalán ne törődjön vele.

De ebben a pillanatban útitársnőnk a sarokban felnyitotta a szemét s érdeklődve nézte a félhomályban ezt a bölcs embert maga mellett.

A targonca mellett

Mikor kijöttem a kis utcába ezen a májusi délelőtt, ott láttam, a sarkon, egy tárt kapu mentén Kába Péter barátomat, valami hősi állásban egy targonca mellett. Hősi állásban azon formán, hogy a targonca rúdját magasra emelve, hozzádólt mint egy árbochoz és bátran nézett a horizontba. Egy piros kendővel ami át volt vetve a nyakán, a puha kalapjával gyűrötten a feje búbján, a borostás állával ami szinte bele volt rajzolva a mai idők kietlenségébe, az egész jelenségnek amolyan hajósgazda formája volt, aki nézi a bárkájából az emberei munkáját, valami tengeri kikötőben. A targonca tele volt rakva, emeletmagasságban, bútorral, ládákkal, bőröndökkel, könyvekkel és képrámákkal, összekötözve s lezsinegelve közös sorsban s keserű testvériségben. Lehetett érezni, hogy ez mind együtt szenved a tárgyak hangtalan nyomorával, ez mind egymáshoz tartozik régi idők óta, ez a sok ócska bútor, láda, ráma, könyv. Lehetett látni egy matracot, elnyúlva, elnyűve s bepréselve a bútorok közé, a bútorok együttesébe, mint amely hozzá van szokva az effajta gyakorlatokhoz. Ez a matrac, amellett, hogy agyon volt nyomva, beszélt magáért, bútor-társaiért, de sőt Kába Péterért is a maga bolygó-hollandi hajós-mivoltában.

De odaértem az árbochoz a járda alatt az útesten s melegen üdvözöltem Kába Péter barátomat ezen a májusi délelőtt. A piros sál a nyakán, a puha kalap a feje búbján, a borostás álla, ez mind virult a fényben, amint állott, igazi hajóskapitány, az árboznak dőlve.

—Hurcolkodom! — mondta, valami olyan lelkesen, mintha azt mondaná a Homeros zenéjére, hajózom a tengeren!

—Borzasztó! — feleltem részvétellel.

—Borzasztó? — kérdezte meglepetve.

—Hát látni azt a sok bútort mind össze-vissza

kicipelve, összehányva, az egymás hegyin-hátán amit mind szeret az ember, ezt mind kitépve szinte a gyökeréből, ahol ez állott a szobákban és élt az emberrel! Ezt a sok ládát, bőröndöt és rámát, ágyneműt, batyut, csomagot és skatulyát, ezt mind összevissza, mint egy zsibvásáron, az íróasztalt a matraccal és a zongorát rajta!

—Hát ez a jó, — felelte a barátom, — ez éppen a jó! Csak ilyenkor látja az ember, a hurcolkodásban, mennyi minden holmija van. Hogy el se fér egy targoncán, ezt látja, hogy úgy kell építkeznie a sok holmijával, mint Amerikában, fölfelé a magasságba!

—Én boldogtalan volnék, — mondtam, — ha így el kellene indulnom mint neked, egy ilyen májusi reggel, egy ilyen rakománnyal \ Ha így el kellene indulnom az ágyammal, a matraccal, az asztalommal s könyveimmel, egész tárgyi életemmel, hogy ezt mind egy ilyen káoszban, utcákon végig, elszállítsam egy más vidékre, egy más tájra és városrészbe, egy idegen új lakásba! Akkor inkább ott maradok ahol vagyok s irtom a poloskákat.

—Nem érted az élet művészetét, — mondta a barátom, kinyúlva az árboc mellett.

—Tíz év alatt csak egyszer hurcolkodtam s ezt is megsajnáltam. Legjobb szerettem volna ott maradni abban a régi házban ahol születtem. Ott maradni az életem végéig és sohasem hurcolkodni. Csak ott voltam boldog.

—Én sohasem vagyok olyan boldog, — mondta a barátom, — mint mikor hurcolkodom. Elég gyakran is teszem ezt, mihelyt van egy kis pénzem, rögtön hurcolkodom. Mások nem mozdulnak ki a lakásukból s oda vannak ragadva megszokott falak közé, ahonnan soha el nem jönnek többé s tudják ott fognak meghalni. Még az életükben látják, éjnek idején az ágyukból, melyik falra vetődik majd az árnyék halotti gyermyáik fényességéből. Én tíz hónap alatt többet hurcolkodom, mint mások tíz év alatt. Amikor csak lehet, fölszedem a sátorfámat s megyek. A sok bútorom-

mai, ládáimmal, könyveimmal s a matracommal a targoncán, mint egy új életbe megyek! Az utcákon át, az új városrészbe, mint egy új világba megyek! A régi lakás mögöttem, bármennyire otthonos is volt, az csak a múlt s az lezajlott, vége! Az új lakás előttem, bármennyire szokatlan is, ez mégis az ismeretlen, a jövő! S magam is, mint egy egészen új ember indulok. Szinte újjászületek egy ilyen hurcolkodásban. Ami másnak a remény, a szerelem, a megújulás s a rügyfakadás, a kirándulás vagy utazás, az nekem a hurcolkodás. Amellett nem vagyok illuzionista. Nem úgy látom a világot, hogy nagy alkotások és cselekvések és történelmi felfordulások segíthetnek az emberen. Inkább a kicsi dolgok, a kis fogyatékoságok, hibák és bolondságok segítenek. Semmi nem segíthet annyira, mint egy szerencsés hurcolkodás.

De akkor egy izmos ember, mondhatnám egy marcona ember, félmeztelenül közeledett a kapu felől s így szólott a barátomhoz:

— Nagyságos uram készen vagyunk.

S a targonca rúdja után nyúlt.

A szivar

Örömmel fedeztem fel a gyászmenetben Kandurffy tanár urat s mindjárt hozzá is csatlakoztam tanítványi alázatommal. Így lépkedtünk csendesén, a menet végében, ketten. A menet legvégében, ahol már csak azok az igen egyszerű emberek haladtak, akik a mai nehéz időkben tele vannak gonddal és bánattal, akárhol is haladnak.

De már akkor Kandurffy tanár úr, maga is gondterhelten, lassította lépteit s egész emberi gépezetében valahogy lefékezte magát a legközelebbi utcasarokra, ahol végérvényesen kiválván a tömegeből, rágyújtott hagyományosan rövid szivarjára, jobban mondva, rövid szivarjának maradék felére, ami nem

szelelt. Ami épúgy nem szelelt maradék létére, mint ahogy teljes épségében sem. Ahogy szította ezt a szivart, konok reménnyel egy kis füstért ami nem jött, rögtön látni lehetett azt a kapcsolatot, amelyben az élő lény is s az élettelen tárgy valami furcsa egységgé olvad egymással. Az ember és a szivarvég kettős fogyatékosága, tökéletes képét nyújtotta az egyedülvalóságnak. Mégis, végül, szívós iparkodásra, némi kevés füst jelentkezett, mint egy kis cérnaszál, vékonyán, a levegőben. Soha ember úgy meg nem volt elégedve egy kis cérnaszállal, mint ahogy a tanár úr nézte boldogsággal ezt a kis lebegő füstöt, maga előtt. Egy kis füstöt a levegőben, ahogy ezt nézte!

S már akkor benne volt a régi vágásban, mozgásban, eszmekörben és filozófiában. Már akkor egészen benne volt a félszivarjában.

—A legszebb dolog a részvét, — mondta, — a spontán részvét az ember szívében, ami úgy fakad, mint egy kis virág. A legszebb dolgok az életben úgy fakadnak, mint a kis virágok. Nem szabad engedni, hogy a szél elfújja gyöngé szirmukat. Ha olykor az ember javít is a dolgokon, javarészt mégis az ember rontja el a dolgokat. Sok minden másképp lehetne, ha jól meggondolja az ember.

—Oh tanár úr,— mondtam, — most már olyan mindegy minden, hogy nem éri meg a gondolatot, amit a bölcs elpazarolna a definíciókra, — ezt mondtam pesszimiztikusan. — Itt megint megláttuk, e temetésen, földi nagyságunk hívságának minden szomorúságát.

Akkor a tanár úr megállott, a félszivarral a szájában. A félszivarral, ami minden szívásra és iparkodásra, egy hajszállal nem lett kevesebb. Valahogy benne volt tárgyi természetében és jellegében, hogy nem is lehet kevesebb.

— Nézd csak öcsém, — mondta barátsággal, — te tudod azt, hogy én világeletemben milyen istenfélő és vallásos ember voltam. Tudományos világ-

szemléletemet mindig harmóniába tudtam hozni hit-beli rejtelmességekkel. Mégis, mikor e földről való elmúlásunknak külső apparátusát nézem, azt kell mondanom szívszorongva, hogy a vallás, a maga gyászszertartásaival, sokat ront a halál szelíd képzetén. A vallás úgyszólván megszemélyesíti a halált, talán túlméretezi, hogy úgy mondjam, túlhangsúlyozza, A régiek, a távoli történelmi korokban, nem szenvedtek az elmúlás s a megsemmisülés dekoratív képeitől. A régi görögök úgy temetkeztek, hogy az ember nem is érezte bús elköltözésükben a halált.

—Oh a régi görögök, — feleltem elepedve, — azok mindenképpen boldogabb emberek voltak, mint mi.

—Azt éppen nem lehet mondani,—felelte a tanár úr. — A régi görögök között is voltak nyilván boldogtalan emberek. Az ilyen távoli kor csak abból a messzeségből hat szépnek és vonzónak, ahonnan mi nézzük azt. Csak éppen valószínű, hogy akik hajdan szenvedtek és kínlódtak Athénben, könnyebben és derűsebben viselték a sorsukat, mint mi.

—És mennyivel szebben beszéltek, mint mi! — tettem hozzá lelkesen. — Már nem tudom, hol olvastam arról a Praxo nevű görög leányról, aki Samosban született s azt mondta az esküvője napján: Theocritos oldotta meg az övem s nem azt, hogy elvett feleségül.

—Oh az egyre megy! — felelte Kandurffy tanár úr. — De ezzel a szivarral nem megyek semmire, — vallotta be átmenet nélkül. — Várj csak bemegyek tbbe a trafikba s veszek egy másikat.

A művészről

A Festőnők emlékkiállításán, az állami nagy díjat Tivolai Mária nyerte meg. Mindenki örült, hogy ezekben a mostoha időkben valaki nyer egy ilyen nagy díjat. Egy nő. Egy fiatal nő. Jó magam is kimond-

hatatlanul örültem, mert törhetetlen híve vagyok a kisasszonynak. Gyermekkora óta híve vagyok, mondhatnám szorgalmas és fáradhatatlan gyermek-kora óta, mert ami papírszelet a keze ügyébe került, az apja íróasztaláról épúgy, mint rejtettebb helyekről, azt mind telerajzolta virágos mezőkkel és vikend-mulatságokkal hegyek között vagy a víz partjánál. Azt mind telerajzolta ébredő művészete ösztönével. Az egyiptomiak ékírására emlékeztető ábrái és figurái, szarkái és agarai nem igen sejtették még azt a jeles művésznőt, aki napjainkban, tehetsége feltűnő és diadalmas kibontakozásában, összes társnőit túlszárnyalta a Festőnők emlékkiállításán.

Meg kell vallani, hogy gyönyörű szép képet festett egy másfélméternyi vásznon. Öt-hat kis gyermeket festett egy virágos udvaron, ahol néhány fehérruhás apáca felügyelete alatt, boldogan és gondtalanul játszik ez a néhány gyermek. Egyszerű szép téma, igazi női téma. Nincs benne semmi keresettség, semmi metierbeli fogás, a színek úgyszólván önmaguktól adódnak és zengenek és a fényhatások valami meghatározó üdeséggel sugárzanak és terjednek tova a gyermekek rózsaszínű szoknyácskáiról az apácák fehér ruháira és arra a repkénnyel borított téglafalra, ami lezárja az udvart.

Tivolai Mária! Igazi drága művésziélek! Mindenki örült a sikerének, csak ezt lehet mondani. Mindenki dicsérte a zsűrit, aki a díjat Máriára osztotta. Lelkes emberek, köztük magam is, fennen kiáltották: Győzött az igazság! Holott az élet tapasztalatai szerint, az igazság a legritkább esetekben szokott győzni. Talán most sem győzött, sajnos. Mert azokon a szerény, noha tehetséges ecsetvonásokon kívül, melyeket szem-melláthatólag Mária végzett a vásznon, az egészet inkább Kéklaky Adalbert festette, szeretett agg művésznünk. Szeretett nagy öreg művésznünk, akinek Mária kedvenc tanítványa volt. De mivel mai prózai világunkban az ilyen aggkori szerelmek és önfeláldozások,

az ilyen merész és romantikus *qui pro quo-k* kevés hitelre találnak, ez a pletyka is eloszlott hatástalan, a friss tavaszi levegőben.

Mégis, a magam részéről, mint kiváltságos egyéniség, aki Máriának, ismétlem, gyermekkora óta törhetetlen híve vagyok, de mint búvárkodó ember is, világosan kívántam látni ebben a dologban. Éppen kapóra jött, hogy huszonnégy órával a díjkiosztás után, Mária, szokása szerint meglátogatott, az estéli órákban.

— Oh Máriám, — mondtam, ilyen intimusan a félhomályban, — te tudod azt, mennyire szeretlek, mint művésznőt is s mint úrilányt. E kettős érzelmemet nem is tudnám elválasztani a szívemben, olyan erős egységbe forrt bennem. Te tudod azt, hogy számtalan esetekben, képzőművészeti szakfolyóiratainkban, mindenkor a te nevedet csillogtattam meg cikkeimben, mint a jövő tündöklő csillagát és ígérését. Már most mint kritikust, mint csillagászt és jövőmondót, de mint állítólagos vőlegényedet is, egyformán érdekel megtudnom a valót ebben a Kéklaky esetben. Nekem megvallhatod Máriám, — fejeztem be, a művésznő keze után nyúlva.

— Nekem nincs mit megvallanom, — felelte Mária, művészi magaslatáról. — Csak azt mondhatom neked, amit már annyiszor mondtam: Szeress és higyjél nekem. Itt vagyok megint nálad, veled, itt vagyok a díjjal, amit nyertem, a díjjal a retikülömben!

— Mária én hiszek neked! — feleltem sietve és agg művésznökről ez este, már nem is beszéltünk többet.

Drága gyermek

Mikor ez a fiatal leány, mint egy tündér, olyan sápadtan és elegánsan, belépett a szobámba, csak éppen biccentett a fejével s rögtön leült egy székre. Egy szót nem szólt, csak leült a székre. Mint aki nagyon fáradt. Egy húszéves gyönyörű leány!

Egy idősebb hölgy kísérté, nyilvánvalóan a guvernánása. A guvernánása egy retiküllel.

Most kinyitotta ezt a retiküljét, kivett egy levelet és nyújtotta felém.

— *Vom Herrn Generaldirektor!* — mondta.

Az első percben nem nagyon értettem a dolgot. Átvettem a levelet, feltéptem a borítékot, olvasni kezdtem.

»Kedves jó régi barátom! A *Nirvána* vegyipari részvénytársaság, amint ezt tudod, mindenféle altató és kábítószerrel előállításával foglalkozik. Már most, az a vád ellenem, hogy bizonyos kokain- és morfiumkészítményekbe, egészen hatástalan anyagokat kevertem vagy kevertettem s ezzel a magam javára súlyosan megkárosítottam közkórházakat, orvosokat, gyógyszerészeket stb. stb., akit csak akarsz. Mai közállapotainkat tekintve, nem volnék meglepve, ha letartóztatnának. Ez most divat. Úgy hallom, már kerestek is detektívek az irodámban, mikor éppen a lakásomon voltam és a lakásomon, mikor éppen az irodámban voltam. Ezek után, ez most már percek kérdése, hogy koenzidáljunk. Hogy egymásra találjunk. Röviden ez a helyzet.

»Egyetlen gondom, megvallom, a leányom. Nincs anyja, azt tudod. Megbízható rokonságom sincsen. De nem akarom, hogy egyedül maradjon a lakásban, ezekben a zavaros percekben. Hogy ki legyen téve újságírók és fotográfusok rohamának. Hogy ez az egész dolog így készületlenül és kíméletlenül érje. Hogy fiatal lelkére így hirtelen ráboruljon az élet sötétje és szerencsétlensége. Ezért küldöm hozzád és nemeslelkű nődhöz. Hogy egy pár napig, amíg ez az ügy tisztázódik, szíves pártfogástokba vegyétek. Hogy nálatok, amilyen kitűnő barátaim vagytok, menedéket találjon. Tudom, hogy bennetek megbízhatom. Nagyon hálás leszek. Most nem írhatok többet. Főlösképpen is, hogy írjak. Te nyilván megérzed, amit én itt mind gondolok és érzek. Sietnem is kell. A per-

cek mint évszázadok szakadnak le rám. Nirvána! Régi jó barátod, P. Kálmán.«

A gyönyörű leány mozdulatlanul ült a széken és várt. Valami tárgyaltan és gondolattalan dologra várt, mint aki nem is tudja, mire vár. Aki nem is tudja, mért van itt s mire vár. Aki egy szobában, a levegőbe meredve arra vár, hogy darvak repüljenek a mennyezet alatt.

Nem tudtam, mit mondjak. Elolvasva a levelet, a német kisasszonyhoz fordultam s ezt mondtam: *Ja!* Mást nem tudtam mit mondjak. Egyszerűen ezt mondtam *Ja!* mint aki választ ad egy levélre. Egy egész rövid választ.

Aztán besiettem nőmhöz, nemeslelkű nőmhöz, a szobájába.

—Mi bajod van? — kérdezte barátsággal.

—Olvasd csak, — mondtam s átnyújtottam a levelet.

—Szép levél! — mondta, — furcsa szép levél! — ezt mondta. — Milyen jó az a végében: Nirvána! Milyen kifejező, abban a megfordított értelmében! Milyen furcsa az is, hogy az emberek, a megpróbáltatás percében ennyire érzékennyé válnak. Ennyire ötletessé is. Ennyire vidámmá, valami bánatosságban. Mert van itt ironia is ezekben a sorokban. »Ez most divat.« És »koenszidáljunk«, ez se rossz. Nagyon kitűnő levél. Meg kell tenni, amit kíván.

—Mindenesetre, — hebegtem. — Emberi kötelesség.

—Baráti kötelesség.

—Úgy van.

—De most már tudom, — folytatta nőm, — mért nem aludtam el attól a lumináltól, amit szedtem.

De akkor a szobaleány behozta az esti lapokat.

Csak egy pillantást vettem az első oldalra s rögtön láttam, a vastag betűk sorozatában ezt az egész bús ügyet a Nirvánában.

—Estére már ott lesz az ügyészségen, a Markó utcában, — mondtam.

—Talán már ott is van! — mondta nőm. — A dolgok gyorsan mennek.

Azzal felállott s kijött vendégeinkhez. Még mindig ott ültek, egymás mellett, mozdulatlanul.

—Drága gyermekem, — fordult nőm a gyönyörű leányhoz, — a papa írt.

—Igen, — felelte egyszerűen és csak bámult.

—Arról van szó, hogy egy pár napig itt maradj nálam, a német kisasszonnyal. A német kisasszony majd elhozza egy kis bőröndben, amire szükséged van. Én boldogan látlak itt nálam. A kis szalonomat berendezem neked. Azonfelül megmondod, mi a kívánságod, az ízlésed, szokásod. Megmondod azt is, mit szeretsz reggelire, uzsonnára, szóval mindent. A fontos az, hogy jól erezzed magad. Mi nagyon szeretünk téged drága gyermekem, — fejezte be s magához ölelte.

Csak tűrte, állt, bámult, érzéktelen.

—A papa az egy furcsa ember! — mondta.

—Az egy kitűnő ember! — siettem megjegyezni.

—Igen, — mondta, — de mindig meglepi az embert. Az ember sohasem tudja a papával. Ma ezt, holnap azt, a papa nagyon ideges ember. Én rég megadtam magam a papának s azt teszem, amit akar. Ha anyám volna, az más volna. De a papával az egy külön világ, az egy zárt dolog. A papa az egy furcsa ember.

S aztán, csöndesen, levette a bundáját, letette a kis kalapját is, s megint leült a székre. Leült még fáradtabban ettől a pár mozdulatától, hogy letette a bundáját s kalapját. S megint bámult a levegőbe, két barna szeme tekintetével, mint aki a madarak repülését várja.

— *Alsó ich gehe*, — mondta a német kisasszony.

Akkor odafordult hozzá, mint egy tündér úgy fordult oda hozzá s megmondta, mit hozzon el. Melyik pizsamát, ruhát, kalapot. A toilette-dolgokat, ame-

lyekre szüksége van. S a gitárját is, amelyen játszik. S a kis kutyáját is, aki hallgatja a gitárt.

—Mindent tud! — súgta nőm a fülembé.

—Annál jobb!

—Micsoda lány! *Quelle jeunesse!*

—Ezt meghallotta, ezt a két francia szót s sóhajtott.

—Estélyi ruhát is hozassak? — kérdezte.

—Hát persze! — felelte nőm.

—Lesz szükség erre?

—Hogyne! Már az este!

—Hova megyünk? — kérdezte és csak bámult a levegőbe.

—Van egy páholyunk az Operába! — mondtuk nőmmel egyszerre.

—A crépe-satin estélyruhámat! — fordult a német kisasszonyhoz, aki köszönt és ment.

A padon

Az Erzsébet-téren, egy padon, egy öreg ember ült, magába roskadtan és gondolkodott. Fehér vászoncipőjében, barna harisnyával, fehér vászonruhájában inggallér és nyakkendő nélkül, feltűnően hasonlított Rabindranath Tagorera, a költőre! Csak éppen, hogy súlyosabb gondjai s még izzóbb lírája lehetett, mint a költőnek. Egész lénye, azt a gazdaságilag leromlott, intellektuális értéket sugározta, amelynek fénytörésében a magas szellem s az alacsony nyomor keverődnek össze. Ahogy leültem mellé a padra, ő maga is felismerte bennem a sorsközösség szabadkőművességét s barátsággal viszonzta tiszteletteljes köszöntésemet.

— Csakhogy végre találkoztunk! — sóhajtott fel megkönnyebbülten, — milyen furcsa dolog! Mintha évek óta kerestük volna egymást a közterek és sétahelyek padjain, — így sóhajtott föl megkönnyebbülten! — Csakhogy találkoztunk, — mondta, — mint

ahogy két szegény ember találkozik, — mondta, — magányos útján az életben.

—Igen, — feleltem testvériesen.

—Találkozásunk, — folytatta, — noha nemzetközi jellegű, mert én francia nyelvtanár vagyok, ön pedig hazai magyar ember, mégsem hasonlít például két államférfiú találkozásához a genfi nagy hotelben s még kevésbé ahoz a velencei *entrevue*-hez, amelyre Hitler repülőgépen érkezik Mussolini elé s magasra emelve karját, így üdvözli római modorban: *Ave Imperátor!* — mire Mussolini, hasonlóképpen megemelve karját, így felel: *Ave Imitátor!* De nem hasonlít találkozásunk Codos és Rossi találkozásához sem amerikai bajtársaikkal, mert az ilyen óceánrepülőket, ha találkoznak is, előzőleg mégis az óceán választ el egymástól. Ezzel szemben a szegény emberek számára, nincs tér, nincs távolság, nincs óceán s akkor is együtt vannak a végtelenségben, ha soha nem is találkoznak.

Érezvén e szavak mély értelmét és igazságát, megilletődve ültem az öreg ember mellett.

Előttünk, az árnyas és virágos utakon, boldog gyermekek vonultak el dajkák kíséretében. A faágakon verebek csiripeltek. S a lombok mögött, mint zöld kárpit mögött, a tejszarnok asztalsora látszott sűrű népeiséggel, polgári jómódban, a nyári égbolt alatt, ösztönös rokonszenvem az Öreg ember iránt, szinte percről percre hevültebb érdeklődéssel hajlította feléje emberbaráti szívemet s noha az utóbbi időben revideálni voltam kénytelen franciabarát érzelmeimet, mégis úgy néztem fel rája, tagorei külseje ellenére, mintha az öreg Taine mellett ülnék a Luxembourg-kertben. De sőt, nem tudom micsoda rejtélyes sugallatokban, micsoda kérdőjelek előtt, mind közelebb omlottam hozzá, a magam bús életével az ő bús életéhez. Csöndesen mellette a padon, mint távoli ködökből, éjszakákból s hajnalokból támadtak emlékeim s az elvonuló gyermek-sereg kapcsán tulajdon gyermekéveim kísértettek,

mint elsüllyedt bárkák a messzi múltak tündértaván. S az elsüllyedt bárkákon megláttam, a sok régi lom és rongy között, a sok árny között évtizedek rakományával a mi mind elmerült, megláttam, mit is láttam? egy egész hajóparádé csillagfényében hajdani nevelőim s házitanítóim sűrű sorát, amellyel a szülői gond körülölelt s a sűrű sorban, legmélyül s legfoszladóbban, ezt a rabbinusi Rabindranathot, aki egykor, életem tavaszában, francia nyelvmesterem volt! Csak a Victor Hugói drámákban s romantikákban vannak ilyesféle felismerések, megismerések, bekövetkezések s valószínűtlenségek, melyekre az emberben megfagy a vér, mikor az élet igazolja őket. Elfúlva, nem is mertem szólani. Megrendülve, azoknak az első francia szavaknak a visszhangja zihált bennem, az az első *je* s az az első *mon chapeau*, amelyekkel ez az öreg kínozta engem, hány téli este, derűs gyermekszobámban! Az első *être*, amelyből nem lett semmi, az első *avoir*, amelyből hasonlóképpen nem lett semmi, az az egész szókincs, szófordulat és szótömeg, mely azóta lekaszálván, rég elhullatta kínos üdeséget, illatát s ígéretét s csak az élet nyomorát adja vissza, elhervadva s szétszaggatva. Mester és tanítvány! — no lám! hogy ez a vége a sok leckének, a francia nyelv zenéjének, ez a pad itten kettőnkkel, az Erzsébet-téren! Csak éppen az volt a vigasztaló, hogy emlékeim borulatában és sugártörésében az a végső gátlásom is leomlott, ami magyar szívemet még visszatarthatta volna, egy franciáért való rajongásban.

—Mandel úr! — kiáltottam fel boldogan, — hogyan? hát lehetséges?!

—Lehetséges! — mondta a neve hallatára maga is boldogan.

—Hogy annyi év után!

— Annyi év után! — ismételte a hangom ritmusán.

—Hogy ön még mindig az a kitűnő francia, aki volt! Az a régi pesti nyelvmester aki volt!

—Az vagyok! az! nem változtam! — mondta.

Mindjárt fel is ismert, bámult, nagyon derűsen bámult s magához ölelt!

— Óh ha tudná! — mondta, — ha tudná! mert ön ezt nem tudhatja, mert akkor ön még gyermek volt! Volt önnek egy nagynénje, nem mondok többet, de egy nagynénje! — mondta s nem is mondott többet.

De elfakadt sírva, öreg ember és csak sírt!

Mikor a pajta égett...

Mikor a pajta égett, mind kiszaladtunk az udvarra s megálltunk fogvacogva. Megálltunk fogvacogva és kővédermedve és bámultuk a tüzet.

Még az este a vacsoránál, családi asztalunknál békességben, semmi sem árulta el a közeledő katasztrófát. Csak nagypapa volt nyugtalan az asztalfőn, finom idegzetével úgyszólván odaszögelve múltakhoz és jövőhöz, kis benső remegésekhez, borzongásokhoz és balsejtelmekhez, igazi nagypapa, igazi ős, igazi régi tölgy mély gyökerével az időkben és messzire nyúló ágazatával a levegőben minden irányok felé. Kis jó öreg nagypapa, a töröksapkával a fején s egyetlen fogával a szája mély üregében, valami kis zavaros tekintettel nézett maga elé az asztalfőn, gépiesen rágcsált egy kis kenyérhéjat egyetlen foga billentyűverésével a szájában, ivott is egy kortyot, nagyokat nyelt, leült s megint otthagya a székét s szaladt egy szál gyertyával amit meggyújtott a kredencen, szaladt egy másik szék irányában, négy faléc között, az udvarban. Megint visszajött, el se oltotta a gyertyát, mint aki tudja, hogy szüksége lesz rá, aminthogy csakugyan, pár perc multán, megint felkapta és szaladt hasfájásos nyugtalanságában, igazi nagypapa, a töröksapkával a fején. És külön lehetett érezni, nyugtalanságával párosultan, nyugtalanságával megosztozottan a töröksapkát a fején. Lehetett érezni, ahogy gyűrötte a fején és benyomkodva a homlokába

és hátracsapva a feje búbjára, együtt él és tűr és szenved és izgul ez a töröksapka élettelenül, a nagypapa élő izgalmával. Ahogy átveszi, szinte szervi összetartozásban a nagypapa fejével, ahogy átveszi feslett anyagában, kopottságában és megviseltségében, ahogy átveszi s magához váltja s megőrzi a ráncai redőiben, minden gondját, gondolatát s gőzös kipárolgását annak az öreg ravasz kopasz fejnek, amelyen annyi évtizedek óta ül. Lehetett érezni, hogy nem is él a maga tárgyi életével, hogy csak a nagypapa fején él mint züllött egysége és koronája az indulatok és gondolatok komplexumának, mint tüneményes egysége és összetartozása szellemnek és tárgynak. S minél többet szaladt nagypapa a kis kunyhóba a gyertyával, minél sűrűbben jött vissza és evett és ivott az asztalnál, a töröksapka a fején annál gyűröttebbnek, nyugtalanabbnak s feldúltnak tűnt a fején.

S akkor történt, hirtelen, hogy Boris berontott az ajtón s kiáltott:

—Ég a pajta!

—Jaj! Jaj! — hebegte nagypapa, mert ő hebeggett elsőnek, kis öreg ravasz nagypapa. S a töröksapka már a tarkójára csúszott.

Így állott fel, így pattant fel, nyolcvan évei ellenére a nagy kopasz homlokával mint egy apostol s szaladt ki az udvarra, a tűz felé, kitárt karokkal, befanatizálva mint egy apostol, mint egy mártír a máglyára!

— Vigyázz a nagypapára! — kiáltottuk egymásnak összevissza, — s künn a pajta égett!

Az udvar mélyén, magányosan, mint egy látványosság, mint egy bibliai kép, úgy égett! A sok széna a magasságban, összeborult rubintos tüzelésével, a nádtető lánghullámaival. Olyan piros csíkok ömlöttek mindenfelől, mint a piros tinta s pattogó tűzbóbitákban, aranypárákban s skarláfátyolokban valami külön tűzijáték sistergett s tündökölt a magasban. A sok szalma, takarmány, rongy ágynemű és szemét ami itt

össze volt halmozva a csűrben, mind külön égett, valami egyéni ünnepben, külön diadalban, külön szabadulásban, valami külön izzó lélekkel lángragyúlva és egyesülve végül, pillanatról pillanatra a gerendák lompos lángjaival s a nádtető sziporkázásával, apró fényjeleivel ragyogó pirosban, mint a macskanyelvek. S hirtelen az egésznek, a sok mindenféle tűznek s tényezőnek olyan ragyogó egysége volt, olyan egymáshoz való rokonsága, testvérisülése és egyetértése, hogy a sok lángot, tüzet, csóvát, macskanyelvet és vöröstintát már csak úgy lehetett hallani és látni százféle színében, hevében, gőzében és lendületében egyesülve, végérvényesen és apológiásan, mint egy beethoveni szimfóniát.

—Jaj! Jaj! — kiáltott nagypapa s úgy kellett lefogni a töröksapkájánál fogva, úgy benyomni a töröksapkát az arcába egész az orráig, hogy neki ne menjen a tűznek mint egy tűzoltó, mint egy díjbirkózó, mint egy félisten egy égő hegynek.

—Minden biztosítva van, — mondta valaki a tömegeből, aki nézte a tüzet.

—Hála Istennek! — mondta a tiszteletes rabbi, aki átjött a szomszédból.

—Nem hittem volna, hogy ilyen nagy tűz lesz! — mondta nagypapa a töröksapkája alól.

A vendég

Senki sem tudta, ki ez a titokzatos vendég, családi asztalunknál, ezen a téli estén. Föltűnően szép ember volt, nagyon ápolt, amelyet még errefelé nem is láttak Szamostájon, nagyon halk és csöndes ember, mint akinek nincs semmi kívánsága. Alig evett, csak egy kevés bort ivott ünnepi vörös borunkból egy falat kenyérral, s ebből még adott is Mariskának s egy kevés bort is öntött Mariskának, aki mellette ült az asztalnál.

Mariska nem is tudott mit mondani, úgy el volt bővölve valami varázslatosságtól. Viszont a nagypapa s a nagymama könnyezve nézték a vendéget, mert már olyan öregek voltak, hogy mindent könnyezve néztek, amellett, hogy mosolyogtak is mindenre. Mosolyogtak, mint általában minden vendégre, aki betért a házba vándorútján a téli éjszakában, még ha nem is volt ilyen feltűnően szép ember, ilyen ápolt, ilyen kékszemű, a szőke szakállával. Talán csak éppen egy kicsit még barátságosabban mosolyogtak, mint ahogy máskor mosolyogtak, mert talán érezték is az idejük multával és végeztével, hogy már nem sokáig mosolyoghatnak az ilyen csöndes vándorokra családi asztaluknál a téli estében.

— Honnan tetszik jönni? — kérdezte nagymama az ő kis vékony hangján, ahogy a rigó füttyül az ágon.

— És hová tetszik menni? — kérdezte nagypapa egy árnyalattal még vékonyabb hangján, mint a nagymama hangja s a nagymamával egyazon kíváncsiságban.

Mert hosszú élete fonalán mindig egyazon érzésben volt nagymamával és minden szavához s kifejezett gondolatához mindjárt hozzacsatlakozott egy rokonszóval s rokongondolattal, mint aki úgy oda van ragasztva hozzá, mint a falevél az ágra, hogy az is rezeg mindjárt, mihelyt mozdul az ág.

— Gyarmatról jövök s Szatmárra megyek, — mondta az idegen.

— Hosszú út! — mondta a nagymama.

— Félnapi járás! — csatlakozott a nagypapa.

— Különösen, ha gyalog tetszik menni, — mondta a nagymama.

— Hosszú út, ha gyalog tetszik menni, — mondta a nagypapa.

— Szeretek gyalog menni, — mondta a vándor csendesen.

— Téli éjszaka! — sóhajtott a nagymama.

— Hideg téli éjszaka! — sóhajtott a nagypapa.

— Én azt mondanám, — szólott a nagymama.

— Én azt mondanám, — szólott rögtön a nagypapa a nagymama szavába kapcsolódván, mert azt hitte csak ennyit akar mondani.

De a nagymama szelíden megintette.

— Várd meg előbb mit akarok mondani Berci, — szólott nagypapához, — olyan türelmetlen vagy, mint egy gyermek.

— Várok, — szólott nagypapa és könnyezett.

És most csakugyan várt és hallgatott és csak mosolygott együttérzése derűjével, miközben nagymama így folytatta, az idegenhez fordulván:

— Én azt mondanám, tessék itt maradni nálunk éjszakára. Elég tágas a ház, szép tiszta vendégszobánk is van az ilyen kedves vándor számára, az ilyen bús téli éjszakában. Szólanék a lánynak, fűtsön is be mindjárt s vesse meg az ágyat. Odáig még elbeszélgettünk itt s az unokám, hogy vígabban legyünk, majd szépen zongorázni fog!

— Óh szívesen! — szólott Maris boldogan, még mielőtt a nagypapa hozzákapcsolhatta volna magát nagymama ajánlatához.

S már szaladt is a sarokba a zongorához. Már le is ült volna a kis kerek székre, hogy kezdje!

De akkor az idegen rögtön felállott. Valami furcsa ijedelem volt rajta, ami átvonult szelíd lelkületén s megremegettette. Még szebb, még finomabb volt mint idáig, csak ép úgy tűnt, hogy menekülne.

— Köszönöm, — szólott, — de időm letelt. Be kell, hogy érjek Szatmárra hajnalra.

Azzal, mégegyszer nézett a kék szemével s vette a botját s ment az éjszakába.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal		Oldal
Bánat	5	Mostoha gyermek.....	97
Estéli beszélgetés	7	Nagyapó	100
Idegen parton.....	9	Rossz beteg	102
A hangoló .. *.....	12	Estefelé	106
Sarla néni	16	Beszélgetés a tornácon..	108
A francia kisasszony ..	19	Margitka	111
A barátom	24	A lepke	113
Megbocsátás	27	A kántor a kisfiával ..	116
Emlék	31	Az ének.....	119
Gusztó.....	36	Hazafelé	121
Iskolatársak	41	Sarla és Ákos	124
Vendel bácsi.....	44	Nagyapó után	126
A szellem	46	Nyár vége	129
Borcsa.....	51	Búcsúbéd	131
A fiúcska	54	Távoli rokonság	134
A búcsú	56	Félhomály.....	137
Karácsonyi történet	58	A titok	140
Az apa	61	Két nő szem	145
Berta néni, vagy az an- góra a pohárszék tete- jén	64	Azúr Manó	150
Öreg ember	69	Kék selyemnyakkendő ..	153
Róza	72	Nyár	156
Hanzély.....	75	A fiúcska	162
A révész	78	Zsuzsika	164
Vásár	81	Faluhely.....	167
Egérke	85	Gyarmatiak	169
Az áldozat	88	Három kis fiú	172
Az öreg koldus.....	91	Család.....	174
Öreg gyermek.....	94	Schön bácsi	177
		Hófűvás	180
		A másik hang	184

	Oldal		Oldal
Irodalmi délután	186	Pálmaházy	235
Nő a zongoránál	190	Az öreg pap	237
Ács Dénes	192	Odahaza Szamosligeten.....	240
Alvók háza	195	Az adventi hétben	245
Ágota néni	198	Az erdőőr	249
Lemondás	200	A szőke Zizi	251
A két vándor	202	Próza	254
Rozál	205	A harc.....	256
Bozóky	207	A leányka	259
Anya és lány	211	Marietta megérkezése	263
Két ember	214	Éjjel a vonaton	265
Hajnaltájt a pusztán	216	A targonca mellett	269
Kis szonáta	219	A szivar.....	271
Beszélgetés a padon.....	222	A művésznő	273
Szemhunyorgató leány.....	224	Drága gyermek.....	275
Gerebély bácsi	226	A padon	279
Zongoralecke	229	Mikor a pajta égett	282
Búcsúzóban	231	A vendég	284